

ОЙИНИ ОЙИНА

(НАЗРИ ЯЗДОНӢ. АҲВОЛ ВА ОСОР)

ХУҶАНД
«ХУРОСОН»
2018

ББК 84 тоҷик 7-5
УДК 891.550 (092) (575.3)
Я-20

*Муҳаррир Исматуллоҳ Саидиён
Таҳияи Гуландом Зӯҳурзода*

Ойини ойина (Назри Яздонӣ. Аҳвол ва осор). –
Хучанд: Хуросон, 2018. – 420 саҳ.

Китоби «Ойини ойина» аз саргузашт ва эҷодиёти Шоири халқии Тоҷикистон Назри Яздонӣ ҳикоят мекунад. Андешаҳое, ки муҳаққиқон ва аҳли қалам дар бораи мушаххасоти эҷодиёти устод гуфтаанд, ҷолиби диққат ҳастанд. Қисмате аз саргузашти шоир, ки бо қалами ӯ пешниҳод мешавад шояд барои хонандагони арҷманд ибратбахш бошад.

Китоб дар маҷмӯъ васфу тантанани дарду ифтихори ватандорӣ, роҳату ҷабри ишқу муҳаббат, андешаҳои бадеъ аз настиҳо ва баландиҳои рӯзгори инсонаш, ки ба андешаи шоир, лаззату ширинии рӯзгори инсонӣ дар ҳамин бешу ками зиндагӣ ҳаст.

© Назри Яздонӣ, 2018
© Дизайн. ҶММ «Хуросон», 2018

САРГУЗАШТАМ

Ман, Назри Яздонӣ (Назрулло Раҳматуллоев) 18-уми августи соли 1949 дар Ваҳё, қишлоқи Сангвор таваллуд шудаам. Модарам як умр хонашин буданд. Падарам муаллими забон ва адабиёт. Модарам зеботарин модари ҷаҳон, меҳрубонтарин, беҳтарини беҳтарин буд. Симои модарамро, дуояшро, тарзи андешаву либосашро дар «Модарнома» тасвир кардаам. Бисёр хушам меояд ҳар ки ин «Модарнома»-ро меҳонад, бо камоли вачду хушнудӣ меғӯяд, ки «ин тасвири модари ман аст». Яъне тасвири модари ман, ки айнаи тасвири модари шумо, хонандаи азиз аст, як модари оддии тоҷик, модари муқаррарӣ, беҳтарин модари ҷаҳон, модаре, ки ормонаш, зисташ, зиндагиаш, сурудаш, сахараш, шомаш, шабу рӯзаш, қалъаву қиблааш фарзанд аст. Маъмулан намедонад, ки сайр чист, сайёҳат чист, курорту санатория чист, аксари ин модарон парво ҳам надоранд, ки дар бозори либос кадом матоъ нав аст, кадом матоъ наву асрӣ (модный) аст... Яъне як бахшояндаи бе-назир, ки буду набудашро нисори фарзанд кардааст. Яъне воқеан беҳтарин модари ҷаҳон. Ман барои исботи беҳтарин будани модари тоҷик далелу ҳуҷҷати фаровон дорам, аммо феълан бо ҳамин, ки гуфтам маҷбурам иктифо кунам...

Падари падарам Эшони Ҳоҷӣ Мухтоҷиддин хатмкардаи мадрасаи Мири Араб. Меғӯянд тули сафари ҳаҷ ки чор ё панҷ сол идома доштааст, дар мадрасаҳои Арабистон ҳам таҳсил карда будааст. Ба сафари ҳаҷ бо дуои

модараш ба роҳ баромадааст. Тӯшаи сафараш мағзи чормағз дар даруни як чуфт чӯроби пашмии муқаррарӣ будааст. Аз тафсилоти ин сафари чор панҷ сола барои мо як асо ва як кӯзаи мисин маҳфуз мондааст, ки ин кӯза тақрибан як литр об ғунҷоиш дорад ва ба шакли самовар сохта шудааст. Соли 1931, яъне ҳангоми нӯҳ-солагии падарам бобои ман аз таъқиби болшевикӣ ба Афғонистон фирор кардааст. Имрӯз дар Калоти Роғи вилояти Файзободи Афғонистон аз бобои ман 34 хонавода зиндагии мушқил доранд... Соли 2008, яъне баъд аз 67 соли зиндачудой чанд нафар писарону набераҳои бобоям, ба шарофати Истиқлолияти мубораки Тоҷикистони азиз тавонистанд, ки дидори бародарону ақрабашонро бубинанд, як каф хоки Вахёро болои турбати падарашон бипошанд ва ин маросим Калоти Роғу аҳолияшро ба гиряву шӯру фиғон овардаст.

(Орзу дорам имконияти қонунӣ пайдо шавад, ки аз ин ғарибон ҳар кадоме хоста бошад, ба Ватанаш боз гардад. Орзу ҳам орзуи шахсии ман нест, орзуи ҳазорон ҳазор тоҷикистониён ва тоҷикони берун аз марзҳои Ватан аст. Дарди ҳичрони Ватан барои тоҷик дарди чуғрофӣ, дарди хокӣ нест, дарди ҷонӣ аст, дарди носурест, ҷонкоҳ, меросӣ, агар садсолу дусадсол, агар чандин насл хуни нофро дар замини бегона рехтаанд...)

Дусти арҷмандам Ҷумъахони Темурзода, ки хонаводагӣ бо устои бузургвор Одинаи Ҳошим хеле ва хеле наздикӣ доштанду доранд, аз устои равоншод ёду ёддоштҳои хеле ва хеле зиёдеро ба банда қисса намудааст, ки аксари кули он қиссаҳо дарду сузу ормони миллат дар тули қарнҳо мебошад. Инчо бомаврид аст як қиссаи пурсӯзеро ки устои донишманд Одинаи Ҳошим аз яке сафари хунариаш ба мамолики араб ва вохуриаш бо яке тоҷики ғариб ки заҳри ғурбат вучудашро хароб

ва сиришташро ҳамнишини ғуссаву ғам кардааст, чунин қисса намудааст.

Бо ибтикори Вазорати Фарҳанги Иттиҳоди Шуравӣ, оғози солҳои ҳафтодуми садаи гузашта (аниқтараш то бистони соли 1973) даҳаи фарҳанги мардумии Шӯравӣ дар Яман баргузор мегардад. Устод Одина дар қатори меҳмонони олимақоми Шӯравӣ ҳамчун ҳунарманди мардумӣ иштирок мекунад. Баъди концерти калон дар толори машхуртарини пойтахти Яман, як мӯйсафеди тахминан ҳаштодсоларо писараш ба назди устод Одина Ҳошим меорад. Мӯйсафед, ки чашмонаш нобино ва қомат дар тақии асо меистод бо дастонаш сару рӯи устод Одинаро навозишкунон ғиғон мебардорад. Ва меғуяд, ки аз Тоҷикистон ҳамроҳат чӣ дорӣ? Як мушт хок мехоҳам, ки ғурбатро аз баданам дур созад. Ҳарду ҳой ҳой гиристанд. Сипас устод Одина, ки бо худ як акси чойхонаи «Роҳат»-ро дошт бо писари ӯ медиҳад, ки расмро падару писар мебусанду ҳой ҳой мегирянд.

Баъди ин мӯйсафед аз бағали хеш як варақи зардшудаи сиёҳқаламиро ба ӯ медиҳад. Ин варақи зардшудаи сиёҳқаламӣ дарди пурсӯзи он пири хирад буд, ки бо номи як мушт орзӯ рӯи саҳифа рехта буд. Он пири хирад аз шогирдони мадрасаи Анҷиракони собиқ ноҳияи Дашти-Чам буда, бо ном ибто таҳаллуси Мулзим ашъораш миёни мардум маъруфияти зиёде доштааст.

Як мушти орзу

*Оҳе кашид ғамзада пири сафедмӯ,
Афканд сӯбҳгоҳ дар оина чун нигоҳ.
Дар лобалои мӯи чу кофури хеш дид,
Як тори мӯ сиёҳ.
Дар дидагони музтарибаш ашк ҳалқа зад,
Дар хотироти тираву торики худ давид.*

*Сӣ сол пеш низ дар оина дида буд,
Як тори мӯ сафед.
Дарҳам шикаст чехраи меҳнаткашидааш,
Дасте ба мӯи хеш бурд, гуфт вой,
Ашк ба рӯи оина афтод ногаҳон.
Бигрист ҳой ҳой.*

*Дарёи хотироти замони гузашта буд,
Ҳар қатрае, ки бар рӯи оина мечакид,
Дар коми марг заҷҷаи мурғи ғарибро
Аз дур мешунид.*

*Тӯфон фурӯ нишаст, вале дидагони пир,
Мерафт боз дар дили дарё ба ҷустуҷӯ,
Дар хотироти тираи аъмоқ хуфта буд.
Як мушт орзӯ.*

Ин шеърро Одина Ҳошим суруди пурсузе кард, ки қабат ба қабат дарди пирӣ, сӯзу гудози ғарибиро мено-
лид...

Аз бобои ман дар қишлоқҳои Нусунӣ, Лочирк, Сангвор, Роға хонаҳову заминҳои фаровон мондаанд. Баъд аз ҳиҷрати бобо бибии ман бо падари нӯҳсолаам ва писари шашмоҳаи ширхорааш дар ба дари шогир-
дони бобоям мегаштааст, ки шабашро рӯз кунад. Маъ-
мулан ба бибии ман мегуфтаанд: «садқатон мешам, ша-
бтона дар каҳдон рӯз кнең, пагоҳ ҷои дигар брен».

Вақте падарам мактаби ҳафтсоларо хатм мекунад, дар қатори одамони обрӯманди Ваҳё шомил мешавад. Ин кадрҳои маълумоти ҳафтсола дошта то кадом андо-
за муҳим буданашон аз ҳамин ҳақиқат равшан меша-
вад, ки аз ҳафт нафар ҳамсинфони падарам як нафар ба
дараҷаи вазирӣ, як нафар ҷонишини вазир ва генералӣ,
як нафар депутати Шӯрои олии СССР, Қаҳрамони

Меҳнати Сотсиалистӣ расидаанд. Саргузашти ҳамсинфи дигари падарам ҳам як намунаи соҳибназарӣ, устувории ақида аст, ки сарфи назар аз пешниҳод кардани вазифаҳои гуногуни давлатӣ ба ҳайси як деҳқони оддӣ мондааст. Ё мегуфт: «мушт хӯрдм, лағат хӯрдм, милисахона ҳам бурданд, таҳдидҳои дуру дароз карданд, аммо Қуръонро аз бағалам гум накардам».

Саргузашти падари ман як намунаи саргузашти тоҷики ошиқи маърифат аст. Яъне дар тӯли таърихи пуршебу фарози миллат, сӯхтор, куштор, дарбадарӣ, таъқибҳои бетанаффус, китобдӯстӣ маърифатдӯстиро тарк накардаанд. Осори падарамро, шеърҳояшро дар китоби «Набзи хиради захмӣ» чамъ карда, соли 2015 чоп кардам. Воқеан, хиради азалии тоҷикон захмҳои бешумор хӯрдааст, аммо аз тапиш намондааст.

Вақте соли 1953 водии Вахёро комилан муҳоҷир карданд, ман чорсола будам. Аз зодгоҳам ягона хотирае ки дорам чарх задани сарам ва фарёду фиғони зиёд аст. Маълум мешавад, ки ман дар гаҳвораам, аз кадом баландие ҷар шуда афтидаам. Дигар чизе дар ёдам нест. Он чӣ аз хотираҳои аввалин дорам ин аст, ки дар болои мошини кушода, борон меборад, зери як шипанг падарам, бародари калони падарам, як марди рус даст афшонӣ доранд, садоҳои баланду паст мешаванд, хулоса як сахнаи мочароғуна. Ин сахнае будааст, ки амаки ман шофири русро розӣ кардаст, ки кӯчи моро на ба водии Вахш барад, балки дар ҳамин шаҳри Сталинобод бимонад. Равшантарин ин аст, ки борон гузаштааст. Ин мошин бисёр зуд ҳаракат мекунад, сутунҳои хати барқ зуд зуд пушти суръати мошин мемонанд.

Кӯчи моро дар «Учсовхоз»-и Ҳисор фароварданд. Аз ин зиндагии ҳисориам дар хотири ман як хонаи калони пурдуд, пурмағал мондааст. Яъне дар хона ин ки ҳоло

намедонам он шипанг буд, ё ягон яслӣ буд, ё чизе дигар оилаи мо бо чор фарзанд, оилаи амакам бо ду фарзанд, амаки дигарам бо ҳамсараш, тағои падарам бо ҳамсараш ва шояд нафарҳои дигаре худуди як сол зиндагӣ кардем. Соли 1955 падарам дар мактаби рақами 43-и ноҳияи Сталинобод (баъдан Ленин, ҳоло Рӯдакӣ), деҳаи Маҳмадшои боло ба кор таин шуданд ва моро ба як хонаи хуби ҳамон замонӣ оварданд. Аз ин хона ҳам аввалин хотираи ман ин аст, ки дар оғили хона як ҷонваре бисёр беzeb хур-хур мекард, ки ҳук будааст. Ин ҳук ҳам бисёр бузургҷусса буд. Шаклаш, баданаш, ҷои хобаш, овозаш ҳулоса тамоми буду шудаш нафратовар буд. Ҳамин таъсири нохуши ин ҷонвар то ҳанӯз дар таассуроти ман мондааст. Ин хонаро биби ман дӯст намедошт. Беэтиноёна «хонаи қазонӣ» мегуфт. Баъд фаҳидам, ки «қазонӣ, яъне «казённый», хонае ки шахсӣ нест, моли давлат аст... Худо раҳмат кунад бибима, қадбалад, сапсафед, чашмош бодомӣ буданд. Мегуфт ки «мо ай Мизробшоҳи хоразмием». Вақте ба Хоразм рафтам занҳое дидам, ки бисёр шабеҳи бибиам буданд. Аҷдоди падарамро аз Галаосиёву Даҳбеди Самарқанд мегӯянд. Аз мушоҳидаҳое ки ман дорам 70 фоизи тоҷикистониёни ҷанубӣ аҷдоди худро самарқандӣ медонанд.

Ҳамсояҳои мо инсонҳои бехтарин буданд. Падарам нахустин муносибати ҳамсоягияшонро бисёр нақл мекарданд. Ин як воқеае ҳақиқатан ҷолиб аст: падарам ба муносибати хонадаророн гӯсфанд куштанд. Мо ки ҳанӯз ошхонаи мураттаб надоштем, ба модарам фармуданд, ки гӯшти гӯсфандро ба ҳамсоя барои бирён кардан диҳад. Ин сахна равшан дар ёди ман ҳаст. Байни ҳавлии мо ва ҳамсои дасти рост як девори похсаи нимафтида буд. Модари ман аз ин тарафи девор, зани ҳамсоя аз он тарафи девор гуфтугӯе доштанд, ки гоҳе ба

суҳбати ҳамсоягӣ шабоҳат дошт, гоҳе ба ҷанҷол. Зани ҳамсоя мегуфт: «ҳамсояҷон ин гӯштро пухонам-мӣ ё зирбонам?» модарам аз камфаҳмии ҳамсоя хафа шуда мегуфтанд: «брюш кн, брюш кн!» Бечора зани ҳамсоя ҳам аз ин забони нофаҳмои модарам хашмашро фуру бурда мегуфт: «ҳамсояҷон, ин гӯштро пухонам-мӣ, зирбонам-мӣ?»

Ин ҳамсоя Охунов ном дошт. Тоҷикони Қазоқистон буданд. Охунов ҳам муаллим буд. Ба ҷои «акнун», «окун» мегуфт. Мардуми қишлоқ ўро ҳам то ҳанӯз бо ҳамин ном ёд мекунанд: «маълими Окун».

Ҳамсои дасти чапамон Аюбҷон-ако ном дошт. Инҳо мардуми Фарғона буданд. То ҳанӯз аниқ гуфта наметавонам, ки ўзбек буданд ё тоҷик. Дар ҳар сурат, дар қишлоқи мо ва ҳамсояқишлоқҳо фарғоначиёни тоҷик ҳам ҳастанд, ўзбек ҳам. Аз ҳавлии Аюбҷон-ако то ҳанӯз як қатори шафтолу ҳаргиз аз ёдам намеравад, ки ин шафтолузор ҳамеша чи дарахтҳояш, чи заминаш, чи ҷӯи обе, ки бештари вақт ҷорӣ буд, ҳамеша тозаву олуфта буданд. Хусусан ҳангоми шафтолупаз. Шафтолуҳои пухта болои замини тоза ба монанди болои як дастархони покиза менамуданд.

Қишлоқи мо имрӯз ҳудуди шаҳри Душанбе аст. Шояд аз чил ҳазор аҳоли зиёд дошта бошад. Ба истилоҳи хучандиён як қишлоқе ба монанди қалама, қаламаи қад-қад, иборат аз ромитӣ, файзободӣ, оби гармӣ, хучандӣ, фарғоначӣ, олтиариқӣ, кӯлобӣ, якчанд хоҷагии лақай ҳам аст. Як гузари комилан руснишин ҳам доштем. Аз ҳама руси машҳур Чурик-бобо буд. Акнун фаҳмидам, ки Чурик-бобои мо монанди бобои ман кулак будаасту аз Россия ба Тоҷикистон бадарға шудааст. Мардум ҳамеша ўро ёд мекунанд. Хусусан ҳамсолони ман. Сабаб ин аст, ки аробаи Чурик-бобо чархҳои

кӯҳнаи самолёт дошт. Аробасаворӣ бо Чурик-бобо барои мо як хурсандии бениҳоят буд. Хусусан дар муқоиса бо аробаи як ҳамдеҳаи дигарамон, ки аробааш хушку ҳамеша ифлос буд. Аз ҳама бад ин буд, ки вақте мо ба аробаи ӯ мечаспидем бо қамчини дарозаш бераҳмонаву бораҳмона мезад.

Имсол 64 сол аст, ки мо бо ин мардум зиндагӣ мекунем. Акнун тақрибан аз кадом маҳалла будани ин мардум кам ба хотир мерасад. Барои мисол авлоди мо тақрибан бо ҳамаи инҳо хешу табор шудаем. Воқеан зиндашарику мурдашарик. Шояд гуфтани бошад, ки вақте маро гоҳе панҷакентӣ, гоҳе кӯлобӣ, гоҳе ёвонӣ ва ғайра меғӯянд, асари ҳамин қишлоқи пурбаракати мо бошад, ки дар натиҷаи омехтани шӯридан бо маҳаллаҳои дигар осори маҳаллаи шахсии мо намонда бошад. Тӯли даҳ соли фаъолиятм дар Иттифоқи нависандагон бар асари сафарҳои зиёд, шиштухези бешумор, дар тамоми ғӯшаву канори Тоҷикистон ман ҳақиқатеро, ки устои зиндаёд Боқӣ Раҳимзода ҳамеша таъкид мекарданд, гаштаву баргашта тасдиқ кунам. Устод мегуфтанд: «Ҳар як ғӯшаи Тоҷикистон зебои нотақрор аст. Он гуна шеър бинависед, ки нотақрории зебои ғӯшаҳои Тоҷикистонро тасвир кунед.» Дар идомаи ҳамин андеша мушоҳида кардам, ки мардуми ҳама ғӯшаҳои Тоҷикистон зебоиҳои нотақрори худро доранд. Ба қавли мардум: хатлониш ай бадахшониш хушруҳай, бадахшониш ай хучандиш, хучандиш ай фархориш ва ғайра, зебоиҳои беохир, хусусан зебоиҳое, ки дар муносибати меҳмону фарзандон доранд. Ин даҳ соли фаъолияти ман дар Иттифоқи нависандагон, ки тақрибан ҳар сол тамоми Тоҷикистонро ҳадди ақал ду борӣ мегаشتهм, бо мардум дар сари заминҳо, дар боғҳо, дар чарогоҳҳо, мактабҳо, заводу фабрика ва ғайра вохӯрӣ

мекардем, ба ин натиҷа расидам, ки сафар дар ватани азиз беҳтарин давои дарди бадтарини мо аст, яъне дарди маҳаллагарой. Дар ҳамин раванд бисёр ба ёдам меояд, ки падарам афсӯсхӯрон даст ба пешонӣ мезаданд, мегуфтанд: «Ваҳё, Ваҳё! Ваҳё гуфта мегардӣ?! Як умр таҳқиру таъқиб дидем. Кулакбача, душмани халқ! Барвақттар ин Ҳисори нозанин намеой. Як кас корут надора. Як кас намеурса, ки нарӣ ё мода.» Маҳаллаи танг, осмон ҳам танг дорад, ҷаҳонбинӣ ҳам танг дорад.

Дарди зиндаҷудоии падарам ва бародаронаш, ҳамеша ҳамчун «унсури бегона» (ин истилоҳи сардамдори солҳои 30-40 аст, ки баъд аз қир кардани аҳли савод, сарватмандони маҳаллаҳояшон ба маснади калоншавандагӣ нишаста, кинаашонро аз сарварони пешина ба сари ятимони бесоҳиби онҳо мерехтанд. Ман намедонам бо кадом қудрату таҳаммул хотираи амакамро ки имрӯз ба 90-солагӣ наздик мешавад, давлату сарвати фаровон насибаш шудааст, зиёда аз сад фарзанду набераву абераву чабера дорад, гоҳ-гоҳе боихтиёру беихтиёр меғӯяд: «Ягона орзуе ки ман то Сталинобод омадан доштам, ҳамин буд, ки оё ягон бор шикамам аз нон сер мешуда бошад?» ҳар гоҳу ногоҳ мешунавам.

Мактаби мо мактаби хуб буд. Як дафъа як муаллим ки аз шахр омада ба мо дарси адабиёт меод, моро ба адири Сарикиштӣ ба сайёҳат бурд. Баҳор буд. Рӯзи дигар ба мо супориш дод, ки таассуротамонро аз сайри баҳорӣ иншо бинависем. Иншои маро хонда, гуфтанд, ки шумо бояд шеър бинависед. Ман пештар ҳам ҳар чизе шеър гуфта менавиштам. Ин таъкиди муаллимам дили маро гармтар кард.

Падарам нисбат ба шеърнависи ман саҳтгир набуданд. Акнун гумон мекунам, ки мехостанд андешаи ман озод ташаккул ёбад. Дар ҳар сурат баъзан гӯё дар омади

гап меуфтан, ки аввал мавзӯи шеърро ёфтан даркор, калимаҳои зебо чустан даркор, калимаҳои, ки барои мавзӯи шеър мувофиқ муносиб бошанд, шеър бисёр аз ёд кардан даркор ва монанди инҳо. Ба гумонам синфи ҳафт ё ҳашт будам, ки чор ё панҷ рубоиям дар рӯзномаи ноҳиявӣ, ки «Коммуна» ном дошт, чоп шуд. Ин «муваффақият» барои ман, барои мактаб, ҳамсинфону ҷӯраҳоям бисёр муҳим истиқбол шуд. Аммо хурсандии падарамро дар ёд надорам. Ҳатто вақте ки соли 1968 устод Боқӣ Раҳимзода дар телевизиони Ҷумҳурии маҳфили «Мушоира»-ро гардон карданд, ҳар моҳ як дафъа пахш мешуд, боз ҳам хурсандии падарамро мушоҳида намекардам. Баъд аз чандин солҳо шоғирдони падарам ба ман ҳикоят мекарданд, ки хурсандии падарам аз ин «муваффақиятҳо»-и ман чӣ қадар будааст.

Падарам китоби бисёр доштанд. Ҳар китоби наве, ки меоварданд, ҳатман чизе дар бораи он меуфтан. Нағз дар хотирам ҳаст, ки ба Ғаффор Мирзо эҳтироми алоҳида доштанд. Як рӯз як китобча оварданду гуфтанд: «Ғаффори мо аҷаб достоне навиштааст». Ин китоби достони «Асрор» буд...

Ҳар вақте ман мардумро ба китобдориву китобхонӣ даъват мекунам, дар заминаи ҳамин китобҳои падарам тарғиб мекунам. Вақте дар хона ҳадди ақал сад китоб бошад, фарзандони ин хонадон ҳатман як ду нафар ё ҳамаашон ба китоб унс мегиранд. Ин дӯстӣ бо китоб аст, ки аз кунҷу канори Ватан як академики барҷаста, як нависандаи маҳбӯб, як вазири шоиста, як инсони хуб ворида ҷомеа мешавад...

Меҳоҳам як таҷрибаи китобхониамро ба хотир биёрам. Гуфтани ҳаст, ки ман дар ёд надорам падарам китобхониро ташвиқ ё таъкид карда бошад. Гоҳе ин китоб, гоҳе он китобро мегирифтам, варақ мезадам,

чанде мефаҳмидам, мехондам ва монанди инҳо. Шояд синфи се ё чор бошам, китоби «Ғуломон»-и Садриддин Айниро мехондам. Албатта ба қадри фаҳмиши кӯдаконаам чизе мефаҳмидам, чизе намефаҳмидам. Шояд ними китобро хонда будам, як шаб сахнаи бо шамшер гӯши Некқадамро захми қардани тохтутозгаронро хоб дидам. Сахт тарсида, бедор шудам. То ҳанӯз шарҳ дода наметавонам, ки аз беҳи гушам чӣ гуна захм пайдо шуду, хунолуд буд. «Ғуломон»-ро дигар нахондам. Чандин сол баъд хонда тамом кардам. Яъне озодии кӯдак дар интихоби китоб, хондани китоб, албатта, хуб аст. Аммо маълум мешавад, ки ба ҳар сурат як роҳнамоиву роҳбарӣ зарур аст.

Дар ҳамин чо мехоҳам эҳсоси ҳавасе, ки аз насли даврони истиқлолият дорам арз кунам. Аввал ин ки ҳамеша бо таассуфи зиёд ба ёдам Шуъбаи махсуси (Спецфонд) китобхонаи Фирдавсӣ меояд. Ба гумонам барои гирифтани китоби «Кимийи саодат»-и Ғазолӣ дархост навиштам. Ба ман фармуданд, ки барои хондани ин китоб аризаи махсус навиштан даркор аст. Ариза навиштам. Баъд аз ду моҳ ба ман иҷозат доданд, ки дар ҳуҷраи махсуси Спецфонд ин китобро бихонам. Конспект кардан иҷозат набуд... Имрӯз боз ҳам қайд кунам, ки ба шарофати Истиқлолияти сиёсӣ тақрибан тамоми осори аҷдодонамон нашр шудаанд. Мисоли соддаву рӯшан осори Сайид Амири Ҳамадонист. Раҳматӣ Моҳирхӯча Султонов ки мавзӯаш фалсафаи Ҳамадонӣ буд, ин мавзӯро ҳам дӯст медошт, ҳам гоҳ-гоҳе афсӯсу надомат меҳӯрд. Дастрас кардани осори Ҳамадонӣ барояш бисёр мушкил буд. Чизе аз дасти мардум пайдо мекард, чизе аз фонди дастхатҳо, аммо бештари осори ин бузурвор дар китобхонаи Тошканд буд. Чандин дафъа Тошканд мерафт, муддатҳои зиёд меистод.

Бо азоби зиёд се чилди осори ӯро нашр кард, ки он ҳам сифати хуби полиграфӣ надошт. Ҳоло мо тақрибан тамоми осори Ҳамадониро бо сифати хуб нашр кардаем.

Баъди хатми мактаб интиҳоби (ба назари худам) бисёр «оқилона» кардам. Худ ба худ қарор додам, ки ҳамин Фирдавсиву Саъдиву Ҳофизро бе донишгоҳ ҳам медонам. Мардум Шекспир мегӯянд, Байрону Гёте мегӯянд, онҳо чӣ шоир бошанд. Бо ҳамин ният ба Шуъбаи англисии донишгоҳи омӯзгории Душанбе ҳуҷҷат супоридам. Вақти супоридани имтиҳони забону адабиёт муаллими имтиҳонгирам Маҳмадулло Лутфуллоев буданд. Ҷавоби маро шунида, бисёр саволҳои рангоранг аз адабиёту забону шеърӯ шоирӣ доданд. Ахир, аз ҷояшон хестанд, назди ман омаданд, дасти маро гирифтанд ва гуфтанд: «Ҷои ту инҷо нест. Биё, ҳозир ман туро ба факултети филологияи Донишгоҳи милли барам.» Ман бо ҳамон устувории хоми худам ниятамро арз кардам. Он кас табассуми ширин карданду гуфтанд: «Хайр боз худат медонӣ!»

Гумон мекунам тафсилоти як имтиҳони қабули дигарамро ҳам нақл кунам, ибратбахш бошад. Ба ин маънӣ, ки хусусан ҷавонони навсафари зиндагӣ бояд дар роҳи расидан ба мақсад, ҳадафманд, пайгир, устувор, ҷасур бошанд; имтиҳони охириро месупоридам. Ҳаво гарм. Аудиторияҳо пуропури имтиҳонгирӯ имтиҳонсупор, навбатчӣ, ҳангоматалаб, «қобилу ноқобилони» зиёд, ки ба ҳар найранг ба роҳравҳои имтиҳонхонаҳо анбӯҳ шуда буданд. Ман ду панҷу як чор доштам. Барои супоридани имтиҳони охирин ба синф даромадам, салом гуфтам. Чанд муаллим нишаста буданд. Ду нафар дар ёдам мондаанд, — яке марди қадпасти тоскала, дигаре муаллимаи маълум, ки бисёр хаста. Ба ҳадде хаста, ки гоҳ-гоҳе пинак мерафт. Билетро гирифтам. Хондам,

гуфтам, ки омодаи ҷавоб ҳастам. Ин омодагии ман ба муаллим маъқул наомад. «Рафта шин!» гуфта, дӯғ зад. Нишастам. Навбатам омад. Баромада ҳар се саволро ҷавоб гуфтам. Медидам, ки муаллимони хастаам чандон гӯш намекунанд. Маълум шуд, ки умуман гӯш накардаанд. Вақте хомӯш мондам, муаллим, ки бо рӯймолчааш бе танаффус арақҳои сару пешониашро хушк мекард, танаффус кард, маро хеле нигоҳ кард, шояд қавораам маъқулаш нашуд, бе тавофут гуфт: «Ду! Рав!» ман кӯшиш кардам бамаъниву боодоб бошам, худро ба даст гирифта, ҳар қадар метавонистам, оромона гуфтам: «Намеравам! Панҷ мемонед, баъд меравам!» Муаллимам маълум, ки якбора таркид, аммо худро ба даст гирифт. Гуфт: «Хуб, мебинем!» Муаллими арҷмандам аз Иван Грозний сар кард, то Анҷумани охирини Партия пурсид. Ба қавли мардум оромона ба монанди оби равон ҷавоб медодам. Ҳарчанде ҷавобҳои ман равон мешуданд, муаллимам кабудтар мешуд. Дари синфхонаи мо ба монанди дари мағозае, ки ягон моли дефетсит пайдо мешуд мардум анбӯх мешуданд, ҳамин гуна анбӯх шуд. Имтиҳонгирони дигар синфҳо ба синфи мо даромада, тамошои бепул мекарданд. Бечора имтиҳонсупорандаҳо ҳаяҷону имтиҳонашонро фаромӯш карда, ба шавқу завқ ин саҳнаро тамошо мекарданд. Як вақт муаллимам ин вазъиятро дид, даступоҳӯрда шуд, ин тарафу он тарафи синфхона рафт, омад, нишаст, бо оҳанги хашми бештар гуфт: «Рав!» Ман гуфтам: «Намеравам! Панҷ монед, баъд меравам!» Муаллим аз ҷояш хест, назди ман омад, қариб, ки синааш ба синаи ман мерасид. Каб-кабуд шуда буд, овозаш меларзид. Гуфт: «Сағера, ту аз муаллими мактаби қишлоқ чӣ хел панҷ гирифтаӣ ман намедонам, инчо институт аст! Ма қу баҳоятро мемонам, лекин доништа бош, ту дар ин ҷо

хонда наметавонӣ!» Барои ман шунидани калимаи «сағера» сахттар аз он буд, ки ба сарам калтак зананд. Гуфтам: «Муаллим, ман намедонам шумо ба кадом дарчаи илм расидаед, аммо фаромӯш накунед, ки ба ҳар ҷо расида бошед, аз баракати муаллими қишлоқ расидаед. (Вақте муаллими қишлоқро таҳқир кард, ба гумонам падарамро таҳқир карда бошад). Муаллим, ҳозир шумо ба ман панҷ мемонед, баъд мебинем, ки ман хонда метавонам, ё не!» Ҳамин лаҳза як ҷавони ситорагарми қавипайкаре назди ман омада, оҳиста гуфт: «Уқочон биеед бароем! Ҳозир ман варақаи имтиҳонатро гирифта медиҳам.» Ман баромадам. Он ҷавон, ки навбатӣ будааст, варақаамро гирифта баромад, ки баҳои чор дошт. Ман гашта даромаданӣ шудам, «Панҷ, панҷ...» мегуфтам, ки боз ҳам ҳамон ҷавон ором кард: «Уқочон! Дохил шудам гуфтан гиред. Ҷанҷол ҷӣ даркор.»

Ин муаллим воқеан дар курси дуҷумам фаҳмидам, ки айбҳои маро кофта мегаштааст. Ман ҳам чандон ҷавони беайб набудам. Дар курси дуҷум қариб маро аз донишгоҳ хориҷ карда буд. Хайриятки «Бадхоҳон» на ҳамеша ба мақсад мерасанд. Бубинед, табиати инсон ҷӣ нақше дар тақдири як ҷавони навсафар дошта метавонад. Муаллими имтиҳонгири адабиёт ҳам ҷӣ қадар боинсофу инсондӯст, инаш бошад...

Аз таҷрибаи донишҷӯиям бояд ҳикоя кунам, ки дар ин факултет истиқболи гарм эҳсос намекардам. Ба назарам ин як ноомади кор буд, ки дар рӯзгори ҳар кас буда метавонад. Ҳама муаллимон бо ман муносибати хуб доштанд. Аммо ҳеҷ намефаҳмидам, ки чаро декани факултет муносибати сард дошт. Декан ҳам як марди руси бисёр солору қатъӣ буд. Баъд аз пайдо кардани каму беш таҷрибаи рӯзгор, хусусан тули сафарҳои эҷодиям ба ноҳияву вилоятҳо фаҳмидам, ки декани ман

як руси шовинист, миллатчии шадид будааст. Ба ҳаде ки муаллимҳои беҳтаринро дар гурӯҳҳои русӣ таин мекард ва монанди инҳо. Ҳатман бояд дар назар дошт, ки чунин шовинизм дар даврони Шӯравии Тоҷикистон падидаи бисёр кам буд. Аммо дар ин замина дар сафарҳои эҷодиам чизи дигаре мушоҳида мекардам, ки маро саҳт таҳқир мекард. Ин муносибати нописандонаи котибҳои дуҷуми райкомҳо, ки маъмулан рус буданд, бо котибҳои якум, ки тоҷик ё узбек буданд. Як дафъа аз сафар, ки баргаштам, падарам вазъияти нохуши маро идрок карда пурсид ки чӣ шудааст? Ин мушоҳидаамро гуфтам. Як табассуми талх кард ва гуфт: «Ҳой мардак! Урус барои худуш хун рехтаст, давлат кардааст!»

Бояд гуфт ки нақши русҳо дар тақдири таърихии тоҷикон муҳим, сарнавиштсоз аст. Осори Садриддин Айнӣ, осоре, ки дар асрҳои 18-19 сайёҳон, хусусан, муҳаққиқони рус, ки аслан вазифаи муҳаққиқӣ не, вазифаи ошкори ҷосусӣ доштанд, рӯшану возеҳ нишон медиҳад, ки хусусан дар арафаи Инқилоби Октябр миллати тоҷик дар вартаи бисёр шадид, вартаи тақрибан наздик ба нестӣ доштааст. Гардиши таърих, яъне Инқилоби Бухоро тоҷиконро соҳиби давлат кард. Албатта, мо ҳаргиз хизмати фарзандони фарзонаву ҷоннисори тоҷикро ҳам фаромӯш намекунем, ки барои ному нишони тоҷик, парчаму шарофати тоҷик, қурбонҳои қиматтарин додаанд. Нақши русҳо дар тақдири мо печида, мушкил, пурмӯҷаро, рангоранг аст. Барои баҳо додан бисёр боэҳтиёт, боинсоф будан даркор аст. Қавли як кӯлобиро зикр мекунам, ки бисёр дақиқ баҳо медиҳад. Ин кӯлобӣ мегуфтааст, ки «Сталин бихишӣ аст, касе Сталинро кофир гуфтааст, имон надорад!» Ба ӯ мегуфтанд: «Охир падари бадавлату басаводатро Сталин кушт-ку?!» Ӯ мегуфтааст: «Падари маро Ста-

лин накуштааст. Падари маро ана ҳамин Қамари ҳам-
соя куштааст.» Воқеан, солҳои 20-30, ки мудҳиштарин
солҳои тақдири тоҷикон аст, даҳшати ин солҳо, албатта,
аз фармонҳои Маскав ҳам будааст, аммо даҳшатҳои сан-
гинтарин ба дасти худи мо, тоҷикон сурат гирифтааст.

Баргардам ба қиссаи деканам. Ин устод маро азияти
бисёр дод. Хусусан баъд аз як семинар, ки ман аз устод
пурсидам: «Чаро профессор Афнан ин масъаларо дар
таърихи забони англисӣ, ин гуна шарҳ медиҳад. Шумо
дар лексиятон дигар шарҳ додед?» Устодам ҷавобе
дод. Ман қаноатманд нашуда баҳс кардам. Устод ҷаво-
би дигар дод. Ҷавоби дигараш ҳам қаноатбахш набуд.
Устод ба ҳашм омад ва гуфт: «Он сказал так, а я гово-
рю так!» Ман гуфтам: «В науке так не должно быть. В
таком случае, когда один говорит так, другой говорит
что-то другое, была бы не наука, а сумашедший дом!»
Одати донишҷуён аст, ки ин гуна моҷароҳоро дӯст ме-
доранд. Ҳамкурсонам хандиданд. Семинар бо хархаша
анҷом ёфт. Масъалаи мавриди баҳс ҳал нашуда монд.
Хушунати устодам ба ман шадидтар шуд. Қисса кӯтоҳ
устодам ду дафъа фармони хориҷи маро баровард.
Дафъаи дуюм ман бо вучуди бепарвоии ҷавонӣ хона,
ки омадам, дар китобхонаам чанде кор кардам. Вақте
хаста шуда болои фарш дароз кашидам. Ба китобхонам
нигоҳ карда, якбора хушёр шудам. Идрок кардам, ки
ин китобҳо, ин шавқу завқи ман чӣ мешавад?

Шаб дар ду саҳифаи дарози дафтари арифметика
чизе навиштам, дар лифофа андохтам, сахари барвақт
кабинети ректор, Қандил Ҷӯраев рафтам. Фаррош кори
худашро мекард. Як илоҷ карда ноаён кабинети ректор
даромадам, лифофаро болои мизаш гузоштам. Ба дарс,
ки даромадам ҳамаи ҳамкурсонам зиқ буданд, гӯё ба-
рои як умр чудо мешуда бошем. Дарс сар шуд. Котиби

ректор омаду маро даъват кард. Ба кабинети ректор, ки даромадам, бисёр парешон буд. Қандил Ҷӯраев бо ман бисёр меҳрубон буд. Агар дар танаффусҳо, дар сахни ҳавлӣ рӯ ба рӯ меомад, ҳамаро даъват мекард, ба ово-зи баланд мегуфт: «Ин касро ҳурмат кунед!» Ба ҳадде меҳрубон буд, ки як вақт дар маъракаи бо «хиппи» (ча-раёни мадания, ки дар Амрико пайдо шуда буд, мада-нияти анъанавиро инкор мекард ва як тарзи зисти дар-вешонаро пеш гирифта буд), мӯйҳои анбуҳ ва бурутҳои донишҷӯёро кутоҳ мекарданд. Маро дар ҳавлӣ диду он нафаре, ки чараёни интизомро назорат мекард, даъват кард ва гуфт «Мӯйю бурути ин касро кордор нашавед...»

Бо ман аҳволпурсии дуруст ҳам накарда буд, ки де-канам саросема даромад. Мо ки ректорро ҳамчун як марди солор, ором, хуштавозӯ, марди хушсурат ме-донистем, вакте бо декани ман рӯ ба рӯ шуд, як марди ко-милан дигарро дидам. Салом ҳам накард, саломашро ҳам алек нагирифт. Бисёр бо хашму ғазаб гуфт: «Ман чанд бор ба шумо гуфтам, ки ин беинсофиро накумед. Сари чандин чавонҳои болаёқатро хӯрдӣ. Тақдирашон-ро шикастӣ...» Хашмаш зиёда мешуд, ман беихтиёр ба-ромадам. Тамоми ҳамкурсонам дар қабулгоҳи ректор дарсро партофта чамъ омада буданд.

Қисса бо ҳамин анҷом ёфт. Деканам фармонашро аз тахтаи эълонҳо канд. Чандин сол гузашт. Ман рисолаи номзадиамро Ҳимоя кардам. Китоби шеърҳоям чоп шуд. Монографиам чоп шуд. Тарҷумаи «Ишорот»-и Ибни Синоро ки аз арабӣ ба русӣ карда будам, ҳам дар Маскав, ҳам дар Душанбе аз нашр баромад... Рӯзе дар китобхонаи кишлоқиям ҳамаи инҳоро дар як раф ка-тор монда, ба истилоҳи мардумӣ тамошо карда, кайф мекардам, Қандил Шарипович ба ёдам омад. Рӯзи ди-гар аз ҳамаи осорам як нусхагӣ гирифта ба назди он кас

рафтам. Соли зиёд, ки гузашта буд, зуд ба ёдаш наомадам. Китобхоро варақ гардонд ба ман нигоҳ мекард, ба китобҳо нигоҳ мекард, «Офарин» мегуфт. Баъд гуфт: «Инхоро чӣ кор кунам? Ба шумо тақриз даркор аст ё ягон дастгирӣ даркор аст? Мо ҳатман дастгирӣ мекунем!» Ман саргузаштавро нақл кардам. Бисёр мутаассир шуд. Гуфтам, ки дигар тарзи ташаккур гуфтан ба Шуморо надонидам. Бо ҳамин китобҳоям ташаккур гуфтан омадам... Қандил Чӯраев дар таърихи фарҳанги миллат мавқеи бисёр муҳим дорад, ки шарҳи он дар ин ҷо намегунҷад.

Мавриди муносиб аст, ки муаллимаи забони русиам Зоя Дмитриевна Марченкоро боз ба хотир биёрам. Симои ӯ, гаштугузори ӯ, сабки дарс гуфтанаширо ҳамеша аз ёд мекунам. Ман, ки Пушкинро ҳамеша дӯст медоштам, маҳз Зоя Дмитриевна муҳаббати маро боз бештар кард. Эҳсоси сипоси ман ба шахсияти азиз хусусан аз он аст, ки ӯ рағбати маро ба насри рус, хусусан ба насри асри XIX, ки онро асри тиллоии наср меноманд, гарму доимӣ кард. Ҳоло ки ба хотирам меояд: гурӯҳи мо, ки меомад бештар бо пурсишу ҷавобҳои ман машғул мешуд. Ҳатто ҳамкурсонам шиква ҳам мекарданд: дар ин синф ҳамин як донишҷӯ аст... Гумон мекунам бисёр меҳостааст саводи русии ман хуб шавад.

Дар донишгоҳ чанд устод дарс мегуфтанд, ки дар байни донишҷӯён муҳаббати алоҳида доштанд. Устодон Тоҳиров – муаллими фанни таърихи партия, Раҳимов – муаллими педагогика, Мамадназаров – муаллими политэкономия, Ҷамshedов, Зокиров – муаллимони забони англисӣ. Вакте ки дар курси се политэкономия мехондем, устодамон маро ва ҳамкурсам Чӯрабек Аминовро даъват карду гуфт: «Шумо баъди хатми донишгоҳ ба назди ман, ба Академия биёед. Ҳамроҳ қор меку-

нем.» Баъди хатми донишгоҳ Ҷӯрабекро ба Комитети марказии комсомол гирифтанд. Ман назди устод рафтаам. Устод бисёр афсӯс хӯрданд: «Мо маслиҳат карда будем, ки як шуъбаи омӯзиши иқтисоди сиёсии давлатҳои капиталистиро таъсис диҳем. Мутаассифона, ин масъала ҳанӯз ҳал нашудааст. Ман шуморо ба шуъбаи фалсафа мебарам». Ман аз ин гуна сурат гирифтани ҷараён бисёр хурсанд шудам, зеро рағбати ман ҳамеша ба ҳикмату фалсафа зиёд буд.

Устод маро ба шуъбаи фалсафа ба назди Мӯсо Диноршоев бурд. Муаррифӣ карду гуфт, ки ман аз ин кас умеди бисёр дорам.

Диноршоев ба назарам кадом ташвише дошт, ки «хуб, хуб, мебинем, мебинем гуфту» ман ду се моҳ ба Академия рафту омадҳои бе натиҷа доштам. Оқибат масъала ҳал шуду маро ба кор гирифтанд.

Ман аз тақдирӣ эҷодиям, фаъолияти кориям чи дар Академияи фанҳо, чи дар Иттифоқи нависандагон, чи дар Ҳукумати Ҷумҳурии бисёр розӣ ва қаноатманд ҳастам. Ҳар ҷо ки кор кардам, самимона кор мекардам. Ҳар ҷо ки кор кардам, файзу баракат дидаам, иззату обрӯ ёфтаам. Аммо даҳ сола, ки дар Академия кор кардам, то имрӯз дар назари ман як рӯзгори афсонавӣ, биҳиштиро ба ёд меорад. Баъд аз он ки аз Академия рафтаам, ҳар гоҳе аз назди Академия гузарам, дилам гум мезанад. Ҳар як ниҳоли ҳавлии ин даргоҳи муқаддас, ҳар ваҷаби раҳравҳояш, ҳар як кабинеташ, китобхонааш, буфеташ, бароям то ҳанӯз азият аст. Акнун ки ин ҷумлаҳоро менависам чехраҳои азизу меҳрубони Бобоҷон Ғафуров, Муҳаммад Осимӣ, Акбар Турсун, Солеҳ Раҷабов, Зариф Раҷабов, Носирҷон Маъсумӣ, Умарбек Султонов, Моҳирхӯҷа Султонов, Назрулло Рустамов, Тағай Раҳмон, Иброҳим Шарипов, Аҳмадҷон Муҳаммадхоҷа-

ев, Кароматулло Олимов, Муҳаммадқул Ҳазраткулов, Мақсудҷон Мирбобоев, Иброҳим Ан-Наққош, Саид Аҳмадов, Қамариддин Нурулҳақов, Шоҳназар Шоиsmатуллоев, Абдучалол, Кишвар Аскардаев, Фатхулло Сироҷов, Тоҷиддин Мардонӣ, Алиқул Девонакулов, Мавлон Исмоилов, Исматулло Саидиён пеши чашмам меояд. Бе шубҳа дар сари ин даста Мӯсо Диноршоев аст. Устодам, роҳбари илмиям, сахтгир, ғамхор, ифтихори фалсафаи тоҷик. Ҳар кадоме, ки номбар кардам, дар илму маданият, дар сиёсати Тоҷикистон саҳме доранд. Ватандӯстӣ сифати барҷастатарини ҳар кадоми инҳо буд ва ҳаст...

Бешубҳа дурахшандатарин дарсе, ки аз Академия гирифтаам ин вохӯрии мо бо Бобоҷон Ғафуров аст. Ба ман гуфтанд, ки устод хостаанд бо олимони ҷавони умедбахш мулоқот кунанд. Таассуротамро аз ин вохӯрӣ навиштаам ва боз хоҳам навишт. Дар ин ҷо зарур медонам, ки чанд нукта қайд шавад. Устод ба Ҷаббор Расулов бо шиддат муроҷиат карда, гуфтанд: «Албатта боигарии мо канданиҳои ғоиданок ҳаст, тиллоӣ сафед ҳаст, аммо Ҷаббор Расулович, қиматтарин боигарии мо қудрати ақлонии миллати мост. Ин боигарию бояд ба бозори ҷаҳонӣ баровард».

Гаштаву баргашта ин дидорро дар хотираам варақгардон мекунам. Ҳар дафъа як хулосаи тоза ҳосил мешавад. Яке аз онҳо ин аст, ки чаро устод Ғафуров дар ин мулоқот, ки ду се моҳ қабл аз вафоташон буд, мақсади асосӣ бо олимони ҷавони умедбахш будааст, сарвари вақти давлат Ҷаббор Расулов, Президенти Академияи Фанҳо Муҳаммад Осимиро даъват карда буд. Натиҷаи имрӯзаи ман ин аст, ки аллома Ғафуров бо истифода аз ин ҷамъомад васият гуфта будааст. Ба назари ман нуктаҳои асосии ин васият ҷунинанд:

- тоҷикон мероси ғанитарини фарҳангӣ доранд;
- соҳибӣ кардани ин мерос кори мушкил аст, зеро даъвогарони ин мерос зиёданд;
- ба ин мақсад олимони пурқувват тарбият кардан зарур аст;
- барои ин давлат бояд чизеро дарег надорад;
- ин ганҷ дар бозори ҷаҳони харидори зиёд дорад ва онро бояд ба бозори ҷаҳонӣ баровард.

Як лаҳзаи дигар ҳам ба назарам такрорнашаванда, истисноӣ аст. Дар толори Академия симпозиуми байналхалқӣ ҷараён дошт. Тақрибан шояд як моҳ қабл аз реҳлати устод бошад. Як вақт дари толор оҳиста кушода шуд ва сари устод Бобочон Ғафуров, ки як токии нимдошт пӯшида буд, намоён шуд. Онҳое, ки дар раёсат менишастанд ин саҳнаро намедиданд. Мо аз толор устодро дидему интизор будем, ки оё медаромада бошад? Ин рӯзҳо сиҳатишон вазнин буд. Шояд ўро дар ин маҷлис интизор набуданд.

Дафъаи дуюм боз ҳам дар оҳиста кушода шуд ва устод оҳиста аз дар ба дарун қадам монданд. Якбора, он чуноне ки тундари баҳорӣ осмони оромро метарконад, толор аз қарсаки мардуми дар толор нишаста таркид. Раёсатнишинон устодро ки диданд, чун ба фармони камандири бадҳайбате якбора аз ҷой ҷастанд ба кафкубӣ ҳамроҳ шуданд. Ин лаҳза гӯё ҳам аҳли толор, ҳам раёсатнишинон, ҳам устод шох шуда буданд. Қарсак то рафт саҳттар мешуд. Ниҳоят устод Осимӣ аз суфаи раёсат поён омада, дасти Ғафуровро гирифтанд ва оҳиста-оҳиста ба курсии раисии раёсат бароварда нишонданд. Ғафуров бо сари хам менишаст. Ба гумонам ҳанӯз эҳсос накарда буд, ки дар толор ҷӣ мегузарад. Як лаҳза ба сӯи толор нигоҳ карданд, ки ҳама истода ба як зарб кафкубиҳои саҳт мекарданд. Устод бемадорона аз

чой хестанд, даст болои сина гузоштанд ва ба сӯи толор сар ҳам карданд. Кафкубӣ шиддати тоза гирифт. Намедонам воҳима мешавад ё не шояд ин кафкубӣ ҳудуди се-чор дақиқа давом ёфт.

Арзи эҳтиром, арзи муҳаббатро ба фарзанди миллат ба ин шиддат, ба ин гармӣ ман дигар надидаам.

Ин лаҳза барои ман равшану баръало нишон дод, ки шуҳрати ҳақиқӣ чист, муҳаббати асил чист, баҳои хизматҳои беғараз ба миллат, подоши заҳматҳои ҷонкоҳ ба хотири иззату шарофати миллат чист!!!

Тасвиби ин ҳақиқатро рӯзи ҷанозаи бузургвор дидам. Устод писар надоштанд. Писари хоҳарашон Фаррух Арабовро ҳамчун писар тарбият карда буданд. Обрӯву эҳтироми Фаррух дар муҳити фарҳангии Маскав бисёр баланд буд. Мутаассифона, ин марди донишманди нодир имконияти комилан бо илм машғул шудан пайдо накард, ҷавонмарг аз дунё гузашт. Рӯзи ҷаноза ман ҳамчун дӯсти Фаррух дар паҳлӯи ӯ дар назди тобути Ғафуров меистодем. Вақте аз Донишгоҳи аграрӣ қофилаи ҷаноза ба сӯи Боғи Айний ҳаракат мекард, баргашта дидам, ки як қиёмате барпо шуда буд. Барои ман бешумор, бениҳоят будани қофила аҷиб набуд, ҳайратовар он буд, ки дар байни ин анбӯҳ муйсафедони кишлоқии асобадаст, ки баъзе базӯр ҳаракат мекарданд, занҳои кӯдакони ширхорашон дар бағал, кӯдакони дигараш аз дунбола, ҷавонон ранг ба ранг, мансабдорон, зиёиён, тоҷик, рус, узбек, лақай, қирғиз, тотор, хулоса бешумораву бекарона... бештари мардум ашк дар чашмон.

Зиҳӣ Ғафуров! Хуш ба ҳолат! Қаламу парчами сиёсатмадорӣ ҳалолат бод!!!

Ҳангоми донишҷӯиям ба маҳфили адибони факултети филология ҳамроҳ шудам. Роҳбари маҳфил зиндаёд Тилло Пулодӣ буд. Бисёр меҳрубон. Ҳаргиз аз

хотирам намеравад, ки соли дуҷуми донишҷӯй дар маҳфили аввалини баъд аз таътил шеърӣ «Вулқон»-ро хондам. Устод дар назди мизи устодиаш як лаҳза хомӯш монданд, баъд оҳиста-оҳиста назди ман омаданд, сари маро сила карданд, бисёр ҳассос гуфтанд: «Ман доим афсӯс меҳӯрдм, ки Ҳабиб Юсуфӣ аз майдони адабиёт рафтааст. Не! Ҳабиб Юсуфӣ зинда аст. Офарин писарам!» Шеър, воқеан, як муъҷизаи ҳамеша нав ба нав, ғайри интизор аст. Меҳоҳам бигӯям, ки баъдан вақте ин суҳанони устодро ба ёдам меоварам, андеша кардам, ки, воқеан, он замон муҳаббати ман ба шеърӣ Ҳабиб Юсуфӣ бисёр саҳт буд, ҳанӯз ҳам ҳарорати шеъраш, зарби қаҳрамононаи суҳанааш, оҳанги майдонии шеърашро дӯст медорам.

Маҳфили Тилло Пулодро бо гузашти замон натиҷа мегирам, ки маҳфили хеле пурқувват будааст. Соле ки ман ба ин маҳфил ҳамроҳ шудам Султон Шохзода хатмкунанда буд. Обрӯву шуҳрате, ки Султон Шохзода дар донишгоҳ дошт, ҳисоб надошт. Дар ин маҳфил Камол Насрулло (бо таҳаллуси «Озар»), Зиё Абдулло, Муҳтарам Ҳотам ва, албатта, дигар донишҷӯёне, ки завқи шеърӣ доштанд, бо шавқу шӯр ширкат мекарданд. Баъзе аз аъзоёни ин маҳфилро ҳамроҳи шоирони ҷавони Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, дигар донишгоҳҳои омӯзишгоҳҳо, коргарони ҷавон устод Боқӣ Раҳимзода ба маҳфили телевизионии шоирони ҷавон, ки «Мушпира» ном дошт, даъват мекарданд. Ин маҳфил ҳар моҳ як дафъа баргузор мешуд. Масъули телевизиониаш Меҳмон Баҳтӣ буд. Маҳфил ду сол идома ёфт. Мутаассифона, аз ин маҳфил ягон сабт дар ҳазинаи телевизион боқӣ намондааст. Аз аъзоёни ин маҳфил, ки ба камолоти шоирӣ расидаанд, аз он ҷумла Султон Шохзода, Амонбек Шохзода, Ширин Бунёд, Камол Насрулло,

Зиё Абдулло, Раҳмат Назрӣ, Муҳтарам Ҳотам ҳастанд. Дар ин шумор як бофандадухтарро ҳам бояд ёд кунам, ки Санавбар ном дошт. Шеърӣ хуб мегуфт.

Шеърҳоямро ҳар вақт дар матбуоти даврӣ нашр мекардам. Рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» ҳар гоҳ-ҳар гоҳ силсилаи шеърҳои шоирони ҷавонро бо як таъвиру як муаррифии мухтасар чоп мекард. Шояд соли 1979 бошад, ҳамин гуна силсилаи шеърҳои маро чоп карданд. Ба гумонам ҳамин силсила сабаб шуд, ки чанде нагузашта, маро ба Иттифоқи нависандагон ба кор даъват карданд.

Аз Академия ба Иттифоқи нависандагон гузаштани ман устод Муҳаммад Осимӣ розӣ набуданд. Маро даъват карда гуфтанд: «Шумо барои Иттифоқи нависандагон зарур будаед, аммо дар Академия қоратонро давом бидихед ман супориш додам ним баст (ставка) кор кардан гиред корхое, ки шумо мекунед, имрӯз бисёр зарур ҳастанд.» Аммо, мутаассифона, нафари дигаре буд, ки бо чандин ҳиллаи расмӣ ин супоришро иҷро накард. Ман ҳам ба сабаби шитобзадагии ҷавонӣ аз пайи ин кор нашудам. Бале, ҷавонӣ ҷавониҳои бисёр дорад, яъне бепарвоя, оқубатнаандешидан, нашинохтани аҳамияту зарурати бисёр хурду резаҳое, ки ин хурду резаҳо оқубат метавонанд тақдирсоз бошанд...

Масъулияти робитаҳои адабӣ ба зиммаи ман буд. Дар ин айём зиёда аз сӣ баёзи шеърӯ маҷмуаҳои насрӣ дар Маскав, Тошканд, Киев, Минск, Таллин, София, Прага, Ханой, Кобул ва ғайра чоп кардам. Дар ин даҳ сол тақрибан бо тамоми бузургони адабиёти ҷаҳонӣ, ки ба Тоҷикистон меомаданд, суҳбату сайру сафар кардам. Ин як кори муқаррарии шуъбаи робитаҳои адабӣ буд. Яке аз самтҳои бисёр муҳими сиёсати маданияи шӯравӣ буд. Дар ин раванд ба ҳар муносибат ба Душанбе бу-

зургоне, ба мисли Саид Аҳмад, Расул Ғамзатов, Татьяна Стрешнева, Евгений Евтушенко, Олжас Сулаймонов, Татьяна Кузовлева, Восифи Бохтарӣ, Сулаймон Лоик, Дастагири Панҷшерӣ, Акрам Усмон, Сиёвуши Касрой, Алекс Лагума, Нгуен Ван Тхи, Файз Аҳмади Файз, Абдул Бисмиллоҳ ва бисёр дигарон меомаданд, ки ман кадомеро як рӯз, касеро чанд рӯз ҳамроҳӣ карда, бештари онҳоро ба Хучанду Кӯлобу водии Вахш барои шиносӣ мебурдам. Табиист, ки аз ин шиносоиҳо таасуроти зиёд дорам. Аммо як нуктаро мехоҳам ҳамин ҷо қайд кунам, ки бисёр заминиву ибратбахш аст. Ман аз аксари инҳо як саволро ҳатман мепурсидам: «Шумо як нафари ҷаҳонӣ ҳастед. Гармиву сардии зиндагиро дидаед. Аз таҷрибаи зиндагии худ шахсан барои худатон чӣ ҳикмати ибратбахш доред?» Бисёр ҳайратовар аст, сарфи назар аз ин ки инҳо шарқӣ буданд, ғарбӣ буданд, сафед ё сиёҳ буданд, диндор ё бе дин тақрибан як ҷавоб медоданд: «Ҳар чӣ ки барои адабиёт кардаам, барои Ватан, барои хонаводаву фарзандон, як масъулияти инсонӣ, фарзандист. Он чӣ ки инсон аз ин дунё шахсан барои ҳудаш мебинад, ин аст ки як лаҳза, як соат, ҳамнишину ҳамсӯҳбати касе бошӣ, ки ба дилат наздик аст.»

Як мушоҳидаи дигар ҳам гуфтанист. Тақрибан аксарияти меҳмонони мо аз ман хоҳиш мекарданд, ки онҳоро барои чой нӯшидан ба бозори «Баракат» барам. Ҳайрон мешудам, ки мо дар меҳмонхонаҳо шароити беҳтарин доштем, дар Иттифоқи нависандагон ошхонаи хуб доштем, инҳо чаро ҳатман барои чой нӯшидан ба бозор мераванд. Ин таҳайюр маро то ҷое овард, ки аз яке пурсидам. Ў табассуми ширине кард ва гуфт: «Ман ба ин чойхона барои тамошои муйсафедони тоҷик меоям. Гаштаву баргашта ҳайрон мешаванд, ки инҳо ҳар қадар солхӯрда мешаванд, зеботар мешаванд.» Воқеан,

ин як падидаи хоси тоҷикон аст. Шояд баракати табиати мо бошад, ғизои солим, шояд баракати мақому мартабае, ки солхӯрдагон дар маданияту фарҳанги миллии мо доранд, бошад.

Даҳ соле, ки ман дар Иттифоқи нависандагон кор кардам, саршор аз шавқу шӯр, қору бори рангоранг, пураҳамият, корҳое, ки аҳамияти муҳими тоҷикистонӣ, шӯравӣ ва ҷаҳонӣ доштанд. Умуман, солҳои шаст, ҳафтод, ҳаштод ҳам дар ҷараёни шеърӣ ҷаҳонӣ, дар таърихи шеър давраи беҳтарин ҳастанд. Ин даврони шеърӣ Мирзо Турсунзода, Файз Аҳмади Файз, Нодир Нодирпур, Фурӯғи Фаррухзод, Пабло Неруда, Эдуардас Межелайтис. Павел Ботсу, Ярослав Смеляков, Евгений Евтушенко, Роберт Рождественский, Расул Ғамзатов, Олжас Сулаймонов, Белла Ахмадулина, Ғафур Ғуллом, Зулфия, Набӣ Ҳазрӣ, Зиё Қоризода, Мӯъмин Қаноат, Бозор Собир, Лоик Шералӣ, Гулрухсор буд.

Маҳфилҳои шеърӣ ки дар Иттифоқи нависандагон Мӯъмин Қаноат, Бозор Собир, Лоик Шералӣ, Гулрухсор баргузор мекарданд, ба як падидаи пурҳамҳама, пурувоза пур аз базму тараб, пур аз ташвишҳои даъватнома кофтан ва монанди инҳо. Баъзе маҳфилҳо дар толорҳои калони Борбаду Хонаи Иттифоқи касаба (ҳоло филармония) баргузор мешуданд, ки ҳамон ҷо ҳам тӯдаи бузурги одамон берун аз бино мемонданд.

Наср ҳам пурҷӯшу хурӯш буд. Мардум асарҳои тозаии Ҷалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, Ҷаззиддин Муҳаммадиев, Ҷумъа Одина, Саттор Турсун, Ҷонибек Ақобир, Баҳманёр, Муҳаммадзамони Солеҳ, Муъаззамро дунболагирӣ мекарданд, ҷустуҷӯ мекарданд, дар ҳама маҳфилҳои адабӣ расмиву ғайрирасмӣ изҳори андеша баҳсу талош мекарданд.

Шеърӣ ҷавони тоҷик мавриди тарбият (иҷозат би-

дихед, тарбияти шадид бигӯям) қарор дошт. Дар Садои Шарқ нашр шудани шеъри шоири ҷавон, ки аз назари Лоиқ Шералӣ мегузашт, маъноӣ баҳои баланд гирифтани ин шеърро дошт. Китобчаҳои шеърӣ, ки бо имзову сарсухани Бозор Собир чоп мешуданд, бегуфтугӯ мавриди истиқболи ошиқони шеър мешуданд. Аз шадидиву саҳтгирии тарбияти шоирони ҷавон ҳаминро бигӯям, шояд кифоя бошад: дафтарҳои кори ман ва Бозор Собир паҳлӯ ба паҳлӯ буданд, Бозор Собир бисёр кам мешуд, ки дар соатҳои корӣ дар утоқаш бошад, маъмулан соатҳои 3-4-и бегоҳ ба кор меомад, ман шохид ҳастам, ки то соатҳои дувоздаҳ, як ё дуи шаб бо «осор»-и навқаламон кор мекард. (Ин речаи Бозор Собир барои «дӯстонаш» маъқул набуд. Чанд дафъа маҷлиси профсоюзӣ карда оғоӣ медоданд. Бозор бошад, кори худашро мекард). Аксари шоирони ҷавон, ки ҳавас доштанд, Бозор шеърашонро бинад, як дафъа пеши ӯ меомаданд, дигар намеомаданд. Аз онҳое, ки омадурафти мустақим доштанд, чанд нафарро ҳам дидаам, ки ӯ аз дафтари Бозор чашмони пуроб баромадаанд ё вақте ба роҳрав мебаромаданд, оби чашмонашон мерехт.

Имрӯз шеър бозори гарм надорад, на танҳо дар Тоҷикистон. Сабаби аслии ин аст, ки гардонандагони глобализатсия аслан арзишҳои башардӯстонаро хуш надоранд. Мисоли сода ин аст, ки дар садри маҳфилҳои фарҳангӣ ба ҷои адибону олимони артисту актёру продюссеру ингунаҳоро нишондаанд. Мақсад ҳолӣ кардани мағзҳо аз арзишҳои бунёдии башарӣ аст, ин амал барои он карда мешавад, ки инсонии мағзшӯишударо кор фармудан осон аст ба ҳар шарт бо музди кам...

Дар ҳар сурат аҳволи шеър дар Тоҷикистон чандон бад нест ва ин ҳам бо шарофати фарҳангии бунёдии миллат ва сиёсати фарҳангии Пешвои миллат.

Соли 1991 маро ба Комитети дини назди Ҳукумати Тоҷикистон ба кор даъват карданд, ин ҷо ҳам қариб даҳ сол кор кардам беҳтарин коре ки ин ҷо кардем, ин буд, ки дар шароити давлати навбунёд тамоми муқаррарот, қонун, дастурҳо, умуман ҳар хурду резе, ки ба дину давлат дахл дошт, аз нав мутобиқ ба манфиати давлати соҳибистиқлоли дунявиро демократӣ таҳия кардем. Аз ин ҷо ариза навишта ба кори эҷодӣ рафтам дар Академия ҳам кор мекардам. Аммо шуғли асосии ман тӯли чор сол ҷустуҷӯ дар асолати миллӣ ва арзишҳои хосси миллӣ буд. Натиҷаи ҳамин ҷустуҷӯҳо афзудани муҳаббати ман ба Ватанам, маънавиёти беҳамтои он, миллати фариштахислати ин сарзамин аст. Ин муҳаббат бешубҳа барои ман фитрӣ, табиӣ буд, аслан муҳаббати гарму ҷӯшони падарам ба ин халқу Ватан буд, ки бо мурури замон, пас аз дидану шунидани рӯ ба рӯ бо мардуми минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон рӯз ба рӯз қаввитару гармтар мешуд. Дар рӯзгори мушкили Ватанам, яъне солҳои 1991-1997 ин муҳаббат ранҷур ҳам шуд. Ранҷурӣ ҳам як сабаби аҷибе буд, ки ин муҳаббатро ба дараҷаи ишқи сӯзандаву созанда овард. Аммо он се соле, ки ман бо таърихи маънавиёти Ватанам як ба як мондам, як марҳалаи алоҳидаву хоссаи хештаншиносӣ буд.

Ин марҳалае буд, ки ман асолати миллатамро бевосита аз сарчашмаҳои аз сӯхторҳову кушторҳои миллат ба як гунаи муъҷизаовар то мо зинда мондаанд, омӯзам. «Авасто», «Динқарт», катибаҳои сангнавишта, катибаҳои тоқҳову қасрҳову кохҳо, катибаҳои оромгоҳҳои бузургони ориёӣ-тоҷикӣ, дostonҳову ривоятҳои тоисломӣ, асотири аслии ориёӣ, тадқиқоти Аҳмади Дониш, Садриддин Айний, Бобоҷон Ғафуров, Бартолд В. В., Белинитский А. А., Бертелс Е. Э, Болшаков О. Г.,

Логафет Д. Н., Массон В. М., Мирзоев А. М., Неъматов Н. М., Пичикян... Ранов В. А., Бенвенист Е., Дюмезил Г.Тсибукидис..., Ян Рипка, Чон Сартон, З. Восифӣ, Геродот, Ибни Халдун, Квинт Куртсӣ, Клавихо, Наршахӣ, Низомулмулк, Дюперон А., Эдвард Браун, Пури Довуд. Ҳошими Разӣ, Меҳрдоди Баҳор, Кристенсен А., дар ин муддат ҳамсуҳбатони ман буданд, ки касе ба ин суҳбат ҳалале ворид намекард. Аз ин суҳбатҳо ман ғарази дақиқу аниқи худро доштам – шинохтани асолати миллатам дастовардҳо ва бохтҳояш дар маҷрои сӯхторҳо, кушторҳо, тӯфонҳо, гирдобҳо, гирдобҳои таърих ва маълумам шуд, ки ин таърих барои миллати ман чандон меҳрубон набудааст. Дар ҳар лаҳзаи саргузашти миллатам дар ҷараёни таърих ба шикаст рӯ омадааст, албатта, сабабҳои зиёд будаанд, аммо аз ин сабабҳо шадидтарину дардмандтаринаш раҳна дар Ваҳдати миллии будааст. Душманони миллати ман вақте дар набардҳои рӯ ба рӯ шикаст хурда ақибнишинӣ мекарданд, ҳамин роҳи ваҳдатшиканиро пеш мегирифтаанд. Мисоли равшантарин шикасти арабҳо дар тоҳти нахустинашон ба Хуталони Бузург аст, ки шармандавор аз майдони набард рӯ ба ғурез овардаанд. Баъдан як сола ки дар он сӯи Ому омодагии тоҳти навбатиро дидаанд, тадбири босамартаринашон ин будааст, ки муваффақ шудаанд, шоҳони Қубодиён, Ҳулбук, Бадахшон, Ҳисорро ба якдигар шӯру нифоқ андозанд. Баъд аз хархашаҳои дохили хуталонӣ арабҳо дар тоҳти навбатияшон саҳлу осон ин сарзамини бузургро таҳти тасарруф гирифта тавонистанд.

Марҳалаи таърихи исломии Ватани ман ҳам пур аз драмаву фоҷиаву барору дастоварду шикастану бархостанҳои зиёд будааст. Дар баҳодиҳии ин давра як натиҷаро меҳоям арз кунам: тадқиқоту баҳодиҳии ҷи муҳаққикони ватанию хориҷӣ як нуктаро ба назар наги-

рифтаанд, ки (а) истилои араб қазияи мустақил аст, (б) густариши ислом, ҷое истиқболи ислом, ҷое зӯран нишондани ислом қазияи комилан дигар. Дар ин маврид андешаи ман ин аст, ки истилои «табармусулмон» ба қавмҳои ориёӣ-тоҷикӣ ҳаргиз рост намеояд, баръакс, иҷтимоӣ кардани ислом (соцсализатсия), ғайӣ кардани маънавияти шаҳрвандии ислом (хусусан аз ҳисоби тамаддуни то исломии ориёӣ) хизмати махз аҷдоди ман аст.

Натиҷаи шинохти асолати миллӣ ва арзишҳои ҷаҳонгири миллатамро дар китоби «Ҳикмати озодагон» арз кардаам, ки он аз ҷаҳони бекаронаи зебоиҳо ва маъноҳои ҷаҳоншумулу ҷаҳонгири миллати ман қатрае аз баҳр аст...

Дар ин самт, яъне дар шинохти асолати миллӣ ва арзишҳои миллӣ чор шогирд тарбия кардам, ки онҳо дар риштаи таърихи фалсафа, рисолаи номзадиашонро ҷимоя карданд.

Пош ҳӯрдани Шӯравӣ 250 миллион мардуми пасошӯравиро мубталои ҷаҳру қашшоқӣ кард. Ҷанги таҳмилӣ дар Ватани ман ба ғайр аз 10 миллиард доллар хисороти моддӣ, хисоротҳои зиёди маънавӣ ба бор овард. Қиссаро кӯтоҳ кунам ин хисорот ба андешаи ман танҳо ба воситаи Ваҳдати миллӣ ва беҳдошти Ваҳдати миллӣ тадбир шуда метавонанд. Беҳдошти Ваҳдати миллӣ бошад, ҷараёни бетанаффус, бефосила, ҷараёне, ки тақозои ғамхориву парвариши ҳар нафасро дорад.

Хисороте, ки шахсан ман дидам барои ибрат гуфтани ҳаст. Соли 1991 китобҳои ман дар нақшаи нашри Тошканд, Маскав, Таллин, Киев ва Душанбе буданд. Хом ҳисобҳое, ки худам карда будам, ҳаққи қалами ман барои рӯзгори панҷсолаам хуб кифоят мекард. Нақша гирифтаам, ки баъд аз нашри китобҳоям панҷ сол ба рухсатии

эҷодӣ меравам ва комилан бо шеър машғул мешавам. Аммо, ҳай дарег...

Хисороти моддӣ ин буд, ки ҳамон сол дар Ҷангалаки Варзоб барои як идда аъзоёни Иттифоқи нависандагон шаш сотихӣ замин барои дачасозӣ чудо карданд. Аз ҳисоби Литфонди Маскав кӯпруки бисёр стандартӣ ҳам сохтем аммо на кӯпрук насиб карду на дача...

Яъне ман ва насли ман аз сохтори Шӯравӣ ба сохти давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистон бо ҳамин бурду бохтҳо гузаштем. Барои ин насл чи дар Тоҷикистон аст, чи дар дигар давлатҳои пасошӯравӣ рӯзгору рафтори комилан дигар пеш омад. Шоиру нависандагоне ҳам ҳастанд, ки комилан аз баҳри қаламу дафтар баромадаанд, шоиру нависандагоне ҳам ҳастанд, ки қаблан ҳеҷ рабту робитае ба қаламу дафтар надоштаанд ва навигариҳои зиёде аз ҳамин қабил...

Аз ҳамаи бурду бохтҳое, ки буданду ҳастанд, барои ман истиқлолияти сиёсии миллату давлатам бартару беҳтар аст. Агар шарҳи ин бартариву фазилатро бидиҳам сухани ман охир нахоҳад дошт. Сухане, ки ҳама ҳуҷҷату таҳлили илмӣ аст.

Дар самти ҷустуҷӯҳои маданияти даврони ориёнии миллатам кори ман омад кард. Соли 2014 академик Носир Салимӣ маро ба китобхонаи миллий ба кор даъват карданд. Кори ман дар вазорати меҳнат, ки мудирӣ Шӯъбаи робитаҳои байналмиллалӣ ва робита бо ҷомеа будам бисёр хуб, таъби дилам буд. Шароити хуби корӣ доштам. Аммо пешниҳоди Носирҷон Салимӣ барои орзуи деринаам бештар мувофиқат мекард.

Ман ба китобхона ба кор гузаштам ва лоиҳаи силсилаи бузурги «Тоҷикон дар масири тамаддун»-ро пешниҳод кардам. Ин лоиҳаро зери унвони «Тоҷнома», баъд аз баҳсу мунозираҳо, гоҳ-гоҳе мунозираҳои

чанҷолнамо оқибат тасдиқ кардем ва тахминан ҳудуди се сол тарҳи муфасссали онро тасдиқ кардем. Ин се сол барои ман шанбеу якшанбе, шабу рӯз надошт. Ман бо камоли шавқу завқ маводи хусусан чор чилди силсила-ро, ки осори то исломии тамаддуни ориёӣ-тоҷикиро фаро мегирад, ҳадди имкон ҷамъ овардам. Ҳамин истилоҳи «ҳадди имкон» барои ман то зинда ҳастам як хори дар зехнам ё дар дилам халида аст, ки пайваста дард медиҳад. Матлаб ин аст, ки мо осори бисёр муҳим, ноомӯхта хусусан дар Турфони Хитой ва осорхонаву китобхонаҳои Англия дорем. То ҳанӯз имконияти дастрасӣ бо онҳоро пайдо накардем, ки бисёр-бисёр таассуф...

Вақте чор чилди ба нашр расидаи осори бостонии «Тоҷнома»-ро ҳар ҷое мебинам, ё ба даст мегирам, маро эҳсоси хушҳоливу қаноатмандӣ фаро мегирад. Ҷустуҷӯҳои пурмашаққатам дар китобхонаҳои Маскав, китобхонаҳои Душанбе, китобфурушиҳо, журналҳои илмӣ ҷаҳон, кӯчаҳову дараҳои интернет ба ёдам меоянд. Папка-папка маводҳои аз ҳар ҷо ҷамъ кардаам, дар ҳазинаи шахсиам, микрофилмҳо, фотокопияҳо, ксерокопияҳо – ба ёдам меоям, ки истифода кардан, аз онҳо заҳматталаб, вақтталаб аст. Аз он насл, ки акнун ин чилдҳоро дар даст медорад, ҳавасам меояд, хуш ба ҳолашон меғоям. Агар қадаре заҳмати ман ҳам бошад, бисёр меҳоям ҳамеша дар хотир дошта бошанд, ки пештар аз заҳмати ман, ғайзу барақати истиқлоли сиёсии Ватан аст, ки ин кор ба анҷом расид.

Дар ин чилдҳо ҷое номи ман ҳаст, ҷое нест. Ин барои ман мутлақан муҳим нест. Ман яке аз хушбахтиҳои эҷодиям медонам, ки ин кори бисёр муҳимро ба анҷом расондам. Қоидаи инсоф аст, ки заҳматҳои бедареги Алишери Муҳаммадиро таҳсин бигоям. Агар дар се соли аввал шанбеу якшанбе, шабу рӯз барои ман вучуд

надошта бошад, минбаъд ҳам Алишери Муҳаммадӣ на шаб гуфтааст, на рӯз, на истироҳат, на тамаъе доштааст...

Гуфтам ки соли 1991 барои ман шароити барои панҷ сол ба кори эҷодӣ рафтан муҳайё шуд. Аммо тақдир тадбири худро дорад. Ҳамеша чун мисраҳои зерини Мирзо Турсунзодаро ба ёд меорам, дилам барояш месӯзад:

*Биё Ҳофиз ба ҳамдигар нишинем,
Дигар рӯи ҷудоиро набинем.*

Мо симои комили устод Мирзо Турсунзодаро барои миллати тоҷик тасвир накардаем. Инчӯ хеле ва хеле боинсофона мебуд. Агар қиссаро, ки устои шӯҳратёр, шоири воқеъан мардумии тоҷик Мирзо Турсунзода, ки дар як сӯҳбати хоса ба устои ҳунари овозхонӣ ва қиссапардозӣ Одинаи Ҳошим гуфтааст манзури хонандаи арҷмандаш гардонем.

Устод Одинаи Ҳошим гуфтаанд, ки дар яке аз сӯҳбатҳои хоса устод Мирзо Турсунзода ба ӯ гуфтааст, ки Шумо дарднома ва меҳномаҳои мардумиро он гуна месароед, ки ширинии паҳн ва шевану ниёишхоят дили сангро об мекунад. Ман як ҳамингуна дарду сӯзи фироқро аз дӯсти ҷониам шоири шаҳри Покистон Файз Аҳмади Файз, ҳангоми видоъи меҳмонӣ аз хонааш бо худ ба Душанбегӣ азиз овардаам ва он арғумонро танҳо ва танҳо бо Шумо Одинаҷон ҳадя мекунам.. ва онро бо ҳамон дард ва сӯзе, ки Файз Аҳмад нигоштааст ба мардум бирасон. Ин хоҳиши устод Мирзо Турсунзода аз ҷониби устод Одинаи Ҳошим баъди се рӯз дар фонди тиллоии радиои тоҷик сабт гардид. Ва миёни тамоми овозхонаҳо ва маҳфилороён ин абёти шоири шаҳри Покистон Файз Аҳмади Файз бо номи мардуми тоҷик муаррифӣ гардид, ки ин аст:

*Не тоқати он, ки дер-дерат бинам,
Не ҳавсалаи он, ки далерат бинам,*

*Меовиву нонишаста бар мегардӣ,
Дар ним нафас чӣ гунна серат бинам.*

Хотираҳо, саргузаштҳо, талошҳо, озорҳои, ки аз ҳамасронаш дидааст, корнамоиҳои ки барои устувории сулҳи ҷаҳонӣ кардааст, мартабаву обрӯву иззате, ки дар назди абаркудраттарин давлати ҷаҳон доштааст, меҳрубониҳо, инсондӯстиҳо, ҷавонмардиҳо, тарбияту ғамхории адибони ҷавон ва ғайра ва ғайраву ғайраҳо. Акнун тасаввур кунед, ки чунин як бузургвор чи қадар аз иштиёқи танҳо ба танҳо мондан бо шеър азият мекашидааст. Аммо он чи, ки ҳудаш меғӯяд «бо амри Ватан», масъулияте ҳаст, таъхирнопазир. Ҳамеша барои бузургони миллати тоҷик, дар тури тамоми таърих дар пайи иҷрои амри Ватан будан, як фарзи бешакку шубҳа будааст. Турсунзода ҳам аз ҳамин бузургон буд.

Воқеан ғариштаи шеър ҳамон қадар ки илҳомбахшу ғайзбахш аст, аз он бештар ҳукумати мутлақ меҳодад. Дар паҳлӯяш фармонфармое, санаме, маъшуқеро тоқат намекунад. Қадоме аз классикони бузургвор гуфта будаст:

*Шеърӣ оӣ ҳам бо осонӣ намеояд ба каф,
Дили холӣ зи ғаму киси пурзар даркор.*

Аз дили ғамгин ҳам, аз киси безар ҳам шиква надорам. Ғариштаи шеър гоҳе шояд дилаш месӯзад ва ғайзҳои ба мисли пораи зерин, ки ин рӯзҳо комилан ғайриинтизор аз забонам ҷорӣ шуд, ҳада мекунад:

*Бо дод бисӯхт, ё ки бе дод бисӯхт,
Ишқи ту маро зи беҳу бунёд бисӯхт.
Беҳуда чӣ ҷӯӣ асари аҳгари ман,
Ин сӯхта дар раҳгузари бод бисӯхт.*

Ман худро хушбахт эҳсос мекунам. Хушбахт ҳастам, ки тоҷик ба дунё омадаам, мусулмон ҳастам, истиқлолияти Ватанамро дидам, дар хонаводаи пур аз меҳру

муҳаббат, самимият, инсондӯст серу пур ба камол расидам. Бо инсонҳои шарафманди замонам нону намак хӯрдм. Дӯстони содику ватандӯст дорам. Фарзандони масъулиятшинос, ватанпаравар, инсондӯст дорам. Шеърм ҳар рӯз дар расонаҳои матбуоти Ватанам садо медиҳад. Чанд мудат дар рӯзҳои мушкили Ватанам суруди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» ҳар субҳи содиқ аз радиои давлатӣ садо додааст, 27 сол аст тамоми хатмкунандагони мактабҳои Ватанам бо суруди «Алвидо, э панҷу чори кӯдакӣ» бо кӯдакии хеш, мактаби хеш хайру хуш мекунам, ҳудуди понздаҳсол аст дар ҷашни Ваҳдати миллӣ «Суруди Ваҳдат» садо медиҳад, дар тамоми ҷашнҳои давлатӣ «Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам» тараннум мешавад. Шеърм дар санги мазори азизони гузашта сабт шудааст. Аз ҳар гӯшаи Тоҷикистон суроғам мекунам, арзи эҳтиром доранд, ё чизе мепурсанд, ё шиквае мекунам. Ба қадри тавонам шикваҳояшонро то ҷое мерасонам. Ҷое қудратам намерасад ҳамроҳашон ғам меҳӯрам, азият мекашам. Боз ҳам худро хушбахт эҳсос мекунам, ки ҳамдарди онҳо ҳастам.

Ифтихоре, ки аз тоҷик буданам, аз миллатам дорам, ифротӣ, кӯр-кӯрона нест. Огоҳона аст. Шояд ман бештар аз ҳар касе камбудиву нуқсони миллатамро донам. Аммо ман барои айбҷӯӣ, шиква кардан наомадам. Ман омадам, ки Ватанамро, миллатамро, маданиятамро, обаш, хокаш, ҳавояш, гулҳояш, хорҳояш, ҳар як сангрезаву гарди роҳашро васф кунам, тараннум кунам, тоҷ бар сарам, тӯтиёи ҷашмонам кунам.

Аммо боз ҳам меҳоҳам марази маҳалгарой (хусусан аз солҳои панҷоҳи асри гузашта пайдову паҳн шудааст) аз зехни миллатам ҷудо шавад. То маҳалгарой ҳаст Ваҳдати миллӣ комил буда наметавонад. Маҳалгарой дар муҳити аҳли сиёсат, аҳли фарҳанг, амалдорон ҳам

бад аст, аммо гунаи бадтарини маҳалгарой он аст, ки дар зеҳнҳо дар андешаҳои омма тапиш дорад. Як конибодомӣ, ки на Бадахшонро дидааст, на бадахширо андешаи хуб дар бораи он надорад ва баръакс ва монанди инҳо. Судмандтарин, самарбахшттарин тадбир ин аст, ки ғӯиши урфӣ, забони омма ҳарчи бештар ба забони адабӣ наздик шавад...

Хушбахту ифтихорманд ҳастам, ки Истиқлолиятро соҳибхитиёрии давлатамро дидам. Ифтихор дорам, ки дар аҳди сарвари Эмомалӣ Раҳмон зиндагӣ мекунам. Ифтихорам аз он аст, ки ин фарзанди солеҳи Ватанам:

– Ватани ранҷурамро аз тафбоду тундбоди хунолудаи ҷанги таҳмиلى наҷот дод;

– сулҳе, ки ба даст омаданаш, саҳт мушқил буд;

– мушқили саҳттаринаш Ватанфурӯшони Ватанам буданд, (дар таҷриба айналяқин дидам, ки бадтарин савдогар, савдогари Ватан аст). Ҳамин гуна мушқил ин буд, ки давлатҳои дахлдор ҳаргиз истиқрори сулҳи Тоҷикистонро манфиатдор набуданд;

– дар ин раванд Эмомалӣ Раҳмон фарзанди ҷон ба каф бигрифтаи Ватан буд. Шояд онҳое, ки шоҳиди ҷандин дафъа дар хатар афтидани ҷони ин ҷавонмардро дидаанд, ин ҳақиқатро барои мардум бирасонанд. Ман далелу ҳуҷҷатҳои ин хатарҳоро медонам;

– забони модарии манро то минбарҳои баландтарини ҷаҳон бурд, бо маъниҳои зебо, маъниҳои созанда, ободкор, бо лаҳну талаффузи фасеҳ, солор, шоҳона;

– заминаҳои илму маърифати миллатамро бо сабуку услуби, ба қавли ҳудаш, «стандартҳои ҷаҳонӣ» сохт, хусусан дар баробари мактабҳои умумӣ шоистаи таҳсину сипос аст, ки мактабҳои махсусе барои соҳибистеъдодон, мактабҳои махсуси Президентӣ сохт, ки ҳар кадоме аз дигаре беҳтар аст;

– дар ҳамоиши байналхалқии зиёиёни Ҳавзаи Наврӯз эълон кард, ки шоиронро дӯст медорад, яъне вориси ҳақиқии сиёсии шеърӣ ҷаҳонгиру ҷаҳоншумули тоҷик аст;

– ваҳдатро, ки шоҳсутунӣ суботу иқтидори миллат аст, рӯз ба рӯз, ҳаста нашуда, пайгирона, ҳадафмандона мустаҳкам мекунад;

– халқро, миллатро дӯст медорад, он қадар дӯст медорад, ки самари ин муҳаббат, муҳаббати халқро ба ӯ соат ба соат бештар мекунад. (Ба назарам ин муҳаббати тарафайни Сарвари давлату халқи давлат баробари ваҳдати миллии омили суботу устувории давлат аст);

– тамоми иқтисодиёт, сохторҳои қудратӣ, қонуну қоидаҳо, фарҳанг қомилан аз нав сохта шуданд, ба мисли ин ки дар шаҳри Душанбе як метр қубур, як метр сими барқ ва монанди инҳо аз даврони қабл боқӣ намонд. Ҳама тозасозӣ, «стандартӣ ҷаҳонӣ» шуд;

– гулу гиёҳ, дарахту ороишоте, ки дар афсонаҳо буд, аз тамоми Шарқу Ғарб ба пойтахти давлат ва дигар ғушаҳои Ватан овард, шинонд, пайванд кард, гулистону бӯстон кард.

Ман аз дигар ҷиҳатҳои фаъолияти пурсамар, хирадмандона, ҷоннисоронаи Асосгузори Сулҳу Ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти арҷманди Ватанам суҳанро ба дарозо намебарам, он чи ишора кардам, марбут ба фарҳанги миллат, ҳештаншиносии миллат, беҳдошти миллат тааллуқ дорад, ки ба андешаи ман аҳамияти бунёдиву мубарам доранд.

Ин чанд поре, ки аз саргузаштам арз шуд, шояд ба рои касе даркор бошад, ба рои касе аҷиб намояд, ба рои кадоме ибрате диҳад... Дар ҳар сурат ин саргузашти як қаламкаши Тоҷикистон аст, ки шарафи хидмат кардан ба рои халқу Ватанаш насибаш гаштааст.

ДАР □ОШИЯИ ШЕЪР

Хуш ба ҳоли соҳибзавқе, ки бори нахуст рубоиёти мардумиро меҳонаду маст мешавад, бо нашъаи шароби ноби Рӯдакӣ, Бобо Тоҳир, Шайх Саъдӣ, Ҳоҷа Ҳофиз аз шахди шеъри шифоҳӣ аз шуғлҳои заминӣ берун мераҳад, парвоз мекунад, лаззати мастиву парвоз дар комаш барои тамоми умр мемонад, кайфияти рӯзгорашро зеботару рангинтар мекунад. Ҳаргиз ҳасад набурдаам. На ба сурате, на ба сирате, на ба сарвате, на ба мартабате. Ягона ҳасадам аз ўст, ки тару тоза ба ҷаҳони зебӣ ворид мешавад.

Ҳар нафаре, ки алоқаманди шеър аст, сарфи назар аз синну сол, касбу кор, тааллуқи ақидаиаш, як саодати алоҳида дорад. Ҳар амале, ки мекунад, аз ҳамгироии зеботар мекунад, аз ҳар зебоии модиву маънавӣ баҳраи комилтар мегирад. Дар шикасту басти зиндагӣ, дар афтидану бархостанҳои рӯзгор бардошту таҳаммули бештар дорад. Завқи зиндагӣ, лаззати зиндагии ў пири надорад, кӯҳна шудан надорад. Азбаски шеър эҷоз аст, арзиши фавқуллодда аст, мухлисонро ошиқони шеър ҳам аз ҷумлаи мардумони маъмулӣ нестанд. Нафароне ҳастанд саодатмандтар. Дар кишвари мо шеър бо вучуди он ки таблиғ намешавад, роиҷ ҳаст. Шеърдӯстӣ, шеърдонии тоҷикон ҳамеша мавриди ҳайрат ва таҳсини дигарон аст, ба ҳайси яке аз тобишҳои симои миллӣ...

Хуш ба ҳоли онҳое, ки аз шеъри мардумӣ, аз шеъри авастой, аз ҳикмати Қуръони маҷид баҳрае насибашон мешавад, рӯҳашон доиман дар талаби шурби мудом дар ҷадду ҷаҳд мешавад.

Шояд ҳамин нашъаи ҳамешагии шароби ноби шифоҳиву китобӣ буд, ки маро ба сӯи токистонҳои тоза

кашид. Ва ман дастгоҳе барои сурудани суханам дуруст кардам. Ба ин манзил расидам, ки шеър бояд маъно, зебо, фаҳмо, гӯё бошад.

Ҳар чи гуфтам, рост гуфтам. Аз он чи гуфтаам, ки аз саргузаштам, аз дилам, аз андешаам гузаштааст ва он чи дар шеър арза доштаам, ба он умед будааст, ки барои миллатам, барои инсон коромад, коргар бошад. Дардери маҳрам шавад, дилери қувват диҳад, сарҳоро баланд кунад, чун сарбаландии миллатам ормони азалӣ абадӣ ман аст.

Ҳамеша аз одамгаро, покбоз, тамаддунсоз будани миллатам ифтихор кардам. Акнун ин сарбаландии ман боз ҳам дилпуронатар аст, зеро исботи тамаддунофар будани ин миллати бостонӣ баёнро ҷефтаам. Дар таҳқиқоти илмӣ арз ҳам кардам.

* * *

Бетараф набудам. Каму беши ҳодисоту падидаҳои рӯзгори Ватанам, ки шӯҳиди онҳо будам, аз нигоҳи як шоир, як аҳли қалам, як шаҳрванд баррасӣ шудаанд. Агар савобанд, шукрона мекунам, агар барҳато дидам ва барҳато гуфтаам, боз ҳам бар уҳдаи ман аст. Муҳим он аст, ки бедард набудам. Ҳар чи аз даврони Шӯравӣ то кунун гуфтаам, аз сурху сабзу рангорангии ақоиду ҷаҳонбинӣ, зиштиву зебӣ дар дафтарҳои маншур ва номаншурам, бар зиммаи ман аст. Аз баҳри як мисраи шеър, як сатри таҳқиқотам намегузарам. Назди вичдонӣ, миллатам ва фарҳангам дар ҳиҷолат нестанд.

Масъулияти шоир, эҷодкор, ходими ҷамъиятиро, масъулияти вичдонӣ инсонӣ медонам. Шояд як бинокор ҳуқуқ дошта бошад, ки имрӯз хонае бунёд кунад, фардо пушаймон шавад, ҳароб кунад ва тарҳи нав эҷод кунад. Ба назари ман суханвар чунин ҳуқуқро надорад.

Аҳли қалам ҳуқуқ надорад сухани носанҷидае гуфта бошад, ки як саҳифаи таърихи миллатро таҳриф ё сиёҳ кунад, шарофатмандеро бадном кунад, ношоистаеро шоиста чилва бидиҳад, ё, Худо накарда, суханаш сабаби рехтани як қатра хуни ноҳақ шуда бошад.

Нафаре мегуфт: ҳар кас ҳуқуқи хато кардан дорад, нависанда ҳам, шоир ҳам. Бисёр ҷаҳду кӯшиш кардам ҳақиқати ин гуфтаро дарёбам. Аммо дар он ҳақиқате надидам. Шоир шояд ҳуқуқи хато кардан дар дафтарҳои номаншураш, ки ҳанӯз моли шахсиаш ҳастанд, дошта бошад, аммо дар дафтаре, ки ба нашр меравад, ин ҳуқуқро надорад. Дар сухане, ки барои ҷамъият мегӯяд, дар даъват ва ҳидоят чунин ҳуқуқро надорад.

Ҳар тире хато рафта метавонад, аммо тири сухан ҳатман ба ҳадаф мерасад. Дер ё зуд, филфавр ё ба таъхир. Мо, ки созандагии суханро донистаем, мутаассифона сӯзандагӣро дидем, он чунон дидем, ки эй кош ҳаргиз намедидем...

Имрӯз вобаста ба глобализатсия, тақсимои нави ҷаҳон, тадбиқи нуфузи абаркудратон дар кураи арз аст. Ҷомеаи ҷаҳонӣ ва хусусан Тоҷикистони ҷавон дар ин ҷомеа ба ҳадде вазъияти мураккаб доранд, ки ҷомеашиносон дар ояндабинӣ музтар мондаанд...

Дар чунин аҳвол на фақат суханвар, балки ҳар як шаҳрванди Ватани мо бояд бо эҳтиёт истифода кунад. Ҳар як ҳамсоя, ҳамсинф, ҳамкор, ҳар як нафар бояд якдигарро эҳтиёт кунанд. Агар гилаву ҷингилае доранд, то рӯзи васеътар мавқуф гузоранд.

Аз гузаштагонӣ мо танҳо Абӯсаиди Абулхайр буд, ки ҳанӯз то сисолагӣ хатти иршод гирифта буд. Ҳуқуқи амри маъруф кардан дошт. Маъмулан иҷозати барои ҷамъият сухани гуфтанро баъди чилсолагӣ комёб мешуданд. Имрӯз гуфтану пагоҳ фориғболони инкор кар-

дан, ки «як гуфтем-да» ҳатто барои ширинкор шоиста нест. Табдили ақида кардан, табдили ҷома кардан нест. Бузургони мо дар ин сурат дар шоҳидии ҷамъият дафтар мешустанд.

Шустани дафтар, шустани хатои шоир, хатои олим буд. Дар ин сурат ҳатто коғаз солим мемонд, бегазанд мемонд, сухани савоб сабт мешуд. Акнун, ки имкони шустани дафтар нест, масъулияти суханвар дучандон аст.

«Як гуфтем-да», «айби ҷавонӣ-да», «нодон будам, беҳабар будам», «сода будем», баҳонатарошиҳои бархатар аз хато ҳастанд. Яке аз намудҳои ҷаҳли мураккаб аст.

* * *

Олиҳаи шеър фосила, дурӣ, чудоиро дӯст намедорад...

Турсунзода шоири ҳудодод аст. Як шоире, ки имконияти таҳсили муқаддамоти ҳунари шеърро надошта аст. На таълими мактабӣ, на таълими устоди шеърро дидааст... ва ин падида ҳам як мисоли барҷастаи ҳунари фитрӣ будани шеър (на ҳунари касбӣ) аст.

Дар ин замоне ки шеър роиҷ нест, шояд аҳёнан нафаре пайдо шавад, ки нагӯяд ё надонад: «Расми хуби тоҷиконро гум макун».

Вақте достони «Ҷони ширин» чоп шуд, мо синфи 7 ё 8 меҳондем. Дар мактабе, ки ман меҳондам (бешубҳа ба мисли навад дар сади мактабҳои ҳамагонии Тоҷикистон кадом диққати махсусе барои таълими ашъори тозанаشر имконияте, барномае набуд), аммо бисёр шигифт аст, ва ин эҳсоси ҳайронии ман рӯз ба рӯз бештар мешавад, ки ин дoston чи гуна аз рӯзи нахустин нашр шуданаш то имрӯз сари забонҳо ҳаст ва хеле-хеле мардуми зиёд мисраъҳое, пораҳое, қисматҳое аз ин дostonро аз бар медонанд (ягона шарҳи қарибтарин ба-

рои ман ҳамин аст, ки «чун аз дил бархостааст ба дил нишастааст»)...

Бисёр мешавад, ки бо сабабҳои шуғлҳои вобаста ба кору рӯзгор байни ман ва шеър фосила пайдо мешавад ва ҳар гоҳ ноогоҳона аз забони ман барои худам садо медихад:

*Биё Ҳофиз ба ҳамдигар нишнем,
Дигар рӯйи ҷудоиро набинем.*

Ва худ ба худ дар сиришти ман табассуме мешукуфад, ки ҳам хушҳолӣ дорад ва ҳам дардмандӣ. Худро ҳамдарди устои арҷманд эҳсос мекунам. Барои як нафаре, ки барои шеър зода шудааст, обу ҳавои зиндагиаш шеър аст, ҳунараш шеър аст, кишташ, ҳосилаш шеър аст, ҳатто барои муддати камтарине аз шеър ҷудо мондан воқеан саҳт мушқил аст. Аммо тақдир, рӯзгор, мутааллиқоти шахсиву ҷамъиятӣ ба ин назокату мушқилот чандон парво надорад.

Он соате ки устод Мирзо Турсунзода аз сафарҳои дуродур бармегашт, аз масъулиятҳои расмии давлати абарқудрати ҷаҳон кадом муддате фароғат меёфт ва дар бӯстонсарои оддиякаш дар соҳили Варзоб, болои кати урфӣ, ҷомаи миллии болои шонааш, ҷавлону хиромидану ғалаёну хезобу тезоби Варзобро тамошо мекард (чунин як тасвири хуби устод хушбахтона мавҷуд аст), дар ин хилват бо шеър танҳо ба танҳо мемонд, соате саодати шоирист, ки мутаассифона, кам иттифоқ меафтод.

Ҳамоно тасвиру тандиси ҷовидонии Турсунзодаи шоирро дӯстону нодӯстонаш, дар зиндагиаш ва баъди зиндагиаш бо тешаву қаламҳои фӯлодини вақт тарошидаанд, ки бо гузашти айём устувортар, баландтар, равшантар мешавад.

Ҳайфи суҳаншиносони муддаӣ булфузул, шуҳратга-

до, ки дар атрофи сухани соддаву ширину ҳикматдори Турсунзода сафсаттаҳое гуфта буданд... ва ҳанӯз ҳам монанди ҷонваре, ки аз корвон қафо мемонад, қудрати ҳамқадамии корвонро надорад, аммо ҷониби корвон садоҳое баланд мекунад, ки бо мурури замон ин садоҳо дигар то гӯшҳо намерасад, бенишон, нопадид, дафъ мешавад, аммо садои шоир равшантар, дақиқу мубрамтар мешавад:

Аз Ватан гӯӣ сухан дар мегирифт,

Дар ба мисли ҳезуми тар мегирифт.

Чун ҳезуми тар, талх, ҷон канда-ҷон канда сӯхтан ба-рои Ватан ҳам саодат аст, саодату сӯхтанест, ки дудаш ҳазориспандгуна, ҳазор шифо дорад, монанди дуди пари Симурғ қудратбахш аст, зафарёр аст.

* * *

Рӯзгоре, ки то пош хӯрдани Шӯравӣ ба сар мебурдем бо тамоми ҳусну қубҳаш устувор буд, амнияти кафолат дошт. Истиқлоли сиёсии Тоҷикистонро барои мо мағшуш карданд. Қудратҳое, ки аз хоки мубораки тоҷик дуру наздик ҳастанд, моро бо дасти худамон бадном кардани буданд. Шигифт он аст, ки миллат аз ин дасисаи мудҳишу ҳалокатбор захмӣ, вале сарбаланд раҳой ёфтан тавонист. Фарҳанги одамгарои миллат сулҳе эҷод кард, ки ҷаҳониёнро ба ҳайрат овард. Сулҳе, ки ҳуҷҷати қотеи офаранда, бунёдкор, инсонӣ будани фарҳанги тоҷиконро бори дигар исбот кард...

Аммо истиқлолияти муборақ, истиқлоли ширину захмин раванди рӯзгори моро ба ду қисмат ҷудо кард. Бо ҳама рангорангии ин ду қисмат, фаровониву амнияти вобаста, камбизоативу ватандории вораста, ҳар ду қисмат барои ман азиз аст, дар ҳар ду қисмат, бо ҳама шебу фарозҳо, ҳамнафасу шефтаи миллату Тоҷикисто-

нам ҳастам. Бо саргардониаш саргардон, бо шодмониҳо-
яш шодон, бо истиқлолаш сарбаланд ва хушбахт ҳастам.
Таърихи ватанам гардиши ҷиддӣ кард, зарурати нишон
додани таърихи шеърҳоям ба миён омад.

* * *

Шеъри мардумиро дӯст медорам. Тоҷикӣ, русӣ, тур-
кӣ, англисӣ, ҳиндӣ, франсавӣ, булғорӣ. Шеъри марду-
мии ҳар миллате ҷонбахш аст, асл, ҷавҳар, комилғиёр
аст, вораства аст. Вобастагӣ надорад. Тамаъе, тамаллуқе
надорад. Онро бузургтарин шоирон гуфтаанд, шеъра-
шонро имзо накардаанд. Барояшон бақои ормонашон
аз бақои унвонашон муҳимтар будааст. Номӣ яке аз
онҳоро медонам, ки он ҳам ба ҳукми тасодуф аст. Бобо
– Тоҳири Урён, ки аксари сурудаҳояш кайҳо мардумӣ
шудаанд.

Хуш ба ҳоли шоире, ки шеъраш аз дафтараш ба за-
бони мардум меравад, пирону кӯдакон, зану мард онро
замзама мекунанд. Коре ҳам надоранд, ки онро кӣ гуф-
тааст.

* * *

Беҳтарин шеър, шеъри тоҷикӣ – форсӣ-дарӣ аст.
Шеър барои ақвоми ориёӣ ба ҳукми об не, ба ҳукми
ҳаво будааст. Саргузашти ин шеър аз шоири нахустин
ни ривоятӣ – Паерва (первый, нахустин, ин калимаи
тоавастой аст), аввалин шоири соҳибкитоб Зардушти
Спитамон то Одам-уш-шуаро Рӯдакӣ, Ҳаким Фирдав-
сӣ, Шайх Саъдӣ, Ҳоҷа Ҳофиз, Абулмаъони Бедил, Ал-
лома Иқбол, Нодири Нодирпур, Муъмин Қаноат, ҳама
эъҷоз аст. Ҳар кадоме эъҷози алоҳида.

Шеъри тоавастой, авастой – эъҷози нахустин каломи
мавзунӣ зебо дар таърихи инсоният аст. Девони Рӯдакӣ

эъҷози баркамолии сухан аз ибтидои суханварист. Шеъри Шайх Саъдӣ болоғати эъҷози ошиқони ҳикмат аст. Шеъри Хоҷа Ҳофиз дар шеъри ҷаҳон ягона шеърест, ки аз дороиву сатҳи шеър, берунтару болотар аст. Эъҷозест муштарак барои замину осмон. Азбаски одам ба зоти худ фақат як махлуқи заминӣ нест, қисматҳое аз рӯҳонияти одам маншаъ ё рабте, ё бастагӣ бо ҷаҳони ғайриодӣ дорад. Ин қудратҳои ғайри муқаррарии одам танҳо дар шеъри Хоҷа Ҳофиз бозгӯй шудааст. Нуктаҳои бо қалами Хоҷа китобат шудаанд, ки ғайбианд, ё ғайбгуна ҳастанд. Ба истилоҳи илмӣ паранормал, супернормал (муқаддамтар аз маъмулиёт, болотару олитар аз андешаву қудратҳои маъмулӣ) ҳастанд. Унвони «Лисонулғайб»-ро ба Хоҷа дар ҳамин заминаву далелҳо додаанд.

Шеъри Бедил эъҷози олии ҳикмат, шеър, тасвири тахайюлӣ, тасвири шоиронаи таҷридӣ аст. Мо ба тавсифи Абулмаъонӣ ҳамчун мушкилписанд, мушкилбаён одат кардаем. Аслан шеъри Бедил манзалату мартабати олии шеъри тасвирии таҷридии тахайюлист. Ин хунарнамоӣ нест, камолоти суханварист.

Шеъри Аллома Муҳаммад Иқбол эъҷози шоиронаи як бузургвори ҳиндузабонест, ки ба дараҷаи авҷи тафакқури шеъри ҳакимона расидааст. Ба забони форсӣ-дарӣ – тоҷикӣ гуфтани ин шеър аз омодагиву чорафзории забон, қудрати забон, вусъату рифъати он шаҳодат медиҳад. Муҳаммад Иқбол забонҳои ҳиндӣ, арабӣ, урду, англисиро аз забони форсӣ – дарӣ-тоҷикӣ хубтар медонист, аммо эъҷози тасвиру тафакқури шеърашро фақат забони форсӣ қудрати баён кардан дошт.

Шеъри нави форсӣ бар асари корнамоии Нимо Юшич ба зинаи такомул боло рафт. Садои Нимо, ки мегӯяд:

*Метаровад маҳтоб,
Медурахшад шабтоб,
Ғами ин хуфтаи чанд,
Хоб дар чашми тарам мешиканад...*

ханӯз ҳам пуртаровату пурғановат аст.

Нодири Нодирпур дар заминаи шеъри нимой, шеъри аврупо (хоссатан шеъри испаниву франсавӣ) ва шеъри классик маъниҳо ва тасвирҳои тоза, нав гуфт.

Мӯъмин Қаноат эҷози тасвири шоиронаи Чанги Дуюми Чаҳониро кардааст. Бузуртгарин шоирони аср, ки дар ин мавзӯ шеър гуфтаанд, ғазилати шеъри Мӯъмин Қаноатро эътироф кардаанд. Қуллаи шеъри қаҳрамони ӯ то ханӯз дастнорас аст. Эҷози шеъри Мӯъмин Қаноат боз рӯшантар мешавад, агар дар назар бигирем, ки забони тоҷикӣ дар даврони сурудани «Суруши Сталинград» дар ҳолати бозмондагӣ ва заъф буд, ханӯз ҳам дар ҳамин ҳолат ҳаст. Имрӯз ҳам муҳандису меъмор ва зайли онҳо, ҳатто деҳқон забони ихтисоси худро надоранд, чӣ расад ба забони ихтисосии ҳарб ва ҳарбиён...

Шеъри нави тоҷикӣ хусусиятҳои худро дорад. Яке аз он хусусиятҳо ин аст, ки бо шеъри ҷаҳонӣ ва шеъри асрӣ ҳамсадову ҳамқадам гашта, зимнан асолати худро нигоҳ доштааст. Оғози шеъри нави тоҷикӣ аз Мӯъмин Қаноат аст, дар рушду равнақи он Ғаффор Мирзо, Бозор Собир, Лоиқ Шералӣ, Гулрухсор сахм доранд...

Шеъри имрӯзаи тоҷик баҳраҳое аз шеъри русӣ гирифтааст. Шеъри тоҷикиву русӣ дусад сол аст, ки дар табодули муштарақ ҳастанд. Таъсири классикаи тоҷик дар шеъри русӣ равшан аст. Собит аст. Тули садсолаи охир таъсири тарафайн пайваста ва қавитар буд.

Шеъри русӣ пайванди мустаҳкам бо рӯзгори одӣ дорад. Маънавиёти миллати рус маърифатдӯстӣ, маъ-

рифатпарварӣ аст. Хусусан баъд аз асри ҳаждаҳ. Насри тиллоии асри нуздаҳи рус баҳраи ҷиддӣ аз шеъри тоҷикиву форсӣ гирифтааст. Шояд ба ҳамин сабаб барои зехни тоҷикону эронӣён фаҳмо ва наздик аст.

Таҳқиқоти ахири олимони рус натиҷа гирифтаанд, ки решаи миллатшон ориёист. Номи миллат – «славянин» аз суннату забони ориёист. Русҳо то насронӣ шуданшон ойини ориёӣ доштаанд. Аз ҷумла мурғи Гаруда (мурғи Ахуро) яке аз муқаддасоташон буд. Онро Сварожич ҳам меғуфтанд. Тасвиру тавсифи он дар китобҳои антиқаи русӣ, ки ба тозагӣ кашф шудаанд, («Калядова книга», «Велесова книга») ба мушоҳида мерасад. Сайри таърихии ин калимаро ман чунин ба низом овардам: Света Мрґа-Саена Мрґа (Мурғи Сино) – Сварожич-Свах (шараф, шарофат) – Слава-Славянин.

Авҷи шеъри аврупоӣ, шеъри Лорд Чорч Байрон аст. Симоҳои ҷаҳонии шеъри Аврупо Пушкин, Лермонтов, Митскевич, Гейне, Петефи ва ҳамтоёни онҳо ба қавли А. Луначарский шукуфаҳое ҳастанд, дар шоҳаҳои дарахти шеъри Байрон.

Ба гумони ман аз ин миёна Пушкин бояд мақоми алоҳида дошта бошад. Нубуғи шоирии Пушкин ба ҳадди камол аст. Илҳами Пушкин кавист, хастанашаванда аст. Ин қудрат хусусан дар чанд шеъраш, ки ҳамтои «Я помню чудное мгновенье», дар афсонаҳои манзумаш, ки саршори шеърият ҳаёлотӣ рангин ҳастанд, равшан намоён мешавад.

Байрон авҷу камолоти шеъри Аврупост. Шеъри фарогирандаи ҷузъу кулл, кайҳони инсонӣ, зебоиҳои умумибашарӣ (хусусан дар «Дон Жуан»). Байрон ва Пушкин дар маданияти Аврупо шоирони истисноӣ ҳастанд, ки аз саодати шоири баҳраманд буданд. Ҳанӯз аз огози ҷаҳонияти шоирӣ дар маркази диққати миллату

сиёсат буданд. Танҳо ин ду нафар ҳастанд, ки то зинда буданд ақлхоро, диққатхоро ба шахсияти худ ҷазб кардаанд. Шеърашон, шахсияташон, саргузашташон, ақоидашон, раванди рӯзгорашон, санги маҳаки ҷаҳонбиниашон ғайримаъмулӣ, пуршебу фароз, шигифт, шадид, зебо будааст.

* * *

Дар маданияти Аврупо ва Амрикову Амрикои Лотинӣ (тули ду садсолаи охир) ҷараёнҳои зиёде меоянду мераванд, ки дар назари аввал бисёр ачибу муҳим метобанд. Ҳунаршиносонашон атрофи ин ҷараёнҳо гуфтугӯҳои зиёд, ташвиқу тарғиб, ҳатто муҳоботу игроқ мекунанд. Символизм, реализм, футуризм, нигилизм, пуризм, кубизм, авангард, андеграунд, абстракционизм ва ғайраву ғайра...

Вақте ин ҷараёнхоро дар шеър мавриди омӯхтану таҳқиқ қарор медиҳад, ба як натиҷаи шигифт мерасад: ин ҳама тараддуду тараннум дар баробари равандҳое, ки шеъри дарию форсии тоҷикӣ аз сар гузаронидаасту ба сар мебарад, равандҳои ибтидоӣ, алифбой дар назар мерасанд. Барои мисол муқоиса кардани санъати ташбеҳу рамз бо символизм, санъати мудаввару мураббаъ бо кубизм кифоят аст, ки таносуби ҷидияти тафаккури ҳунарварӣ, суҳанварии ориёӣ ва мағрибӣ (фарангӣ, – ба қавли Аллома Иқбол) равшан шавад.

Аммо шеър аслан ҳамчун як арзиши илҳомӣ вобаста ба ҳеҷ як назарияву қонуну қоидаи ҳунари нест. Шеъри ҷаҳонӣ зухуроте дорад, ки воқеан дурахшон, ҷаззоб, ачиб, дилнишин. Пол Элюар, Фредерик Гийом, Пабло Неруда, Муин Бсису, Назрул Ислои, Марсинкявичус, Евтушенко аз ҳамин шумор ҳастанд.

Аз шеъри Чину Чопон дар зеҳни ман аз санъати

«Хаки» таъсири ногузаштанӣ мондааст. Шеърест иборат аз ҳафт мисраи кӯтоҳу дароз. Лавҳаҳои нозуки зебоиро тасвир мекунад. Бояд ҳикмат дошта бошад. Дар ин сабк чанд пора гуфтаам.

«Хаки» шабоҳат ба таронаҳои боботоҳири дорад. Фарқашонро дар он дидам, ки Бобо-Тоҳир бештар аз сӯзу соз, шавқу шӯр, сӯғу сурури инсон сухан меғӯяд, «Хаки» бештар аз шавқу шӯр, сӯғу суруре, ки дар робита ба рангорангиҳои табиат аст.

* * *

Шеър ҳунари пайғамбарӣ нест. Рабти пайғамбарон бо ҷаҳони барин аз тариқи ваҳй аст. Ваҳй хосси фақат пайғамбарон аст. Пайғамбарон истеъдоди илҳом ҳам доранд. Аз тариқи илҳом ҳам кашф мекарданд. Аммо шеър зодаи илҳом аст. Сухане, ки аз тариқи илҳом шеър шудааст, набзи намиранда дорад, ранг дорад, бӯй дорад, фазои хосса ёраи низоми кайҳонӣ дар фазову мадори худ дар ҳаракати бетанаффус ба сар мебарад. Шакли зишти маъданро дорад, бо гузашти айём мустаҳкам мешавад, таҷаллиҳои ҳамеша зинда аст. Фарқи шоир аз ҳунармандони дигар фақат дар истеъдоди илҳом доштан ё надоштани онҳост. Аз ҳамин нуқтаи назар шоир ё ҳаст, ё нест. Назми хуб, назми ҳикмат, назми нақлӣ ва ғайра метавонад бошад, аммо агар зодаи илҳом нест, шеър нест, назм аст. Назм ҳам ҳунари арзишманд аст, аммо ҳунари эҷодӣ нест. Назм ба шӯру сурур намеорад, ангеа надорад...

Илҳом қудратест, ки шоирро ба олами ғайримаммулӣ (ба истилоҳи классикон бо олами барин, олами қудсӣ, олами ғайб) пайванд медиҳад. Илҳом азбаски аслан қудрати фавқулодда аст, маммулӣ нест, заминӣ нест, як падидаи доимӣ нест, истеъдоди мудом нест.

Лаҳзаи саъодати шоирист. Лаҳзаест, ки зеҳни шоир ва эҳсоси шоирро барои як лаҳзаи зудгузар ё нисбатан давомнок қудрати ғавқуллода илқо мекунад. Илҳом бардавом будан наметавонад, зеро имконоти ҷисмонии инсон, ҳавоси инсон, хусусан дилу чашм, қудрати таҳаммули бардавоми илҳомро надоранд. Шояд ҷавонмаргии нобиғагоне ба мисли Байрон, Пушкин, ки дар муддати кӯтоҳ осори илҳомии зиёд офаридаанд дар ҳамин бошад. Худсӯзӣ, худфарсоя...

Ишқ озодист. Озодии шахбоз парвоз аст. Озодии моҳии об. Озодии миллат – истиқлоли сиёсӣ. Озодии инсон – ишқ аст.

Лорд Байрон на дар сангари озодихоҳии миллати ҳудаш, дар сангари озодии юнониён шаҳид шудааст. Пушкин дар сангари мубориза бо зиштиҳои ҷомеааш шаҳид шуд. Ҳаллоҷ шаҳиди таассуб гаштааст. Шаҳидон аз аҳли бихиштанд. Шаҳидон аз сангари талошҳо ба сӯи ҷовидон мераванд...Аммо родмардоне, ки ҳам сангар, ҳам минбар, ҳам бистарашон дафтари шеър аст, зиндаи воқеъ ҳастанд, дар қиёми абадӣ бар зидди ҳама гуна ҷаҳолату зулмат истодаанд. Паёмбари ислом саргузашти тоисломии қавми худро «Ҷоҳилият» гуфтааст. Қавме, ки шеъри оӣ дошт, алифбо дошт, ғазилатҳои дигар дошт... Ҷоҳилияти қавм,худохонии он ҷомеа, ҷабрпешагӣ, ситамгарӣ нисбат ба ақвоми атроф буд. Унвони нахустини Муҳаммад (с), унвони соф заминӣ аст. Унвони «Амин»-ро барои Муҳаммад ибни Абдуллоҳ (с) аҳли қавмаш пеш аз эълон шудани пайғомбарӣ (пеш аз баъсат) ба ӯ дода буданд. Онро ба ӯ қавмаш дод. Инсондустӣ, адолатпешагӣ ӯро ба садри иззати заминӣ нишонд. Сангардориаш барои хотири адолат, озодӣ, соодати ҷомеааш, барои ҷомеаи ҷаҳонӣ буд.

* * *

Ҳасудони шеър бадгӯиҳо кардаанд ва мекунанд. Асли ҳасадашон он аст, ки қудрати гуфтан ва фаҳмида-ни шеърро надоранд. Иззату қадри шеърро дар чомеа бо чашми ҳасад ва ғараз мебинанд, равшан мебинанд, аммо азбаски бухлу ҳасад сифати худхоҳиву худпара-стист, ногузир бадгӯӣ мекунанд. Маъмулан истинод ба Қуръони карим кардаанд. Аз ҷумла ба сураҳои «Тур» (30,31), «Наҷм» (49) «Ёсин» (69), «Соффот» (35,36). Ко-милтарин ва огоҳонатарин гузориш дар самти «Ислом ва шеър» аз Ҳаким Абулҳайи Мучахарфист, ки дар ри-солаи «Муфиз-ул-анвор» омадааст. Ӯ таърихи аҷибе барои шеър медиҳад: «Шеър аз шуур аст, яъне огоҳии дил». Доманай ин таъриф хеле васеъ аст. Як вусъати он ба шарҳи калимаи «дил» дар «Кимийи саодат»-и Имом Ғаззоӣ рафта мерасад... Шарҳи дигар, вобаста ба қу-драти тахайюл ва таҷриди соҳибзавқ аст.

Ҳаким Абулҳай зимни шарҳи оёти қуръонӣ боз ҳам аз Қуръон ва «Ҳадис» далелҳо меорад. Ашъоре, ки па-ёмбари ислом гуфтааст, арз мекунад. Аз ҷумла ҳадисе-ро меорад: «Инна лиллоҳи таъолло асроран, баъзуҳо фи қулуб-ил-анбиёи ва баъзуҳо фи лисон-ш-шуъарои» (ба ростӣ Оллоҳ таолоро асрорхост, баъзе дар дили па-ёмбарон ва баъзе дар забони шоирон).

* * *

Масъалаи шеър ва тариқату қавонини ислом, шеър дар ҳудуди қонунҳои исломӣ барои тамаддуни мил-лии мо масъалаи муҳим, пурихтилоф, мураккаб аст. Хусусан, дар қаламрави сулуки нақшбандия. Маншаи ин мушкилоти шеър аз он сар мезанад, ки оё шеър як амр, як ихтисоси ба шарҳи исломӣ мувофиқ аст ё не. Дар мазҳаби нақшбандия на ба шакли ҳукми қатъӣ,

аммо ба шакли як дастури мазҳабӣ ақидае вучуд дорад, ки барои мусалмон шеър гуфтан, бо шеър машғул шудан шоиста нест (тундравони нақшбандия рӯирист меғӯянд: «Гуноҳ аст»). Аз аҳли тақову тасаввуф бузургоне ҳастанд, ки қудрати қаввӣ шоирӣ доштаанд, аммо шеър нагуфтаанд, агар гуфта бошанд ҳам, онро дафтару девон накардаанд. Аз онҳо ривоятҳо мондааст, ки «хуб нест», «ҷоиш нест» ва монанди инҳо.

Имрӯз сояи ин ақида гоҳу ногоҳ пайдо мешавад.

Оё чунин таъбиру фаҳмидани таносуби «ислом ва шеър» як тавтиаи дин аст? Оё воқеан ин таълимоти шаръӣ ва қуръонист?

Шояд дар ин раванд таҳқиқу таҳлиле бошад, аммо он чӣ аз ҷустуҷӯи мо ҳосил шуд ин аст:

– Шеър яке аз арзишҳои маъруфи тамаддуни исломӣ аст;

– Шеър ҳамеша мавриди ғамхориву парастории ҳукumatдорони исломӣ будааст. Дар акси ҳол нуқсон дар шахсияти ҳоким аст, дар ҷаҳоншиносии ӯ, дар таҳаввули истеъдоди бадеӣ ва маънавии ӯ, на дар муқаррароти динӣ.

Пас ин шакку шубҳа аз қучост? Оё кадом асосе, бунёде дорад? Оре дорад. Аммо он бунёди аслии нест. Бунёдест, ки ғолибон аз сӯитафоҳум пайдо шудааст.

Масъалаи «Ислом ва шеър» дар Қуръони карим чунин матраҳ мешавад:

Дар сураи «Шуъро» фармудаанд: «Оё хабар кунам шуморо, ки бар ки фуруд меоранд шайтонон (221). Фуруд меояд бар ҳар дурӯғӯи гунаҳгор (222). Меафгананд (меғӯянд) сухани шунидаро ва аксари онҳо дурӯғӯенанд (223). Ва шоирон пайравии эшон мекунанд. (Шоиронро пайравӣ мекунанд ғумроҳон). Ин тарҷума аз тафсири Кобулист. Оятуллоҳ Қумшай аини таъбирро

чунин тарҷума кардааст:

«Шоиронро мардуми ҷоҳилу гумроҳ пайравӣ мекунанд» (224).

Тарҷумаи В. Прохорова:

«Такими (могут быть бездумные) поэты.

За ними следуют заблудшие (в невежестве своём)».

Тарҷумаи Абдуллоҳ Юсуф Алӣ ба забони англисӣ:

«And the poets-it is those staying in Evel, who follow them».

Идроки дақиқи иноят (224) дар матни сураи «Шуъаро» бисёрмуҳим аст. (Оятҳои 221, 222, 223, 224, 225).

Дарин қисмат аслан сухан дар бораи на Иблис (Шайтон), балки «шаётин»-сифатҳое, ки хосси пайравони иблис ҳастанд, меравад, яъне дар бораи «дурӯғ», «муболиға», «суханчинӣ» (меафкананд сухани шунидаро, яъне сухани шунидаро ба манфиатҳои нопоки худ, иғво ангехтан, низоъ эҷод кардан, тухмат кардан истифода мебаранд. Ин сифатҳо ба шеърӯ шоирӣ чӣ дахл доранд? Дахлату робитааш ин аст, ки дурӯғ мегӯянд (матлаб аз калимаи дурӯғ муболиғаи барзиёд (ғулув) аст: «Агар ба мадҳ ва тавсифи касе пардохтанд, ўро ба осмон мерасонанд, агар ба ҳақву мазаммати касе оғоз намуданд, уюби тамоми дунёро дар зоти ў ҷамъ мекунанд. Мавҷудро маъдум ва маъдумро мавҷуд кардан бозичаи дасти онҳост. Алғараз, ба ҳар водии дурӯғ ва муболиға ва тахайюле даромаданд, қатъан ба ақиб нигоҳе накарданд, аз инчост, ки дар боби шеър гуфтаанд:

Дар шеър мапечу дар фани ѓ,

Чун акзаби ѓст аҳсани ѓ.

(Тафсири Мавлоно Муҳаммад Ҳасани Девбандӣ).

Айби дигари шоирон он аст, ки «Ишон мегӯянд он чӣ намекунанд» (226). Ин оятро Мавлоно Девбандӣ чунин шарҳ медиҳад:

«Агар баъзе ашъорашонро бихонед, чунин маълум

шавад, ки аз Рустам сачеътар ва аз шер далертаранд ва чун бо онҳо мулоқӣ шавед, мебинед, ки мунтаҳо дараҷа буздиланд, дар ҳоле ки чоқу (фарбеҳу) тануманд ба назар меоянд. Чун баъзе ашъори онҳоро бихонед, гоҳо чунин маълум мешавад, ки набзи онҳо аз камоли заъф ба кулӣ сокит шуда ва интизори қабзи рӯхро мекашанд, ҳоле ки...

Калимаҳои «Шеър», «Шоир», мавзӯҳои марбут ба ин масъала дар Қуръони карим инчунин дар сураҳои «Тур» оятҳои 3031, «Наҷм» (49), «Ёсин» (69), «Сафот» (35, 36), «Анбиё» (5) меоянд. Алғараз, матлаб аз ин оят, дар маҷмӯъ рӯшан кардани иртиботи шеър ва Қуръони карим, Паёмбари худо ва шеърӯ шоирӣ аст. Ҳар кадоме аз ин оёт, бешубҳа аз нуқтаи назари қуръоншиносӣ сабаби нузӯл, шаъни нузули худро дорад. Аз нуқтаи назари илмӣ бошад, ин нуқоти қуръониро аз он ҷиҳат шарҳ додан мумкин аст, ки дар айёми нашру таблиғи ислом хусусан дар даврони пеш аз ҳиҷрати Расули Худо (ва баъд аз ҳиҷрат ҳам) шаъну эътибори шеърӯ шоирӣ дар байни қабилаҳои араб бисёр баланд буд, шоирон дар ҷомеа эътибори бешакку шубҳа доштанд. Ҳақиқатан ҳам, шеъри даврони ҷоҳилияти Араб то ҳанӯз дар шеършиносӣ қадри худро аз даст наодоаст. Хусусан «Муааллақоти сабъа». Расули Акрам ҳам дар ҷумлаи чанд арзише, ки аз даврони ҷоҳилият эътироф кардаанд ва ба арзишҳои суннатҳои исломӣ ворид сохтаанд, ин шеър аст...

Акнун мушаххасан дар бораи оятҳои «Шуъро». Қуръоншиносон, муфасссирони маъруф дар боби сабаби нузули ин оятҳо аксаран иттифоқи назар доранд. Ихтилофи назарашон дар ин маврид хеле андак аст. Аввалан бояд дар назар дошт, ки ин сура дар Макка, пеш аз ҳиҷрат нозил шудааст. Яъне дар айёми махсусан

шадиду беамон будани муқовимат ва фишори соҳибқудратони Макка нисбат ба Муҳаммад (с). Дар айёме ки нисбат ба ҷони Паёмбар чандин сӯиқасдҳо ба амал оварда шуданд, аммо бенатича... Дар ин бархӯрдҳои сиёсӣ иҷтимоӣ аз усулҳои мамнӯъ ва нопок низ истифода карда шуд...

Яке аз онҳо ин аст, ки шоирони маъруфи даврон Абдуллоҳ бинни Лаздаърӣ, Хабарат бинни Абиваҳб, Масофеъ бинни Абдуманоф, Умита бинни Абилсалт (албатта ба ташвиқу тарвиҷи душманон) Муҳаммад ибни Абдуллоҳ (с) Расули Худоро ҳаҷв карданд. Гурӯҳе аз аҳли Макка тарафдори онҳо шуданд, ба онҳо пайравӣ карданд. Расули Худо Ҳассон ибни Собитро (ки аз саҳоба буд ва шоири тавоно буд) фармуд, ба эшон ҷавоб гӯяд ва ба ӯ инчунин гуфт: «Рухулқудс ҳамроҳи туст».

Ин аст сабаби нузули оят. Ин аст аз нуқтаи назари принципи таърихияти тадқиқ, шарҳи иҷтимоиву сиёсии ҳақиқати таърихии ақидае, ки дар заминаи ин оёт нозил шудаанд.

Натиҷаву ҳулосаи ин аст:

Оятҳои 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227 аз сураи «Шуъаро» шоиронро мазаммат мекунанд, ки:

(а) дурӯғ меғунд;

(б) амалашон бар хилофи гуфторашон аст;

(в) касонро мадҳу сано мекунанд, ки золим, фосиқ, ҳаромхӯр, ҳаромзода ҳастанд;

Дар ин оёт ва зайли онҳо мазаммату наҳйи шеър нест; мазаммату нақӯҳиши шоир ҳаст, на шоирон, балки гурӯҳе аз онҳо, чӣ дурӯғро ташвиқу таблиғ мекунанд; ин мазаммату нақӯҳиш ба дигар шоирон дахл надорад, ба хусус ба онҳое, ки;

(1) имон овардаанд;

(2) амали хайр мекунанд;

- (3) дар зикри Худо соатҳои тӯлониро сарф мекунад;
(4) он (шоирҳое), ки чун ба онҳо зулму беинсофӣ раво дида шавад, (қадри) ҳештанро ҳимоят кардан тавонанд;
(5) интиқоми беинсофӣ, беадолатиро гирифтани тавонанд.
(6) сифатҳои хосиятҳои Худо ва пайғамбари Худоро ба касе нисбат надоданд.

* * *

Ҳамчуноне ки аввалин арзишҳои бунёдии башарият ба монанди вичдон, ростӣ, покӣ, хайри сегона аз хоки Ориёноӣ бостону Тоҷикистони ҷавон зухур кардаанд, рушду камол ёфтаанд, аввалин шеърӣ башарият дар ҳамин сарзамин суруда шудааст. Таъбирҳои ширин, ташбеҳоти латифу зебо, диди шоирона...

Гуфтани мисол зарурат надорад, Аз ғаҳвора то тобут зоҳиран ва ботинан рӯзгори миллат ҳамагӣ шеър аст, аз суруди «Алла» то суруди мотам...

Аммо як намуна меҳоҳам ёдовар шавам. Ин намуна ҳам шеър аст ҳам суҳантасвир, ҳам суҳанмуҷассамаи олист, ҳам мизону мавзуноти зебоист, ки умри «Авасторо» дорад ва ҳамеша, то имрӯз, имрӯз ҳам, тару тоза аст, модерн аст. Ин тасвири Ардвисура Аноҳито (Ноҳид) дар «Обоняшт» аст:

XXX 126. Ардвисура Аноҳито ҳамвора бо пайкари дӯшизаӣ ҷавон, зебо, баруманд, бурузманд, камар дар миён баста, ростболо, озоднаҷодаву бузургвор, ки ҷомаи заррини гаронбаҳои пурчине дар бар дорад, пади-дор мешавад.

127. Ба ростӣ, ки Ардвисура Аноҳито бузургвор ҳамон гуна ки шеваи ӯст, барсам бар даст гирифта, гӯшвораҳои заррини ҷаҳор гӯшае аз гӯшҳо овехта ва гарданбанде ба гардани нозанини хеш баста, намоён мешавад.

Ў камар бар миён баста аст. То зеботар бинамояду дилнишинтар шавад.

128. Бар фарози сари Ардвисура Аноҳито тоҷе ораста бо яксад ситора ҷой дорад: тоҷи заррини хаштгӯшае, ки ба сони чархе сохта шуда ва бо наворҳо зевар ёфта. Тоҷи зебои хушсохте, ки чанбаре аз он пеш омадааст.

Ардвисура Аноҳито ҷомае аз пӯсти бабар пӯшида; аз пӯсти сесада модабабар, ки ҳар як ҷаҳор бача зоид; аз он рӯй ки бабарии мода зеботарин ҷонварест, ки мӯе анбӯҳ дорад.

Бабар ҷонваре обзист, ки агар пӯсташ ба ҳангом омода шавад, ҳамчун симу зар бисёр дурахшон ба ҷашм меояд.

Вақте ман ин тасвиrho бори нахуст хондам, мучассамаи Афродитаи Юнони қадим – олиҳаи ишқу зебӣ, филфавр пеши ҷашмам омад. Сухантасвирҳо ва мучассамаи Венераи Рими қадим – олиҳаи ишқу зебӣ, хушиҳову хушҳолиҳо пеши назарам равшан шуд. Ин юнониву римӣ олиҳаҳое буданду ҳастанд, ки ҳанӯз аз синфи панҷуми мактаби миёна аз тасвирҳои китоби дарсии «Таърихи дунёи қадим» дар зеҳну завқи ман нақш баста буданд. Ин нақшҳо воқеан барои ману мо олиҳаи зебӣ буданд ва ҳастанд. Бешубҳа, ин ҳеҷ бадӣ надорад, ҳуб аст. Зебӣ миллату мазҳаб надорад. Агар дар ҳадди камол аст, аз арзишҳои миллий болотар аст, умумибашарист, қудсӣ, самовист...

Аммо бад он аст, ки дар китоби дарсии ман тасвирҳои таълимҳои кишварҳои дур буданд, тасвири Аноҳитӣ аҷдодии ман набуд. Ман аз нуқсони миллатам азият мекашидам. Табиист, ки дар назари мани дувоздаҳсола миллатам дар баробари юнониву римӣ ноқис, камтар, қафомонда менамуд. Айбӣ ман набуд, ки азият мекашидам, миллатамро нокомил медидам. Айбӣ китоби

дарсии ман буд, ки ҳақиқат намегуфт, айби муаллифи барномаи дарси таърих, айби миллатчудой, худкомагӣ, тоталитаризми сиёсӣ буд...

Дар қиёси Аноҳитои ориёнӣ Афродитаи юнонӣ ва Венераи римӣ чӣ фарқият доранд? Аноҳито савори гардунаест чаҳораспа, Афродитау Венера гардунаи дуаспа доранд. Пироҳани Афродитау Венера дар қиёси пироҳани Аноҳито бараҳнагиҳои бештар дорад. Дар суҳантасвирҳо ва мучассамаҳо, Афродитау Венера монанди Аноҳито бурзманду баруманд нестанд. Яъне тарбияти ҷисмонии ориён барои марду зан баробар буд, ҳар як зан монанди ҳар як мард тарбияти ҳатмии аспсаворӣ, найзаварӣ, камонварӣ, шамшерзанӣ мегирифт...

Суҳантасвири Аноҳито дар «Обоняшт» дусад солу чанде муқаддамтар аз тасвирҳои Афродитау Венера аст. Тасвирҳои қадимтар аз «Обоняшт» дар дастраси мо нест, аммо дар назди илм мусаллам аст, ки решаҳои воқеии ҷаҳонбинии авастой аз ҷаҳонбини адолатпешагон (пешдодиён) баҳра гирифтааст, ки чанд садсола то авастойён роичу маъмул буд.

* * *

Ҳикмати миллати ориёни бостону тоҷикони ҷавон Ҳикмати Хусравонист. Унвони миллат, ҷуноне аз сарчашмаҳои авастой ва ориёҳиндӣ бармеояд (таҷика – шарофатманд, қудратманд, тоҷдор – тоҷик) ишорат мекунад ба анъанаи тоҷу тахт доштани миллат. Миллате, ойини адолатпешагӣ дуруст кардааст, маърифатгаброиро ойину дин қарор додааст. То ҳадде ки манбаҳои юнонӣ ва ҳам ба сабки рӯзгори шоҳони ориёнӣ офарин гуфтаанд, (чун рӯзгори шахсии шоҳон аз рӯзгори табақаи миёнаи миллат кам фарқ мекардааст), аз шаҳомату шукӯҳи дарбораи ба вачд омада, барои қайсаро-

ни юнонӣ мавриди ибрат нишон додаанд.

Мусиқии Борбад – хусравонист. Шеърӣ Паерва, Зардушт, Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Ҳофиз шеърӣ оӣ, шоҳона ҳастанд. Бадеияташ шоҳона аст, мазмуну ормонҳояшон шоҳонаанд. Сабкашон шоҳона аст.

Аксари мутлақи осори бадеиву илмӣ гузаштагони мо бо хоҳиши тоҷдорон, ҳокимон, адолатпешагон, маърифатдӯстон офарида шудааст. Ё бо хоҳиши доништалабе (мисли «Ат-тафҳим»-и Берунӣ, ки барои хотири Райҳонаи донишҷӯ) эҷод шудаанд.

Яъне шеър ҳамеша коромад будааст монанди ҳаво ва об. Яъне шеър аз ҳайси шакли тафаккури ҷамъиятӣ буданаш, на танҳо мавриди ифтихору шукӯҳи андешаву ақида, сабки зиндагӣ, балки аз ҳайси як ҷузъи зарурии рӯзгор ҳамеша бозори гарм доштааст.

* * *

Қудрати шеърӣ тоҷикӣ ҳанӯз ношинохта аст. Шеърӣ ориёнӣ аз оғоз то имрӯз бетанаффус, бефосила, такмил кардани ҳуди шеър, санъатҳои бадеии фаровон офаридааст, ки татбиқи онҳо дар ҳунарҳои дигар хусусан рассомӣ ва киносозӣ натиҷаҳои ҳайратангез дода метавонад.

* * *

Барои сарнавишти дурнамоии миллат камбизоатӣ, қашшоқии молӣ хатарнок нест. Русҳо дар шароити қашшоқии молӣ, пойбараҳна, нимсеру нимгурусна индустрияи (саноати) вазнин сохтанд, то имрӯз таҳкурсии рушду нумӯяшон дар маданияту иқтисод аст. Японҳо дар шароити харобии баъдичангӣ, бухрони шадиди иқтисодӣ саноати ақлбунёд (наукаёмкий) сохтанд...

Барои миллат қашшоқии маънавӣ, қашшоқии ҳим-

мат хатарнок аст. Камбизоатии адибу олими миллат натиҷаи қашшоқии иқтисоди миллӣ ҳам ҳаст, аммо бештар натиҷаи қашшоқии маънавиёт, қашшоқии ҳиммати миллист. Илму адаб арзишҳои бебаҳоянд. Аз он ҷумла нуқтаи назари иқтисодӣ ҳам. Илму адабиёт харҷи молиявии зиёд талаб мекунад. Маблағгузорӣ дар илму адабиёт дару девору мошину тайёра намесозанд, инсон месозанд. Инсоне, ки мошину тайёрасозӣ яке аз ҳунариҳои ӯст. Ҳунари ӯ оҳангариву заргариву одамгарӣ ҳам аст, аммо асли ҳунараш одамгарист.

Инсони хушбахт инсонест, ки дар ҷамъияти одамгароён зиндагӣ мекунад. Пойтахти ориёнии Тоҷикистонни ҷавон ойини одамгароиро аз ошёнҳои бостониаш, аз Мадоин, Тахти Ҷамшед, Экбатана, Марв, Ҳирот, Самарқанд, Бухоро бо кадом эъҷозе дар бағали худ овардааст. Ҳар нафаре, ки чанд моҳе ё чанд соле дар Душанбе умр ба сар бурдааст ва бо кадом сабабе берун рафтааст, ин ҳақиқатро хуб эҳсос мекунад, аммо бо сухан гуфта наметавонад. Бо ашк меғӯяд, бо эҳсосҳои меғӯяд...

Зеро ишқ, хушбахтӣ, саодатманд будан эҳсосест, аз эҳсосҳои замини як миқдор болотар, фақат дар ҳадде ба сухан меояд, ки Лисонулғайб оварда аст:

Сухани ишқ на он аст, ки ояд ба забон,

Соқӣё, май деҳу кӯтоҳ кун ин гуфту шунуфт.

* * *

Мавқеи иҷтимоии ман дар шеър, мақоми Мавлавии Румӣ аст: «Маснавиро на барои он гуфтаам, ки баргардан ҳамоил кунанд ва як миқдор сар фуруд оранд, балки бар болои он бароянд ва як миқдор сар баланд кунанд».

Магар таърих ё тақдир,

Ба ҳукми сангҳои осӣё буда,

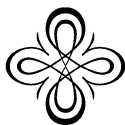
Ё гуфтам:

* * *

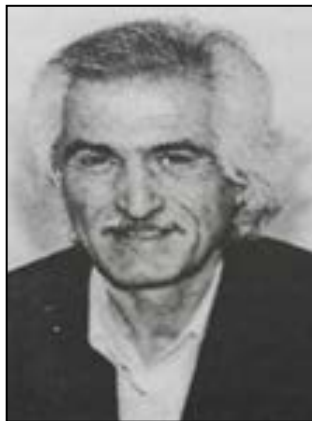
*Дуогӯи Шумо,
Назри Яздонӣ*

ПАЖЎҲИШ ВА ТАҚРИЗҲО

Ҷонибеки Ақобир,
Нависандаи халқии Тоҷикистон

ШАСТИ ШЕЪРУ ШАСТИ ШОИР

Бо шеър ва андешаи шоире чун Назри Яздонӣ бархӯрд кардан ва ба шитоб хулоса ва натиҷагирӣ намудан осон нест. Зеро ҳам хунари шеър ва ҳам фалсафаи ҷаҳоншинохтӣ ва инсоншиносияш қабл аз ҳама дар зарроти маърифату шахсияти ӯ нухуфтааст. Э басо шоироне ҳастанд, ки ба эҳсосоти равонӣ ва камолоти инсонии худ бо табиат ва олами боло аз нахустрӯзи аз камари падар ба раҳими модар афтиданашон зиндагӣ ва пайванди ҳамешагӣ доранд ва онро ботинанд идрок мекунанд. Як зумра бо ҳикмат ва таҷрибаи илмӣ ба ин пайванди ҷовидона на ин ки бовар доранд, балки онро дарунмояи сарнавишт эҳсос мекунанд, хайли дувумро метавон шоирони беэътиқод фарз кард. Инҳо на ҳастиро дуруст ташхис дода метавонанд, на ба донишҳои назарӣ ё ба истилоҳи ғарбиён, бо ангезаҳои «таҷрубиёти дарунӣ» мусаллаҳ ҳастанд. Аз ин рӯ гоҳе ки дасту почак зада ва сару сина ҷунбонда шеършонро меҳонданд ва гӯё ҳадафу ғояшонро ба шунаванда фаҳмондани мешаванд, эҳсоси тамаъкорӣ ва худкомагӣ дар саропои

вучудашон тантана мекунад, ки ҳолати шеършунавии сомеъро мунағғас мекунад.

Шеъре, ки эҳсосу шаъшааш аз дил руста ва димоғро бо атри ин чархиш муаттар карда бошад, бе ҳеҷ гуна ҳаракату дасту позанӣ хонанда ва шунавандаро ба олами эъҷозу эъҷобаш ҷазб мекунад. Устод Лоиқ Шералӣ ҳамин гуна шоир буд, тасвиргаро шоир Бозор Собир аз ҷумлаи чунин шоиронанд.

Худашон ба шеър оҳанги шеър табдил меёфтанд ва қолаб, рӯхия, ҳаракат, табассуму ҳатто ришхандашон ба ҳоли замон пок – покиза шеър мешуд. Ҳатто ки агар сомеони кундфаҳм бо лутф мазоҳ мешуданд, ҳолати шеър шоирӣ аз байн намерафт, барои пайванди дуҷониба ба маънӣ қаввитар мешуд.

Шеъри Назри Яздонӣ ва шеърхонии ӯ ҳамин гуна ҳолатро дорад, чун ҳар ду сифати эҷодкор аз сарчашмаи маърифатмандии фитрати ҷӯяндааш обу ғизо гирифта ва ба камол расидааст.

Дар ин мавзӯ ҳуди шоир ҳам «Дар ҳошияи шеър» ном рӯҷӯаш бисёр зебо гуфтааст:

«Ҳар нафаре, ки алоқаманди шеър аст, сарфи назар аз синну сол, касбу кор, тааллуқи ақидавиаш, як саодати алоҳида дорад. Ҳар амале, ки мекунад, аз ҳамгинонаш зеботар мекунад, аз ҳар зебоии моддиву маънавӣ баҳраи комилтар мегирад. Дар шикасту басти зиндагӣ, дар афтидану бархостанҳои рӯзгор бардошту таҳаммули бештар дорад. Завқи зиндагӣ, лаззати зиндагии ӯ пирӣ надорад. Азбаски шеър эъҷоз аст, арзиши ғавқуллода аст, мухлисону ошиқони шеър ҳам аз ҷумлаи мардумони маъмулӣ нестанд. Нафароне ҳастанд саодатмандтар. Дар кишвари мо шеър бо вучуди он ки таблиғ намешавад, роиҷ аст. Шеърдӯстӣ, шеърдонии тоҷикон ҳамеша мавриди ҳайрат ва таҳсини ҷаҳониён

аст, ба ҳайси яке аз тобишҳои симои миллий...

Бисёр мавзӯҳое ки дар адабиётамон кайҳо мавриди қазовати назари шоирону санъатварон будаанд, аз ҷумла васфу ситоиши Ватан, Модар, Зодгоҳ, кӯҳу рӯди чашмасорон ва ғайра, агар аз нав таваҷҷуҳ ё муҳаббати шоири тавоноро ба худ ҷалб намоянд, чун ангеza, биниш, хоставу бозтоби ғитрӣ ва самимияти шоир тозаву пургунҷоишу отифа ҳаст, шеърӣ Ватану Модару Кӯҳу Чашма дар забону тасвиру ҳусни баёни шоир рӯҳи нав ва моҳияти ормонҷӯву сафобахше пайдо мекунад, ки хонанда маҳз ба тавассути ин нозукбинӣ дар шеър ва шинохти шоир асолат ва арҷмандии тозаву зеборо ба рои худ кашф мекунад.

Онро ҳунарманди маъруфамон устод Зафар Нозим бо чи муҳаббати пурсӯзе месарояд: Барои намуна шеърӣ «Чароғи сӯзон»-и шоир Назри Яздони́ро меорем, ки

Ҳада ба момои Иззатбибӣ

*Модар, модар, ёди парешон, модар,
Модар, модар, чароғи сӯзон, модар.
Афсӯрдаву ҳушидаву дар чашми тарам
Пайваста чу шохҳои шукуфон, модар.*

*Бармоли Қизилқалъа ҳама зарду кабӯд,
Зардаш ҳама зардобу кабӯдаш ҳама буд.
Рӯзе, ки анори бозго пӯхта расид,
Зардоби дили модари ман рӯ зада буд.*

*Меғуфт, балои сари ту дар ҷонам,
Н-осудаву саргашта, балоғардонам,
Дардам ба дилаш гирифтӣ доғам ба ҷигар,
Зардобу заҳир гашта модарҷонам.*

*Найзори раҳи хонаи модар ҳама дам,
Фарёди найи хушки наистон баалам.
Рафтаи раҳи найзори бидидам модар,
Қадраиш шуда афзуну мадораиш ками кам.*

*Н-осуда зимистону баҳорон модар,
Нодида ҷаҳони нобасомон модар.
Бишкуфта гули умеду гулдонаи ӯ
Хушкида ба мисли шохи райҳон модар.
Кӯҳпораи Товашаҳр мармар ба камар,
Аз ҷилваи товасанги мармар чӣ самар?
Сарчаишмаи Товашаҳри модар ширин,
Лабтаиша нишаста модарам ҷои дигар.*

*Шаҳкосаи оби шеър аз банди ҷигар,
Овардаам аз баҳри давои модар.
Модар, модар, мурғи самандар, Модар,
Аз ҷулхани уммед кушо пар, модар!*

Сафаҳоти чанд китоби шеъри Назри Яздонӣ аз ин гуна истиқлоли зебошинохтӣ ва отифашиносӣ саршорандаи шоир на дар ҳастӣ, на дар адабиёт муҳаббат ва ихлоси қолабӣ ва косибигарию хуш надорад.

Барои ҳамин аст, ки дар доираҳо ва маҳофили худситой ё тамаъҷӯӣ роҳ надорад ва васила намечӯяд. Чун дарёфтааст, ки ҳатто барои лаҳзаҳо шеър меҷӯяд. Лаҳзаҳо, ки мо аз ҳастияшон тавофи худамонро дорем, охир, умри садсолаҳо доранд. Шоири жарфбин ва ҳаққу лаҳзаҳоро чун хосияти сифатии шеър асил арҷ мегузорад.

Шеъри Назри Яздонӣ шеъри забони фарзонагону фаҳми ҷононагон аст, онҳое ки меҳвари ҳастии воқеиро зеботар кардан мехоҳанд.

Ҳикмати шеъраш, ки алъон дар ин ҳолати андеши-

дани банда дарнамеояд ва ба фурсати дигаре вогузор шудааст, ҷавҳари инсонмехварӣ ва ҷаҳонсозӣ доранд. Яъне ҷаҳон ва инсонро бо таъбиру тафсири ҳидоятмандона мехоҳад ба хости офаридгор бечурм бисозад. Он гуна ки, масалан, шеъраш эҳсоси як роҳгузари танҳо ё бечораи дар чорсӯ мондари неру ва тавони зистан, муқовимат кардан ва орзу парваридан мебахшад.

Шеъраш хостаҳоро зебо мекунад, балки ба маъмултарин ҳолатҳо хусн ва матлаби арзишманд медиҳад. Шеъраш муҳаббатро ситоиш карда метавонад, муҳаббатро бо ҳама ранҷҳо, дардҳо ва инзивоҳо пазируфтани мекунад.

Шеъраш ба эҳсоси Инсон шарофатмандӣ, сарбаландӣ ва наҷобат арза медорад.

Шеъраш мазҳаби ишқу инсонгароиро ҷилваҳо мебахшад.

Дар шеъри шоир аз ғилу ғаше, ки дар вучуди хонанда нисбат ба адабиёт ва ҳунарманд карохият бедор кунанд, чизе пайдо намекунад.

Шеъраш ҳуди шоир аст, шоири шеър ҳам ҳуди Шоир аст – шоири озодасиришт ва шеъри бо озодагиҳо пайванд.

Дар ин чанду анди соли, ки ўро ва шеърашро мешиносам, то ҳамин шаст соли умраш ҳам на шеър ба ў хиёнат кард ва на ў ба шеър. Оре, шеърӯ шоирӣ зиндагиизебо ва худҷӯест. Шеъри оби равон, яъне оби дари хонаи Худо...

Ҷонибеки Ақобир,
Нависандаи халқии Тоҷикистон

МАТЛАБ□□И ОРМОН□□

Аз дербоз, ки бо шоири варзидаи воқеъгӯ, озодманиш ва файласуфи назокатписанду дақиқназар Назри Яздонӣ ошноӣ дорам, пайваста таваҷҷуҳи маро ҳусни ният, донишҳо ва маърифатмандии чандбӯдӣи ӯ дар ҳаёт тасхир мекунад.

Воқеъгӯ будани Назри Яздонӣ ба назарам аз ин рӯст, ки хонанда ва шунавандаро оғаҳмандона фаросӯи худшиносӣ ва ҷаҳоншинохтӣ талқин мекунад, аз бумбасту хиёбонҳои арзишҳои миллӣ садоқатмандона сайру сулук медиҳад. Он гоҳ ҳатто хонандаи кундзехн ва бетарбият ҳам кам-кам бо олами рӯҳиву равонии маърифати адиб ошно мешавад, ҷаҳд меварзад, ки хештанро дар лобалои ин ҷаҳони мутамаддини сарҳисобаш гум дарнабозад. Шеърӣ шоир бисёр ҷавҳардор ва мушаххас аст. Ӯ аз воқеияти ҳаёт танҳо зоҳири онро тараннум намекунад, балки ҳар мавзӯро он гуна ба суроиш дармеоварад, ки моҳият, ҷузъиёт ва ашъи тасвир, муқаддасоти ҳастӣ ва бозтобу гардишҳои мураккабу печдарпечи айём, ҳуви хислати инсонҳои созандаву шоиста пеши

назари хонанда ба чилва меоянд.

Аммо, инак, матлаби ман дар боби шинохти шеъри шоир нест, агарчи як пайванди ногусастани итти-солро миёни шеъру осори публисистии шоир дар ин 10-12 соли охир хушбинона мушоҳида кардаам.

Барои ман ҳамчун як хонанда матлабу ҳадафи эҷодии Назри Яздонӣ бисёр писандида аст. Ин гуна ҳадафмандии яксара хоси биниш, гароиш ва андешамандии афродест, ки ҳаётро на фақат аз роҳи донишҳо ва хоставу мушоҳидаҳо хуб ташхис карда метавонанд, балки ба василаи ҷавҳари тарбияти шоистаи хонаводагӣ андаруни маҷрои пурталотуми ҳастӣ зистанро барои беҳбудии сарнавишти оламу одам хуш кардаанд.

Инак, асари тозаии ин адиб ва олими ба истилоҳ некманиш «Ҳикмати озодагон» ба дасти хонанда мерасад. Бисёре аз ин эссеҳои публисистӣ тайи даҳ соли охир эҷод шуда ва аз тариқи Нашрияти миллии адабии «Садои Шарқ» ва рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ ба дасти хонандаи моҳиятҷӯ расидаанд.

Тавре ки дар ҷавб зикр кардам, ҳамаи ин осор ҳадафи мушаххасу пурифтихор доранд: хонандаро бо беҳтарин арзишҳои миллӣ, сунани миллӣ, дастовардҳои фарҳанги миллӣ ва таърихӣ бо шеваи бисёр зебову оммафаҳм ошно месозанд. Шакке нест, ки орову армони муаллиф, тариқи муҳокимарониҳояш аз ҳастии инсонӣ шарофатманд ҳатман барои маърифатмандӣ ва рушди фаҳму фаросати ҷомеаи айёми нав хидмат мекунад. Назари мо бар ин далел аст, ки баъди интишори силсилаи эссеҳои мазкур дар маҷаллаи «Садои Шарқ» аз муҳтаво ва асолату саломати онҳо дар ҷандин ҷаласот ва ҳамоиши Раёсати Итifoқи нависандагони Тоҷикистон адибон ва донишмандони соҳа бисёр-бисёр изҳори назари мусбат карданд. Ба тавре ки мақола ва эссеҳои ҷопшуда

дар мақоми баландтарини осори дар сол интишорёфта шинохта шуданд.

Дар шароити феълии танокузи афкору ақида ва назарҳои ғайритабӣи ин гуна баҳодихӣ воқеияти мондагор дорад.

Шоир ва донишманди нуктасанҷ пайваста дар ашъор ва эссеҳояш барои хонанда як шеваи ширини тамбу фаҳро талқин мекунад ва хеле боназукату санҷида моҳияти арзишҳои миллиро кашф месозад, ки ҳатто ҷони хонандаи нобалад аз ганҷинаи маърифати халқамон нуру сафо мегирад. Шинохтан, тарғиб кардан ва дӯст доштани ҳазинаи маънавии ниёғони бузургу имконсозамон ҳаёт ҳаст, ки моро барои худамон мешиносонад ва таъсири зиндагии ботинии инсонро пурарзиштарин ҷавҳари ҳастӣ муаррифӣ мекунад.

Зиндагии башари имрӯз ва ҷомеаҳои мутараққӣ маҳз аз камбағалии маърифати ботинӣ бештари зебӣ, ҷамолу камол ва ҳайсиаташро бохтааст. Ба қавли маъруф, инсоният имрӯз аз бироҳа ҷилу меравад. Аз ин хотир, метавон бо итминон гуфт, ки арзиши офаридаҳои Назри Яздонӣ на фақат барои як халқ ё қавму қабила нигаронида шудааст, балки дар маҷмӯъ барои бани башар хидмати арзишманду раҳибаҳш мекунад.

Дар андешаронии ӯ ҳадафу калимот ҷароғ шудааст, ки ғатилаи он аз ҷону имони шахси адиб таматтуъ мекунад. Ҳаёт барои инсон соҳибназар ҳеҷ гуна сирру асрору муаммо надорад. Ин гуна инсон ранҷу азобу озорро ҳам барои як зиндагии шоистаи сипаситабиат-метавонад бомаърифатона арҷгузорӣ кунад. Дар адабиёт ва ҳикмати беш аз ҳазорсолаи халқамон ин гуна таҷрубаи ҳам назарӣ, ҳам амалӣ ва кашфиёту завқиёти ҳолоти аҷибу ғариб фаровон аст. Танҳо ин дастовардҳои инак ҷаҳоншумудро бо меҳру садокату салосат пайва-

ста хонда ва пажӯҳида, роҳи зиндагиро равшану поки-
за бояд кард. Аз инчунин хушбахтӣ, инчунин неъматӣ
худодода дар дунё кам ҳалқе метавонад ифтихор дошта
бошад. Ин амр як ҳақиқатест, ки ҳеҷ гуна тардидро хуш
надорад. Яъне ҳақиқати офаранда ва хирадманд будани
ҳалқамон...

Ҳаёти ҳақиқӣ ва аслий сарнавишту зиндагии ҷонхост.
Зиндагии ҷонҳо маърифати худ, маърифати ҷаҳон ва
ниҳоят маърифати Офаридгори яктост.

Китоби нави устои суҳан ва суҳанвари устод Назри
Яздонӣ моро ба кӯи шинохтан ва пазируфтани ҷунин
матлабҳои оливу имонҷӯ чун ду қафи қушодаи мурши-
ди доно ва орифи равшанзамир фотеҳаи маърифатши-
носӣ медихад.

Азбаски дар суҳану ақидаи шахси адиб ҳиммат ва
садоқат таъхис карда мешавад, пас, бегумон равшанӣ
дар ҷорсӯст.

*Аҳмадҷони Раҳматзод,
Шоири халқии Тоҷикистон*

ДАР ҚОШИЯИ «ОЙИНИ ОЙИНА»

Барои дӯстам Назри Яздонӣ

Пурсӣ асолати маро, посух чӣ сода аст:
Ойини об ҳастию ойина – гавҳарам.
Зеро ҳазор сол,
Ё бештар аз он
Чустам, ки чун зи обу аз акси осмон
Ойина офарам,
Яъне ки рӯ ба рӯи Худо
Худ дигар кунам,
Эъҷоз то ба умқи вучудам асар кунад,
Бар худ назар кунам...

Чун аз азал чудо шудам,
Ҳам бенаво шудам, ҳам офаридагор...
Чун заҳмату азоби маро дид Сагвор,
Таркиду чашмасарро ойиназор кард.
Лойи шапидаам бо пойи луч ба лойдон
Обичазор дасти ман эъҷозкор кард.

Зеро ба хунбдон
Ман кӯза не, хаёли фалак пухта кардаам,
Дар хунби ақли хеш
Май не, хаёли масти малак пухта кардаам.

Аз ҷафъи санг пилтаи оҳан кашидаам,
Ханҷар насохтам, сипар офаридам.
Оташ барои равшанӣ ҷустам чу Зардуҳишт,
Рағҳои дуди хеш ба меҳан кашидаам,
Афсар гудохта,
Тоҷи дигар ба асли гуҳар офаридаам...
То ки забони худ ба намоз ибтидо кунам,
Сад қавмро ба гарди раҳам иқтидо кунам.

Ман Рӯдакӣ шудам, ки чунон рӯди нукравор,
Шодоб то Бухору Самарқанди худ кунам.
Бо Балъамӣ ба Каъба фиристам сафорате,
Бағдодро ба хутба кашам, банди худ кунам.

Фирдавсро ба гӯшаи Бож офаридаам,
То Рустаме ба меҳри ватан растагор бод.
Ман дӯстро ба оби вафо ташна кардаам,
То душмани ватан ба савобаш фиғор бод.

Афкорам ба расиди расулон ҳазор сол
Дар минбари замонҳо чун зарварақ шуда.
Он қадр аз гуселу пазируфтани замон
Дар гардани уфуқ ҳама хуни шафақ шуда.

Синоям аз шаҳодати давлат намурдааст,
Умри абад ба теғи шафоат ба хун кашид.
Рӯзе, ки аз Хучанд Камолам ба пой хест,
Дар Рум ишқ анҷумани арғунун кашид.

Ман он муҳаббати Худо бастаи дилам,
Зеро ки то ба Ҳинду Чин бутҳо шикастаам.
Ман бар ақидаҳо чу тааллуқ надоштам,
Пас садди меҳри хешро беҳад гусастаам.

Назри Худостам чу яке зарраи асил,
К-аз умқи асрҳо ба бихиште расидаам.
Ойини кишвари ман асту мардумони хуб,
К-аз обу сим равшани бар дил кашидаам.

Бар чашми ман ниар, ки дил оинадори туст,
Ман ишқу сидқро ба наво кардам ойина...
То ҷовидонаро ба дилат рӯ ба рӯ кунам,
Аз нуру обу хоку ҳаво кардам ойина...

*Тему́р Пулодов,
Нависандаи халқии Тоҷикистон,
Нависандаи халқии Ўзбекистон*

ОРИЁНИ БОСТОНАМ – ТОҶИКИСТОНИ ҶАВОНАМ

«Ориёни Бостонам – Тоҷикистони ҷавонам» – таков основной мотив сборника стихов Назри Яздонӣ «Дилнигора», чтение которой удивительным образом совпало по времени с моим углубленным изучением религии наших великих предков – Зороастризма. Признаться, по началу я, воспитанный в глубоких традициях Ислама, боялся, что под впечатлением боговдохновенных слов и деяний послонника Господа – Зоротустры, вдруг, ненароком, поставлю под сомнение «таухид» «единобожие» и возьму на себя величайший грех. Но чем больше я углублялся в поэзию Яздонӣ, тем больше успокаивался мой нафс, приближаясь к суфийской стадии – «сир-и-сир».

Поэт Яздонӣ в этом смысле был для меня как бы творческим напарником. И все более более осмысляя Гимны «Авесты» и, проходя дальше по Пехлевийским её текстам, я убеждался в том, что Зоротустра – через

которого Господь Ахуру-Мазда ниспослал моим арийским предкам Авесту, он, Зоротустра – есть один из тысяч посланников Аллаха во веки веков, а само имя Ахура-Мазда – есть истинно – имя Аллаха.

В стихотворении «Санги Ватан» Яздонӣ живописует рождение в муках – духа – по троектории полета от нафса к высокому духу – через понятия: камень – материнство – Родина, питаемую и омываемую полноводным и нескончаемым «Руди Бухоро» «Номаи Зарафшон».

В Бухаре считается, что камень у ворот дома – самый живой из живых существ, даже живее бредущего в одиночестве суфия, ибо тепло постепенно выветривается из человека, а тепло мироздания вечно сохраняется в темно желтом округлом камне из Нуратинских гор, из Памира, греет порог каждого бухарского дома.

Стиль и ритм стихов Яздонӣ сдержанный, четкий, как оголенный нерв кровеносного сосуда, как тут, сбросивший листья шелковичный червяк, и при чтении ничто не мешает ни глазу, ни разуму постичь их смысл. Иной раз даже думаешь: нет, это не поэзия Востока, но потом, вникая в подтекст, понимаешь, что это другая поэзия Востока, арийская поэзия, вдохновленная Авестой:

*Равад поёнии обаиш то ба Чайхун,
Расад пайки саҳобаиш то ба Сайхун.
Расад файзи саломаш то ба гардун,
Равад бонги салоҳаш рӯи дунё...*

Мне эти строки кажутся в чем-то созвучным с «Шайаст – на шайаст» из Пехлевийских текстов священного сказания. Работая над этими заметками, я все время не забываю повторять формулу таухида – «Ля иляха илля Ллах» – «Нет Бога, кроме Аллаха», чтобы не впасть в опасную игру ума, чтобы мой нафс исподтижка, подгоняемый в сторону греха шейтаном Хинзабом Аузи би

– Лахи мин аш – шайтани раджим! не преоблодал над способностью видеть настоящее в поэзии Назри Яздонӣ.

Но когда я постигаю самую поверхность предмета и вижу, то священное, что повторяю каждую пятницу в мечети – «Аль-Асма Аль-Хусна» – «Прекрасные имена Аллаха» а их, как известно 99 по количеству приближается к прекрасным именам Ахуры их 72 по количеству глав зороастрийского молитвенника – «Ясно», то еще раз убеждаюсь, что Ахура – это имя Аллаха. И также, как в Исламе повторение в молитве утром и вечером аята Аль-Курси из суры «Бакара» защищает мусульманина от козней шайтана, так и повторение имен Ахуры зороастрийцем отгоняет от него демонов – дэвов.

Показательно, что тяжкие грехи в Исламе а их 12, за которые в судный день наказывает Аллах нераскаившихся во многом схожи с перечнем 30 мерзостных грехов в «шариате» зороастризма в «Меног – и храт», такие, как убийство невинного, мужеложество, скотоложество и т. д. И рай и ад в Исламе и зороастризме во многом схожи, и грешники также мучаются в огне.

Вот так поэт Назри Яздонӣ как бы упорядочил, срифмовал мои мысли, смутные догадки, интуитивные прозрения: Аллах вечен, он не был рожден, и никого не рожал, хотя и называют его по разному – Ахура у наших предков, Элах – у иудеев, Господь – у христиан, и со дня сотворения мира и первого человека – Адама. Все 25 пророков, названных в священном Коране, несли народам нашу великую и прекрасную религию – Ислам, и все другие религии – есть лишь разновидности одной – Ислама, посланных в разное время Аллахом, сообразно обстоятельствам и степени заблуждения и грехоподения народов. И среди 104 священных книг, ниспосланных на Землю Аллахом – есть и «Авесто». Из

этого множества священных книг и тысяч посланников, из глубины веков наш разум высветил череду в следующем порядке – «Авесто», посланная через пророка Зорогустры – «Забур» через Доуда, «Таурат» – через Мусу, «Инджил» – через Ису и Священный Коран – через последнего пророка – «печаты пророков» Мухаммада с. а. с.

Мне кажется, что так, но Аллах знает лучше...

*Љумъахони Темурзода,
омӯзгори филиали
Донишгоҳи давлатии Москва
ба номи М. Ломоносов
дар шаҳри Душанбе*

□АДАМ□ОИ ШЕЪР

**Шоир андар синаи миллат чу дил,
Миллати бешоире анбори гил.**

Шеър меваи андешаи шоир буда, дар дарахти умри
ӯ месабада, нашъунуму намуда, вобаста ба зарфият ва
донишҳову пажӯҳишҳои он хирадманд соҳиби назо-
кат, латофат ва таровати хоса гардида, дар дунёи розу
ниёзҳои хонанда нақши ҷовидони хешро хоҳад гузо-
шт. Шоири касб нест, истеъдод ва илҳами худовандист,
ки бар нобиғогон ва интиҳобшудагони олами лоязо-
лӣ, ба хотири раҳо гардидан аз гиреҳҳои асрори кав-
ну макон чун мифтҳ-ул-баён, аз ҷониби роздони ҷузву
кулл фиристода мешавад. Таърихи беш аз ҳазор соли
адабиёти классики тоҷику форси Ориёнои бузург ах-
таронеро чун Рӯдакии Самарқандӣ, Унсурӣ, Фаррухӣ,
Манучехрӣ, Асқадӣ, Маншурӣ, Лабибӣ, Уторидӣ, Ма-
срурӣ, Айюқӣ, Баҳромӣ, Кавкабӣ, Ибни Сино, Умари
Хайём, Носири Хусрав, Фирдавсии Тӯсӣ, Убайдуллои
Зоконӣ, Амир Хусрави Деҳлавӣ, Ҳасани Деҳлавӣ, Саъ-
дии Шерозӣ, Ҳофизии Шерозӣ, Мавлоно Ҷалолуддини

Балхӣ ва садҳои дигарро рӯйи майдони суханофари овардааст, ки ҳар кадоме соҳиби боғи муаттари хирад ва донишҳои одамгароии хоса мебошанд. Ва меваи андешаи ин абармардҳои дунёи сухани малакути яке аз дигаре ширинтару ахтарони умри ҷовидонашон яке аз дигаре рӯшантару рӯшантар мебошад.

Ҳамин чароғҳои абадиёт эътибор ва эҳтирому иззату икромии ин миллати таърихофари Ориёноӣ бузургро, то баландтарин қуллаҳои фазилати инсонӣ расонидаанд. Ва пасовандони онҳо хирадмандони дунёи суханофарии муосир ин мероси гаронмояро, дар баҳои ҷони хеш чун гавҳараки чашм нигоҳаш дошта, барои ояндагон ба мерос хоҳанд гузошт. Қаламрави шеърӣ муосирӣ тоҷик ҳамакнун хеле ва хеле домони фарох густурда, дар паҳноӣ хеш аз оғози солҳои навадуми садаи гузашта то бад-ин аҳд (соли мелоди 2018) беш аз панҷсад шоири соҳибдеворро рӯйи кор овардааст. Ва ҳамин панҷсад нафар шоирони соҳибдевор камтаринаш ду маҷмуаи шеър ва аксари қуллаш, ки мансабдори зиннаҳои алоҳидаи курсиҳои раҳбарии давлатӣ мебошанд, аз панҷ то даҳ китоби хешро рӯйи чоп овардаву шеърхояшон новобаста аз он кӣ гӯши мо зарфи онҳо нест, аз ҷониби ҳофизони алоҳида, аз тариқи радиову телевизиони давлатӣ пахш ва намоиш дода мешаванд. Албатта ин ҳама шояд гувоҳи шеърдустии миллат бошад. Аммо аз ҷониби дигар бе қадр гардидани шеърӯ шоири ва суханофарӣ мебошад. Ва ҳама нозимону носирон соҳибдевор гардида, шоиру нависандаи воқеӣ ба гӯшаи фаромушӣ уфтода, узлатнишиниро ихтиёр намудаанд. Чунки резишгоҳи шеърӣ ноб гилолуд ва ноқидони он куру кар ва ахвалу ланг гардидаанд.

Ёд дорам замони донишҷӯии хешро, ки чигуна устодони донишманд ва суҳанвару гавҳаршинос шодравон

Шарифҷон Ҳусейнзода, Соҳиб Табаров, Бухоризода, Турақул Зехнӣ, Асомиддин Насриддинов, Абдуқодир Маниёзов, Худой Шарифов, Худоиназар Асоев, Аълохон Афсаҳзод, Атохон Сайфуллоев, Юсуф Акбаров, Аскар Ҳаким, Раҳим Мусулмонкулов, Абдунабӣ Сатторов ва даҳҳои дигар, ки ба мо дарс мегуфтанд, дар мавриди шеър ва корҳои шоирӣ ва мушкilotи шеър ва роҳи тайкардаи ҳазор соли қаламрави шеъри тоҷикӣ-форсӣ, аз даҳҳо сарчашма ва тазкираҳои шеършиносии классикӣ далелҳо оварда, шеъри муосир аз мадди назарашон дур набуд, ҳар як шеър, ки дар матбуоти даврӣ рӯи чоп меомад, аз ҷониби муҳаққиқини шеър мавриди муҳокима қарор мегирифт. Яъне майдони адабиёт ҷой ҳар тардомане набуд. Ва ҳамин нақд ва муҳокимаи воқеъбинонаи ин устодони суҳанвар ва гавҳаршинос буд, ки шеъри то солҳои навадуми садаи гузаштаи тоҷик соҳиби эътибори баланд ва шоирон гули сари сабади ҷомеаи мардум солор буданд.

Шоирони воқеан соҳибқирон устод Мумин Қаноат, Ғаффор Мирзо, Бозор Собир, Лоик Шералӣ, Ҳабибулло Файзулло, Ашур Сафар, Ҳақназар Ғоиб, Саидҷон Ҳакимзода, Сафармуҳаммад Аюбӣ, Ҳадиса, Гулрухсор, Зулфия, Шаҳрия, Рафоат, Меҳриниссо, ва чанди дигар гулҳои хушранги боғи адабиёти муосири тоҷик буданд. Обрӯи эътибори Иттиҳоди нависандагони Тоҷикистон, дар қаламравӣ собиқ Иттиҳоди фарҳангпарвару инсонсолори Шӯравӣ зинатфизои шерозаи адабиёти Шӯравӣ буд. Иртиботҳои адабӣ фарҳангӣ, миёни понздаҳ кишвари бародар ва ҳамкешу ҳамҷавор то бад-он пояе буд, ки ашъори шоирони зикр гардида, бо забонҳои русӣ, белорусӣ, украинӣ, латишӣ, литвонӣ, эстонӣ, гурҷӣ, арманӣ, озарӣ, қазоқӣ, қирғизӣ, туркмани, ўзбакӣ даҳҳо маротиба рӯи чоп омада, шеър

хикоя, достону, очерк ва романҳои он мардум дар Тоҷикистон ба забони тоҷикӣ нашр гардида хонандаи тоҷик ба онҳо хеле ва хеле ошноӣ дошт. Шӯъбаи равобити адабӣ бо кишварҳои хориҷ ва ҳамчавор дар Иттиҳоди нависандагони Тоҷикистон, сутуни тилоии ҳамкориҳои адабӣ буд. Оғози солҳои ҳаштодуми садаи гузашта, шоири ҷавон, мутарҷими хушзавқ ва донишманди хеле ва хеле хуби адабиёти ҷаҳонӣ Назри Яздон гомҳои устувори хешро бар остони адабиёти шуҳратёри тоҷик аз ҳамин коргоҳи пурэътибор гузошта буд. Шеърҳои нахустинаш мавриди муҳокимаи устодони бисёр бузурги шеър Боқӣ Раҳимзода, Муъмин Қаноат, Бозор Собир ва чанди дигар қарор гирифта, баъди он манзури хонандагони тоҷик мегардид. Ҳамзамон бо тавсияи устод Муъмин Қаноат, ки он замон раисии Иттиҳоди нависандагони Тоҷикистонро бар дӯш дошт шеъри шоири ҷавон ва мутарҷими варзидаи шеъри ҷаҳонӣ Назри Яздон, бо забонҳои русӣ, англисӣ, арабӣ, ўзбакӣ, урдӯӣ, украинӣ, латишӣ, литвонӣ рӯи чоп омада шеъраш муждае аз Ориёноӣ бузург, дар қаламрави он кишварҳо буд. Ҳам замон тарҷимаҳои шоир аз забонҳои русӣ, англисӣ, арабӣ, ўзбакӣ, украинӣ, урдӯӣ миёни хонандагони тоҷик хеле ва хеле соҳиби эътибори баланде будааст. Шеърҳо ва дostonҳои шоирони шаҳири классики рус А.С. Пушкин ва М.Ю. Лермантов аз забони русӣ, Ҷ. Байроназ забони англисӣ, Алӣ Сардор Ҷафрӣ аз забони урду ва романҳову повестҳои Л. Каррол ва З. Бистшитская аз забони англисӣ, «Ишорот ва танбеҳот»-и Ибни Синоро аз арабӣ, ба тоҷикӣ бо ҳамқаламии М. Диноршоев ва Т. Мардонӣ манзури хонандагони тоҷик гардондааст. Шаҳди қалами найшакариаш дар маҷмуаҳои «Меҳрбон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Нурборон», «Дилнигора», «Нурполо» ва «Қалами найшакарӣ» рӯи

сафҳаи маъниву маърифат рехта коми ташнагони шеъри ноби Ориёро ширин намудааст. Ва ҳамакнун ба хо-тири ширин кардани коми хеш вориди сафаҳоти рангини «Қалами найшакарӣ», хоҳем гардид.

Шоир гуфтааст:

*3-ин хок насабзида ба ҷуз аз фарҳанг,
3-ин хок насабзида кару ахвалу ланг.*

*Киштанду бисухт тухми шамшеру туфанг,
Сабзида найистони қалам ранг ба ранг.
Ҳуш дор, ки як тоҷики ширин суҳанам,
Ширин суҳанам зи қавми руинбаданам.
Аввал даҳанат пок бишу, пок бишу,
Он гаҳ ба забон биёр номи ватанам.*

*Аз реши равони доғи шоҳи мардон,
То ҳаст ҷаҳон, реши равон аст равон.
Ман қисса кунам барои соҳибназарон,
Бе дарди ағар, қиссаи пурдард махон.*

(Аз қиссаи Найнавози сарбурида) С: 155-156

Ҳамин таъкиди таърихии пурмӯҳтавои шоир ва ҳамин фарёду шевани ватанхоҳона ва ҳамин диду нигоҳи меҳрбори фарзона аз танӯри қалби пурғулғулаи шоир бурун ҷаста, бо ҷасорату матонат ва қаҳрамонӣ гиребони қисмат ва сарнавиштро мегирад. Ва бо шуру валвалаи пурдард аз замони гузаштаи дур меғӯяд, ки ин хоки фарҳангпарвар шоҳиди садҳо дарду ғаму ранҷҳои гӯшношуниде мебошад, ки найистони қалами роздори кавну макон бо ҳазор ранг он розро бо ту ифшо менамояд. Ин тасвири классикӣ, таърихи беш аз ҳазорсола дошта, гузаштагони хирадманди адабиёти инсонсолори Ориёӣ ҳама он розро аз забони най меоранд. Ҳамзамон ишора ба ҳамон найе ҳаст, ки садояш аз лаҳни «Мас-

навӣ»-и Ҷалолуддини Балхӣ ба само печида то бад-ин аҳд беш аз чил шоири шуҳратёри классики тоҷик ба ӯ ҷавоб гуфтаанд.

Ҳамин тавр, ӯ воридаи дунёи шеър ва розу ниёзҳои фалсафӣ гардида, бо қалами найшакарӣ, аз шахд ва шириниҳои шеъри ноби Ориёӣ ва таърихи тамаддуни Ориёно бар гӯши ҷони хонандагони хеш меғӯяд. «Қалами найшакарӣ» С: 8

Ориёно, Ориёно, Ориёни бостонӣ,
Ориёни бостону Тоҷикистони ҷавонӣ.
Тозаву сарсабзу рӯшан, эй диёри боғу гушан,
Чашмасору обшорӣ, ҷаннатӣ рӯи ҷаҳонӣ.

*Азм кардӣ ориёна, дасти Аҳриман бубастӣ,
Разм кардӣ Рустамона,
пои сарлашкар шикастӣ.*

*Базм кардӣ ориёна, даштҳоро кишта кардӣ,
Базм кардӣ ориёна, кинаҳоро қушта кардӣ.*

Киштан дар ҷӯяҳои мағзҳо пиндорҳо,
 Ҷори қардӣ аз забонат ҷашмаи гуфторҳо.
 Аз қадамҳоят бирӯяд хуштарин рафторҳо,
 Хуштарин ангорҳо, атворҳо, адворҳо.

Ман ба расми ориёни тоҷ бар сар кардаам,
Бар дирафши Ориёно ҳафт ахтар кардаам.
Чилчароғи орифона ман фурузон доштам,
Хонадони ҳафт кишварро мунаввар кардаам.

*Зинда бодо Ориёнам, Ориёнӣ бостонам,
Ориёни бостону Тоҷикистони ҷавонам.*

Ростӣ ифтихори ватандорӣи шоир ва дарду шӯри
ватанхоҳияш хонандаро дар боли розҳои тамаддуни

Ориёно ва созандагиву ҷасорат ва матонату қаҳрамонӣ
вориди дунёи пурасрори гузаштаи хеш намуда, онро
водор месозад, ки аз гузаштаи пурарзиши хеш ифти-
хор бояд намуд. Ва мисли Ориёнои қаҳрамон азму разм
бояд намуд. Ва дар ҳимояи ин марзу бум ва ободиву сар-
сабзии он ҷаҳду талош мебояд. Дар воқеъ Тоҷикистони
ҷавону сарсабз имрӯз меросбари Ориёнои бузург буда,
талошҳои он дар ақсои олам ба хотири ободиву сарса-
бзии башарият мероси аҷдодии ӯст. Ва Ман-и шоир,
овои миллат ва Ватани азизаш мебошад, ки бо расми
Ориёнӣ зиндагиро абадият бахшида, ҳафт ахтар, ҳафт
иқлим, ҳафт оламо дар дирафши хеш ғунҷонидааст,
ки ин нишони муҳаббат ва ваҳдати абадии башарият
мебошад. Дарди шоир дарди миллат, дарди қисмат
ва сарнавишт мебошад, ки хонандаро лаҳзае ҳамни-
шини ӯ намуда ӯро водор месозад, ки аз гузаштаи хеш
биомӯз. Гузаштаи хешро агар бо ҷашми хирад наомӯзӣ
ояндаи рӯшан ва пурфайзу сарсабзро набитвони сохт.
Ва ҳамин Ориёноӣ созанда ва кишваркушо имрӯз дар
симои Тоҷикистони озоду сарсабзу хуррам, сад Бухо-
рову Самарқанди дигар ҳаҳад сохт, ин аст рози ниҳонӣ
пур аз матонати шоир. Муҳаббатгоҳи синаи шоир са-
ропо аз шарори оламафрӯзи созандагиву сарсабзӣ на-
шъа гирифта, дар симои Тоҷикистони бихиштмаъво ва
мардумони покдину поктинаташ созандагони воқеъан
ҷомеаи башарии инсонсолорро мебинад. Дар шеърӣ
«Сарзамини камзамини беканор» С:9

*Осмонат зарнигору остонат зарнисор,
Кӯҳсорат нуқрадорӯ обшорат нуқрабор.
Киштзорат ширадорӯ бозҳоят шахдбор,
Пирҳоят пири кору тифлаконат шахриёр.*

*Қаҳрамонҳои қаламдори азизат эй Ватан,
Аз азал сардафтари майдони маънову суҳан!
Аз қадамгоҳи қаламкашҳои қавми сафшикан,
Мерасад сад Орашу сад Рустаму Исфандиёр.*

*Оли Сомон чун камону тиру пайконири гирифт,
Мағрибу Машириқу ҳомуну биёбонро гирифт.
Лаҳни ноби орифонат Руму Юнониро гирифт,
Алғараз бигрифт Шарқу Ғарбу Ямину Ясор.
Мезанам Заҳҳокро бо кӯбаи оҳангарӣ,
Медиҳам позаҳр заҳраиро зи алфози дарӣ.
Душманатро месароям ояти одамгарӣ,
То бимонад осмонат ҷовидона безубор.*

*Синаро бикшодаам бар рӯи дунёи башар,
Чор сӯи хонаро бикшода бар ҳар раҳгузар.
Сарзамини камзамину неъматши бологузар,
Марҳабо бар хонаи ман, эй ҷаҳони беканор.*

Ва шояд овардани ҳамин масал дар шакли арабӣ, ки гузаштагони адабиёти хирадмандонаи мо Ориёиҳо онро дар мавриди дӯстдоштани Ватан зиёд истифода бурдаанд, то андозае ба маврид бошад «Хуббул – Ватан миналимон», яъне дӯст доштани Ватан яке аз гушаҳои имондорист. Дӯст доштани Ватан аз нигоҳи шоир Назри Яздон қарзи фарзандии ҳар як сокини он мебошад.

Аммо васфу тараннум ва ситоиши он мебошад воқеъ-бинона ва хушбинона ба таърихи гузаштаи он бошад. Агар бар лавҳи хоҳири хонанда рӯзгори пурмоҷарои гузаштаи пуршӯр ва дар тақопӯи онро наёрем, шояд барои ӯ дӯст доштани Ватан онқадар муҳим нанамояд. Аммо вақте ки аз қаҳрамонони Ватан, ки чанд ҳазор сол пеш аз рӯзгори мо. ба хоҳири дифои он, аз ғосибони ваҳшии биёбонӣ ҷон нисор намудаанд ёдовар мешавем

суханамон таъсирбахш, пурмуҳтаво ва пур аз матонат-ба гӯши хонанда мерасад ва ўро водор месозад, ки чун гузаштагони бонангу орат аз ин Ватан мебояд дифоъ намуд. Гузаштагони ин сарзамини бофарҳанг ва фазли баланди одамият шўҳрату эътибори ин кишварро бо мардумонаш шўҳраи ҷаҳон намудаанд ва ин мероси пурарзишро чун гавҳараки ҷашм азизаш бояд дошт. Ишқ ва муҳаббати самимии шоир бо Ватан ва Модар саҳт тавҳам буда, модар рамзи Ватан ва Ватан рамзи модар мебошад. Дар шеърӣ саропо дард ва сўзу сози модаронаи ӯ «Дуои модар» С: 55 симои модари муштипар ва бихиштмаъвои тоҷик бо кафи пур аз дуо пеши рӯ меояд. Ва бо ҷашми дил ўро мебинем. Дар кафи пур аз дуои модар, муҳаббат ва самимият ба фарзандон ва Ватан бо ҳама паҳноӣ бекаронаш ғунҷидааст. Аз осмон малакут дар кафи модар шираи дуо ва муҳаббати худовандиро мерезад, ва модар даст бари рӯ кашида сипас онро ба сару рӯи фарзандон мерезад, ва аз ин дуо ҷони фарзандон сабз гардида, замин ҳосилхез ва само ситоразор мешавад. Ҳар як ситора як оҳи пурдарди модар аст, ки барои фарзандон аз қабри дил бурун ҷаста, дар само ба ситора мубаддал мегардад.

Дар само бахшӣ парвози баланд,

Ҷуҷаи шаҳбози даврони маро

Ҷумлаи неку бадонро шод кун,

В-он замон ҳам бишкан ормони маро.

Ростӣ ин фотиҳаи малакутӣ, ки шоир онро «Дуои модар» ном ниҳода аст, манзараи таърихӣ тафсири сураи одамро рӯи хотир меорад, ки малакут гили одам бисириштанд ва Ҷонофарин бар қолаби бечони он ҷон ато фармуда, он дам армони модар хоҳад шикаст. Ва ин ҳама нидо ва шӯру ғалаёни синаи пурдарди шоир мебошад, ки хонандаро ҳамнишини дунёи модар месо-

зад. Ё худ, дар шеъри дигар, ки бо номи «Ёди модар бӯи дармон мекунад» С:58 дарду ҳасрати шоир дар тасвири симои поку беолоиш ва қалби саршори меҳру садоқати модар он қадар самимона рӯи саҳфаи хотирот омадааст, ки чаманзори хаёли фарзанд, аз гулу райҳони домани модар ва рангҳои ормони ӯ бӯи модарро ба машом меорад.

*Ёди модар бӯи райҳон мекунад,
Бӯи шеванҳои бирён мекунад.
Ғамгусори ман шифоям рафт, рафт,
Ёдаш акнун бӯи дармон мекунад.*

*Дар замини ӯ, ки ширинҳота буд,
Талхаку шурак саросар сабз шуд.
Киштаҳои ширадори модарам,
Талху шӯрии фаровон мекунад.*

Худи ҳамин ибораи «Ширинҳота» тасвирест хеле шево ва пуробуранг ҳамин гуна ҳама чое ки модар қадам ниҳодааст, аз меҳри поки ӯ ширин гардидааст, қадамҳои ӯ, қадамгоҳи ӯ, қадамроҳи ӯ барои фарзанд чои муқаддас ва боиззат буда, ба он мавзеъ арҷу эҳтироми худовандӣ гузошта мешавад. Ин аст, ки остони модар, остони ҳастӣ, ошёнӣ модар ошёнӣ малакут ном гузошта шудааст. Ва дар воқеъ «Қалами найшакарӣ» саҳфаҳои хотироти шоирро шакаристон кардааст. Ва дардҳои ширин ва ҳам сӯзу созҳои рангинро ҳам дунёи ҳазоррангии тасвири шоирро пуробуранг намудааст. Шеъри «Рӯзе ки чу бечора шавад чораи тадбир» С:40, дарди беш аз ҳазорсолаи на танҳо як сарсупурдаи Ватанҳо, балки дарди дар мағзи устухон ниҳон будаи фарзандони асили ин обу хок ва хокдони аҷдодӣ аст, ки ӯро ором намегузорад. Он гуна ки хирадандон фармудаанд: «Ояндаро аз гузашта меомӯзанд».

Рӯзе, ки чу бечора шавад чораи тадбир,
Рӯзе, ки чу лабрес шавад косаи тақдир.
Ёрон, ҳақи ёрии маро ёд намоед,
Як пора зи оёти илоҳӣ басароед!
Он пора, ки «ло тафриқа, ло тафриқа» дорад,
Он пора, ки сад пораи мо ҷамъ биёрад.

Сад пора дилам аз ғами сад бахши Шумо буд,
Сад пора ба сад гӯшаи ин хоки Худо буд.
Дар Кундузу дар Маскаву дар Марву Самангон,
Дар ҷангалу дар зору хароботи биёбон.
Садпора диламро ҳамагӣ ҷамъ биёред,
Як дил, ки шудам, бар дили хокам бисупоред.

Атри кафанам ҷамъ биёред, зи Хуҷанд,
Аз Балху Самарқанду зи Хоразму зи Қуҷанд.
Атри бадан аз Ҷайхуну Сайхуну зи Ясманд,
Аз оби Бадахшону Зарафшону зи Дарбанд.
Чун оби Ватан дар тани ман рӯҳи равон аст,
Дар кунҷи лаҳад ҳам танам онро нигарон аст.

Дар тахти равони мани саргашта бадан нест,
Ҷуз бори Ватан, ишқи Ватан, дарди Ватан нест.
Пурдари шуда чашму дилу гӯшу сару бар,
Ман дарди Шуморо бичабидам ҳама як сар.
Эй қавми парешон, ба дили ҷамъ биёед,
Бар хотири мо ояти тавҳид сароед.

Дар тахти равонам ҳама шукрона равон аст,
Аз давлати дидори азизи ҳамагон аст.
Ман нони Шумо хурдаам он гуна ба серӣ,
Дар тахти равонам ҳама як пораи нон аст.

*Ман сер сафар мекунам аз давлати дунё,
Бо сери надидам аммо рӯи Шуморо!
Сад Шукри Ватан, шукри Ватан,
гуфтам рафтам,
Аз дарди Ватан, дарди Ватан
гуфтам рафтам.*

Шоири ваҳдатсарои миллат чун як узви пайкараи Ориёнои бузург, аз ҳар як дарди миллати қаҳрамони гурдзо ва қаламрави азизаш дард мекашад. Дар майдони муборизаҳои фарҳангӣ ва ақлгарой ҳамеша дар баҳс буда, хонандаи хешро як пораи ҷони хеш медонад. Пешаи модарзодӣ ва асолати Ориёияш, ки тарбиятгар мебашад, роҳбаладӣ, гиреҳкушӣ, бинобар таъбири шоири шаҳири миллат, Қаҳрамони меҳнати сотсиалистӣ, шоири шухрати ҷаҳонидошта, қаҳрамони Тоҷикистон устои равоншод Мирзо Турсунзода «Муш-килосонкун»-и пешаи ҳафтод пушташ буда, дар рӯзи саҳтӣ ҷоннисор мебошад.

Ӯ як ҷисм ва як вучуде мебошад, ки аз сад ва ҳатто ҳазор пораи Ориёнои бузург офаридгор ӯро сохтааст. Ва ҳамин манзума, ки хонанда онро бо номи «Оини ваҳдат ва як порчагии миллат» ном мебарад, дар роҳи Иттиҳод ва як порчагии миллат, хидмати хеле ва хеле бузурге намудааст. Дар ин манзума симои поку содиқонаи фарзандони асили миллат, ватанхоҳиву ватандории Роҳбари муаззами кишвар, Бунёдгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои тоҷикони ҷаҳон, Президенти мардумӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ҳама ҷаҳду талошҳои, ки нақши абадиятро дар таърихи нави Ориё гузоштааст, таҷассум ёфтааст. Ва ҳамон аҳде, ки рӯзҳои нахустини сари дастҳои роҳбарии миллати тика тика ва пора-пора гардида омада буд гуфта буд: «То ман ин пораҳоро ҷамъ насозам, то пораҳои қаблии

ин қаламрави номварони Ориёро дар баҳои чони хеш пайванд насозам худро фарзанди асили ин миллат ном нахоҳам бурд», хеле ва хеле рӯшан возеҳ ва самимона таҷасум гардидааст. Ин диди як хонандаи хушзавқ ва хушмандаст, ки аз ин манзумаи ваҳдатномаи миллат бардоштааст. Инкори ин тасвир ва манзараи таърихӣ, аз ҷониби коҳилу нодони рашкзадаи таърихи воқеии навини миллат ба ҷуз хиёнат дигар хел баҳо гузошта нахоҳад шуд.

Аслан шеърҳои устод Назри Яздон, ки бо оҳангҳои пур аз тамкин ва дарду ҳасрати Ватанхоҳиву Ватандорӣ оғоз мегарданд зуд дар дили хонанда ва шунаванда нақш мебарданд. Ҳамин самимият ва муҳаббати пок шеърашро дар тору пуди савту наво ҳамнишин намуда, беш аз панҷоҳ шеърашро ҳунармандони шинохтаи кишвар оҳанг баставу сурудаанд.

Ҳофизони шинохтаи кишвар дар роҳи таблиғи ашъори баланмазмуни шоир, саҳми бағоят бузурге доранд. Замоне ки мардуми кишвари азизамон бо васвасаи чанд бесаводи гумроҳ, тарки ёру диёр намуда, дар ғурбат ва бечорагӣ ба сар мебарданд, ягона марҳами дардҳояшон ашъори ин шоири арҷманди миллат буд. Шеъри «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», ки бо оҳанги фавқуллодда самимӣ ва дарди ширини ватандорӣ, бо садои форами ҳофизии шинохтаи мардумӣ Саидқул Билолов, аз тариқи барномаи «Ҳоки Ватан» солҳои бозгашти гуре-заҳо ба Ватан паҳш мегардид, ҳукми «Роҳхати бозгашт» бар Ватанро дошт. Боре як дӯстам, ки хабарнигори радиои форсии Порис буд, дар як сӯҳбати хосааш гуфта буд, ки ҳангоми вохӯриаш бо мардуми дар муҳочират будаи тоҷик, дар вилояти Тахори Афғонистон, мусоҳибаи таҳассусие анҷом додаст ва дар ин мусоҳибаи ихтисосӣ мусоҳибааш гуфтааст, ки дар ду соли ғурбат дар

Афғонистон мағзу устухонамро ҳамин шеъри пурдард суда карда буд. Ва барои ҷустуҷӯи муаллифи шеър тамоми хоки Афғонистон, Ирон ва Покистонро пои пиёда гаштаму онро пайдо накардам. Мепиндоштам, ки ин шеър дар ғарибӣ, дар ҳамин талу пуштаҳои бирёни пур аз хору хаси бечорагӣ аз ҷониби гурезае иншо гардидааст. Чунки ба ҳамин мазмун садҳо дафтари шеър аз ҷониби мардум рӯи кор омада буд. Баъди ҷустуҷӯҳои дароз фаҳмидам, ки муаллифи шеър шоири воқеъан шинохтаи мардумӣ устод Назри Яздон будааст ва пеши худ қавлу қасам гузоштаам, ки ҳамин дусад нафар мардумоне, ки ҳамроҳи ман заҳри талхи ғарибиро дар бечорагӣ дар вилояти Тахори давлати Ислонии Афғонистон мечашанд ба Ватан бурда мерасонам. Ва он дӯстам давоми қиссастро баъди ду сол ба ман ҳикоят намуд ва гуфт, ки на танҳо ман бо дусад нафар, балки ҳазорҳо нафарро ин шеър ба Ватан боз гардонид. Ин аст хидмати шоир, ин аст қарзи Ватандорӣ, ин аст оини инсонгарой. Дар воқеъ шахсияти шоири мардумӣ Назри Яздон чун шеъраш поку самимӣ милливу Ориёӣ мебошад. Нигоштаҳои шоирро, ки дар атрофи Ватандориву Ватанхоҳӣ ва ҳуввияту Ваҳдати миллӣ, ки рӯи чоп меоянд, бештраи вақт мавриди омӯзиши муҳаққиқину донишмандони таърихӣ фарҳанги миллӣ қарор мегиранд. Дид ва нигоҳи шоир ба таърихи беш аз даҳ ҳазорсолаи миллат ва қаламравӣ Ориёноӣ бузург бисёр меҳрбор ва пур аз муҳаббати Ватандорӣ буда, розҳои ҳазорсолаҳо сарбастаро ба хонанда боз намуда ўро водор месозад, ки аслу буни воқеъии гузаштаи хешро бо ифтихори бузурги ватандорӣ бояд биомӯзад. Ў ки донандаи хеле ва хеле ҳуби забонҳои англисӣ рӯсӣ, тоҷикиву форсӣ ва арабӣ мебошад, аз сарчашмаҳои таърихи беш аз ҳазорсолаи миллат огоҳии хело ҳуб дошта, дар

нигоштаҳояш далелҳои қотеъонаи таъриху тамаддуни миллатро дар либоси талмеҳ хеле ва хеле донишмандона тасвир намудааст. Дар ҳошияи шеъри тоҷикӣ андешаҳои воқеан хирадмандона дошта, дар ҳимояи шеъри тоҷикӣ дар қаламрави Ориё хеле ва хеле ҷасуруна сухан мегуяд. Ин андешаҳо дар китоби «Қалами найшакари» хеле хуб мавриди муҳокимаронӣ қарор гирифтааст, ки барои хонандаи воқеан дӯстдори шеъри ноби қаламрави Ориёнои бузург мӯнису мадагор ҳоҳад буд. Шеърҳои «Чанори падар» С:53, «Оғози ватан зи остони падар аст» С:54, «Дуои модарам» С:55, «Осмон эй осмон» С:66-67, «Ғазали узлат» С:68-69, «Дили ман оини оина дарад» С:81, «Шӯриши ишқ» С:145, «Қиссаи найнавози сарбурида» С:155-156, достони «Садои ваҳдат» С:157-171 воқеъан бо як самимият ва ватанхоҳии Ориёӣ рӯи саҳфа омадаанд, ки хонандаро шефтаи тасвири манзараҳои таърихи кӯҳандиёри гурдзои Ориёнаш менамояд. Ва ҳамин андешаҳои хирадмандона ва ватанхоҳиву ватандорӣ шоир аст, ки ин китоб, китоби рӯи мизии аксари хонандагонаш гардидааст. Китоби мазкур дар интишороти «Хуросон»-и шаҳри Хучанд соли 2017 нашр гардида, 111 шеъри шоирро дар бар гирифта, ҳамзамон андешаҳои шоирро дар атрофи шеъри ноби тоҷикӣ рӯи чоп овардааст.

*Ҳомидҷон Муҳаммадзода,
судяи суди ноҳияи
Ҷаббор Расулов*

УСТОДИ ИЛМУ ХИРАД

**Ҳаргиз намирад он, ки дилаш зинда шуд ба ишқ,
Сабт аст дар ҷаридаи олам давоми мо.**

(Ҳофиз)

Шоири халқии Тоҷикистон, нависанда, устои ширинбаён, забондону нуктасанҷ, олими фалсафа - Назри Яздониरो ман ҳамчун як шахсияти барҷастаи инсон-дӯсту маърифатпарвар, ошиқи халқу ватан, шайдои модару сулҳу дӯстӣ, ифтихори миллат ва халқи тоҷик дар имрӯзу ояндаи Тоҷикистон мешиносам. Ин аст ҳулосаи ошноии ман дар давоми чандин сол, ки дӯстиву рафоқат бо эшон дорам. Ман дар симои ин марди хираду сар то по ҳунар, инсони комилро дидам, ки мисли бузургони таърих барои миллаташ, барои пешрафти ватану диёраш доимо дилаш метападу аз самими дил хоҳони ободиву ороиши мардуми диёраш ва ояндаи дурахшони миллати азизаш мебошад. Дилсӯзӣ ва ғамхорӣ ӯ нисбат ба насли ҷавон ҳақду марз надорад. Аз асарҳои арзишмандаш ва ашъори сеҳромезаш бӯйи ишқро ва дарди дилашро метавон ошқоро ҳис кард.

Илова бар ин, ман Назри Яздониرو ба тамоми маъно як донишманди комил дидам. Ин шахсияти хастагинопазир на танҳо дар илми фалсафа, балки дар улуму фунуни мухталиф ва ҳатто дар диншиносӣ дорои дасти дароз аст. Ин аст, ки асарҳои ӯ ва ашъори ҳақимонааш пур аз панду насихат ва илму ҳикмат буда, ба хонандагон рӯҳи ватандӯстиву инсондустӣ ва маърифатпарвариро меомӯзад. Ман асарҳои ин шахсияти бузургро дар сафҳаи таърих ҷовид ва мондагор мебинам. Зеро ҳар асар ва ашъоре, ки аз чашмаи илму ҳикмат ва аз дили пур аз ишқ обёрӣ шуда бошад, он асар ва он ашъор ҷовиду мондагор хоҳад шуд. Чунки қалби молмомл аз ишқу омехта бо илму ҳикмат ба ҳудии худ абадӣ ва мондагор аст. Бояд боз як вижагии асарҳо ва ашъори эшонро қайд кунам, ки барои ман қобили аҳамият асту нагуфтаниш нобахшиданӣ. Дар шеърӯ асрҳои эшон ман тақлиду такаллуфро мушоҳида накардам. Хонанда аз мутолааи ин асарҳо ва ғазалҳои дилнишин аз хастагӣ раҳо мешавад ва рӯҳан истироҳат мекунад.

Хулоса, инсон дар тӯли ҳаёташ лаҳзаҳои сарнавиштсоз дорад, ки агар аз он хуб истифода кунад, ба комёбиҳои чашмгир ноил мешавад. Ман лаҳзаҳои ошноиямро бо ин марди хирадманд, аз ҳамин лаҳзаҳои сарнавиштсоз медонам. Чунки ман дар ҳаётам аз ин устоди сухан бисёр чизҳоро омӯхтам, ки дар мушкилиҳои зиндагӣ ба ман кӯмак кард. Дар ҳар як сӯҳбат бо ин шахси мудаббир барои ман нуктаҳои муҳимми омӯзанда боқӣ мемонад, ки мuddатҳо, то сӯҳбати баъдӣ, нирӯ ва қуввати рӯҳу ҷони ман мешавад. Роҳнамоиҳо ва насихатҳои дилсӯзонааш ба захми дилҳо марҳам мениҳад. Ман то ҳастам ҳудамро аз ин роҳнамоиҳои эшон бениёз намебинам ва барояшон орзуи тӯли умр мекунам.

Рӯзи ошноиямро ман бо ин марди бузург рӯзи фа-

ромӯшнашаванда медонам. Соли 1995 буд. Дар озоишгоҳи «Зумуррад»-и шаҳри Исфара, чашмам ба чеҳраи нурони эшон, ки дар гӯшаи толори озоишгоҳ бо Нури-нисо (шоира) нишаста сӯҳбат мекард, афтод. Шоира бо шавқу завқ шеъреро қироат мекард. Ман наздик шуда ба сӯҳбати онҳо гӯш кардам. Як дафъа ин мард, дар навбати худ, ба қироати шеър даҳон боз карду бо латофати гуфтору маъниофариниҳои беназираш, ки то он рӯз нашинда будам, маро моту мабхут кард. Ба гуфтаи шайх Саъдӣ:

*То мард суҳан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш нуҳуфта бошад.
Ҳар беша гумон мабар, ки холист,
Шояд, ки паланге хуфта бошад.*

Гӯе ман гумшудаи чандинсолаамро пайдо карда будам. Аввалин бор тарҷумаи ҳақиқии кафши занонаи пошнабаландро, ки аз ихтирооти зеҳни буррои ин устои суҳан буд, шунидам. Ин шеъри зебо ва ширини ораста бо ҳунарпардозии фаннии ташбеҳу истиора-ву маҷоз, «Қалампошна» ном дошт, ки тарҷумаи зебои ҳамаи кафши пошнабаланд – «шпилька» буд. Аз он рӯз то имрӯз, ки наздик ба 20 сол аст, ҳар гоҳ ин шеърро меҳонам, барои ман тоза асту лаззати ҳамаи рӯзи аввалро дар вучудам, эҳсос мекунам. Инак аз ҳамаи рӯзи муборак муқаддимаи ошноии мо фароҳам шуду мо дӯсту бародари самимӣ шудем. Мо аз хешовандони наздик ҳам, ба ҳамдигар наздиктар шудему рафтуомади мо то имрӯз хонаводагӣ шуд. Ҳар гоҳ ба манзили ин марди меҳмондӯсту эсоргар сар мезадем, аз хушҳолӣ намедонист, моро ба кучо бинҷонаду чи гуна пазирой кунад. Ҳамаи аҳли хонавода хурду калон бо хушҳолӣ ва самимият ба хидмат камари ҳиммат баста, моро ҳиҷолатзада мекарданд. Сӯҳбати мо бо шеъру ғазалсарой оғоз меёфт. Дар зимн ин нуктаро ҳам изофа кунам, ки

дар ҳар нишасте, ки бо устод доштам, қироати шеъри
«Қалампошна»-ро то бо лаҳни дилнишини худашон
гӯш накунам, ба хатми маҷлис розӣ намешудам. Устод
бо лабханди пур аз меҳру муҳаббат илтимоси маро қа-
бул намуда, бо садои маҳини ошиқона шеърро замзама
карда, фазои маҷлисро оғанда аз файзу нуронияти маъ-
навӣ мекард. Умрашон дарозу файзашон мустадом бод!

19.7.2018 с.

*Султони Ҳамад,
собиқ корманди Кумитаи
амнияти давлатӣ, рӯзноманигор*

НАЗРИ ЯЗДОНЌ МУАЛЛИФИ «БЌЙИ ЧЌЙИ МЌЛИЁН»-И ДАВРОНИ МОСТ

Ё худ шоире, ки фақат як шеъраш
қарибонро соқибватан карду Тоҷикистонро
беқтар аз қон, шастсола шуд

Гурезаҳои дар орзуи Рӯдакӣ

Аз он рӯзе, ки Рӯдакии бузург бо ҷозибаи шеър
суруд Наср ибни Аҳмади Сомонӣ ва аҳли рикобашро
баъди солҳои тӯлонӣ дар сафари Ҳирот будан ташвиқ
ба бозгашт ба Ватан, ба Бухорои шариф намуд, беш аз
ҳазору садсол гузашт. Ҳазору сад сол пеш Рӯдакӣ бо
садои сеҳрангези хеш дар ҳамовози бо навои дилнаво-
зи барбаташ шеъри «Бӯйи чӯйи Мӯлиён ояд ҳаме»-ро
чунон муассир суруд, ки амири сомонӣ дигар аз пӯ-
шидани мӯзаи пояш фаромӯш карду саросемавор роҳ
сӯи Бухороро пеш гирифт. Рӯдакӣ бо ин амалаш даҳҳо
хонаводаро аз ғами ғурбату мусибати дурӣ аз ёру диёр
раҳой бахшид.

Вале ҳазору сад сол баъд душманони ин миллату ин

марзу бум тавонистанд бозмондагони Рӯдакиро ба ҳам чунон ҷанг андозанд, ки ҳазорҳо нафар аз онҳо иҷборан дарёи хуношоми Омӯро бо сад азият убури карда дар ҳамон хоки Хуросон, ки акнун бо гузашти солҳо барояшон бегона шуда буд ва хоки кишвари дигар ба ҳисоб мерафт, паноҳгоҳ ёбанд.

Агарчӣ байни паноҳандагон шоирони хуб ҳам буданд, шеърҳои ноб ҳам мегуфтанд ва низ саҳт дар хумори Ватан ба сар мебуданд, вале касе аз онҳо ҷуръат намекард, ки чун Рӯдакӣ гурезагонро барои бозгашт ба Ватан даъват намояд. Зеро бар ин бовар буданд, ки дар Ватан онҳоро марг интизор аст. Онҳо дар лаби дарёи Омӯ ба сӯи Ватан чашм медӯхтанду аз дили пурдари мегуфтанд:

*Лаби дарёи Омӯ марги тоҷик,
Намеебад кафан тармарги тоҷик,
Дарахти ваҳдати ӯ решакан шуд,
Ҳазон омад ба шоҳу барги тоҷик.*

Ў «Бӯи ҷӯи Мӯлиён»-и даврони моро офарид

Вале ҳамон шабу рӯзҳо дар Тоҷикистони азиз шоире буд, ки бар хилофи баъзе аз ҳамкасбони худ, ки тамоми фирориҳои он сӯи дарёро душманони ин миллат медонистанд ва аз гуреза шудани онҳо табиӣ шодӣ мезаданд, дар фикри кӯшиши ҷамъ кардани бозгардондани онҳо буд. Ў дар фикри пайванд кардани зарфи шикастаи ваҳдати миллати азияткашидааш буд.

Баҳори соли 1993 хуношом буд. Назри Яздонӣ хуб медонист, ки дар ин шабу рӯз на танҳо дар ҳимояи гурезаҳо чизе гуфтан баробари ҳукми марги худро баровардан буд, балки дар бораи Тоҷикистон ва ваҳдати мардуми он шеър гуфтан дар пай хатари ҷиддӣ дошт.

Зеро душманони миллат дар либоси «дӯст»-у Дустум корхоеро мекарданд, ки бо мардуми ин сарзамин дар тӯли таърих на Чингиз карда буду на Ҳитлер. Шоирони ин сӯйи марзро он замон аз гуруснагиву аз марг навиштани мадҳияҳо дар васфи қумандонҳо наҷот меод. Ў ҳарчанд бо ин ду хатар, яъне ҳам бо гуруснагӣ ва ҳам бо одамхӯрони одамсират, борҳо даст ба гиребон шуда бошад ҳам, вале пешашон сар ҳам накард, партофтани донаи гавҳари суханро пеши пойи калоғон барои худ лоиқ надид. Ў дар фикри бо силоҳи хеш – кафшери сухан, пайванд кардани ду бародари ба иллати иштибоҳи ҷонибайн ба ҷони ҳамдигар қасдкардаву ва инак аз ҳам дуруфтода буд. Ў бояд чизе менавишт, ки онҳоро ба ҳам наздик мекард. Ва ҳарду силоҳро ба замин мегузоштанд. Фирорӣ ба Ватан бармегашту дарватанбуда ўро бародарвор қабул мекард. Дар он замон чунин як матлаберо навиштан бисёр зиёд хатар дошт. Аммо бо вучуди хатарҳои зиёд ў нидои қалби пурсӯзи худ, балки нидои пурсӯзи садҳо ҳазор чун худаширо болои коғаз овард. Ва номашро гузошт «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон». Хуб, шеър ҳам навишта шуд. Аммо чӣ бояд кард, ки он ба гӯши мардумаш бирасад? Ку рӯзномае, ки онро чоп кунад? Билфарз агар рӯзномае ёфт шуду онро чоп ҳам кард. Ку хонандае, ки онро бихонад? Гурезаи дур аз Ватан онро чӣ гуна дарёфт кунад?

«Инҳо суолҳое буданд, ки маро лаҳзае ором намегузоштанд, – он давраро ба ёд оварда мегӯяд Назри Яздонӣ. Билохира ба хулосае омадам, ки ин шеърӣ худро дар шакли суруде бинависаму аз овозхони маъруфе хоҳиш кунам, ки онро ба оҳанг дароварда аз тариқи радио бихонад. Аз чӣ бошад он замон ба ёдам танҳо Саидкули Билол расид. Ба худ гуфтам, ки танҳо ў метавонад маро дарк бикунад. Маҳз дар иҷрои ў ин суруд тобишу вазн

ва қурби худро пайдо хоҳад кард. Шеърро дар варақе навишта ба дасташ додам. Гуфтам, ки агар битавонад ба он оҳанг бибандад. Саидкул онро як бор нигоҳ карду чизе нагуфта ба кисааш андохт. Гумон кардам, ки рӯзҳои зиёде мунтазири ҷавоб хоҳам шуд. Вале...»

«Мурғони саҳар ба ман ҳамовоз шуданд»

Таърихчаи эҷод шудани ин сурудро дар сӯхбат бо муаллифи ин сатрҳо овозхони маъруфи тоҷик Саидкули Билол ин тавр баён кард: «Баробари шеърро хондан аз чӣ бошад, бароям он дар аввал хеле содда намуд. Гумон кардам, ки ҳама гапҳои он умумианд. Вале шаб дар хона вақте онро аз сари нав бо хотири ҷамъ бори дигар хондам, сӯзи қалби Назри Яздониرو баръало эҳсос кардам. Дидам, ки қалби ман низ ба сӯзиш даромад. Сари ҳар мисраъ ашк рехтам. Вақте пушти пионино нишастаму панҷа болои тугмаҳо бурдам, ин сози мусиқӣ беихтиёр оҳанги ҳазинеро аз худ берун кард. Гумон кардам, ки ин мӯниси шабҳои беҳобиам акнун ӯ низ дарди шоирро дарк намуд. Чашмам болои варақи дастнависи Назри Яздонӣ давид. Садоям баланд шуд:

*Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Тоҷикистон, қону қонон,
Тоҷикистон беҳтар аз қон,
Беҳтар аз қонону қонон.*

Баробари шунидани садои худ худӣ маро як эҳсосоти аҷибе фаро гирифт. Хаёл кардам ин садо аз гулӯ не, аз қони ман берун мешавад. Во аҷабо! «Тоҷикистон, Тоҷикистон, Тоҷикистон қону қонон» мегӯяму ашк мерезам. Такрор ба такрор ҳамин ҷаҳор мисраъро мехонаму ашк мерезаму ашк мерезам. Ин чор мисраъро чунон зиёд хондам, ки чун бо чашмони пурашк ба паҳлӯи худ назар афкандам дидам, ки аҳли хонаводаам қариб ҳама

рост истода ҳамин чор мисраъро азёд меҳонанд ва дар чашми аксарашон дурри ашк ҷило медиҳад. Ҳамин ҷо фаҳмидам, ки таронаи ғайриоддие таваллуд шуда истодааст. Ва ба сурудани шеър давом додам:

*Заҳми чаши афтид бар рухсори ту,
Дар ҳавои софу дар ҷӯбори ту,
Оҳи сурху зард омад дар ҳаво,
Оби сурху зард андар ҷӯйҳо...*

Сурудхониям то он даме давом кард, ки мурғони саҳар ба ман ҳамовоз шуданд. «Субҳ дамиду рӯз шуд». Ҳамсоям Лолаҳон дарамро куфту вориди хона гардид. Пурсид, ки шаб чӣ оҳанге буд, ки то саҳар ин қадар бо гудозу алам хондияш? Хомӯшона бори дигар пушти пионино нишаста, даст болои тугмаҳо бурдам ва таронаро бори дигар сурудам. Лолаҳон дар ҳоле ки ашки чашмашро пок мекард, гуфт «ҳатман ҳуди ҳамин рӯз сурудро бояд сабт кунам...».

Бале, Худо дигар он рӯзхоро наорад, ки дили ҳар як фарди тоҷик доғе дошту сӯзе...»

«Тоҷикистон ҷону ҷонон»

Баҳори соли 1993. Шаҳри Қундузи Давлати Исломии Афғонистон. Раҳбарияти Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон, ки сарпарастии муҳочиринро ба ўҳда дошт, бар ин назар буд, ки барои бозгашти сарбаландонаи муҳочирин ба Ватан муборизаи мусаллаҳонаро як муддате ба мақсади фишор овардан болои ҳукумат идома додан даркор аст. Барои чунин як кореро кардан пеш аз ҳама мардумро сарчамъ нигоҳ доштан лозим буд. Вале як қисмате аз мардум моҳҳои апрел ва майи соли 1993 бозгашт ба Ватанро шурӯъ карданд. Вақте, ки раҳбарияти кумитаи муҳочирин сабаби бозгашти фирориёнро он замон таҳлил намуд, аён гашт, ки яке

аз сабабҳои асосии бозгашти онҳо ин даъвати радиои Тоҷикистон, махсусан барномаи «Ҳоки Ватан аз тахти Сулаймон хуштар», мебошад.

Авдаткунандагон мегуфтанд: «Мо дар Афғонистон аз лиҳози ҳӯрду ҳӯрок, амният, ҷои зист, доштани машғулият камбудие надорем. Камбудии мо ин беватанист. Тоҷикистон Ватани мост. Тоҷикистон ҷону ҷонон аст, мегуфтанд бо ишора ба суруди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон». Бубинед, акаи Саидкул дар сурудаш чӣ меғӯяд:

*Пардаҳои назмаҳоямро бикан,
Бар барои бекафанҳоям кафан.
Эй ғарибони Ватан овардаам,
Пораеро аз Ватан дар ҳар сухан.*

Онҳо низ имрӯз барои мо ғам меҳӯранд. Ёди моро мекунад. Онҳо эҳсоси пушаймонӣ аз ин ҷанг мекунад», – мегуфтанд фирориҳои азми ватанкарда. Вақте ба онҳо мегуфтанд, ки охир дар Тоҷикистон ҳанӯз оромӣ нест, ҷони худро аз даст хоҳед дод, фирориён бо мисраи дигари ҳамин шеър ҷавоб мегуфтанд: «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон!» Майлаш, ҷонамонро бигиранд, вале дар Тоҷикистон бигиранд. Охир Тоҷикистон беҳтар аз ҷон аст...».

Ҳамин тариқ оҳиста-оҳиста ин суруд гурезаҳоро як-як, ду-ду ба Ватан бармегардонд.

«Шеър хоҳарони моро аз беномусшавӣ наҷот дод»

Ана ин қиссаро бошад ман аз забони як қумандони «Фронти халқӣ», ки номашро Таваралӣ гуфт, шунидам. «Баҳори соли 1993 буд, – гуфт ӯ. Моро ба маркази водии Рашт барои аз байн бурдани дастаҳои мусаллаҳи муҳолифини ҳукумат фиристода буданд. Дастаи мо аслан аз тоҷикони мӯъмину мусалмони намозхон иборат буд. Аммо дар водӣ гурӯҳҳои мусаллаҳи мансубияти мил-

лиашон ғайриточик, ки худро нирӯӣ ҳукуматӣ гуфта нисбати мардум аз ҳад зиёд бедодгарӣ мекарданд, кам набуданд. Махсусан гурӯҳҳое низ буданд, ки аз кишвари ҳамсоя ворида шуда, асосан бо баҳонаҳои гуногун ба қатлу куштор ва ғорати моликияти мардуми бегуноҳ машғул буданд. Мо инро медидем, вале дар аввал ихтилоф на-шавад гуфта, чизе намегуфтем. Як субҳ аз радио суруди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон»-ро дар иҷрои Саидкул Би-лолов шунидам. Фаҳмидам, ки суруди нав аст. Ростӣ гап, баъди шунидани ин суруд ман фикр кардам, ки сиёсати ҳукумат нисбати ҷанг ва муносибат бо мухолифин тағйир хӯрд. Зеро ишораҳои дар ин шеър ба ин чиз мушоҳида мешавад. Суруд ба ман саҳт таъсир кард. Махсусан мисраъҳои зерин маро ба амалҳои қотеъона алайҳи беа-долатиҳои ҳамяроқони золимам даъват мекард:

Тоҷикистон, зиндаам бо бӯи ту,

Кӯр бодо чашми бад бар сӯи ту,

Дур бодо ранги зарду гарди дард

Ҷовидон аз рӯи ту, аз ҷӯи ту.

Бачаҳоямро гирифта ба кӯча баромадам. Дидам, ки дар маркази ноҳия панҷ шаш мусаллаҳи ғайриточик панҷ-шаш духтари 17-18 солаи тоҷикро ба болои як мошини боркаш зӯран бор карда истодаанд. Ду се нафар пиру кампир бо гиряву нола аз нафарҳои мусаллаҳ халосии духтаронро талаб мекарданд. Вале яке аз он нафарҳои мусаллаҳ, ки базӯр ба забони тоҷикӣ гап ме-зад, гуфт, ки «инҳо ҷосусҳои Ризвонанд. Онҳоро бурда пурсидан даркор. Агар доду вой гӯед шуморо низ мебарем». Ростӣ гап, ҳарчанд салоҳият надоштам, ки аз онҳо хуччат пурсам, вале дигар тоқат накарда хуччат пурси-дам. Чун дидам, ки хуччат надоранд, фармон додам, ки онҳоро халғи силоҳ кунанд. Духтаронро ба дасти волидайнашон супоридем. Ана ҳамин тавр ин суруди

Саидқули Билол, ки баъд фаҳмидам матнаш аз шоири дӯстдоштаам Назри Яздонӣ будааст, чанд хоҳари моро аз беномус шудан наҷот дод».

Шеърӣ «Бӯйи чӯйи Мӯлиён» танҳо шоҳу аҳли рикобашро ба Ватан боз гардонду халос. Ва бубинед, ки инак беш аз ҳазору сад сол аст вирди забонҳост. Муаллифони зиёде аз замонаш шуруъ карда то ба имрӯз ин лаҳзаро ба ёд оварда Рӯдакиро васфу тараннум мекунанд, ки «шоҳеро ба Бухоро ҳамчун моҳеро ба осмон» бо зӯри сухан баргардондааст. Хонандаи гиромӣ, биед акнун даст болои сина бигзорему бигӯем, ки оё шеърӣ «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» камтар аз «Бӯйи чӯйи Мӯлиён» ба миллат хизмат кардааст? Бале, матну оҳанги «Бӯйи чӯйи Мӯлиён»-ро танҳо як худи Рӯдакии бузургвор эҷод кардаасту онро худ сароидааст. Дар ин ҷои баҳс нест. Бале, матни «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон»-ро Назри Яздонӣ ва оҳанги онро Саидқули Билол, яъне ду нафар, эҷод кардаанд. Мусиқиро мутрибон навохтаанд, дастаи ҳофизон ҳамовозӣ кардаанд, хизмати радио низ дар ин ҷо кам нест ва ғайраву ҳоказо. Дуруст аст. Вале мақсади асосӣ аз эҷоди ин суруд чӣ буд? Оё муаллифон ба ҳадаф расиданд? Ин аст саволи матраҳ ва ҷавоб ҳам як аст. Оре, ин суруде, ки ҳанӯз дар оғози ҷанги шаҳрвандӣ эҷод шудааст, як тарафи муҳолифатро агар аз ғурбат ба Ватан боз гардонда бошад, тарафи дигарро ба қатъи қатлу ғорат ва пос доштани ҳисси ватандорӣ даъват кардааст ва таъсири амалии худро дар ин росто гузоштааст. Ба ибораи дигар гӯем тарафҳои даргирро ин тарона бо як назокати ба муаллифонаш хос ба мусолиҳаву ҳамдигарфаҳмӣ даъват кардааст. Баъди шунидани суруд дар ҳар як шунавандаи баору номус ҳисси ватандӯстӣ боло мегирад. Воқеан, суруди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» имрӯз ҳам рисолати худро ба ҷо овар-

да истодааст. Имрӯз ҳам ҳазорҳо ҳамватанони мо, ки пайи ризку рӯзӣ ба кишварҳои дуру наздик рафтаанд, бо шунидани ин суруд дар сар хумори Ватан кӯшиши ҳарчӣ тезтар бо обрӯӣи баланд ва дасти пур баргаштан ба Тоҷикистони азиз, ба назди зану пайвандонро меку-
нанд. Дар тӯйю чашнҳову маъракаҳо низ ин сурудро ҳама ҳозирин имрӯзҳо ҳам бо як ҳиссиёти баланд ме-
хонанд. Бешубҳа, ба ҳайси як суруди ғайрирасмии уму-
мимилӣ миёни мардум эътироф шудааст. Дар бархе аз кишварҳо на танҳо муаллифони чунин таронаҳоеро, ки мардумро сарчамъ месозанд, ба ваҳдат меоранд, қа-
дру иззат мекунанд, балки ҳуди сурудҳоро қадршиносӣ мекунанд. Тарғибу ташвиқ мекунанд. Бале, дуруст гуф-
там. Зеро чунин сурудҳо хусусиятҳои зиёди созандагӣ доранд, онҳоро мебояд аз ҳамин роҳ, яъне аз роҳи та-
блиғ, истифода кард...

Ман дар ин рӯзи саид ба муаллифи матни ин тарона устои меҳрубон Назри Яздонӣ, ки ба синни мубора-
ки шаст медароянд, таманнои хушбахтиву саломатии бардавом карда орзуманди онам, ки Парвардигори муттаъол барояш имконияту шароите бидиҳад, ки ба миллаташ боз бештар аз ин хизмат кунад.

Воқеан, муаллифи оҳанг, устои ҳунари мусиқии тоҷик Саидқули Билол низ рӯзи 5-уми октябр зодрӯз доштанд. Ба ин муносибат ин марди шарифро низ шод-
бош гуфта барояш комёбиву бахту саодатро хоҳонем. Бигузор Худованди бузург садои доводии ўро асрҳо дар фазои ин кишвари ҳамешабахору соҳибистиклол тани-
нандоз бисозад.

*«Нури зиндагӣ»,
8 октябри соли 2009.*

Шокир Мухтор,
докторанти Институти
адабиёти ҷаҳонии ба номи
М. Горкий, ш. Маскав

СУХАН□□

Ҳар гоҳ нигоштаҳои нави Назрулло ро қироат мекунам, тирамоҳи соли 1969 фасли пахтачинӣ хотиррас мешавад.

Он вақт ӯ дар курси сеюми факултаи забонҳои хориҷии институти педагогии пойтахт таҳсил мекарду соли нахустини фаъолияти педагогии камина оғоз гирифта буд. Инак понздаҳ сол сипари шуд, вале шеърхониҳои Назрулло ро ханӯз ҳам дар ёд дорам. Ҳамроҳаш мудом китоби рубоии Ҳайёмро дошт, ҷангоми хӯроки нисфирӯзи донишҷӯёни дигар истироҳат мекарданду ӯ ҳамроҳи ду се рафикаш ба кунҷе рафта девони Ҳайёмро мекушод. Шомгоҳ наздам меомад ва ҳамроҳ шеърхонӣ мекардем. Моҳҳо сипарӣ шуданд дар рӯзномаи «Педагоги ҷавон» шеъреро хондам, Назрулло аз англисӣ ба тоҷикӣ баргардонда буд. Тарҷимаҳои он аз адибони англис минбаъд ҳам дар рӯзномаи институти педагогӣ дарҷ гардидан гирифтанд.

Баъд аз хатми донишқадаи номрафта Назрулло ба

шуъбаи фалсафаи Академияи Фанҳои Тоҷикистон ба кор даромад. Ёро ин ҷо донишмандони тоҷик хуш истикбол карданд. Файласуфи пухтакори мо Мусо Диноршоев Назрулло ро ба парасатиш гирифт. Таҳти роҳбарии устои мушфику донояш ба омӯзиши тарихи фалсафаи тоҷик омода шуд. Мушкilotи зиёде дар пеш буд. Охир ӯ муддати ҷаҳор сол забони англисӣ омӯхта, фалсафаро мувофиқи праграмаи мактаби оӣ аз худ намуда будо бас. Инро худааш хуб эҳсос кард ва ба омӯзиши ҷиддии осори файласуфони бузурги шарку ғарб машғул шуд. Вайро осори донишманди бузурги тоҷик Абӯалӣ ибни Сино бештар писанд омад ва бо маслиҳати устодаш ба таҳқиқи «Ишорот ва танбеҳот» ном рисолаи Ибни Сино камар баст. Рисолаи ақидаҳои фалсафии Ибни Сино дар китоби «Ишорот ва танбеҳот» (1980) аввалин асари ҷудогонааст, дар он муносибати Шайхуррасис ба тасаввуф таҳлили ҳамаҷониба дидааст. Аз болои ин асари Сино Назрулло рисолаи номзади дифо кард. Донишманди чанд забонҳои машхур ба ӯ имкон додаанд, ки дар қисмати аввали ин рисолааш бурду бохти андешаҳои файласуфони шарку ғарбро оид ба китоби «Ишорот ва танбеҳот» равшан созад. Рисола ҳамоно обурӯ ёфт. Тақризҳои бешуморе оид ба ин асари Назрулло нашр шуданд, гувоҳи эътирофи олимони ҷавонанд. Яке аз муқарризон С. Аҳмадов овардааст: «Раҳматуллоев кӯшидааст бештар ба масъалаҳои эътибор диҳад, ки ба он дигар муҳаққиқон ё эътибор на додаанд ё кам эътибор додаанд. Ва изофа ҳам намудааст, ки дар ин асари Назрулло «бисёр масъалаҳои ҷолиби фалсафаи Ибни Сино ҳалли дурусти худро ёфтаанд». Соли 1981 номзади илмҳои фалсафа шуд.

Назрулло донандаи хуби забони англисӣ аст. Ин фазилаташ ба он имкон медиҳад, ки ба асарҳои дониш-

мандони англисизабони дунё бевосита мурочиат кунад ва татқиқотҳои олимони бегонаро оид ба тамаддуни мо ҳонда мазмуни онҳоро ба ҳонандагони тоҷик расонад, ду тақризи Назрулло, ки нав ба асари донишмандони булғор И. Богданов. («Абуали Ибни Сино», София, 1974 ва дигаре ба таҳқиқоти олими амеркоӣ П. Моривоч («Илоҳиёти Ибни Сино». Тарҷума ба шакли интиқодӣ ва таҳлили илоҳиёти «Донишномаи Алоӣ», Лондон соли 1977 бахшида шудаанд, гувоҳи ин фикранд. Ҳамаҷо қайд кардан шарт аст, ки тақризи асарҳои олимони хориҷи роҷеъ ба асарҳои ниёгони мо кори саҳл нест. Онҳо на танҳо эҳтиёткорӣ, балки донишмандиро тақозо доранд. Бояд ин тақризкунанда ҳам осори гузаштагони худ ва ҳам принципи эстетикӣ илмҳои аврупоӣро баробар донанд. Агар ба чунин дониш мусаллаҳ набошад, беҳтар аст дар даст қалам нагирад. Тақризҳои нигоштаи Назрулло ба мо аз донандаи ҳарду илм: илми Буалӣ ва фалсафаи муосири аврупоӣ будани ӯ шаҳодат медиҳад. Назрулло на танҳо муҳаққиқи осори Синост ва на танҳо асарҳои синошиносони кишварҳои дигарро таҳлил кардааст, балки вай аз тарҷумонҳои рисолаи Буалӣ «Ишорот ва танбиҳот» ба забони русист. Тарҷумаи ин шоҳкории олими бузурги тоҷикро ӯ бо ҳамдастии файласуфи намоён М. Диноршоев ва арабидони ҷавон Т. Мардонов ба субут расонид, ки соли 1980 – дар ҷашни арафаи ҳазораи Ибни Сино дар Маскаву Душанбе интишор ёфт. Шарҳҳои китоб бо қалами ӯ мутааллиқанд.

Ба ҳамин муносибат гуфтан зарур аст, ки Назрулло касби дар ҷавони интиҳобкардаашро хор накарда, баробари таҳқиқоти осори Шайхурраис тарҷумониро низ пеш бурд ва имрӯз аҳли адаб ӯро чун мутарҷими асарҳои адибони англис медонанд. Назрулло аз ади-

бони дигар низ тарҷумаҳо кардааст, вале онҳо аз забони русӣ ба тоҷикӣ баргардонда шудаанд. Ман доираи фаъолияти тарҷумонии ўро танг кардани нестам. Ба ин кор ҳуқуқ ҳам надорам, чаро ҳар як тарҷумон ба ҳамон адиб даст мезанад, ки эҷодаш ба ў писанд аст ва дар осори ў ҳамфикрии худро мебинад. Ман арз карданиам аз Назрулло таманно дорам, ки бештар шоирони англисзабонро тоҷикӣ кунад. Инро ба фикрам на танҳо ман, балки ҳамаи хонандагонаш талаб доранд. Адабиёти имрӯзаи мо дигар мутарҷимро намедонад, ки назми шоирони англисзабони оламро рост аз асл ба тоҷикӣ баргардонда тавонад. Дар ин ҷода ў асосгузор аст ва тасодуф нест, ки тарҷумаҳои вай аз шоири маъруфи англис Чорч Байрон аз ҷониби хонандагон хуш истиқбол гардидаанд. Тарҷумаи осори романтикии шоири англис Чорч Байрон кори сахл нест. Кашфи сеҳри сухани ў ҳамчунон заҳмати вазнин аст. Шеъри ўро ба назми тоҷикӣ сурат додан мутарҷимро ба андеша мебиёрад. Нахустин мушкилоте пеши тарҷумон ба вучуд меояд, дарёфти вазни шеъри тоҷикӣ мебошад, то ки барои додани шаклу мазмуни аслии шеър мувофиқ ояд. Ин масъала тарҷумонро ба ҷустуҷӯи техникии шеър мебиёрад. Сониян, шеърҳои шоирони романтикии аврупоӣ пури образҳоянд, ки аз тарҷумон дониши баландро тақозо доранд. Ниҳоят, тарҷумонро зарур аст, ки забони тарҷумаро назар ба забони аслии хубтар донад. Ман андешаи охиронро тарафдорам, чаро ки тарҷумашиносони дигар ҷонибдори ақидаи ҳар ду забонро донишмандони тарҷумонанд. Барои мо, Назрулло, агар хато нашавад бозёфт аст. Ман ба дониши забони англисии ў довари муътақид буда наметавонам, вале имони комил дорам, ки барои фаҳмидани ҳар як матни шеъри Байрон барин даҳҳо шоир нерӯи ақли ў кифоят мекунад.

Тарҷумаҳои ӯ аз Байрон ба мо аз мутарҷими амиқкор будани Назрулло шаҳодат медиҳанд. Барои кашфи ин адиби баруманд вай пайваста кор мебарад ва ба ин муносибат нақли ҳодисаеро вомедонам. Боре ба китобхонаи академияи Ҷанҷири Тоҷикистон рафта чанд асари олимони русро роҷеъ ба рӯзгори осори Чорч Байрон фармудам, то ки фикру андешаҳои муҳаққиқони дигарро оид ба шарқияти эҷодиёти ин адиби номдор хубтар бидонам. Даре нагузошта кормандони китобхона ба ман ҷавоб доданд, ки ҳамаи китобҳои фармудаам «Дар дасти хонанда Назрулло Раҳматуллоев мебошанд». Шояд барои хонандагон донишмандони ин ҳикояти кӯтоҳ аз аҳамият ҳолӣ бошанд, вале барои ман ин кори Назрулло кашфиёте буд. Бадтар аз асарҳои тарҷумашиносони номӣ донишманд, ки пеш аз тарҷума кардан, рӯзгору моҳияти осори муаллифро хуб донишмандони мутарҷим гарави комёбии корхонаи тарҷумонии ӯст. Он асарҳои илмӣ ба ман зарурро Назрулло ба ҳамин ният – ба орзуи хубтар ва амиқтар донишмандони сирату сурати Байрон гирифта буд...

Нахустин тарҷумаҳои Назрулло аз Байронро шоири номдори мо Лоик Шерали қироат карда, ба ҷопашон имзо гузошт ва онҳоро маҷаллаи «Садои Шарқ» (1976, №5) таҳти унвонҳои «Ҷамеаҳо, ки аз нав кӯдаки бедарду ғам бошам», «Имрӯз сию шашсолагии худро қайд кардам». «Гиря» ва «Вақте ҷудо гаштем мо» пешкаши хонандагони сершумори тоҷик кард. Ҳақиқатан ҳам ин сатрҳо аз шеъри дуюм шоиронаанд:

*Сар омад кори дил дар зиндагонӣ,
Диле, кори дилҳои дигар кард.
Агарчи лоиқи ишқат надонӣ,
Намегардад дилам сард,*

*Сипар шуд умри ширини ҷавонӣ,
Хазон шуд навниҳоли шодмонӣ.
Насибам иллату сарсахтиву ғам,
Шаби рӯзи парешонӣ.*

Назрулло тарҷумаҳои худро аз Байрон идома дод ва онҳо паи ҳам дар саҳифаҳои рӯзномаҳои тоҷик дарҷ гардиданд. Рӯзномаҳо («Зулмот» – «Маориф ва маданият», 1977), «Қадаҳро боз пур кун», «Ба хонуме, ки коклбанди махмалинашро ба муаллиф тухфа кард» – («Маданияти Тоҷикистон», 1983). Соли 1983 бошад, маҷаллаи «Садои Шарқ» дар шумораи якумаш достони машҳури Ҷорҷ Байрон «Маҳбуси шилон»-ро дар тарҷумаи Назрулло пешкаши хонандагон намуд. Аз дебоҷаи мутарҷим равшан мешавад, ки ӯ ин дафъа ҳам, аввал таҳқиқотҳои олимонро оиди ин достони шоири англис қироат карда, сипас ба тарҷума пардохтааст. Услуби тарҷумон сабки адибони дostonсарои тоҷикро ба ёд меорад!

*Дар ин зиндони зулмони Шелон,
Бубини ҳафт устун пойдоранд.
Бузургу устувору хораву сард,
Нишон аз зиндагон ҳам надоранд...
Ғитад бар рӯи ғарши пурнаму тар,
Шӯи ахтаре, ки афтад нагунсар.
Азобу дарди зиндон аст сад ранг,
Аз он шуд чехраам зарду пурожанг.
Ба тӯфони азобӣ ҷонрабояш,
Ниҳоли умри дорҳон бишкаст.
Ба паҳлуи бародарҳои мурда,
Нишастам рӯзи умри худ шумурда.*

Сухани Назрулло дар тарҷумаҳояш шоирона аст. Шоир будани ӯро тавассути тарҷумаҳояш барвақт медонистам, вале шеърҳои ӯ тасодуфан маълумам шуд. Боре дар толори факултети забонҳои хориҷӣ вохӯрии

донишҷуёнро бо адибон Бозор Собир, Масъуд Мулоҷонов ва Назрулло ташкил намуданд. Чун ҳарвақта Бозор Собир бо шеърхониҳояш ҳамаро мафтун кард. Гумон доштам, ки Назрулло тарҷумаҳояшро аз Байрон меҳонад, вале ғайричашиддошт вай шеърҳои худашро хонд. Шунавандагон шеърҳояшро «гарм» истиқбол карданд. Шеърҳои тозаи ӯро меҳонаму бори дигар эътимод мекунам, ки ӯ ба сухан нигоҳи ҷиддӣ дорад гуфтаҳояш самимӣ, рангу бўи тоза, оҳанги тоза доранд. Чанд соли охир ӯ дар риштаи робитаҳои адабӣ шуғл дорад. Дар муддати кӯтоҳ як силсила баёзҳои шеърӣ насри мураттаб сохт ва тарҷума кард, ки қисми онҳо алаққай ба нашр расиданд. Дар дostonҳои тарҷума кардааш аз Байрон, Лермонтов, Павло Боцу, Т. Кузовлова ба нашр расидаанд. Достони «Кофар»-и Байронро ба тоҷикӣ овард, ки ман онро аз баёзи «Соатҳои Ховар» дохил кардам ва он зери нашр аст. Ба наздики нашриёти «Маориф» ду повести афсонавии нависандаи англис Луис Кролро таҳти унвони «Алиса дар олами аҷоибот», Назрулло аз англиси ба тоҷикӣ баргардондааст, пешкаши бачаҳои синни мактабӣ гардонд. Ин бори дигар тасдиқ мекунад, ки ӯ санъати афсонагӯӣ ҳам дорад.

Назрулло аз пайраҳае по гузоштааст, ки аз ӯ донишмандони қимати ҳар суханро тақозо дорад. Имон дорам, ки тавассути ӯ тарҷумаи тоҷик ва адибони англисзабони дунё баҳраманда ва адабиёти соҳибшеър ва шеърпарвари мо ободу сернур мегардад. Ин чанд сатр ба Назрулло, ки ҳанӯз ҷавон бошад ҳам, алаққай дар адабиёти мо ҷои худро дорад, нерӯи тоза дархост намуда, таманно мекунам, ки корхонаи эҷодаш мудом пурбор бошад.

24 мартӣ соли 2016

*Нурмуҳаммад Амиришохӣ,
Раиси муассисаи Давлатии
Сарредаксияи илмии
Энциклопедияи миллии тоҷик,
сармуҳаррир*

ХЕШТАНШИНОС□, МИЛЛАТШИНОС□

Китоб ба ҳар навъ аст. Садҳо намуд китоб аст. Ҳазорҳо намуд китоб аст, аз миёни ин китобҳо оне баргузида мешавад ва дар муҳокимаи умумӣ гузошта мешавад, ки бинанда, ё хонанда, ё ки шунаванда таваҷҷуҳ кунад, ки барои чӣ маҳз ба ҳамин китоб диққат рафт. Яъне барои чӣ сухан дар атрофи ҳамин китоб аст аз китобҳои дигар не?

Ҳарф сари китоби «Ҳикмати озодагон»-и устод Назри Яздонӣ меравад, ки яке аз донишмандони маъруфи мамлакат аст, бисёр шоири варзида аст, Шоири халқии Тоҷикистон аст, яке аз файласуфони шинохта, аз сиёсатшиносони ин кишвар аст. Дар тамоми суҳбатҳое, ки дар маҳфилҳои илмӣ, адабӣ доранд, дар ҳар кучое, ки мо ширкат кардему шунидем, аз эшон фақат сухани илмӣ, фарҳангӣ, дар доираи мантиқ, на берун аз он ҳарф меравад. Ин китоб, ки рӯи даст омадааст, дар ин ҷо ҳам тамоми кӯшиши устод дар атрофи ана ҳамин шинохтани миллат аст, худшиносӣ аст, яъне ки ҳар як

кас бояд, ки худашро шиносад, ки кист, чист, барои чӣ худашро бояд бишносад. Устод дар атрофи масоили гуногуни ҷаҳони имрӯза ҳарф мезанад, ки бингаред давлатҳои абадқудрат чӣ гуна ҳастанд, давлатҳои заиф чӣ гуна ҳастанд. Давлатҳои дигаре, ки онҳоро давлатҳои бузургтар меҳаҳанд фуру баранд. Бояд ки мо аз ҳамин фуру рафтан дар коми онҳо худро нигоҳ дорем. Барои ҳамин устод тамоми далелҳои илмиро аз адабиёти ҷаҳонӣ, аз осори бузурги донишмандони олам, аз осори фалсафӣ, сиёсӣ, аз шеър ва дар баробари ин аз гузаштагони ин миллат, аз бузургони миллат оварданд, ки дар ибтидои илми ҷаҳонӣ чӣ гуна инҳо пояи ин илмо гузоштанд, чӣ гуна Аврупову Осиёро бедор карданд, чӣ гуна дар таркиби илми ҷаҳонӣ тағйиротҳои бениҳоят ҷиддӣ ворид карданд.

Устод нишон додани ҳастанд, ки ин миллат замоне дар олам, дар олами илм, дар сиёсат, дар фалсафа, дар шеър ҳукумат мекард. Мо бояд ки чунин рӯҳшикаста набошем аз баъзе воқеаҳои, ки дар солҳои охир рух дод, моро дигар бор ба он нақашанд. Устод дар тамоми китоб аз аввал то ба охир дар ҷустани сабаби онанд, ки чӣ гуна моро шикастанд, чӣ гуна меҳаҳанд моро бишкананд, мо чӣ бояд кунем, ки аз ин шикастҳо худро раҳо диҳем. Дастовардҳои ин миллатро дар имтидоди ҳазор соли охир дар рӯи қоғаз оварданд, то ин ки миллат худашро бишносад, яъне ки дар муқобили давлатҳои абарқудрат имрӯз бояд худро заиф ҳис накунад. Ва устод гуфтаанд, ки ҳар як миллат дар ҷаҳон вазифаи худро дар давраҳои гуногун иҷро кардаанд. Имрӯз Амрико чунон ҳашамат мекунад. Дар замоне мо ҳам бо ҳахоманишиҳои худ дар тамоми ҷаҳон ҳукумат мекардем ва бар ҳама тасаллут доштем. Илми имрӯза дар Ҷопону Ҳинду Аврупову дигар ҷойҳо тараққӣ кардааст, аммо

дар асрҳои миёна дар садри ин илм бузургони мо буданд. Яъне ҳар як давлат ва ҳар як миллат хидмате дар имтидоди таърих дорад.

Устод ҳамаро бисёр нозукона нишон додаанд, мутаассифона, хонанда бисёр кам аст. Агар нафаре, ақалан дар даҳ саҳифаи устод ворид шавад, дигар наметавонанд, ки 500 саҳифаи ўро боз гузорад ва ҳатман кӯшиш мекунад, ки то ба охир бихонад. Аҳамияти бузурги ин китоб дар он аст, ки ҳар кас меҳонад, фарз кардем, дар давоми як ҳафта меҳонад. Дар давоми як ҳафта хидмати панҷоҳсолаи устодро аз худ мекунад. Устод дар панҷоҳ сол заҳмат бурданд ва дарёфтанд, ки дунё чунин асту чунон ва чунон мешавад ва агар ҳар касе, ки заррае дар ў донишу фарҳанг бошад, ин китобро ҳеҷ вақт дар замин намегузорад ва ҳатман ўро ба худ ҷалб мекунад ва хидмати панҷоҳсолоро, ҳеҷ набошад нисфи ўро, аз худ мекунад, яъне дар давоми як ҳафта ё як моҳ. Инро бинед, ки чунин хушбахтӣ аст. Аҳамияти китоб магар бузургтар мешавад? Барои ҳамин дар ибтидо гуфтем, ки байни садҳо ҳазорҳо китоб китобе пазируфта мешавад ва барои миллат, омма пешниҳод мегардад, ки он китоб бар чандин китобҳои дигар тасаллут дорад.

Тамоми мағзу устухону вучуди ин устод барои миллат аст ва устод дар тамоми китоб, дар тамоми саҳифаҳо, дар ҳар гӯшаи саҳифа фақат хонандаро мефаҳмонад, ки ту кистӣ, онҳое, ки дар атрофи ту ҳастанд, кистанд. Тамоми мағзи китоб ҳамин аст. Яъне ки Афғонистон қадимтарин сарзамини тоҷик аст, барои ана ҳамин миллатҳои фарҳангиро нобуд кардан чӣ корхоро анҷом додаанд. Дар он ҷо даҳҳо давлати ғарбу дигару дигар лашкар фуруд оварданд ва ин миллатро ҳеҷ наемонанд, ки бо ҳам биёяд ва ё ки барои чанд муддат Эронро ихота карданд ва нагузоштанд, ки нумуъ кунад,

бо ҳар баҳонае. Зеро онҳо медонистанд, ки дар гузашта Эронзамин, яъне Эрон, Афғонистон, Тоҷикистон, Осиёи Миёна ҳама як давлати бузурги ҳахоманишӣ ё давлати Сосонӣ, империяи бузурги ҷаҳонӣ буд. Онҳо аз ин ҳарос доранд, барои ҳамин дар алоҳидагӣ ҳар кадомро мешикананд.

Устод хушдор медиҳад, ки мо тоҷикистониён, ки аламбардори ҳамон таммадуни қадим ҳастем, имрӯз кишварамон Тоҷикистон ном дорад, поре Афғонистон, пореи дигар Эрон. Яъне ана ҳамон тоҷикияти гузаштаре бояд мо ба уҳда гирем, ҳимояи ўро, яъне нагузорем, ки моро шикананд.

Устод дар якҷо накли як афғони пирро меорад, ки ба писараш мегӯяд: нигоҳ кун, ки ду хурусро бо ҳам ҷанг меандозанд, ту ба ҷанги хурусҳо аҳамият мадеҳ, ту бубин, ки дар атрофи майдон кист ва чӣ гуна онҳоро бо ҳам мезананд ва барои чӣ мезананд. Аммо мо аз паҳлу мебинем, ки онҳоро дигарҳо маҷбур мекунанд, ки ба ҳамдигар зананд. Ана, ҳамин гуна бозӣ медоронанд, барои ҳамин устод дар тамоми гардишҳои китобаш таъкид медорад, ки «шинос, худро шинос ва боз шинос ва худро эҳтиёт кун».

Чандин ташкилоти бузурге ҳаст, ки оламо ғорат мекунанд, то ки насли одамизод нобуд шавад. Ба воситаи касалиҳои «Ибола» ва дигару дигар. Ё ин ки, фарз кардем, ана ҳамин ихота кардани Афғонистон, ҷангро нигоҳ доштан, муҳосира кардани Эрон ва дигару дигар. Ва чандин мисолҳо меорад, ки бадхоҳон ҳеҷ гоҳ намегузоранд, ки ҷаҳон ором бошад...

Устод дар бораи маорифпарварӣ мегӯяд, ки олами ҳукмрон намехоҳад, ки дигар миллатҳо бофарҳанг бошанд. Мегӯянд, ки омӯзиши мо бояд бо тарзи нав бошад. Тарзи нав чӣ аст? Мо намедонем тарзи нав чӣ аст,

тарзи нав дар ин китоб нишон дода шудааст, ки чӣ гуна моро бесавод мекунад. Саводнокии анъанавие, ки дар мо меомад ва дар тамоми мағзи мо дониш ҷо мегирифт, ӯ аз миён бархост. Инро акнун усули кӯҳна мегӯянд, ин ба кор намеравад. Он усули кӯҳна буд, ки бузургони мо на як илм, балки даҳҳо илми дигарро аз худ мекарданд, ҷаҳонро ба хубӣ ташхис дода метавонистанд. Имрӯз устод исбот карданд, ки бадхоҳон мехоҳанд дигарон камсавод, бефарҳанг бошанд, то идора кардани онҳо осон бошад. Ана, ҳамин гуна таҳлилҳое дар ин китоб ба мушоҳида мерасад.

Дар тамоми ин китоб риштаи сурхе, ки аз тафаккури устод мегузарад, ин аст, ки мехоҳад ҳамагон мисли муаллиф ҷаҳонро бифаҳманд, миллатро бифаҳманд. Бифаҳманд, ки чӣ бояд кард, то миллат пойдор монад, дар гирдобии умумиҷаҳонӣ ғарқ нашавад. Тамоми мақсади китоб ҳамин аст.

Аммо устод Назри Яздонӣ ҳадафашон дигар аст, аз ин корҳое, ки шуд, мегӯяд, ки ҳамаи ин барои бедор сохтани ҳуди миллат аст, на намоиш додан ба ҷаҳониён, ки мо чӣ гуна ҳастем.

Устод ҳама вақт аз шахсияти худ мегузарад. Дар сухбатҳое, ки ман чандин бор бо устод будам сухани ҳама-ро гӯш мекунад, ҳатто медонад, ки кӣ дурӯғ мегӯяд, ба умқи масъала намеравад, аммо то ба охир гӯш мекунад. Мақсадаш ин аст, ки миллати худро бо ҳама бешу камаш шинохта бошад. Ин шинохтро мо дар каломаш ва дар китобаш равшан мебинем.

*Давлаталӣ Убайдуллоев,
саркоргардони Театри академии
драмавии ба номи А. Лоҳутӣ,
Ҳунарманди халқии Тоҷикистон*

РАНГИ БЕРАНГИ ОБОД□

Ман рисолаҳои илмӣ устодро нахондам. Феҳристи комили таълифоти ӯро низ дар ихтиёр надорам. Бо ин вучуд, шинохте, ки аз ӯ дорам, чехраи барҷастаеро дар фазои андешаи миллӣ ва инсонӣ менамоёнад, назари солимро дар илм ва пирояи ҳакимро дар шеърӯ адаби муосири тоҷик муаррифӣ мекунад. Ин шинохт аз мутолиаи ҳадди ақал чанд намуна аз осори арзишманди устод Назри Яздон ва низ ҳосили ифтихори суҳбатҳоест, ки ҳар гоҳе бо ӯ насибам мегардад.

Чанд сол пеш китоби «Ҳикмати озодагон» ба дасти хонанда расиду ман ҳам аз лаззати ошноӣ бо он бархурдор шудам. Вусъати назар ва умқи андешаи нигорандаи он ба гунае шоиста зехни ғофилро ба бедорӣ ва зехни огохро ба мушоҳидаву мулоҳизаву бардоштҳои корсоз вомедорад. Масъалаҳои худогоҳӣ ва худшиносии миллӣ ва инсонӣ аз роҳи шинохтани таърихи пешину ҳозир ва андӯхтани таҷриба аз уфтоданҳову бархостанҳо матраҳ шуда, майдони фароҳе аз гузаштаву ҳоли таърихи миллат дар пешорӯи хонанда ба унвони як дарс-

хонаву лабораторияе қарор мегирад, ки дар ҳар замина омӯзгору роҳнамост. Мурур дар кӯҳантарин суханони миллат – аз «Авасто» гирифта, то осори Одамушшуаро Рӯдакӣ, Ҷалолуддини Балхии Румӣ, дар осори мусиқӣ, нучум, риёзӣ, табиатшиносӣ, тиб, кимия, таърихи дудмонҳои Эрони бостон ва матолибе дигар мулоҳизаҳои ҷомеашиносӣ, таърихшиносӣ, фалсафӣ, забоншиносӣ ва адабиётшиносии устод Назри Яздонро ба хонандаи ҷӯянда мерасонад. Таъкиди асли ва асосии устои фарҳежаву соҳибназар бар омӯзаҳои таърихист; муроди ӯ аз нигоҳ ба гузашта, тадбири оянда аст; андӯхтани таҷриба аз гузаштаи таърих барои сохтани ояндаи сазовору шоиста аст. Ин асар хушдорест хирадмандона, огоҳонаву донишмандона, ки мухотабонаш бештар ҷавононанд ва ҳанӯз дар оғоз ва ё авҷи роҳи пур аз гирдобҳои пайдову ниҳон ва шебу фарози ҷаҳони муосир – бо ҳама имтиёзҳои хатарҳои он, қарор доранд.

Ба таъбирие хулоса, китоби «Ҳикмати озодагон»-и устод аз тарҳу маъноӣ рӯи ҷилдаш гирифта, то муҳтавои асли матлаби он, навъе сипарро мемонад, ки миллату сарзамини тоҷиконро ҳам ба ҷисм ва ҳам ба равон аз газандҳои мумкини таърихӣ сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ огоҳу эмин доштанист.

Ҳарчанд шеърӣ устод Назри Яздон худ муаррифи хеш бувад, вақте хостам табиату ҳамирмоӣ онро дар як калом хулоса бикунам, нохудоӣ ба ёди суханоне уфтодам, ки солҳо пеш, зимни сафаре ба Кӯлоб ва дар доираи суҳбате аз шеърӣ шоирӣ, аз мӯйсафеде шунидаам. Меғуфт: «Аз миёни шоирони имрӯзи тоҷик ҳамин Назри Яздонро бисёр дӯст медорам. Донишманд шоир аст». Ин изҳори самимонаву гарм сурати шинохти хирадмандонаву бисёр дақиқи як хонанда ва ҳаводори шеърӣ устод буд, ки таъкид бар соҳибдониш будани

суханвар мекунад.

Яке аз намунаҳои пурранги андешаҳои ҳакимонаи устодро, ки ба сурати мухайял ва бадеъ баён шудааст, дар шеъри «Ранги берангӣ» ёфтам. Он дар воқеъ, навъи нигоҳ ва навъи маърифати шоир аз мабдаъ ва нуруи офарандаи ҳастист. Ин маърифат зебоишиносона (эстетикӣ), нақӯ (позитив), ба дур аз ҳар навъ таассуб ва барои хонанда беҳин омӯзгор аст:

*Аз ҳама ранг-рангиҳои ҷаҳон
Ранги беранг
Ранги обу ҳавост.
Дар шабу рӯзу дар ҳар ҷост,
Дар раги хуну
Роҳи нафас,
Ранги беминнат, ранги бедаъвост.
Бесадо,
Хушнавову беғавғост.
Пеши по, тоҷи сар,
Дар ҳама чор сӯву шаш ҷиҳат,
Ранги ҷон аст.
Ранги ҷонбахш аст,
Ранги ободӣ,
Ранги озодӣ...*

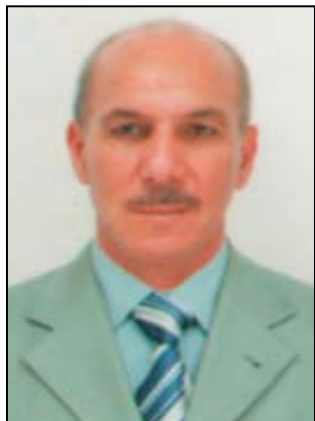
Шеъри «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон»-ро устод Назри Яздон бар сари ҷаҳорроҳи сарнавишти миллату меҳан, дар соли 1993 аз зарра-зарраи хуни гармаш берун рехт. Ин асар бозтобест аз дардҳои ошкору ниҳони ҳар як тоҷик ва дар навъи худ, намози ҳоҷатест барои як сарзамину фарзандонаш, ки ба забони фарзонаи шоираш таровидааст. Таърихе ҳарчанд кӯтоҳ, гувоҳ бар мустачоб омадани ин дуо, ин ниёиш, ин илтиҷо, ин хоҳиши ҳакимонаву ошиқонаву содиқонаи устод аст, ки поре аз он ин аст:

*Эй Худо, пайванд кун бишкастаро,
Чамъ кун чамъи парешон рафтаро!
Чамъи хурди Тоҷикистони маро,
Аз парешонӣ нигаҳ дор, эй Худо!*

Дар ҳамон шабу рӯз Саидули Билол – ҳунарманди соҳибзавқу маҳбуби тоҷик ин дарди дили Назри Яздонро дар пирояи оҳанг биоросту иҷро кард; сухан бо мусиқӣ ба сурати шигифте ҷуфт шуданду дудмоне аҷиб ба бор омад – ҳар гоҳу ҳар ҷо ин суруд шунида мешуд, муассир буд, ба тори дардҳову орзуҳо нохун мезад, ғазбро андак-андак ба меҳр табдил мекарду санги кинаҳоро дар осиеби хирад месуду нарма месохт... Эъҷоз ва неруи таъсири ин суруд аз таодули аҷиб ва қонунманди сухану мусиқӣ бармеояд. Оҳанги ин асар ба андозаи матни он, аз синаи раҳму отифаи инсонӣ ба бор омада ва бино бар ин, ҳам бар зеҳнҳо ва ҳам бар дилҳо нишаставу таъсир бахшидааст.

Дар солҳои аввали истиқлол ёфтани кишварамон, ҳам бар забони сару ҳам бар забони дили ҳар тоҷик ҳамин дуо ва ҳамин илтиҷо буд. Бо хости Худо, ки ба қавли Мавлоно, «Он ё Рабу ё Рабро ё Раб чу шунид, омад», ҳамон орзуву омолу дуоҳои шабонрӯзӣ бо кӯшишҳои фидокоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон амалӣ гардид.

Барои донишманди соҳибназару суханвари соҳибқалам – Назри Яздонӣ тани дуруст, андешаи бедор, илҳомӣ пӯё, қалами сабз орзумандам.

*Исматуллоҳ Саидиён,
ходими пешбари илмии
Институти фалсафа,
сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи АИ ҶТ,
номзади илмҳои фалсафа*

ДЎСТЕ, КИ БА МАҚОМИ БАРОДАР АСТ

*Дӯст он набвад, ки дар неъмат занад,
Лофи ёриву бародархондагӣ.
Дӯст он бошад, ки гирад дастӣ дӯст,
Дар парешонҳолои дармондагӣ.*

(Саъдии Шерозӣ)

Дар ин гузориши кӯчак меҳоҳам чанд лаҳзаеро аз хотироти хеш дар бораи дӯст ва бародари арҷмандам Шоири халқии Тоҷикистон, файласуф, муҳаққиқ, мутарҷим, рӯзноманигор Назри Яздонӣ баён намоям. Шиносоии банда бо Назри Яздонӣ, ки он касро аз рӯи садоқату эҳтиром ва ҳаққи устодӣ доштан «устод» меҳонам, августи соли 1979 ба вуқӯъ пайваст. Банда пас аз хатми Шуъбаи арабии Факултаи забонҳои шарқи Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон) тибқи роҳхат ва дархости Шуъбаи фалсафаи АИ ҶСС Тоҷикистон ба Бахши таърихи фалсафаи ин даргоҳи илму маърифат ба кор омадам ва устод Н. Яздонӣ дар ҳамин бахш кор мекарданд. (Дар

бораи чи гуна ба ин даргоҳ ба кор омаданам чанде пештар дар рӯзномаи «Адабиёт ва санъат» ба таври мухтасар хотираҳоямро чоп карда будам. Ниг.: «Ҳамқадами адабиёти давр» (унвони аслиаш – «Олиме, ки барояш маҳал вучуд надошт») «Адабиёт ва Санъат», №39 (1906), 28 сентябри с. 2017). Дар он айём тамоми кормандони Шуъбаи фалсафа, бемуҳобот шабу рӯз, ба тарҷумаву таҳия ва нашри осори Абуалӣ ибни Сино машғул буданд, зеро дар моҳи сентябри соли 1980 дар ш. Душанбе Симпозиуми байналхалқӣ бахшида ба 1000-солагии ёдбуди мавлуди Ибни Сино пешбинӣ шуда буд. Устод Назри Яздонӣ низ якҷоя бо устод Тоҷиддин Мардонӣ ба тарҷумаи китоби «Ишорот ва танбеҳот»-и Шайху-рраис аз забони арабӣ ба забони русӣ машғул буданд. Бандаро низ фавран ба корҳои тарҷумаву муқоиса ва таҳрири осори Ибни Сино ҷалб карданд. Банда, ки бо устод Н. Яздонӣ дар як бахш ва дар як ҳуҷраи корӣ фаъолият мекардем, чуноне ки мегӯянд ситораамон ба ҳам рост омаду бо ҳам унс гирифтем, якҷоя кор мекардем, якҷоя ҳӯроки нисфирӯзӣ меҳӯрдём, бо роҳхати Ҷамъияти «Дониш» якҷоя ба сафарҳои хизматӣ мерафтем. Тадриҷан ин шиносиву рафоқати мо ба дӯстиву бародарӣ мубаддал гардид. Мо ба истиснои солҳои сафарҳои хориҷаамон, ки банда ба сифати тарҷумони арабӣ 10 сол дар кишварҳои араб будам ва устод ҳангоми кору фаъолият дар Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ва Кумитаи дини назди Ҳукумати ҶТ ба сафарҳои хизматӣ ба хориҷа сафарҳои зиёд мекарданд, ҳамеша ҳамроҳ будем. Дар тӯли ин солҳо дӯстии мо ба дӯстии оилавӣ табдил ёфт, банда бо падари бузургворашон (қояшон ҷаннату охираташон обод бод) ва додаронашон шинос шудам, ҳангоми мулоқотҳо аз падарашон бисёр панду андарзҳо омӯхтам, зеро қиблагоҳи устод на муаллими

одии забон ва адабиёт, балки шоир ва донишманди хуб буданд, аз фалсафаву тасаввуф ва масоили шаръӣ хуб огоҳӣ доштанд. Устод Назри Яздонӣ бо бародару додарони ман шиносӣ пайдо карданд ва доимо мегуфтанд, ки «мо шаш бародарем ва шумоён ҳашт бародаред, мо ҳама якҷоя чордаҳ бародарем» ва рафту омад байни додарони устоду додарони банда то имрӯз идома дорад.

Бояд бигӯям, ки банда тӯли ин солҳо тавассути устод Н. Яздонӣ бо бисёр шахсиятҳои маъруфу маҳбӯб шинос шудам, ки баъзе аз онҳо имрӯз ҳамроҳи мо ҳастанду баъзеи дигар ин дунёи фониро падруд гуфтанд (илоҳҳо қояшон ҷаннат бод). Мехоҳам ин ҷо ҷанде аз онҳоро, номбар кунам: устод Муҳтарам Ҳотам – шоир ва муҳаққиқи маъруф, устод Дона Баҳром – Ҳофизии халқии Тоҷикистон, Аъзам Афзалов – собиқ сардори Шуъбаи саноати сабуки Вазорати саноат ва технологияи нав, устод Баҳодур Неъматов – Ҳофизии халқии Тоҷикистон, Ҳотами Равшан – овозхон ва ҳунарманди маъруфу маҳбӯб, Маҳмадсаид Аҳмадов – Ҳофизии халқии Тоҷикистон, Султони Ҳамад – собиқ корманди Кумитаи аманияти давлатӣ ва ҳоло рӯзманигори маъруф, Имомназари Каримиён – арбоби давлатӣ ва марди фарҳангӣ, Додарбек Нидоев – сардори Шуъбаи идораи МХБ-ҳои БДА «Амонатбонк», Давлат Миров – собиқ корманди Кумитаи амнияти давлатӣ, Абдулалӣ Назаралиев – соҳибкори муваффақ, Ҷумъахон Темурзода – устоди филиали Донишгоҳи ба номит М. Ломоносов, Фатҳулло Раҳмонов – соҳибкори муваффақ, Ҳоҷӣ Хайридин – соҳибкори муваффақ Ҳоҷӣ Бадриддин – соҳибкори муваффақ ва даҳҳо шахсони дигар. Аз шахсиятҳое, ки дар қайди ҳаёт нестанд: устоди зиндаёд ва дӯсти арҷманд Ҷонибеки Акобир – Нависандаи халқии Тоҷикистон, дӯсти зиндаёд Усмон Шарифзода – шоир

ва рӯзноманигор, устои зиндаёд Зафар Нозимов – Ҳофиз халқии Тоҷикистон, дӯсти зиндаёд Дӯстмурод Алиев – Ҳофиз халқии Тоҷикистон, Тағоймуроди Хушвақт – Ҳофиз халқии Тоҷикистон, устои зиндаёд Маҳди Искандарович – доктори илми тиб, профессор, устои зиндаёд Ҳусайн Насриддинов – Ҳофиз халқии Тоҷикистон, дӯсти зиндаёд Исмоиддин Насриддинов – собиқ директори типография ш. Қўрғонтеппа, дӯсти зиндаёд Моҳирхўча Султонзода – олим-файласуф, собиқ муовини Вазири фарҳанги ҶТ, дӯсти зиндаёд Назрулло Валиев – собиқ Раиси барқи н. Ёвон, дӯсти зиндаёд Ҳабибулло Шолчаев – собиқ омӯзгори Донишқадаи соҳибкорӣ ва хизмат, дӯсти зиндаёд Ороми Қароботур ва чандин тани дигар (Аллоҳи яқтову беҳамто, ҳамаи онҳоро фарқай раҳмату мағфирати бекаронат бинмоӣ).

Барои он ки сухан ба дарозо нақашад, мехоҳам ин ҷо танҳо ду лаҳзаеро аз ҳаётам, ки барои ман, аз як тараф, ҳам санҷиши илоҳӣ буду ҳам бағоят вазнини сангин ва аз тарафи дигар, ин лаҳзаҳо саршори изҳори рафоқату садоқати устод Назри Яздонӣ нисбат ба ман буд, рӯи ин саҳфа орам.

Бояд бигӯям, ки ман ду фарзанд дорам: яке писар – Шаҳром ва дигаре духтар – Шаҳноза. Моҳи майи соли 2003 буд. Шаҳром пас аз занги охири хатми синфи нӯҳум бо ҳамсинфояш дар ҳавзи шиноварии «Текстил» оббозӣ мекунад ва ҳангоми бозгашт ба хона тани курта зерӣ борон мемонаду шамол меҳӯрад. Барои он ки мо – волидонаш зиқ нашавем, бемориашро пинҳон карда, якчанд рӯз рӯзе чанд маротиба ду ҳаби антибиотики «Ампицилин» истеъмол мекунад. Дар натиҷа дар роҳи нафас ва меъдааш мағор (грибок) пайдо мешавад. Мо вақте хабардор шудем, ки аллакай нафасгириаш вазнин шуда буд ва гоҳҳо роҳи нафасаш баста мешуду аз

нафастангӣ дасту по мезад ва лабу рӯяш кабуд мешуд. Мо таъчилан ўро дар Шуббаи бемориҳои алергии беморхонаи Якум советский хобондем ва ман ҳамроҳи ӯ будам. Он рӯзҳоро танҳо ман медонаму худо. Мо як моҳ он ҷо табобат гирифтем. Ман ин рӯзҳо тамоман аз ҳобу хӯрок мондам, аз гулӯям чизе намегузашт ва дар як моҳ 13 кг хароб шудам. Дар ҳамин рӯзҳои вазнин дилбардорӣ дастгири ман маҳз устод Назри Яздонӣ буданд. Рӯзи дуҷуми дар беморхона буданамон устод хабар ёфта, ба хабаргирии мо омаданд. Ҳамин тариқ тӯли як моҳ рӯзе як бор ва баъзан ду бор хабаргирӣ меомаданд ва бештар маро дилбардорӣ мекарданд ва доимо мегуфтанд, ки худро ба даст гирам, Шаҳром нағз мешавад. Бо иноят ва меҳрубонии худованд мо пас як моҳ аз беморхона баромадем ва як моҳи дигар дар Истаравшан табобатро давом додем. Ман баъди хеле беҳтар шудани саломатии Шаҳром ва андак ба худ омаданам оиди садоқату рафоқат ва суҳанҳои устод зиёд фикр кардам ва ба ҳулоса омадам, ки сабаби зинда мондани худӣ ман дар беморхона маҳз зиёрату насиҳатҳои устод буд, чунки даст аз зиндагӣ канда будам ва гоҳҳо ҳолам чунон бад мешуд, ки соатҳои дароз чандин духтур ба доруву дармони ман машғул мешуданд. Шукри беҳад ба даргоҳи бекаронаш, ки он рӯзҳо ҳам паси сар шуданд.

Лаҳзаи дуҷум, ки дар хотироти ман абадӣ нақш бастааст, ин ба беморӣ ва вафоти завҷаам – Саидабону (худо раҳмат кунад) алоқаманд аст. Ман аз 20 апрели соли 2005 то 1 феввали соли 2008 дар сафари хизматӣ ба сифати тарҷумони забони арабӣ дар Ҷумҳурии Тунис будам. 30 январӣ соли 2008 Шаҳром аз Москва ба ман занг зад, ки модарашро барои таъхир ба Москва овардаасту дар Маркази онкологӣ бемории ўро саратони шуш гуфтаанд. Ман телефони ҳамон профессори

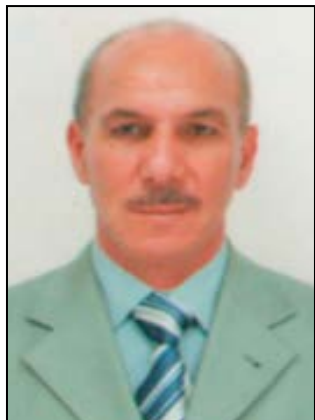
ташхискардаро гирифта, бо ӯ гуфтутӯ кардам ва фаҳмидам, ки барои табобат дер шудааст ва ба умри завҷаам ҳамаги чанд моҳ боқӣ мондааст. Ман фавран пеш аз интиҳои муҳлат шартномаро қатъ карда, ба Душанбе баргаштам. Аз ғаму ғусса ба бемории бедорхобӣ гирифтор шудам ва аз асабонияти зиёд дасти чапам дардаманд шуд, ки ин беморӣ се сол давом кард. Фарзандҳо ҳарду донишҷӯ буданд. Ман аз рӯзи баргаштан ба Ватан то аввали моҳи май аз хона набаромадам. Гарчанде аз «Агроинвестбанк» низ борҳо даъват карданд, ки ба кор бароям, вале натавонистам. Тамоми ин давра устод Назри Яздонӣ зуд-зуд хабар мегирифтанд ва ҳар дафъа кӯшиш мекарданд, ки маро аз хона берун бароранд, то ки аз ҳамон ҳолату муҳит канда шавам, танҳо моҳи май ба устод муяссар шуд, ки маро аз хона бароранд ва мо он рӯз ба дачаи Ҳотами Равшан рафтем. Пас аз чанд рӯз ман дар «Агроинвестбанк» ба кор шурӯъ кардам. Маҳз устод Н. Яздонӣ буданд, ки маро аз он ҳолати ғаму андух бароварданд ва ба оқибати бемории завҷаам маро омода карданд ва дар навбати худ ман фарзандҳоямро барои он рӯзи саҳт тайёр кардам. Бо лутфу меҳрубони офаридгор ман 2 солу чор моҳ завҷаамро табобат карда, дар ин муддат ҳар ду фарзандамро хонадор кардам ва пас аз 19 рӯзи хонадаоршавии духтарчаам завҷаам ин дунёро тарк кард. Сабаби хонадор кардани фарзандонамон низ устои арҷманд буданд. Аввалҳои моҳи октябри соли 2009 буд, ки устод ба зиёрати навбатӣ омаданд. Ману завҷаам танҳо будем, бисёр руҳафтода ва маҳзун будем. Устод пас аз пурсупос ва каме суҳбат гуфтанд: хезед, бас аст, аз пайи тӯй шавед, бачаҳоро хонадор мекунем. Дар лабони завҷаам табассум пайдо шуду чашмонаш лиққи об. Баъди рафтани устод мо маслиҳат кардему аз пайи тӯй шудем, охири моҳи ок-

тябри соли 2009 Шаҳромро хонадор кардему, 15 марти 2010 Шаҳнозаро. Як маслиҳати устод боис шуд, ки дар давоми ҳафт моҳ худораҳмати и завҷаам тӯйи ҳарду фарзандҳояшро дид ва ба хоитри чамъ ба раҳмати парвардигор пайваст. Ман хешу табор, бародару додар, ёру дӯстон, аммабачаву тағойбачаҳои зиёд дорам, лек мақому мартабаи устод Назри Яздонӣ барои ман дигар аст. Зеро устод инсонӣ басо хайрхоҳ, дасткушод, дилсоф ва бамехру босадоқат мебошанд. Касе набошад, бо ягон масъала ва ё мушкилӣ ба устод муроҷиат кунад, ҳатман масъала ва мушкилоташ ҳал мешавад. Яке аз хислатҳои хуби устод ин зиёрати бемор аст. Агар шунаванд, ки касе аз шиносҳо ё дӯстон ва ё хешу табор бемор шудааст, ва он дар кучое аз Тоҷикистон набошад, ҳамон замон ҳатман ба зиёраташ мераванд ва то шифоёбии он бемор зуд-зуд хабар мегиранд. Чанде пештар фаҳмидам, ки одати қиблагоҳашон низ чунин будааст. Пас фаҳмидам, ки ин натиҷаи тарбияи падар будааст ва устод ин одатро аз падар ба мерос бурдаанд.

Дигар хислати устод ин сарчамъ кардани дӯстон ва ороستاني суҳбату маҳфилҳои базму тараб. Дар ин маҳфили суҳбатҳо сухан комилан аз шеърӯ адаб меравад, агар касе боре тасодуфан дар ин маҳфил иштирок кунад, тамоми умр орзуи дар он иштирок карданро мекунад. Дар боло гуфтам, ки дӯст ва бардарам Назри Яздонӣ ҳаққи устодӣ доранд, албатта, ин бесабаб нест, чунки тӯли ин солҳо ман чизҳои зиёдеро аз он кас омӯхтам, ки танҳо бо хондан ба даст намеояд. Пеш аз ҳама ин меҳру садоқат ва вафодорӣ нисбат ба дӯст, дили соф доштан, некӣ кардан, кӯмак расонидан, дастгирӣ кардан, маслиҳатҳои хуб додан, беморро айёдат кардан, чизҳои хондаву шунидаро ба дӯстон расонидан, шеърҳои ва шеърфаҳмӣ ва даҳҳо фазилятҳои дигар.

18 августи соли 2019 устои арҷманд ба санаи мубораки ҳафтад мебароянд ва августи ҳамамон сол ба дӯстии мо чил соли пур мешавад. Ман аз даргоҳи ҳудованди яктову беҳамто орзу мекунам, ки ба устои арҷманд боз ҳафтад соли пурфайзу баракатро арзонӣ дошта бошад ва то охириин лаҳзаҳои ҳаётамон ин меҳру садоқат ва дӯстиву фаводории ҳамаи мо дӯстонро дар ҳифзу паноҳи исма-таш нигоҳ дорад ва боз қаввитару устувортар намоад.

*Исматуллоҳ Саидиён,
ходими пешбари илми
Институти фалсафа,
сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи АИ ҶТ,
номзади илмҳои фалсафа*

«ҲИКМАТИ ОЗОДАГОН» КИТОБЕСТ, КИ БОЯД ОМЌХТ ВА ОМЌЗОНИД

(«Ҳикмати озодагон»,
«Хуросон», Хуҷанд, 2017)

Шукри истиқлолияти давлатӣ, ки бештар аз чоряк аср инҷониб барои мардум ва ҷомеаи мо меваҳои ширини ҳам моддӣ ва ҳам маънавӣ ба бор оварда истодааст. Зери мафҳуми меваҳои ширини моддӣ банда тамоми он дастовардҳои иқтисодӣ ва инфрасохтори-ро, аз қабилӣ бунёди нақбҳои азими нақлиётӣ, корхонаҳои хурду бузург ва мухталифи саноатӣ, нерӯгоҳҳои обиву аловии барқӣ, азнавсозии шохроҳҳои стратегиву роҳҳои аҳамияти ҷумҳуриявирошта ва амсоли инҳо ва зери мафҳуми меваҳои ширини маънавӣ бунёди китобхонаву қасрҳои фарҳангӣ, майдону толорҳои варзишӣ, донишгоҳову донишқадаҳо, муассисаҳои таълимӣ, мақоми давлатӣ гирифтани санъати шашмақому фалак ва мақоми байналхалқӣ гирифтани ҷашни Наврӯз ва амсоли онҳоро дар назр дорам. Зеро ҳамаи ин да-

стовардҳо танҳо дар даври истиқлолияти давлатӣ бо ташаббус ва саъйю талошҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон имконпазир ва амалӣ гардид.

Яке аз чунин меваҳои ширини маънавии даври истиқлол ин китоби тозанаشري «Ҳикмати озодагон»-и Шоири халқии Тоҷикистон, муҳаққиқи таърихи фалсафа ва фарҳанг, рӯзноманигор устод Назри Яздонӣ мебошад. Чунки иншо ва чопи ин китоб низ танҳо дар солҳои истиқлолияти давлатии кишварамон имконпазир гашт. Барои он ки дар замони салтанати идеологияи Шӯравӣ гуфтани чунин суханҳо ва хусусан чопи онҳо номумкин буд. Нашри саввуми «Ҳикмати озодагон», ки дар нашриёти «Хуросон»-и ш. Хуҷанд бо муқоваи зебо ва расмҳои рангаи нодир тобистони соли 2017 интишор шуд, нисбат ба нашрҳои қаблӣ хеле такмил ёфта, муфассалу ҷолибтар гаштааст.

Чизи аз ҳама муҳим ва хизмати шоёни муаллиф, ки зимни мутолиаи китоби мазкур ба назар мерасад, ин масъалагузорӣ ё худ интиҳоби мавзӯ ва таҳлилу баррасии он мебошад. Мавзӯҳои худшиносӣ, худогоҳӣ, худоғоҳӣ миллӣ, ҳувият ва асолати миллӣ, шинохт ва беҳдошти асолати миллӣ, таърихи миллат, мақому манзалат ва нерӯи сухан дар ҳаёти инсон, забони миллӣ ва беҳдошти он дар даври ҷаҳонишавӣ, дар бораи нақш ва мақоми шеър мусиқӣ дар худшиносии миллӣ, дарки мафҳуми ватану ватандӯстӣ, масъалаи истиқлолияти сиёсӣ ва ҳаёти миллӣ, масъалаҳои инсонгароӣ ва таҳаммулпазирӣ, мазамамати ҳар навъ таасуб, ҷи динӣ ва ҷи маҳалливу миллӣ, масъалаи илму маърифат, касби илму маърифат ва омӯзиши забонҳои хориҷӣ, эҳтирому дӯст доштани волидон ва

миллату давлат, пос доштани хотираи ниёгон, омӯзишу ҳифзи арзишҳои милливу динӣ... ин аст номгӯи нопурраи масъалаҳое, ки дар ин асар таҳлилу баррасӣ шудаанд.

Устод Назри Яздонӣ фикру андешаҳояшонро вабаста ба ҳар масъалаи мавриди баррасӣ бо далелҳо аз сомонии интернету матбуоти даврӣ ва порчаҳои шеъриву иқтибосҳо аз мероси назмиву насрии шоирону мутафакрон, орифону сӯфиёни маъруфи мо, ки аз даврони куҳан то асрҳои миёнаи мутааххир ҳаёту фаъолият бурдаанд, исбот кардаанд ва тақвият додаанд. Арзишу аҳамияти китоби «Ҳикмати озодагон» дар рӯзгори мо аллакай танҳо аз мавзӯву масъалаҳои дар боло ишорашуда баръало ҳувайдост.

Устод дар ин китоби хеш ба умқи таърих назар меафкананд ва дурдонаҳои суфтаву ноб, яъне арзишҳои ҷовидонаи онро то замони мо ҷустуҷӯ менамоянд, таҳлил мекунанд ва мутобиқ ба талаботи замони муосир бо сабки содаву равон, вале ҷаззобу ҷолиб пешкаши аҳли ҷомеа, хусусан ҷавонону зиёиён мекунанд, то ки андаке бошад ҳам, ин арзишҳо роҳи онҳоро равшан кунанд, ба роҳи рост ҳидоят намоянд ва онҳо тавонанд ҳақро аз ноҳақ, пухтаро аз хом, гавҳари холисро аз гавҳари қалбакӣ фарқ кунанд.

Албатта, як гузориши кӯчак имкони ғунҷоиши таҳлили тамоми мавзӯву масъалаҳои дар ин китоб баррасишударо надорад, аз ин рӯ, банда танҳо атрофии чанд масъалаи ишора мекунаму бас.

Яке аз масъалаҳои муҳим, ки дар ин китоб ба назар мерасад, ин тавъам додан ё худ ба ҳам пайвастанӣ фарҳангҳои то исломӣ, исломӣ ва муосири миллати мо мебошад, ки муаллиф байни онҳо сад ва ё ҷудоие намебинад, балки онҳоро давраҳои гуногуни як фарҳанг ва

идомаи мантиқии як фарҳанги ориёӣ ва миллий меоднад, ки то ба дараҷаи фарҳанги умуммибашарӣ сабзида расидааст. Шинохту маърифати он дар ҳаёти пур аз нишебу фароз ва пуртазоди мо аз манфиат ҳолӣ нест.

Масъалаи дигари ҷолиби ин китоб масъалаи маданияти муошират ё худ ҳусну қубҳи одоби муошират, забони муошират дар ҷомеа мебошад. Устод маданияти муоширатро шуруъ аз оила, боғча, мактаб, муассиса ва умуман дар ҳаёти ҷомеа баррасӣ намуда, роҳу усулҳои тақмили онро нишон медиҳанд, ки барои тарбияи ахлоқу одоби аҳли ҷомеаи тозаистиклол басо муфиду зарурӣ мебошад.

Масъалаи савум, ки дар «Ҳикмати озодагон» таваҷҷуҳи маро ба худ ҷалб кард, ин масъалаи арҷгузорӣ, яъне ба таври зарурӣ қадр кардани хизмати шоёнӣ бузургони миллат – аҳли қаламу илм, умуман аҳли эҷод дар даврони дар ҳаёт буданашон аст. Муҳим будани интиҳоб ва гузориши масъалаи мазкур дар он аст, ки маҳз бо шохкориҳои аҳли сухану илм ва фарҳанг ҳар навъ миллат миллат мешавад ва дар ҷаҳон шинохта мешавад.

Аммо дар даврони мо арҷгузорӣ ба нобиғаҳои миллат дар замони дар ҳаёт буданашон ба таври бояду шояд амалӣ мешавад, вале пас аз реҳлаташон ба дорулбақо, даст сари зина задану, оҳ фалонӣ фалону бисмадон буд, барин гуфтаниҳо садо медиҳанд, ки он дигар на барои марҳум лозим асту на барои зиндаи чунин шуҳратдоштаву хизмати шоёнкарда.

Масъалаи ҷаҳорум ин масъалаи худпарастиву фориғболӣ ва бетафаввутӣ як зумра мансабдорону хизматчиёни давлатӣ дар рушду пешрафти ҷомеа аст, ки манфиатҳои шахсии худро аз манфиатҳои ҷамъияту давлат ва миллат дар мадди аввал, яъне боло мегузоранд. Ҳангоми сари қудрат будан, зимни иҷрои вазифаҳои хиз-

матӣ уҳдадориҳои вазифавии хешро ба таври бояду шояд иҷро мекунанд. Дар қору ғайолияташон барои давлату миллат дилсӯзӣ ва ҷонфидоӣ намекунанд, мақсадашон танҳо «обро лой қарда, моҳӣ доштан» асту бас. Шояд мутаилои «Ҳикмати озодагон» инсофу имон ва номусу вичдони ин тоифа одамонро бедор кунад ва ба таҳрик оварад. Муаллиф «фалсафаи худпарастону бепавоёнро фалсафаи харобкорӣ» меномад, ки ҳақ ба ҷониби ӯст, зеро аз онҳо ба давлату миллат ва аҳли ҷомеа ғоидае намерасад, ба ҷузъ аз зиёну харобӣ.

Масъалаи панҷум ин масъалаи китобу китобхонӣ, қадр қардани китоб аст, ки ба қавлӣ муаллиф, дар ҳама давру замон сарчашмаи илму дониш, манбаи ақлу хирад, шабқароғе барои раҳидан аз зулмат будааст, мутаассифона, дар айёми мо аз мадди назар дур афтадааст, китоб беқадр шудааст, заҳматҳои нависанда, аҳли қалам бе хонандаву беҳаридор мондааст. Назри Яздонӣ аз ин ҳолати даҳшатбор бо дили сӯзону ҷигари бирён суҳан мегӯянд, ғам меҳӯранд, вале ҷасурона, мардонавор гунаҳкоронро ғош ва роҳи ҳалли ин мушкилотро нишон медиҳанд.

Умуман, масъалаҳои дар китоби мазкур матраҳшуда бағоят зиёданду ҳама ҷавобгӯи талабот ва марҳами қарди ҷомеаи мо ҳастанд. Ман муътақидам, ки «Ҳикмати озодагон» маҳсули ранҷу заҳматҳои донишҳои андӯхта, мушоҳидаву ҳулосабарориҳои мантиқии ҷадинсолаи устод Назри Яздонианд, ки далели ин ғуфтаҳо муътамадӣ ва боварибахшии андешарониҳои устод мебошанд, ки бағоят пухтаву санҷидашудаанд.

«Ҳикмати озодагон» метавонад барои аҳли ҷомеа, хусусан барои зиёиёну хизматчиёни давлатӣ ҳамчун як дастурамал, барномаи роҳнамо хизмат кунад. Ин китоб барои як табақаи хосси ҷомеа, ки ба таълиму тар-

бияи насли наврас мағуланд, метавонад ҳамчун китоби рӯимизӣ, ба мисли он ки замоне дар Аврупо китоби «ал-Қонун фи-т-тиб»-и Абӯалӣ Сино барои табибон китоби рӯимизӣ буд, хизмат кунад.

Гумон мекунам, агар китоби «Ҳикмати озодагон» дар мактабҳои олӣ дар давоми як семестр бо номи «хештаншиносӣ» ё «худшиносии миллий» ва ё ҳадди ақал дар доираи яке аз фанҳо (фарҳангшиносӣ, фалсафа, равоншиносӣ) дар ҳаҷми чанд соат таълим дода мешуд, нуран ало нур мебуд. Зеро ин асар донишҷӯёнро на танҳо дар руҳияи ватандӯстиву инсонгарой, арҷгузорӣ ба фарҳангу тамаддуни куҳанбунёди миллий ва шахсиятҳои маъруфи он, шинохти миллату давлати хеш ва хизмат кардан ба онро тарбия мекунад, балки дар ҳаёти пуртазод роҳи дурусту мустақилонаро барои онҳо нишон медиҳад.

Ин аст хулосаи мухтасари банда аз ин китоби пурмазмун ва роҳнамои устои сарсупурдаи илму фарҳанг ва давлату миллат тоҷикон – Назри Яздонӣ. Илоҳо қаламатон тезтару дастҳоятон ҳеҷ гоҳ хаста наshawанд!

Холиқов А. Г.,
доктори илмҳои ҳуқуқ,
профессор

ЧАРО□БАДАСТЕ ДАР ФАЗОИ АНДЕШАИ ИЛМ□

Дар айёми таҳаввулоти кулӣ, дар даврони тағйирёбии низоми иҷтимоӣ ва тарҳрезии роҳи нав барои ояндагон аҳли башар ба худшиносӣ ва худошиносӣ эҳтиёҷи бештар зоҳир карда, дар тақопӯи шинохти хеш ва мавқеъгирии устувор дар ғирудорҳои дохилию байналмилалӣ қарор мегирад. Ҷомеа ва давлате дар чунин айём роҳи наҷот, ҳалосӣ ва пешравиро касб менамояд, ки фарзандони содиқу вафодор ва бохирадаш ба муҳимтарин масоили иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва динӣ ҷавоби дуруст, ба ҷомеа ғизои маънавии муфид, ба давлат ғояҳои наҷотбахшу созанда ва бунёдкор дода тавонанд. Дар ин маҷро дар қатори намоёндогони қишрҳои мухталифи аҳли илм хизмати содиқонаи ҳақиқатнигорони таърихӣ, шикоятандаҳои пардаҳои ғафси асрори куҳан, муҳаққиқоне, ки аз таърих доди адолат ҷуста барои миллат ва ҷомеаи хеш беҳтарин орзу, омол ва ғояҳоро тавлид мекунанд, бениҳоят бу-

зург аст. Бузургии ин раванд дар ду омил нухуфтааст. Аввал ин ки ҷавҳари онро дӯст доштани миллат, давлат ва ниёғони хеш ташкил медиҳад, ва дуюм ин ки ин ҷараён ба сӯи ҳалли муҳимтарин суоли ҷомеа ва давлати аҳли илм, ки мо кистем ва чи меҳоҳем гом бардоштан аст. Чунин ҷараён барои миллати мо, ки дар саҳнаи таърих азиятҳои зиёд кашада, дар сӯзишҳои таърихӣ омезишҳо ва бархӯрдҳои тамаддунҳо навгониҳои зиёди дохилию аҷнабӣ касб карда, имрӯз бо мурури замон дар шинохти аслии хеш танқисиҳо мекашад, басо муҳим ва зарур аст.

Назри Яздонӣ аз зумраи он олимоне, ки бо ифтихор дар маркази ҷараёни мазкур қарор гирифта, бо килки қалами хеш асрору мочароҳои таърихӣ ва муаммоҳои илмӣ гузаштаро боз карда, дар эҳёи таълимоти ниёгон, шинохти бузургони гузашта тадқиқоти нодирӣ илмӣ анҷом дода истодааст. Бузургӣ ва махсусияти маҳсули қалами эшонро дар он ёфтам, ки ӯ на танҳо моро ба гузаштаи хеш шинос карданист, инчунин ба муаммоҳои имрӯз, мушкилиҳои замонавӣ ва бемориҳои иҷтимоии муосир бо сабақи таърихӣ дармон бахшидани мешавад. Таваҷҷуҳ ба тоҷдорӣ гузаштагон, қонунпешагии қавми ҷамшедӣ, озодаслии соҳибони Самарқанду Бухоро, дифоъ аз арзишҳои миллию динӣ дар китоби тозанашири «Ҳикмати озодагон» (Душанбе, 2009, 256 с.), далели гуфтаҳои болоанд. Воқеан баёни андешаи ҳуқуқбунёдии давлати қадимаи тоҷикон, мавҷудияти алифбои «шоҳдабира», ки танҳо барои шахсиятҳои ҳуҷҷатҳои сирри махфӣ дошта дастрас будааст, ғалабаи надими Анушервон дар бозии шоҳмот ба намояндаи кишвари Ҳинд, номгузории бозии нард ба хотири шоҳ Ардашер ва рамзҳои он гарчанде зоҳиран ҳаёлию афсонавӣ намоянд ҳам, аслан бори вазнини

маънавӣ ва фарҳангиеро бар дӯш доранд, ки ба тарбияи насли солим, донишманд, хушёр ва бунёдкори Тоҷикистони соҳибистиқлол равона шудаанд.

Усули тадқиқи масоили иҷтимоӣ, ки фарогири хостори манфиати миллист, дар навиштаҷоти ин марди суҳан ба таҳаммулпазирӣ ва инсонгарой така намуда, интихоби озоди арзиши маънавиро тақозо дошта, дар зинаи муйян хеле нозук ва устокорона сарҳад ва маҳкамаи бинишҳои таасуби динӣ, миллий ва сиёсиро раҳна намуда, то ба болотарин арзиши ҷаҳонӣ – инсонгарой рафта мерасад. Тафовути биниши ӯ аз дигарон дар он аст, ки ба мартабаи инсондӯстӣ аз кӯҷаи худшиносӣ ва миллатдӯстӣ ҳидоят менамояд. Мутолиаи «Ҳикмати озодагон», ки саршори мавзӯоти мухталиф буда бидуни пайвастигии мантиқӣ ва таърихӣ баёни матлаб менамояд, ифодагари дард ва сӯзиши як нафар марди фидоии миллат аст, ки дар ҳолатҳои мухталиф, вазнию мушкилиҳои фазои андешаи илмӣ, маълумоту навиштаҷотҳои ғуразноку беандеша ва таърихдудию таърихсозии ғуразноки иддае аз аҳли илм, ба тори асаби ӯ ҷангу ба маънавиёташ хорӣ оварда, қалби ӯро ором нагузошта забонашро ба суҳан ва қаламашро ба ҳаракат даровардаанд. Парокандагии мавзӯот натиҷаи ноҳамвории масоили таҳлилшаванда, ғуноғунии фазои тафаккури илмӣ ва ғолибияти муваққатии қоидаҳои дугона ва сегонаи замони иттилоот ва инъикоси асли воқеияти зиндагии мост. Баландии парвози андешаи муаллиф ва назари кулӣ ба таърих ба хотири худдорӣ аз шоиба бо ғаризаҳо ва тамизи дурусти неку бад дар ин паҳност. Ин равиш муаллифро дар як маврид чун фарзанди замону донандаи асрор ва аз назари андеша собиту сайёр муаррифӣ карда, қалами ӯро ба воқуниши асрори даъватҳои замонавӣ роҳбад намудааст. Маълумотноки, дониш-

мандӣ ва забондонӣ чун чароғи маъфират имконият додаанд, ки андешаҳои устод на танҳо саҳифаҳои дури тори таърихро рӯшноӣ диҳанд, инчунин дар ҳолатҳои муайян ба торикиҳои фазои илмӣ ва бунбастиҳои андешаи муосир низ равшанӣ афканда, дар интиҳоб ва тамизи неку бад ба хонандаи имрӯз хизмат менамоянд.

Устодро чун чароғбадасте дарёфтам, ки ба ҷустуҷӯи ҳақиқат баромадааст. Дар торикиҳои фазои илмӣ истифода аз чароғи эшон муфид ва ба манфиати кор аст.

6.04.2009.

*Ғаниев Таваралӣ Бобоевич,
доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессор*

□А□ОННАМОИ ИНСОНИ КОМИЛ

Одамон дар тӯли таърих доимо дар ҷустуҷӯи роҳҳои ташаққули инсонии комил будааст ва суроғи онро аз пайгоҳбарону дину оин, урфу одати миллатҳо, давлатдорону сарватдорон, мактабу мадрасаҳо ва донишмандону хирадмандон, ҳунармандону пешвоён ҷустуҷӯ доштаанд.

Хушбахтона, имрӯз як фарди донишманди тоҷик бо ҳунари волои нақшбандӣ ва усули соддаю равони тоҷикӣ дар як китоби хурдакак тавонистааст мазмунро ҷой диҳад, ки вазнашро ҳазорҳо уштур бардошта наметавонад ва ганҷинаеро пайдо сохтааст, ки монанди дарёҳои софу равони Тоҷикистони азиз асту ташнагии ҳар инсонии аз ин «Оби зулол» нӯшандаро новобаста аз миллату мазҳаб ва дину оин шикаста, дилҳои онҳоро пок намуда, замириҳои ташналаби инсонҳоро хурраму тавонманд гардонид, ба уқёнуси ҷомеаи ҷаҳонӣ баромада, мувозинатро нигоҳ медорад. Бо ҳамаи ин бузургӣ устод Назри Яздонӣ аз касе чизе тамаъ надоранд ва хоксору ҳалиму меҳрубонанд.

Банда вақте ки ба мутолиаи ин китоби бузург сар кардам, сари ҳар як калима ва ҷумла маъниеро меиддам, дарк мекардам, ки тасвирашон боз ҳазорҳо маънии дигари чуқур дораду садҳо панду насиҳату равандҳою решаю пайванҳои дигар. Ин агар дар назари аввал аз донишмандию хираду дарки волои инсонии устод гувоҳи диҳад, аз тарафи дигар ин дарди дили пуртуғёну, доду фарёд ва гиряи як фарди ҷонфидои миллат мебошад, сари ҳар як шохи дарахти хушкідаи ватан – миллат, беқадрии инсонҳо, шахсиятҳои донишманду роҳнамоҳои миллат, зиёиёну аҳли қалам, шоиру навишанда, ҳофизу ҳунарманд, устоду шогирд ва дигар равандҳои номатлуби рафтори одамон, усули тарбияи ҷавонон, кам маъсулиятию ноӯҳдабароии сарварони зинаҳои гуногуни идоравӣ ва волидайнӯ устодони макотиби миёнаю олии кишвар, кассодии ҳусни сухан дар ҷомеаи имрӯзаи мо, беҳабарӣ аз худшиносии миллӣ ва беэҳтиромию хунукназарӣ ба неъматҳои Худованди пок ва истиқлолияти Тоҷикистон мегиряду месӯзад ва роҳи об мечӯяд, дорую дармон мекобад, ки моро аз ин бемори «Озод» намояд, то ба озодии аслии худ «Шоҳзодагон» ва ё «Каёниён» бирасем ва мақсади асосии китобро «Ҳикмати озодагон» номгузорӣ кардани устод низ аз чунин маънию мақом аст.

Ин аст, ки устод оғози суханро аз шоҳаҳои таърихии Ориёни Бостон иншо намуда, ба ҳар як давраи таърихии ташаккули миллати тоҷик нигоҳи хирадмандонаи худро дошта, решаҳои забонии пайдоиши тоҷикро ҳамчун як миллати адолатхоҳ, пешвою донишманд ва инсондӯсту меҳнатпараст дар сари ҳар калима исботи илмӣ намудааст. Аз мутолиаи китоб маълум мегардад, ки мо тоҷикон дар тамоми тӯли таърих ҳамвора дар ҷустуҷӯи инсонии комил будаем ва ба муваффақиятҳои

зиёде низ ноил гаштаем, ки дар байни дигар миллату қавмҳо ҳамчун пешвою сарвари доно шинохта шудаем. Яъне маънии аслии «Авасто», низ «Сарвари доно» буда, Зардуштро, ки аксари донишмандон Ҳакими Фурси бостон мехонандаш, шахсияти таърихӣ мебошад, ки тақвиятгари «Оташи фурузони зиндагӣ»-и инсонист, ки нураш фарогири фалакҳо буда, ҷаҳонро зебою равшан ва пок мегардонад.

Албатта Нури Куръонӣ, ки Нури Ҳидояти Иллоҳӣ дар таммадуни тоҷикон шинохта мешавад, ҳидоятест, ки инсонҳоро бо роҳи маърифат дар ҷараёни пурпечу тоби зиндагӣ роҳнамои карда, ба мақсади олии ҳеш мерасонад. Пешвоёну мутафаккирони миллати тоҷик Абӯҳанифа Нӯъмон ибни Собит (Имоми Аъзам), Абуабдуллои Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Умари Хайём, Фаридуddини Аттор, Абулқосими Фирдавсӣ, Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, Муҳаммад Ғазоӣ, Шайх Саъдию Хоҷа Ҳофизӣ Шерозӣ, Мирзо Абдулқодири Бедил, Абдурраҳмони Ҷомӣ ва дигарон аламбардорони маърифати ҷомеаи инсонӣ буданд, ки то имрӯз мислашонро ягон миллати дунё надидааст. Мавқею манзалату фикру ақида ва гуфтаҳои ҳар яке аз ин шахсиятҳои бузург дар китоб хеле саҳеҳу равшан ва дақиқу аниқ оварда шудаанд.

Нишонаи дигари фарқкунандаи китоб он аст, ки устод бо як тавонмандии ақлонӣ тавонистааст, то ҳодисаҳои таърихиро зинда гардонад ва дар муқоиса ба замони имрӯзаи мо аслашро пайдо намуда, ба хонандаи азиизи худ хеле соддаю равои мефаҳмонад, ки киҳо буданд авлоду аҷдодони мову ту ва чи тарз дар рӯи олам зисту зиндагонии бомаърифатонаю олию ҷовидона доштанд. Ин ҳидояти он аст, ки мо боз як бори дигар ба решаю пайванди худ назари тоза намоему ҳешро, падару модарро, фарзанд, қавму авлоду миллатро дар

чаҳони мушкилу мураккаби «глобализатсия – чаҳони-шавӣ» пояндаю устувор дорем ва ба ояндаи худ бета-раф набошем.

Мақсаду мароми инсонпарвариро муаллифи арҷ-манди мо дар таърихи тамаддуни миллӣ, дар шеърӯ суруди аҷдодӣ, маснавию шоҳномаҳо, хирадномаву пандномаҳо ғазалу рубой, достону таронаҳо пайдо на-муда, ба хонандаи имрӯза ҳамчун роҳнамо пешниҳод менамояд. Устод оиди маърифатпарварӣ ва гиромӣ до-штани аҳли қалам аз тарафи шоҳони форс, махсусан за-мони Сомониёро оварда, ёдовар мешаванд, ҳеҷ гоҳ дар ҳеҷ давраи замон донишмандону хирадмандони тоҷик аз назари шоҳону вазирони аслии тоҷик дур набуданд ва зери сарпарастии онҳо қору ғайолият дошта, ҳуди шоҳзодагон аз аксари илми замони худ пурра бархур-дор буда, доимо дар дарборҳо дар гирду атрофи онҳо, маҷлису шабнишиниҳо бо суҳанварону мутафакки-рон мегузашт ва дар ҳаллу фасли масоили давлатӣ низ машварату маслиҳати донишмандону хирадмандон дар мадди аввал меистод. Хирадро як қудрати волои инсоние, ки пайвандгари ҳодисаҳои заминию осмонӣ ва нерӯи пурқуввати дастгирии инсонҳо дар рӯи замин меҳисобиданд. Дар муқоисаи ин нерӯи бузурги таърихӣ вақте устод ба давронӯ замони худ назар намуда, муқо-иса дорад, қалбаш садпора мегардаду дар саросари ки-тоб дар ҷустуҷӯи он аст, ки чаро?, чаро? Ва боз чаро? Мо бо ҷунин пиндору гуфтору рафтор гирифтаем? Чаро соҳибқаламонро гиромӣ надошта, китобхояшон-ро дар ҷопхонаҳо месӯзонему, ба тухмату бӯхтонҳои ғарзнокӣ ғайринсонидошта даст мезанем. Чаро қадри китобро ки дар ҳамаи давраи замонҳо беҳтарин роҳна-мои инсонист намедонем. Ба ҷои хондану баҳрабар шу-дан аз нерӯи ақлонии инсонӣ, бо гуфтаи нопокзодаго-

ну замонасозону мансабпарастон бовар карда, ҳар гуна бадгӯиҳо дар ҳаққи китоб, ҳатто дар ҳаққи китобҳои дарсию касбӣ мегӯем? Бояд бигӯям, ки устод ҷавобро низ хеле ва хеле мардонаю моҳирона, беғаразонаю одилона ёфтааст, ки хонандаи тезбин онро мебинаду дарк мекунад. Ин боз як нишонаи бузургию ҷавонмардии устод аст, нотарсида сухан гуфтааст, ки мутаасифона, на ба ҳамаи аҳли қалами имрӯзаи тоҷик хос аст.

Банда низ ҳамчун як фарде, ки оиди роҳбарӣ дар ме-
неҷменти тоҷик китобҳо иншо намудаам ва дар навбати хеш ба зерӣ калтаки кӯрбинони миллат гирифтор шуда будам, сари ин гуфтаҳои устод андеша дошта, дилгир аз онам, ки чаро имрӯз дар корхонаю муассисаҳо, идораю вазоратҳо бахше аз шахсиятҳои соҳибмансаберо, ки ҳамчун «роҳбар» муаррифӣ мешаванд дидан мумкин аст, ки дар пиндору гуфтору рафторашон нишонае аз инсонпарастию маърифатшиносӣ, сухандонию ҳалимию меҳрубонӣ, адолату адолатпарварӣ дида наме-
шаваду молу матои истеҳсолӣ, касбу хунари кордонияшон ҳатто дар Ватани худ харидор надоранд? Имрӯз дар Тоҷикистон! Фирмаҳои хориҷии чинию, туркию, эронӣ бо навтарин технология роҳзозу неругоҳсоз. Мо бо ҳамон технологияи кӯҳнаи 40-50 сола ва юғу испорамон даъвогари роҳсозию кишоварзӣ. Мактабҳои туркию русӣ байрақбардоранду, тоҷикиҳо дур аз байрақ.

Пурсида мешавад, ки мо бо ин мактабу аҳволи дониш то ба кучо мерасему ба кучо равонем? Оё ин аҳвол моро ба хӯшачинии киштзори Ватан, ки устод Лоик таъкид карда буданд, намебаранд. Дар ҳоле ки дар тамоми дунё норасогии тамоми намуди захираҳо дида мешаванду соҳибкорони давлатҳои пешрафта талоши аз худ кардани бозори навро доранд. Мо бошем боз бо замзама суруд ҳам мехонем: «Бигзор гадо бошам! Дар

хоки Ватан бошам!» Гадо будан дар хоки Ватан гуноҳи азим аст, ки моро на Худо мебахшаду на хоки Ватан.

Устод Назри Яздонӣ низ дар ин китоби пурганҷи хеш камбағалиро гуноҳи азими инсонӣ гуфтааст, ки ин саду дар сад қабул аст. Аз нигоҳи мо низ беҳирадию бедонишии касбӣ ва бекорӣ гуноҳи азимест, ки бахшоиш надоранд. Ин ношукри аз неъматӣ ақлониест, ки Худо-ванд ба ҳар яки мову Шумо додааст.

Дар нуктаи дигари китоб, ки омӯзиши ҷисму ҷон, рӯҳ ва касбу тавонии одамӣ аз нигоҳи пурарзиштарини «Маснавии маънавӣ»-и Мавлонои Балхӣ омадааст, устод боз нуктаҳоро аз қабилӣ тарбияи ҷисму ҷон, ҳусни сухан, боварӣ, ошиқӣ заминӯ осмон будани Ҳазрати Мавлавиро ҳамчун як инсонӣ комил пайдо намуда, инсонҳоро ба султони нафсу тану ҷони худ будан, покизагию дилбохтаю шайдову ошиқӣ зори офаридгор ҳидоят дорад. Ҳидоят ба ҷустуҷӯи асл, покии асл, дарки воқеият, истифода ва баҳрабарӣ аз ақлҳо, расидан ба худ бо роҳи худинкишофӣ баёни китоби бузурги «Маснавии маънавӣ» аст, ки Мавлоно дар он таъкид дорад, «Ӯ худӣ худро дар ӯи ӯ бичӯ». Ё дар ҷои дигар Мавлоно доимо дар суроғи инсон будани худро мефармояд:

Ди шайх ба чароғ мегашт гирди шахр,

К-аз деғу дад малуламу инсонам орзӯст.

Устод инсонӣ рӯзгори моро бар асари худбохтагӣ, мошинзадагӣ, чизпарастию мансабпарастӣ асолати худро аз даст дода медонад, ки ин қашшоқии миллат буда, хеле хатарнок аст. Қашшоқии маънавиёт ин қашшоқии ҳиммати миллат аст.

Бояд бигӯям, ки барои банда, ки ҳамчун як фарди иқтисодшинос ба гуфтаҳои боло назари боэҳтиромонаи худро дорам, ин китоб пойдевори фаҳмишҳои иқтисодии ҳар як фарди солим буда, аз оила ва фарди одӣ сар

карда, то ба корманди олимақоми ҳукуматию давлатӣ бояд китоби болои мизӣ бошад. Дигар ин ки устод Назри Яздонӣ, ки як уқёнуси беканори дониш ҳастанд ва хушбахтона, дар айни камолоту тавонмандии эҷодӣ мебошанд ва чун боғи пурсамари инсонӣ меваҳо доранд, моро хушдор месозанд, дастгирии ҳаматарафаи моддию маънавиро намуда, ҳарчи ҳосили зиёди ин боғро барои имрӯзаю ояндаи инсонҳо гирифта тавонем.

17 сентябри соли 2009.

Душанбе

*Саъдулло Раҳимов,
мудири шуъбаи фарҳангшиносии
Институтуи фалсафа,
сиёсатишиносӣ ва ҳуқуқи АИ ҶТ,
доктори илмҳои фалсафа,
профессор*

ДИЛАМ ЯК РЌЗ МЕТАРКАД

Масъулият дар баробари мероси назми ҳикматбори тоҷикиву форсӣ, ки шухрати ҷаҳонӣ дорад, азим аст. Дар ин фазо чизи нав гуфтан корест басо душвор. Аммо аз ҷониби дигар набояд ба қисмат тан диҳему аз бузургони хеш бут созему хомӯш биему хомӯш равам. Мебояд коре кунем, ки барои эҳёи дубораи миллатамон заминаву фазо фароҳам биоварем. Пеш аз ҳама бо некбиниамон, бо ташаббусе дар фазои маънавиёт, дар фазои шеър ҳикмат.

Назри Яздонӣ аз қабилӣ ашхосест, ки ба эҳёи миллату фарҳанги тавоноӣ вай бовар дорад. На танҳо бовар дорад, балки ба эҳёи дубораи он дар паҳлӯи дигар фарҳефтагон пайваста сахм мегирад. Ҳам шеър мегӯяд ва ҳам дар риштаи фалсафа ва фарҳангшиносӣ тадқиқотҳои илмӣ анҷом медиҳад.

«Ҳар нафаре, ки алоқаманди шеър аст» саодатмандтар аст, – мегӯяд ӯ. «Шояд ҳамин наштаи ҳамешагии шароби ноби шифоҳиву китобӣ буд, ки моро ба сӯи то-

кистонҳои тоза кашид. Ва ман дастгоҳе барои сурудани суханам дуруст кардам. Ба ин манзил расидам, ки шеър бояд пурмаъно, зебо, фаҳмо, гӯё бошад». Аз ин ҷост, ки «дастгоҳи дурусткардааш» бештар маҳсуле омода месозад, ки моро ба вачд меорад, бо шурби мудомаш зиндагии шеърдӯстонро рангин месозад.

Хулоса Назри Яздонӣ файласуфе аст, ки шеър мегӯяд. Ва ӯ шоирест, ки дар шеъраш ҳикмат ҳаст. Гӯё рӯйдоди табиӣ аст барои фарҳанги форсӣ. Вале имрӯз, мутаасифона, мо кам мебинем шоиронро, ки дар шеършон фалсафа бошад ва ӯ кам мебинем файласуфонро, ки шоир бошанд ӯ ки дар андешаҳоишон мисли шоир ҷаҳонро бигунҷонанд. Мо бештар шоирӣ ҳарфаиеро мебинем, ки қофия дуруст мекунад ва ҳам файласуфиро, ки на бо эҷоди ҳикмате машғул аст, ки нав бошад, балки ӯ бештар ба шинохти ҳикматҳои гуфташуда банд аст. Дар шеъру фалсафаи миллатамон мо имрӯз кам мушоҳида мекунем, ки ин ду падида, ду қутб ба ҳам тавбаъ омада бошанд. Ҳол он ки ҳикмате, ки дар шакли назм гуфта шудааст, шеваест хос дар шеърӣ ноби тоҷикӣ. Маҳз ҳамин чиз неру ва ҳуввияти онро муқаррар кардааст.

Албатта дар шеъри Назри Яздонӣ таҳқиқи масоили ҳастишиносӣ назарияи маърифат ва ӯ ҷаҳони кабирӯ ҷаҳони сағирро ба он шеваю маъние, ки дар фалсафа арзёбӣ мешавад, намебинем. Аммо ҳамин масоил бахусус масоили умдаи ахлоқӣ, зебоишиносӣ, масъалаи мақоми инсон дар ҷомеа, масоили арзишҳои маънавӣ, мерос, масоили саодату ишқро дар таҳияи мавзӯҳои мухталифу доғ пайдо карда метавонем. Шеваи фалсафии шеърҳои Назри Яздониро маҳз санъати образфарӣ таҳким бахшидааст, ки ҳадафаш дар ҷузъ кулро дидан аст. Дар мисоли падидаҳои оддӣ рӯзгор масоил

ли (проблемаҳои) амиқи иҷтимоиро гуфтан.

Дар партави ҳамин дидгоҳ мехостем чанд хусусияти эҷодиёти Назри Яздониро то ҷое, ки мо худ барои худ тавонистем кашф кунем, баррасӣ намоем. Ва манбаи ин таҳқику баррасӣ маҷмӯаи эшон аст бо номи «Дилнигора, ки ба наздикӣ нашриёти «Деваштич» ба таъб расондааст.

Дар маҷмӯа ҳарчанд шеърҳои тоза кам мушоҳида мешаванду бештар сурудҳои пешин ҷой гирифтаанд, аммо онҳо ба назарам ин бор бештар танзим шудаанд.

Аввалан, тавачҷуҳ шавад ба номи маҷмӯа – «Дилнигора». Номест зебо, аз сохтаҳои худӣ муаллиф. Дар муаррифаи маҷмӯа сабаби чунин номгузориро ҳамчун тарҷумаи истилоҳи «кардиограмма» ба калам додаанд. Ва воқеан номест гӯяндаи бисёр маъниҳо. Ном рамзӣ аст. Рамзгӯӣ – яъне дар ҷузъ куллро ғунҷондан, гуфтем, аз сифатҳои шеъри ҳикматомез мебошад. «Дилнигора» – яъне огоҳ кардани дигарон аз олами ботини хеш, аз он дарду фараҳ, ки дили гӯяндаро гоҳ мефишораду, гоҳ васеъ мегардонад ва бо ҳамин набзи зиндагии фардиаш бо набзи зиндагии ҷаҳонӣ, бо рӯзгори миллат ҳамоҳанг мешавад. Ва агар суҳангӯӣ фарзанди замони хеш ва хирадманду диалоҳи вай бошад, аз гуфтаҳояш рӯҳи замон, бӯи ватан, дарду фараҳи миллат эҳсос мешавад. Ба мушоҳидаи мо шеърҳои Назри Яздонӣ аз қабилӣ ҳамин гуфтаҳоянд.

Гуфтем, ки шеърҳои пешин дар гурӯҳбандии нав омадаанд.

Баҳши аввал «Ориёна» ном дорад. Баҳши дигар – «Орифона». Ва баъд «Ошиқона», «Бо тарона».

Дар худӣ ҳамин гурӯҳбандӣ ва номгузорӣ муҳтаво ва ормони суҳанвар ифода ёфтаст. Балки ин номҳо ифодагари қутбҳои асосии таърихи ҳаёти маънавии мову

шумоанд.

Бешак мавзӯи «ошиқону орифон» дар шеъри Назри Яздонӣ мақома дорад хос, вале эшон яке аз нодиртарин шоироне мебошанд, ки дар шеърҳои хеш бештару пайваста мавзӯи тамаддуни ориёӣ, тамаддуни одамгароиро васф кардаанд. Эшон дар шеърҳои хеш аз пеш ба мавзӯи Ватан даст зада, дар таҳқиқи ин мафҳуми муқаддас низ кӯшишҳо ба харҷ додаанд. Аз ин хотир он кас наметавонида дар таҳқиқи мафҳуми Ватан аз тамаддуни ориёӣ истифода набаранд. Чаро ки оғози мо аз ин тамаддун аст.

Дар замони Шӯравӣ мафҳуми «Ватан» марзу бум ва мундариҷаи хосро дошт. Дар он шаҳяки рӯи замин – Евроосиё бо номи СССР ватан доништа мешуд. Ва Тоҷикистон дар он бештар чун як ҷузъи кӯчаки ҷуғрофӣ эътироф шуда, дар он ғунҷондани маънии васеи таърихиву фарҳангӣ ба мисли Ориёно имкон надошт ва ё агар дошт камтарин буд. Балки дар замони Шӯравӣ, шояд ба хотири он, ки ҷанг бо Германияи фашистӣ пушти сар шуда буд ва аз боиси он, ки фашистон бо даъвоҳои золимонаву зишту фоҷиабори худбинонаи хеш рамзу символҳои ориёиро истифода карда, ба номи поки ориёӣён доғ оварда буданд, оиди тамаддуни ориёӣ хеле кам ва бештар бо оҳанги маломату ситеза ҳарф мезаданд. Ва ворисон метарсиданд, ки номи ориёӣ ва ориёноро ба забон гиранд. Танҳо таърихшиносони таъвоно ба мисли Бобочон Ғафуров ин истилохро ба кор мебарданд, чун дар даст асноди инкорнопазири таърихӣ доштанд.

Дигар ин ки дар замони Шӯрави таърихро таҳриф ҳам мекарданд. Хусусан таърихи миллату қавмиятҳое-ро, ки ба Иттиҳоди Шӯравӣ ворид шуда буданд. Маҳз ба ин далел буд, ки Назри Яздонӣ дар синни 10-12 со-

лагӣ дар китоби дарсияш на тасвирҳои лафзии бемисли аҷдодонаш, ба мисли Аноҳита Ардвисураро, балки тасвирҳои зебогароёнаи Юнону Руми қадимро, ки дар асл тақлиди дусадӯ чанд сол баъди Аноҳито Ардвисура буданд, медид.

Хушбахтона мо имрӯз бо итминон дар ин бора, ки Ориёно моро Ватан аст ва мо аз табори ориёӣ ҳастем, ҳарф мезанем. Ва ҳарфҳоямон пазмонӣ аст. Дард дорад. Чаро ки ба мо дар ҳамон солҳои Шӯравӣ дурӯғ мегуфтанд, моро аз таърихи аҷдодиамон ҷудо сохта, таърихи миллати моро нокомилу ақибмонда муаррифӣ мекарданд.

Вале аҳсант ба аҳли башар, ба пажӯҳишгарони поқвичдон, ки барои мо дубора таърихи асили аҷдодонамонро баргардонданд. Ҳар чанд ин таърих нопурра аст, ҳарчанд ҷоҳилоне ба мисли Искандари Мақдунӣ ва мазҳабӣҳои хурофотӣ аз мо наскҳои Авасто, муҷассамаҳои Тахти Ҷамшеду нигораҳои беҳамтои Афросиёбу Панҷакенти қадимаро рабуданд, вале имрӯз ҳатто пораҳои парокандаи ин мерос ифтихори миллии моро боло мебарад, чаро ки ҳатто ҳамин поранишониро аз бузургии тамаддуни одамшумули ориёӣ шаҳодат медиҳад.

Равам кӯ ба кӯ, то ки пайдо кунам,

Пароканда ганчи қадими Ватан. –

гуфтааст Назри Яздонӣ.

Мазӯи Ватан дар шеърҳои Назри Яздонӣ мақоми хос дорад ва «зоҳир» ва «ботини» он ба шеваи шоирона ва орифона пайваста таҳқиқ шудааст.

Вактҳои охир дар назми мо ашъори патриоти хеле зиёд шудаанд. Вале кам андар ками ин ҳарфзаниҳо ба дили кас раҳ меёбад. Бештари онҳо нағоранавозии хушқу холиро мемонанд. Патриотизми асил шиор нест. Бо

«ман ватандор» гуфтану даст ба сина задан кас патриот нмешавад. Ватан «таблакзаниро» дӯст намедорад. Ватан кирдор мецоҳад. Хомӯшона кореро ба нафъи ҳамин сарзамин. Ҳамдиёрон кардан мецоҳад. Ватан, ки аслан макон ё мавзеи ҷуғрофӣ нест. Ватан фазо аст, фазои рӯхӣ, ки туро имкон медиҳад бо худ ва дар худ бошӣ. Ватан худӣ ту ҳастӣ ва боз ҳазорону ҳазорон нафарони дигар, ки мисли ту диле доранду, хомӯшона, дилгармона, орифона, ошиқона, бо ҳикмати хусравона коре мекунамд ба нафъи сарзаминеву мардуми он.

Дар шеъри Назри Яздонӣ ҳамин гуна дарк кардани меҳри Ватан эҳсос мешавад. Барои эшон Ватан на танҳо мафҳуми маънавӣ, мафҳуми моддӣ низ ҳаст. Ғайр аз мавзеъву ҷою макон, сангу об, балки одамон низ барояш Ватан ҳастанд. Балки ин «моддиёт» муҳимтар аст аз ҳамаи дигар омилҳору рукнуҳо дар шинохти Ватан.

*Эй бародар- пораи ҷисми Ватан,
Пораи дигар манам аз ин бадан.
Мову ту чун якдилу яктаи шавем,
Комилу якпора мегардад Ватан.
Ё ки
Ман чӣ дорам?
Як бадан,
Яъне, ки дорам
Як кафи хоки Ватан...
Чун тани ман,
Мешавад охир насиби хокдон,
Бояд он бошад,
Насиби хоки поки Тоҷикистон.*

Ин мисраъҳо мисраъҳои ошиқонаанд, шабеҳи ишқи орифе, ки ҷонаш дар ҷустуҷӯи ҷони ҷонон аст. Ҳамин меҳри орифона ба Ватан дар шеъри дигари Назри Яздонӣ боз ҳам равшантар ифода ёфтааст:

*Атри кафанам чамъ биёред зи Хуҷанд,
Аз Балху Самарқанду зи Хоразму зи Қуҷанд.*

Аз ин боис Назри Яздонӣ солҳои ҷанги бародар-
кушӣ мушавваш, ки агар ин қадар пораҳои ҷисми ватан
кушта мешаванд, агар қисми дигари тани Ватан марзи
онро тарк кунад, аз Ватан чӣ боқӣ хоҳад монд?!

*Буду нобуди диёрам дар бало шуд гарқи хун,
Об дар халқу нафасҳо дар ҳаво шуд гарқи хун.
Банду пайванди муҳаббат ончунон даршикаст.
Обу хоку оташу ҳатто ҳаво шуд гарқи хун...*

Дар дигар шеъраш бо ҳаяҷон гуфта:

*Оҳ ҷонам,
Зери бори бекаронам,
Вой ҷонам,
Нотавонам, нотавонам.
Тӯдае дар ҷустани алмосу зар,
Аз баҳои хоки меҳан беҳабар,
Тӯдаҳо дар ҷустани нону кафан,
Ман кафан меҳоҳам аз хоки Ватан...*

Ин тавр бо муҳаббат, ошиқона, орифона дониستاني
«хоки меҳан» метавонист минбаъд чунин таронаи му-
тантанро ба вучуд биоварад, ки ҳар ватандорро агар
хуфта бошад, бедор менамояд, агар нишаста бошад ба
по меҳезонад, агар бе амал истода бошад, ба амал хи-
доят мекунад, ба амали созандагӣ, амали ватанорӣ,
амали ифтихори комил доштан аз сарзамину кишвару
мардуми хеш ва мероси бои одамрабӣ қадима:

*Ихтисоси ориёни таборам,
Заргарӣ, одамгарӣ, оҳангарӣ ҳам ҳаст,
Аммо заргарӣ нест.
Асли миллатам,
Одамгаростӣ.
Шод Бодо Ориёно,*

*Ориёни бостонам,
Тоҷикистони чавонам,
Порае,
Як пораи рахшандае,
Аз мағз, мағзи Ориёно,
Балки мағзи маҳзи нағзи Ориёно
Ояти инсофу имонам,
Маҳзари имону вичдонам,
Тоҷикистон, Тоҷикистонам.*

Албатта дар ин ғӯишҳо гоҳе оҳанги супоришӣ эҳсос мешавад. Супориши ичтимой. Баъзан сатрҳо ҳамчун гимн ба ғӯш мерасанд, ҳамчун сурудҳои минбарӣ. (Ба дар омади гап бояд гуфт, ки шеърӣ Назри Яздонӣ бештар содаву равон ва дорои ритму мусиқие мебошад, ки хеле осон метавонад ба тарона табдил ёбад. Табиист, ки Назри Яздонӣ яке аз шоиронест, ки шеърашон аз ҷониби ҳофизон бештар суруда мешавад).

Аммо дар таронаҳои меҳанпарастонаи Назри Яздонӣ ва шахсан барои банда шеваи зайл бештар хушоянд аст:

*Дилгир шудам биё, ки Ёвон биравем,
Сайри чаману нистаи хандон биравем.
Ҳушёрӣ бас аст, масту хандон бархез,
Мастона диёри Хоҷамастон биравем.*

Аз ин шеваи шеърғӯӣ ҳаловат мебарам. Шояд аз он боис ки шабоҳат ба рубоии халқӣ дорад. Худи Назри Яздонӣ ҳам беҳуда «Дар ҳошияи шеър» ишора накардааст, ки шеърӣ мурдумро дӯст медорад. – «...Вобаста надорад. Тамаъе, тамаллуқе надорад. Онро бузургтарин шоирон гуфтаанд, шеърашонро имзо накардаанд. Барояшон бақои ормоншон аз бақои унвоншон муҳимтар будааст... Хуш ба ҳоли шоире, ки шеъраш аз дафтараи забони мардум меравад, пирону кӯдакон,

зану мард онро замзама мекунад».

Ин ормони олий аст барои шоир. (Ва шояд на факат барои шоир бошад. Фикр мекунам файласуф ҳам ва ё эҷодгари дигар ҳам дӯст дорад, ки молаш писанди мардум шавад)...

Ва хушнудам аз бештари шеърҳои Назри Яздонӣ, ки дар ҳамин шева суруда шудаанд:

*Ман садқа шавам лаҳҷаи Хингови туро,
Мастонагиву хурӯши Равнови туро,
Ман садқаи покизагии Ҳавзи Кабуд,
Ман садқаи сабзинагии сардараҳо...*

Хулоса, дар назми Назри Яздонӣ кӯшиши бисёр ба харҷ рафта, то шакли рубоии халқӣ ва ё амсоли ин анвоъи содаву равони назми шифоҳӣ роиҷ гардад.

Масалан, суги «Шарора» ба сурати зайл суруда шу-дааст:

*Ҷонам таҳи хоку ормонам таҳи хок
Як деҳи ҷавони гулфишонам таҳи хок,
Сад ҷомасафед пирамардон таҳи хок,
Сад куртасафед наварӯсон таҳи хок.*

Ё дар «Ишқи ногуфта» қаҳрамони лирикӣ шикоят мекунад:

*Суханам дар даҳанам месӯзад,
Решаи ҷону танам месӯзад.
Гӯйе дар дили фонуси сафед,
Баданам дар кафанам месӯзад.*

Дар мавзуи модар ва падар ин қадар сурудаҳои сарамаҷуд аст, ки гумон мекуни дигар чизи нав гуфтан дар ин мавзӯ кори муҳол аст. Вале вақте ки ашъори Назри Яздониро меҳонӣ, боз тобишҳои тару тозаеро дармеёбӣ ва аз тавоноии шеъри тоҷикӣ ифтихор мекуни.

Вазъи хеле одиву маъмулӣ аст, агар сари хон баъд аз таом падар ва ё модар дуо мегуянд. Вале дар шеъри На-

зри Яздонӣ дидам, ки ҳамин чизи одии ҳамарӯза дар навъи шеър чӣ тобиши хуввияту маъниҳои ғаниву зеборо касб мекунад:

*Хонаи кули ҷаҳон обод кун,
Синаи ғамдидагонро шод кун,
Ҳар дили садпорову овораро
Ҷамъ кун, аз дарду ғам озод кун.*

Баъди шунидани ин навъ дуо, ки хеле содаву равон вале самимиву дилнишин аст, «ман»-и дар рӯҳияи атеизм тарбияёфта беихтиёр ва бо ифтихор пеши ин дуогӯй, ки бовараш дорам ва ҳам дӯсташ медорам, даст ба дуо мебарам.

Ман ҳамин зайл дуоҳои шоиронаи тоҷикиро дар филми дӯсти азизам Сафари Ҳақдод низ дидаву шунида будам, ки дар филми мустанади «Суннатҳои муқаддас дар ҷойҳои муқаддас» таҷассум карда буд. Чи ширину, самимонаву шоиронаанд дуоҳои тоҷикӣ!

Маҳз модаронанд, ки моро новобаста аз он ки кӣ шудаем ё нашудаем, ба чӣ мартаба расидаем ё нарасидаем, лаҳзае ҳам бошад, ба асли хеш бармегардонанд ва маҳз дар ҳамин гуна лаҳзаҳо мо ба зиндагӣ, умуман ва маҳз, ба зиндагии хеш бештар баҳои дуруст медиҳем. Шояд яке аз сабабҳои маҳбубияти падару модар дар ҳамин бошад, ки дар канори нишон мо зиндагиро бо ранги аслаш мебинем. Аз ин хотир вақте ки онҳо, азизони воқеъбинии мо моро тарк мекунанд, ба дунёи само мераванд, диламон дард мекунад ва мегӯем:

*Дар домани хоки Ҳисор
Оромгоҳат модарам,
Оромҷои ҷони ман,
Эй бахти рафта аз сарам.*

Ё нафаре, ки падарашро гум кардааст, ин қадар бо алам ба парасту мурочиат мекунад:

*Эй парастуи навбаҳори ситам,
Эй парастуи ошёни падар.
Ин баҳорон сафар куҷо кардӣ,
Хонаи мо наёмадӣ дигар.*

Шоир дар парасту шабеҳи рӯҳи падарро дида, ки ин баҳорон ба ошёни ӯ дигар барнагашт. Образи хеле таъсирбахш ва ҷолиб ва ҳам зебо. Ва ҳам ассотсиативӣ ё ба истилоҳ ҳадсӣ аст. Парасту одатан дар хаёли ҳар зиндадил хонаи падарӣ, хонаи овони тифлиро ба ёд меорад. Ин образ – образи тоҷикӣ аст. Тоҷикӣ аз он боис ки, масалан, шоири барҷастаи рус А. Фет ҳамин образи парастуро ба тариқи дигар, дар мавзӯи дигар, ки хосси дунёбиниву дунёшиносии русӣ тараннум кардааст.

Аслан дар шеъри Назри Яздонӣ дар паҳлӯи равонгӯӣ, дарёфти мавзӯъ ва навъҳое, ки ҳуввияти шеъри миллиро тақвият медиҳанд, боз тасвирҳои ҷадидро мебинем, ки маъниҳои амиқро дар худ ғунҷондаанд. Баъзе аз онҳо ба симболи барҷаставу ғўянда табдил ёфтаанд.

Яке аз онҳо «чинорҳои сарбурида» мебошад, ки аз ҷониби шоир борҳо истифода шуда, вале дар мачмӯаи мазкур дар «Шеъри сафед» дар матни зайл омадааст:

*Ғуноҳи сарбаландии чинор аст,
Ва ё айби хати сими кашида,
Ки ман дар кӯчае як рӯз дидам,
Сафи сабзи чанори сарбурида.*

Инҷо сухан сари сарбаландон меравад. Рӯзгор ба пастони дунё аслан коре надорад. Сарбаландонанд, ки ҳама «теғи барқи рӯзгоронро» ҳамчун барқгардон аз вучуди худ меғузaronанд, ҳама дарду зарбаҳои зиндагиро пеш аз ҳама дар фарқи худ меёбанд.

Назри Яздонӣ дар пайдо кардани аломату символҳои бадеӣ ва ташбеҳҳои нишонрас хеле ҳунарнамоӣ кардааст. Мисолҳои зерин аз завқу истеъдоди баланди

суханварӣ, тасвирҳои зебо, дарёфти маъниҳои тоза дарак медиҳанд:

*Сирате чун сирати хуришед хоҳам:
То надонам фарқи зангиву фарангӣ,
Фарқи Мӯсову Масеҳо.
Фарқи масҷид аз калисо,
Фарқи ринду порсоро.*

Дӯст доштам ҳикмати зерини шоирро, ки меғӯяд:
*Ҳайфи зар дар кисаи марди хасис,
Ҳайфи акли равшани ибни риё.
Ток агар бемуттако шуд, бок не,
Ҳайфи фазли рафта дар роҳи хато.*

Дар қатори шеърҳои зебо, ки пур аз эҷозу боёфтҳои тасвириву маънавӣ аст, шеърҳои «Дилам як рӯз метаркад», «Рӯди Сайхун дар гирифт», «Лабат ҳам шира дода, ҳам шарора», шеъри бисёр мафтункунанда бо шаклу мавзӯаш, шеъри маҳрамона, ки ба андешаи ман яке аз шоҳкориҳои назми ишқии Назри Яздонӣ аст – «Дастҳоям аз биёбонҳо...» ва ҳам шеърҳои дар қолаби шеъри классикӣ гуфташуда ба мисли «Орифона» маҳз тавоноии Назри Яздониро ҳамчун шоири ҳассос ва зебоигарой бештару хубтар таҷассум намудаанд. Дар ин шеърҳо хусни ҳастӣ ҳаст, кайфияти ишқӣ мастона. Зебоии маънӣ ҳаст ва ҳам тавоноии суҳан ва суҳанвар. Дар «ҳастишиносии» назми Назри Яздонӣ он қадар кашфҳои тоза ва вачди зиндагипарастӣ ва зиндагисозӣ ҳаст, ки аз дарки он ва ҳаловати бепоёнаш дили хонанда ба истилоҳи худи устод метавонад битаркад...

*Саъдулло Раҳимов,
мудири шуъбаи фарҳангшиносии
Институтуи фалсафа,
сиёсатиносии ва ҳуқуқи АИ ҶТ,
доктори илмҳои фалсафа,
профессор*

ДУРУД БАР ШУМО БОД, УСТОДИ АР□МАНД!

«Ҳикмати озодагон»-ро бо завқи зиёд хондам. Шояд ин ягона китобе буд дар солҳои ахир ба забони модариам, ки ин қадар бо ҳаваси зиёд хондам. (Истисно чанд чилди шеърӣ, албатта). Ҳавасам омад, ҳасад бурдам (бе-лой завистью). Шумо ин қадар содаву равон ва образнок ва гирову пурмаънӣ мавриди масоили мураккабу доғ суҳан кардаед, ки мислашро ман фақат дар забони русӣ медидам ва орзу мекардам, ки дар забони модариам низ кош чунин китобҳо мебуданд. Китоби Шумо сайр аст ба олами тамаддуни одамгирӣ ватанӣ. Шумо зарршинос. Он чунон дурру гавҳар гирд овардаеду андешаҳои арзандаву ҷолибе иброз намудаед, ки ман бо ҳамин гавдаи чоқам боз қабат-қабат гӯшт мегирифтаам. Гап дар сари ин, ки Шумо оиди ҳамон масоил ва аз ҳамон мавқеъ баҳс кардаед, ки мани камтарин низ ба он майлу рағбат доштаму дорам, вале то ҳанӯз накардаам, натавонистаам. Яке аз умдатарин дастоварди Шумо ин

аст, ки таърихи тамаддуни ориёиро на ҳамчун маводи таърихӣ, гузашта, маводи мурдаву бечон, балки Зинда, дар рағу пайямон буда, дар тасаввуроти имрӯзаӣ мо ҷавҳарӣ гардида муаррифи кардаед. Шумо ба ин мероси зинда аз дидгоҳи як ориёии имрӯза, як интеллигенти асил, ки аслан аз тамаддуни ҷаҳонӣ бохабар аст, назар кардаед. Ва дар ин назар таасуб ва ё миллатпарастӣ нест. Ва назаратон як зайлу хаттӣ (линейный) нест. Он ба истилоҳи худатон мисли дилнигора ҳама самтҳои аз хат берун тағу болоро дар лапишҳояш дарку сабт кардааст. Гузоришҳоятон ҳам аз дидгоҳи ҷомеашиносӣ, фарҳангшиносӣ, арзшиносӣ, сиёсатшиносӣ, зебоишиносӣ, матншиносӣ ва дар маҷмӯъ ҳикматшиносист. Гузоришҳоятон комилу серсоҳа ва серпахлӯ баромадаанд. Хусусан таҳлили мавзӯи мақому мартабаи зиёӣ дар ҷомеа, табақабандии аҳли зиё ба донишманд, хирадманд, ҳақимиву нубувати маонӣ ғиғони маро баровард! Охир ин чизро ман ҳам кайҳо боз азми навиштан доштам. Вале Шумо ин қадар серпахлӯ ва дақиқ ва хирадмандонаву мавзун ва хоно навиштаед, ки мафтун шудам. Назари Шумо оиди Сухан, Суханвар, Шеър ва аҳли Шеър низ аз қабилӣ андешаҳои ҳақимона мебошад. Аз савту шеваи гузоришҳоятон хушам омад. Ман кайф кардам аз он, ки дар гузоришҳоятон тамаддуни исломиро бо тамаддуни тоисломӣ ва асрӣ тавҳам оварда, якеро бо дигар дар сатҳи ганҷи маънавии миллат оштии кунондаед. Дигарон то ҳамин дам аз ўҳдаи ҳамин кор то ҳол набаромада буданд. Кайфам омад аз он, ки дар гузоришҳои баъзе масоил Шумо нуқта нагузоштаед. Яъне аниқ аст, ки сари ин масоил боз андешаҳо хоҳед кард. Ва умуман ба назарам чунин намуд, ки гузоришҳои Шумо қасдан аз ҷониби Шумо сарбаставу ба анҷом расидаро намонанд. Онҳо ниёз ба идомаи баҳсҳои минбаъдаро

доранд. Он гузоришҳо диалог мехоҳанд, гуфтугуй ме-
хоҳанд.

Ва албатта на ҳамаи мавзӯ ва тафсиру андешаҳои
Шумо қобили қабул ва ҳамраъӣ аст. Ва ин чизи та-
биист. Вале ҳусни китобатон маҳз дар он аст, ки Шумо
аз навиштаҳоятон оракул насохтед ва даъвои гуфтани
ҳақиқати бебаҳсро надоред. Ва ақидаҳоятонро ба хо-
нанда ба зӯрӣ бор намекунед. Ва ҳатто дар он қиссаҳое,
ки Шумо қаҳрамони асосиаш ҳастед, ҳаргиз худнамой
эҳсос намешавад. Ҳол он ки мову Шумо китобҳоеро ва-
рақ задаем, ки маҳз ба хотири МАНи худ таълиф шуда-
анд. Муҳимтарин сифати китоби Шумо ин аст, ки дар
он шахсияти муаллиф, завқу ҳӯй, идеалу ормонҳои вай
бараъло рӯшан аст. Китобро меҳондаму чехраи Шумо-
ро миддам. Китобатон бароям маводе буд мисли виде-
окассета, ки онро меҳондаму пеши чашмам чун навори
кино ҷаҳони кабиру сағир, ҷаҳони пешдодиёну замони
Сомониёну чехраҳои рамзии Рӯдакиву Мавлоно, замо-
ни шуравию вазъи кунун ҷилва мекарданд. Дар кито-
би Шумо МАН ҳаст, вале он МАНи миллат аст. Ва ҳам
МАНи муаллиф, ки МАНи миллатро шинохтааст...

Медонед, пештар ҳам таҳтушшууран ҳамин чизро
гӯшаи мағзам доштам, вале Шумо бо китобатон ниҳоят
онро ошкор кардед, рушан намудед. Китобҳои дарсӣ,
хосатан ҳамонҳое, ки аз ҳештаншиносӣ, фалсафа, зе-
боишиносӣ ва ба хусус ахлоқ дарс гуфтани мешаванд,
мебояд чехраи муаллифашонро аниқ дошта бошанд.
Китобҳои дарсӣ аз сабаби «объективона» буданашон, аз
сабаби муаллиф надоштаниашон, аз сабаби бетарафия-
шон, аз сабаби анонимияшон, як чизи беҳуда ва кунд
ба назар мерасанд. Онро донишҷӯён маҷбуран ба хоти-
ри супоридани имтиҳону санҷиш қироат мекунанд. Ин
як шакли зӯроварӣ аст нисбати шогирдон. Назарам, ки

китобҳои дарсӣ мебояд шабеҳи китоби Шумо бошанд. Агар вазъ чунин мешуд, шогирдони воқеан донишҷӯ ин гуна китобҳоро ҳатто баъд аз имтиҳон ё санҷиш аз даст ҳаво намедоданд, тағи по намекарданд ва агар ҳатто ин корро мекарданд ҳам, ба қавли Мавлоно, ки Шумо онро ба ёдрас кардед, ба хоҳири сарбаландиву ифтихор аз ҳамин дониш мекарданд...

Агар аз ҳамин мепурсиданд, ки доир ба фанни Муқаддимаи Хештаншиносӣ кадом китоби дарсиро тавсия карда метавонам, бе шак мегуфтам: «Ҳикмати озодагон»-ро. Агар мепурсиданд, ки дар бахши Муқаддимаи Фарҳангшиносӣ кадом китоб буда метавонист, бе шак мегуфтам: «Ҳикмати озодагон»...

Бо ин ман ҳаргиз сабки сирф илмии академиро инкор карданӣ нестам. Манзурам ин аст, ки ҷомеаи имрӯзаӣ мо маҳз ба чунин китобҳое ниёз дорад, ки дар он ҳам сатҳи илмаш баланд бошад ва ҳам сатҳи расонида тавониستاني масъалаҳои мубраму доӣи маънавӣ ба аҳли васеи ҷомеа. Ин истеъдодро на ҳар кас дорад. Балки он ҳудодод аст...

Баъзе камбудиҳо ҳастанд, ки дар нашри комил мебоист ислоҳ шаванд. Аввалан, матни китобро мебояд корректор бихонад, чаро ки баъзан ҳарфҳо, калимаҳо ё афтида ва ё зиёдатианд. Дар чанд ҷо матнҳо айнан такрор омадаанд, абзатс ба абзатс ва ҳатто саҳифа ба саҳифа. (Баъзе аз онҳоро ман дар нусхасе, ки доштам ишора кардам). Мефаҳмам, ки ин такрор ғолибан аз боиси мақолаҳои алоҳида будани бахшҳои марбута рух додаст. Вале медонед, устод, ҳуб мебуд, агар китоб на ҳамчун маҷмӯи мақолаҳо, балки ҳамчун монография пешниҳод мешуд. (Манзурам жанри сабк не, манзурам шакли пешниҳоди эссеҳост). Шахсан камина рушду динамикаи баррасии ғояву фикрҳо дар мақола ва эссеҳо

ба шакли монографӣ ё аниқтараш яклухтӣ, якпорчагӣ дидам. Аз ин лиҳоз манзурам яклухтии концепсия хаст. Концепсия ва идеяҳо пайваста ва ҳамгараёна (интегрировано) баррасӣ шудаанд. Барои ин аз ҷониби Шумо ҳеч коре кардан лозим нест ба ҷуз гирифтани матнҳои тақрорӣ.

Аз нигоҳи композитсия ва темпоритм китоб хеле олай ва дилрабо аст. Баъзе эродҳои ҷузъӣ дорам, ки ин шояд бештар хусусияти завҷиву хусусӣ дошта бошад ва аз навиштани онҳо худдорӣ мекунам. Муҳимаш ин ки ман дар масъалаҳои принципиалӣ ва ба тарзи пешниҳоди онҳо бо Шумо ҳамфикрам.

Ва сипосгузорам барои ин тӯҳфа ва ҳам ифтихор дорам аз Шумо, устод. Дастиатон дардро набинад!

Фирӯзаи Саид,
Барандаи ҷоизаи Лоҳутӣ,
Аълочии фарҳанги Тоҷикитон,
Аълочии радио ва телевизиони
Тоҷикистон, Аълочии
матбуоти Тоҷикистон

ДАРСИ ХУДШИНОС□ ВА ХУДОГО□□

То шавад ганҷи маонӣ синаат,
Ғарқи нури маърифат оинаат.

(А. Ҷомӣ)

Радио ва телвизион воситаҳои муқтадири таъсир-расон ва афкори ҷомеа мебошанд. Сатҳу сифати барномаҳои он аз андешаи бикр ва сухани созанда ҳам во-бастагӣ дорад.

Суханвари мумтоз ва адиби муосир Назри Яздонӣ аз оғози таърихи давалатдории миллӣ ва даврони соҳибистиқлолӣ бо хабарнигорон ва ходимони ин боргоҳ ҳамкорӣ пайваста доранд. Саҳмашон дар рушди моликияти зеҳнии сомеони садо бориз аст. Созандаи сухан мегӯянд аз асолати миллӣ, аз фарҳанги худшиносиву маърифати худогоҳӣ.

Қаламашон аз мақому манзалати чехраҳои мондагори таъриху адабиёти миллат аст ва ҳам замон аз тамаддунофарою дастовардҳои моддиву маънавии тоҷикон фарҳехта ва фозилони суҳбат меороянд. Ҷавҳари ассо-

сии андешаҳои шоир Назри Яздонӣ асолати миллист. Дар таҳияи устод бо ин ном, яъне «Асолати миллӣ» беш аз дусад барнома дар «Ҳазинаи тиллоӣ»-и Радиои Тоҷикистон маҳфуз мебошад.

Назри Яздонӣ ҳамчун чехраи ифтихории васоити ахбори умуми Тоҷикистон миёни сомеони радио бо барномаҳои ҷадиди худ рисолати муқаддас маҳбубияти хосро касб кардаанд. Сухбатҳояшон аз ин бахш мустақиман сурат мегирад ва бо шунавандагони худ бо ғазл ва хеле судманд мубодилаи афкор менамоянд. Бо завқу саликаи хос ва бо матолиби дорои хусусияти рӯзмарра аз раванди ҷаҳонишавию маърифати муосир мубоҳиса меороянд. Зимни сухбатҳои таҳасусӣ назари хосси худро оид ба ташаббусҳои ҷаҳонии тоҷикон дар замони соҳибистикдоӣ пояҳои муштақилияти давлати миллӣ, арзишҳои безаволи таърихӣ ва ҷамоини фарҳангҳои ҷаҳони мутамаддин иброз медоранд. Ҳамзамон устод борҳо зимни сухбат аз маърифатаи қавмии сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва аз фарҳанги одамгарой таъкидан сухан мегӯянд.

Ҳамкори устод бо Радио Тоҷикистон дар самти сабти комили аудиокитобҳо низ боиси зикр аст. Назри Яздонӣ дар сабти аудиоии асари безаволи Ҳаким Абулқосим Фирдавсии Тусӣ «Шоҳнома» бо ҳамроҳии устодони сухан Лоик Шералӣ, Бозор Собир, Сорбон ва Гулнисо Замониву Беранги Кӯҳдоманӣ ширкат варзидаанд. Ин шоҳкорӣ дар ҳаҷми дусаду бист гуфтор дар «Ҳазинаи тиллоӣ» ҳифз шудааст ва доимӣ тавассути шабакаҳои радиои «Овози тоҷик», «Фарҳанг» ва «Садои Душанбе» низ садо медиҳад.

Каломи манзумашонро, ки саршор аз ишқи меҳан, аз сифати ин миллати озода ва тараннуми он Ориёни бостону ин Тоҷикистони ҷавон аст, устодони санъати асил

ва сарояндагони чавону маҳбуб дар жанрҳои гуногун
сурудаву дар ин бойгонӣ маҳфуз доништаанд.

Нигоштаҳо ва суҳбатҳои Шоирони халқии Тоҷикистон
Назри Яздонӣ мактаби бузургии худшиносӣ ва худо-
гоҳии миллист...

*Шаҳобиддин Ҳақназаров,
сармуҳарири редакцияи
музиқии радиои Тоҷикистон,
Корманди шоистаи Тоҷикистон*

БАТАН ВА ФАРЗАНДОН

*Эй бародар – пораи ҷисми Ватан,
Пораи дигар манам аз ин бадан.
Мову ту чун якдилу яктан шавем,
Комилу якпора мегардад Ватан.*

Ватан дар туст. Ватан дар ман. Мо парвардаи як хоку як обу як танем.

Ватан дар замири ман реша дорад. Ватан дар ҳамдилию ҳамсадоию ҳамнавоии мо пойдор аст.

Ин нуқтаро аз шеърҳои шоири нуқтадон ва олими фалсафа Назри Яздонӣ бардош наmedудем.

Ӯ шоири дилогоҳ аст. Аз рӯи омӯхтану андӯхтан ва фалсафаи ҳаёт шеър меғӯяд.

Аз роҳи дониш ба шеърӯ шоирӣ омадааст.

Шеърҳое, ки ба ёру диёр аз рӯи меҳр сароидааст, ҳама реша дар илм ва фалсафа доранд.

Имон. Оромии ҷон ҳама дар ҳоке метавон ёфт, ки хуни нофат рехта бошад.

Ту дар он ҷо сабз шуда бошӣ, бор оварда бошӣ, хоки Ватанро дар ҷисму ҷонат пайванд дида бошӣ.

Чӣ гӯям, ки аз шеърҳои Назри Яздонӣ мо ин маъниро хеле равшан ва амиқ дармеебем.

Шеъри аз ҳама пурдард ва пурмеҳри ӯ.

«Тоҷикистон – ҷону ҷонон» аст.

Ҳамон шеъре, ки илтиҷо дорад, оҳ дорад, дарди миллатро дорад.

Ҳамон шеъре, ки шоир меҳодад, ҳамагонро хушдор диҳад, ки ба ҳоку оби диёр, ба Ватан пайванданд, ба ҳам оянд, Ватанро неку шиносанд.

Аҷиб он ки ин шеърро хунёгари тавоно Саидкул Билол дар ҳамон вақти парешонӣ. Пурдард ва фоҷиабор ба оҳанг кашид.

Шеър дар оҳанг боз шукӯҳи тоза ёфт, ба дарди мардум хӯрд ҳамдиёронро бозгашт ба сӯи Ватан шуд, ба хонаву дари хеш овард, боварио дар дилҳо бедор кард.

Ҳамдилию ҳамбастагиро шиор намуд.

Тоҷикистон дар гирдобӣ ҷангу ҷидол мондари пеши назарҳо оварда гуфт:

Эй Худо, пайванд кун бишкастаро,

Ҷамъ кун ҷамъи парешон рафтари.

Ҷамъи хурди Тоҷикистони моро,

Аз парешонӣ. Ниғаҳ дор, эй Худо.

Ин илтиҷо, ин умед ба дилҳо таъсир кард.

Тоҷикистон боз бо дили лабрез аз меҳр фарзандони худро ба оғӯш гирифт.

Дар лаҳзаҳои ҳассос ва бисёр тақдирсоз шеърӣ муסיқӣҳои дардхӯр ҳам ба миён меоянд, замона ҳамин ҳолатро гӯиё дар суҳану оҳанг ҳам падида меовард.

Дил, ки гузаргоҳи ҳақ аст, ин шеърӣ ин суруд ғайриихтиёр падида меоянд.

Дар чунин вақт, замони дили шоир беихтиёр ин сурудро сароид ва ҳамон вақт ин шеър ба дили хунёгар ҳам панҷа зад.

Назри Яздонӣ бо шеър кишвари хешро ҳимоя кард.
Бо шеър оҳанги худогоҳиро дар дилҳо бедор намуд.
Сухани ӯ ба аҳли дил ҳамнаво шуд, ҳамсадо гардид.
Тоҷикистонро аз қону қонон болотар дарёфт.

Аз ҳамин ҷиҳат бо дили лабрес аз ишқ сароидааст:

*Суханҳо парваридам хубу суфта,
Суханҳои суҳангӯе нагуфта.
Суханро ҳамчу ғалвои сафедак,
Сафеду пӯхта кардам кӯфта-кӯфта.*

Оре, ӯ сухани хешро дошт, самимияти худро ба ёру
диёр хеле борик ва амиқ дарёфт.

Ӯ Ватанро дар «Чанори падар», дар «Дуои модар»
дар сарсабзию ободии хоки аҷдодӣ медид.

Ориёни бостонро дар Тоҷикистон ҷавон дарёфт.

Сарзамини камзаминро бекорон дид. Кишвари хур-
шедии худро аз ҳама дори дунё боло дарёфт.

Ватанро бо меҳри дил васф карду бо сухан обод на-
муд.

Эҳсоси ҷовидонӣ ва базми хусравониро метавон дар
Ватани хеш пайдо кард.

Ишқ ба Ватан, ба обу хоки диёр ҳеҷ гоҳ эҳсосоти моро
тарк нахоҳад намуд.

Шоири беватан, паррандаи бе ҷуваро монад.

Шоири асил ва меҳанпараст ҳамеша хешро фидои
зодбуми худ хоҳад кард.

Ӯ – Назри Яздонӣ чунин шоир ва олим аст.

Аз бештари ашъораш муҳаббат ба кишвар эҳсос ме-
шавад.

«Ганҷи шойгон-и шоир як каф хоки Ватан, сангу оби
Тоҷикистон аст».

Ӯ сарояд:

*Ман чӣ дорам!
Як бадан,*

*Яъне, ки дорам,
Як кафи хоки Ватан,
як кафе аз сангҳои Тоҷикистон,
Санги сахту хоки поки Тоҷикистон.
Он чӣ дорам аз ҳама ганҷинаҳои шойгон,
Дорам сухан.
Яъне, ки дорам
Қатраи оби Ватан.
Қатрае аз оби ноби Тоҷикистон,
Оби ноби чашмаоби Тоҷикистон.
Боз дорам,
Ҳиммате чун авҷи парвози уқоби Тоҷикистон.
Дар самои ранги оби Тоҷикистон,
Чун сухан,
Як ҷавҳаре аз осмон аст.
Дар самои Тоҷикистон,
Чун тани ман, мешавад охир насиби хокдон.
Бояд он бошад,
Насиби хоки поки Тоҷикистон.*

Дар сухани шоир Ватан гул кунад, Ватан нурбор гардад, Ватан шодон шавад.

Охир шоир Ватанро дар ҷисму ҷони хеш дарёфта, дар замири худ бунёд намудааст.

Назри Яздонӣ шоирест, барои кишвари мо худованд арзонӣ дода ва ишқу самимияташро дар суханаш падида оварда.

Ҳамин аст асолати Ватандорӣ. Хештаншиносӣ.

Ӯ соҳибватан аст...

08.02.2018.

*Муҳаммад Абдурахмон,
ноиби Президенти Академияи
илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон,
аъзо корреспонденти
Академияи Фанҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон*

АНДЕШАПАРВАР

Воқеан суҳан дар бораи шахсияте меравад, ки ҳам шоиру олим аст ва вобаста ба ашъор ва таҳлилҳои ӯ суҳбатҳои зиёде қардан мумкин аст. Таваҷҷуҳаш бештар ба таҳлилҳои гуногуни фалсафӣ аст. Аввалин китобе, ки дар шакли монография Назри Яздонӣ chop карда буд, «Таълимоти фалсафии ибни Сино дар «Ишорот ва танбеҳот» буд, ки дар доираи илмҳои фалсафа ҷойгоҳи махсус дорад. То ин замон оиди ин асар қасе қор накардааст, ба ҷуз Назри Яздонӣ. Баъдан китобе бо номи «Фарҳангшиносӣ» chop карданд, ки аввалин китоб дар ин бора буд. Китоби «Ҳикмати озодагон» асари ҷиддиву хонданибоб аст. Дар бораи хатту забон ва хатҳои гузашта, хатти паҳлавӣ дар ин асар ҳикматҳое, ки қисмашон аз мадди назар дур монда буданд, гирд оварда шудааст. Як асари тадқиқотӣ ва таълимотӣ chop карда ба нашр расониданд. Маҷмуаи шеърҳояш хеле шеърҳои ҷиддӣ ҳастанд.

Дар бораи ду шоир яке Мӯъмин Қаноат ва дигаре Назри Яздонӣ, ки ҳам олиму шоиранд суҳбати зиёд

кардан мумкин аст, зеро ки аз илм хеле зиёд бохабаранд, суханашон буррову назаррас ҳастанд. Ва фикру ақидаи ин шоир ба дили мардум наздик аст...

Баъди ба даст овардани истиқлолияти давлати аксари шоирону нависандагон ва пажӯҳишгарон дар бораи ватаншиносӣ шеърӯ китобҳо навиштанд, аммо Назри Яздонӣ нақши барҷастатар дорад. Хусусан, дар бораи худшиносиву ватандорӣ. Вақте ки мо сурудаҳоро аз телевизиону радио мешунавем аз эҷодиёти шоире, ки аз онҳо тапишу сӯзи дил ҳарорати гарми ватандориву ватанхоҳияш ҳаст. Аз ин сурудаҳо маълум мешавад, ки Назри Яздонӣ марди бочасорату ватанхоҳ ҳаст, ки ҳастии худро аз ватан ҷудо намекунад.

Нафаре, ки ватанхоҳ аст, ваҳдатхоҳ аст. Нақши Назри Яздонӣ дар баробари эҷоди сурудҳо ва тадқиқотҳои инчунин боҳам омадани миллати тоҷик баҳои баланд додааст, дар бораи Ваҳдати миллии шеърҳои хеле баландмазмуни таъсирбахш гуфтааст. Дар ҳар як симпозиуму чорабиниҳо бахшида ба Ваҳдати миллии дар Ҷумҳурӣ на танҳо ашъорашро меҳонанд, балки ҳуди ӯ бо мақолаҳои пурсӯзу гудоз барои Ваҳдати миллии баромад мекунад. Яке аз шоирони ваҳдатсарои тоҷик аст Назри Яздонӣ.

Аслан ман шеършинос нестам, аммо як замоне падарам аз дунё гузашта буд, хостам шеъре ёбам, ки дар санги мазор сабт кунам. Як китобчаи Назри Яздонӣ дар дастам зад ва шеъри аҷибе буд дар бораи донаи гандуме, ки мерӯяд дар сари қабр. Ин шеър барои санги мазор набуд, лекин мутаассирам кард. Фикр мекунам, ки сухани Назри Яздонӣ, сухани дар тарозу дар мизони ақл кашидааст, ин сухан сухани одӣ нест дар ҳар як шеъри ӯ маънии навро эҳсос мекунам, дар ҳар як шеъри Назри Яздонӣ чизеро меёбам, ки барои ман боиси таваҷҷуҳ

аст. Вай шоири одӣ нест.

Назри Яздон марди ҳалим аст, оромии назри Яздонӣ ва сӯҳбаташ аз дигарон ба қулли фарқ мекунад. Вай хислати кинаву адавотро дар дилаш ҷой намедихад, Ё як марди Худо аст.

Вақте ки дар суҳбати Назри Яздонӣ касе, ки бошад аз умқи таърих, арзишҳои таърихӣ ва аз дастовардҳои нигони қадимаи худ бохабар мешавад. Агар сухан дар бораи глоболизатсия ва ҷаҳонишавӣ равад, фикр мекуни, ки вай як сиёсатмадор аст, марди баҳуш аст. Дӯстону шогирдони худро ба хушёриву худшиносӣ талқин мекунад. Ҷойи Назри Яздонӣ, хусусан, барои ман ҳамчун як муҳаққиқ барҷаста маҳсуб мешавад.

Бигуздор қаламаш хубтару беҳтар шавад ва дар таълиму тарбияи насли наврас ҷойгоҳи махсусро ишғол намояд...

*Сайфулло Сафаров,
муовини директори Маркази
тадқиқоти стратегии
Президенти ҶТ,
номзади илмҳои фалсафа*

ВАТАНСАРО

Аслан чунин меъёре, ки шахсияти Назри Яздониरो баҳо диҳад нест, чунки вай пеш аз ҳама бисёр одами хуб аст, дувум, ки донишманд аст, сеюм, ки ватандӯст аст, чаҳорум, ки файласуф аст ва панҷум, ки шоир аст.

Баъзан ин хислатҳо қояшонро иваз мекунамд, гоҳ хуб буданаш аз ҳама боло меравад, гоҳ шеъри баландаш. Нақши шеъраш «Тоҷикистон» дар баргардонидани гурезаҳо ба ватан бисёр калон аст. Дар тарбияи ватандӯстии халқи тоҷик ҳиссаи баланд дорад. Суханрониву баромадҳо ва мақолаҳояш ба дарди ҷомеаи имрӯзаи мо меҳӯранд.

Ман ин касро дер боз мешиносам. Дар давраи ҷавонӣ дар пахтаю алафдаравӣ, ки аз тарафи Пажӯҳишгоҳ мефиристонданд, якҷоя будем, баъдан дар фаъолиятҳои минбаъдамон низ бо ҳам дӯстиву робита дорем.

Назри Яздон дар китоби аввалини худ дар бораи Абӯалӣ ибни Сино диди фалсафии наву хуб дошт. Баъдан таърихи фалсафаро як тараф монданду ба мавзӯ-

ҳои ватаншиносию фарҳангшиносӣ, фарҳангу адабиёт
роӣ оварданд. Китобе бо номи «Фарҳангшиносӣ» низ
доранд. Тамоми эҷодиёташон ватаншиносиву ватан-
дӯстӣ ҳастанд. Аз аввал то ҳозир ин мавзӯ дар илми
он кас, дар сиёсату таърихнависию фарҳангшиносина-
виси он кас хуб инъикос ёфтааст.

Албатта, ваҳдати миллии ин қори тамоми халқи Тоҷи-
кистон аст, қори тарафҳои муқобил, қори тамоми ақа-
лиятҳои динӣ ҳам ҳаст, ки ҳама кӯшиш бар он доштанд,
ки дар Тоҷикистон ваҳдати миллии барқарор шавад, ки
ҳама ин таҳти роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати мил-
лӣ, Пешвои миллат, Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон
сурат гирифт.

Аз ҷумла нақши Назри Яздонӣ низ зиёд аст, нақшаш
хеле равшан аст. Ба хусус дар шеърҳои нақши ваҳда-
тофаринӣ хеле равшан инъикос шудааст.

Аз нуқтаи назари ҷаласаи шеър агар баҳо диҳем,
ҷаласаи хеле баланд дорад, шеъри каммазмун нест,
шеъри фақат лирикий нест, пейзажий нест, ин шеър шеър
иҷтимоӣ аст, сиёсӣ аст, ватандӯстона аст. Аз ин са-
баб ин шеър абадист, тарбиявист, шеъри ахлоқист. Ман
шеърро баҳои баланд медиҳам.

Ёдам ҳаст, ки дар пахта будем, дар ҳолати лампоч-
каи қамнури он замон аз адабиёт баҳс мекардем ва
ин кас ҳамон вақт мавқеи дақиқ доштанд ва он мавқеи
мантиқӣ ва аз ҷиҳати сиёсӣ ҷаҳашон то ҳол ҳастанд.
Ҳамон вақтҳо забони англисиро хуб медонистанд, ада-
биёти англисиро меҳонданд, забони арабиро ме-
донистанд, аз ҷиҳати забоншиносӣ пешсаф буданд ва
баҳсҳои илмӣ мекардем.

Нисбати ҷомеа одами бетараф набуданд, дарди ҷо-
меаро меғуфтанд, дар вақти мушовири Президент қор
қарданам масъалаҳои матраҳ мекарданд, ки мо ба

Сарвари давлат менавиштем.

Ба он кас умри дароз, шукӯҳи пирӣ, давлати пирӣ хоҳонам. Дуо мекунам, ки аз фарзандону набераҳояшон баракат ёбанд ва онҳо низ мисли ин кас ватандӯсту ватаншиносу худшиносу ваҳдатсаро бошанд...

*Абдуллоҳ Раҳнамо,
сардори Раёсати сиёсати
хориҷӣ ва ояндабинии Маркази
тадқиқоти стратегии
Президенти ҶТ*

ТАБЛИҶГАРИ ХИРАДУ РЌШАНЌ ВА ОГАЌЌ

Назри Яздонӣ як шахсияти хеле хос дар ҷомеа ва дар фарҳанги мо мебошад, зеро устод як шахсияти ҷомеа ва ҷандпаҳлуист.

Агар хоҳем як таърифе аз шахсияти Назри Яздонӣ диҳем, дар нигоҳи аввал хеле мушкил аст, зеро агар устодро ҳамчун шоир бигӯем, ӯ дар шоири мумтоз аст, агар устодро ҳамчун адабиётшинос матраҳ кунем, адабиётшиноси барҷаста аст ва агар устодро ҳамчун файласуф дар назар гирем, низ файласуфи бисёр хуб, пурқору пурзаҳматанд. Ва агар устодро ҳамчун фарҳангшинос матраҳ кунем, яке аз донандагону дорандагони хуби фарҳанги мо ҳастанд. Бинобар ин, ин гуна шахсиятҳоро, мо метавонем бигӯем, як чехраи миллий, як зиёӣ, як шахсияти ҷомеу фарогир ҳастанд.

Агар ба таври боз ҳам мушаххастар ба шахсияти Назри Яздонӣ таваҷҷуҳ кунем, ин аст, ки устод на танҳо донандаи хуби ин фарҳанганд, на танҳо таъриху фарҳангу хуввияту арзишҳои миллиро хуб таҳқиқ кардаву омӯх-

таву баён кардаанд, балки дар фаъолияти рафтору гуфтору кирдорашон ин сифатҳои миллӣ ва ин фарҳанги миллӣ дар сатҳи амалӣ таҷассум ёфтааст.

Вақте ки дар бораи фарҳанги миллӣ, ҳуввияти миллӣ сухан мегӯем, бисёр муҳим аст, ки он шахс на танҳо муҳаққиқи олими мавзӯи арзишҳои миллӣ мебошанд, балки донанда, баранда ва соҳиби ин арзишҳо ва ин ахлоқи миллӣ ба ҳисоб мераванд.

Аз ин рӯ, вақте ки мо устод Назри Яздониро пеши рӯ меорем, на танҳо ҳамчун донишманду мутахассиси масъалаҳои ҳуввияти миллӣ, балки як одам, шахсияти дорандаи чехраву симои ҳуввияти миллӣ мешиносем, зеро дар ҷомеаи мо бисёр касоне ҳастанд, ки дар боби миллату фарҳангу арзишҳои миллӣ мегӯянд, менависанд, вале ин арзишҳоро дар замиру дар зиндагии худ камтар доранд.

Дигар масъалаи бисёр муҳиме, ки ба шахсияти устод Назри Яздонӣ марбут аст, ин аст, ки вай на танҳо як муҳаққиқ ва соҳибҳуввият ҳастанд, устод як шахсияти нозукбин аст, ки ҷанбаҳои бисёр зарифи таъриху фарҳанги ҳуввияти миллиро таҳқиқ кардаанд, арзишҳои усулиро ба мисли ростику некиву ҳалолтиву зебоиву камолу хираду донишу равшанзамириро дар рафтору гуфтору худ таҷассум мекунанд.

Мо як бахши дигари ин шахсияти фарзонаро дар он мебинем, ки дар фазои иттилоотии мо, расонаи мо, касе ҳастанд, ки арзишҳои миллиро ҳаста нашуда, пайваста, бо субот ва бо устуворӣ таълиф мекунанд, мисли он барномаҳои радиои устод, ки аз Радиои Тоҷикистон ва дигар шабакаҳои радиои кишвар пахш мегарданд.

Маҷмӯаи гуфторҳову мусоҳибаҳои Назри Яздонӣ як мактаби ҳудшиносист, як мактаби ҳуввияти миллист,

зеро ҳар як оила, хонавода, ҳар як шахс имкон дорад, ки бо шунидану фаро гирифтани ин мактаб ғарқи арзишҳои миллӣ ва арзишҳои ҳуввиятии мо шавад.

Як нуқтаи бисёр ачибе, ки устод дар суҳбатҳояшон матраҳ карданд ва ман онро баъдан дарк кардам, ки аз чӣ чихат муҳим будаст, ин аст, ки чехраи мардуми тоҷик як чехраи пок, зебо, ҳатто ранги пусти мардум, қошу лабу дандону бинӣ, тамоми симову тарҳу рӯи мардуми тоҷик ҳам аз назари назокати сохтор ва ҳам нуронӣ будану гармии чехра аз мардумони минтақа мутафовит аст. Ва сабабашро бисёр ачиб шарҳ додаанд, ки ин натиҷаи садсолаҳо риоя шудани одоби истеъмоли таом, таркиби солими хӯрок, табиати солим, оби тоза, ҳавои тоза, муҳити зебо, фарҳангу ахлоқи зебо, фарқ гузоштан байни ҳалолу ҳаром аст. Ва ин натиҷаи таърихи тӯлонии ҳалолхӯриву ҳалолзистан ва ҳалоландешидан боис шудааст, ки миллат чунин симову тарҳи хосу зебову ҳунариву бисёр латифу назифро гирифтааст. Ин як кашфиёти устод буд, ки ман фикр мекунам, асоси илмиву таърихӣ дорад, зеро мо дар таърихи фарҳангамон ҳам дар фарҳанги тоисломӣ ва ҳам исломӣ, хусусан дар осори Ғазолӣ, Ибни Сино ва дигар бузургони мо ҳатто дастурҳои комил барои чигунагии хӯрдани таом ҳам аз назари миқдорӣ ва ҳам сифатӣ, ҳам аз назари таркибӣ ва ғайра дорем, яъне мо як илми бузург, як фарҳанги бузурге дар баҳши таому хӯроку саломатии ҷисму рӯҳ дорем. Натиҷаи чунин фарҳанг аст, ки ин миллат чунин барозандаву зебову нуронӣ аст.

Устод Назри Яздонӣ назари ошиқона, олимона ба симои миллати мо доранд. Ман фикр мекунам, ки ин мард дар таблиғу таҳқиқи арзишҳои миллӣ нақши бисёр муассир доранд... истилоҳи ҳуди устод, метавонад битаркад...

*Саидқул Билолов,
Хунарманди халқии
Тоҷикистон, Лауреати
мукофоти давлатии
Тоҷикистон ба номи
Абӯабдулло Рӯдакӣ*

ШЕЪРАШ САВТУ ОЌАНГИ ХУДАШРО ДОРАД

Ҳама шоир, ҳама хунарманд, ҳама шахсият шуда наметавонад. Устод Назри Яздонӣ дар ҳақиқат шахсият аст. Ў ҳам олим, ҳам файласуф, ҳам сиёсатмадор асту ҳам публисист. Пеш аз ҳама барои мо шоир аст. Дар курси ду ва ё сеюми донишгоҳ якчанд соат аз устод Назри Яздонӣ дарс гирифта будам, аз фанни фалсафа. Назри Яздонӣ дунёи худахро дорад, таърихро зиёд омӯхтааст. Ин гуна инсонҳо энциклопедист мешаванд. Соли 1993 буд, тариқи телефон ба ман занг зада гуфтанд, ки як шеър навиштам, меҳоҳам ба он оҳанг бандӣ, дар бораи вазъи Тоҷикистон аст. Ман шеърро дидаму дар назарам нақароташ хеле содда намуд.

*Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Тоҷикистон – қону қонон.
Тоҷикистон – беҳтар аз қон,
Беҳтар аз қон Тоҷикистон.*

Баъдан ба устод Назри Яздонӣ занг задаму гуфтам,

ки ҳаминаша дигар кунед. Шоир гуфтанд, ки будагияш ҳамин. Ман баъдтар фаҳмидам, ки бузургии шеър дар соддагӯист. Шафеи Кадканӣ, шоир ва олими бузурги Эрон мегӯяд «Шеър чизе нест, чуз ба мусиқӣ расидани калом». Шеърӣ устод Назри Яздонӣ савт ва оҳанг дорад.

Шеърҳояш мардумро ба сӯи худшиносиву Ватандорӣ даъват мекунад. Ман ба 15 шеърӣ устод Назри Яздонӣ оҳанг бастам: «Тоҷикистон», «Овора», «Ориёи бостонӣ», «Чашмони чор». Барои Абдулло Султон («Сарзамини камзамини беназир»), барои Назриддини Неъматулло («Доғи маниву боғи ман», «Ҳар он чи бодо, бодо»), барои Муҳаррама Шарипова ва дигарон матнҳои олӣ навиштаанд. Аз ҳамин шеърҳояш бармеояд, ки шоир завқи баланди мусиқӣ дорад. Истеъдоди асил, шахсияти асил барои худ зиндагӣ намекунад, ба муроди дигарон эҷод мекунад.

Устод Назри Яздонӣ на танҳо шоир аст. Китобе дорад бо номи «Ҳикмати озодагон», ки соли 2009 рӯи чоп омадааст. Ин китоб барои худшиносии миллӣ, донишҷуони таъриху адабиёти миллати мо саҳми бузург боziдааст. Муҳтавои асосии ҳамаи шеърҳояш бештар ба худшиносиву донишҷуони фарҳангу таърихи миллат бахшида шудааст. Назри Яздонӣ дар бораи Ваҳдати милливу Истиқлолият, худшиносӣ хеле хуб медонад, бо як дили бузург аз Ватану ватандорӣ нақл мекунад ва дигаронро ба омӯхтани таъриху тамаддун ва худшиносӣ даъват мекунад.

Шеърҳояш, агар дар дили ман ҷо намешуданд ва шеърро ман дӯст намедоштам, ба 15 шеърро оҳанг намебастам. Бисёр эҳтиромашон мекунам, ҳамчун шахсият ва ҳамчун шоир. Маҷмӯаи шоирро дорам, дар хона ҳамеша мутолиа мекунам.

Як вақт чашмиҳои ман бемор буд, тамоман намеди-

дам. Бо як ҳамкорамон ба ман як шеър равон намудааст, ки ба ӯ оҳанг бандам. Ман ба устод Назри Яздонӣ занг задаму гуфтам, каме бемор ҳастам. Гуфтанд, ки шеърро хон, сиҳат мешавӣ. Ман пас аз чанд рӯз сиҳат шуда, шеърро хондам, ки чунин унвон дошт «Хайр мактаб, хайра мақдам зиндагӣ». Баъдан ба оҳанг даровардам ин шеърро, бо садои Лола Азизова ва Қурбоналӣ Абдуллоев садо дод. Вақте ҳар як инсон ин шеърро мешунавад, ҳамон лаҳзаҳои мактабии худаш пеши назар меояд, ки дар як синфхона бо ҳамдигар ба монанди апаву хоҳар ва додору бародар таҳсил мекарданд. Ҳама як чиз бинад, шоир дигар чиз мебинад. Ин аст як хотираи ман аз устод Назри Яздонӣ.

*Долахон Сатторӣ,
Корманди шоистаи Тоҷикистон*

НИГОРАНДАИ ЗЕБОТАРИН АНГЕЗА□О

Шоири тавоно Назри Яздонӣ барои ман як шахсияти нотакрор аст. Дар кадом ҳолате, ки бо ӯ рӯ ба рӯ гардам:

Дӯст ояд, сахт дар оғӯи ғир,

Расми хуби тоҷиконро ғум макун.

– ғўён бо самимияти тоҷикона истиқбол мегирад.

Дар мавриди ватанпарастии шоир ҳаминро гуфта-
ниям, ки падару модар бемор мешаванд, ҳамон фар-
занди баору номус сари болини ӯ менишинад ва доруву
дармонаш мекунад. Ҳам бо суҳан, ҳам аз ҷиҳати мод-
дию маънавӣ бо муҳаббат ва ихлоси фарзандӣ. Вақте
ки Тоҷикистон, модари азизи мо, бемор буд, яъне ҷан-
ги бародаркуш мерафт, ки дар он ҳол ҳатто оилаҳо ба
ду гурӯҳ ҷудо шуда буданд, ана ҳамин Назри Яздонӣ
буд, ки сари болини ҳамин модари афғору дилшика-
ста, ҳунолуду паршикаста бинишасту дасти муҳаббату
шафқат, силаи бомеҳру муҳаббатро бар сари модар
карда буд. Тавассути меҳр, ақлу фаросат, тамйизи Ва-
тандорӣ, фаросати олии инсонӣ ва суҳан.

Шеърӣ «Тоҷикистон» ва «Ғарибони Ватан» солҳои

1993-1995, ки ҳар рӯз садо медод, ба фикри ман шеъри ҷовидона монд дар афкори миллионҳо нафар:

*Заҳми чаши афтод бар рухсори ту,
Бар ҳавои софу дар ҷӯбори ту.*

Ҷон чист, сӯзиши ҷон чистро аввал дар худаш медонист. Назри Яздонӣ гавҳари бебаҳои назм ва шахсиятест дар Тоҷикистон, ки дар вучудаш тори меҳану ишқу муҳаббати Ватандорӣ ҷӯш зада аз кони маъданҳо чун оби мусаффову ҷонбахши зиндагӣ баромадааст.

Ваҳдати милли яку якбора ба даст наомад. Ваҳдатро ҳамин хел ҳарф ба ҳарф, қадам ба қадам тавассути сухани созанда сохтанд. Чун шоир Назри Яздонӣ, ки як марди озодаву ориёизода аст, дар шеъраш ҳам ин чиз эҳсос мегардад. Зеботарин ангезаҳоро нигориш додааст. Ҳамчун як муборизи роҳи озодиву истиқлолияти Ватан дар ситоиши меҳан вучудаширо бахшидааст. Ватанпарастию меҳандӯстӣ мафҳумҳои асосию меҳварии ашъору афкори хонанда ва аҳли маъниву аҳли сухан маъво гирифтааст. Дар дил ҷой гирифтани кори осон нест. Назри Яздонӣ бо суханҳои публисистиву мақола ва ашъори озодиталабиву ватандӯстии худ дар дили ҳар фард маъво гирифтааст. Бигзор бо ҳамин озодагиву озодипарастиву меҳнатдӯстӣ ин даргоҳи муқаддас бимонанду дили инсонҳои худогоҳро бо ҳамин гуна ашъору ин афкор пойдору ҷовидона нигоҳ бидоранд. Бо шеъраш, бо Ваҳдатсароиҳояш.

Назри Яздонро тавассути Бобоназар Бобохонов шинохтам, ки бо муҳаббат мегуфт: – агар ман 20 забонро донам, Назри Яздонӣ 10 забонро хондаю навишта метавонад.

Бо як гурӯҳ хунармандон аз тарафи Кумитаи радио ва телевизион ба сафари хунари ба Ироқ рафтем. Дар гурӯҳи мо аз Маскав Бурӣ Бачабек Каримов ҳамроҳ

шуд. Байни мо мунозира шуд. Ва ҳамин хел шарт шуд, ки чун ман ин қадар аз Ватан меғўям, пас бояд гимнро бидонаму бихонам. Ва шарти вазнин ҳам гузошта шуд. Дар роҳ автобусро қарор дода, аз мошин фаромадем ва гимни Тоҷикистонро қироат кардаму аз он пас гимни ваҳдатсароии шоир Назри Яздониرو, ки ин шеър ҳам дар шарт гузошта шуда буд.

Пас аз қироати гимн шеъри шоир Назри Яздониرو хондам.

Ҳангоми «Эй ғарибони Ватан, овардаам, пораеро аз Ватан дар ҳар сухан» – гуфтаним ашкҳои ҳама аз чашмон ҷорӣ шуд ва ашки рақибӣ ман низ ҳамчунин. Ин аз истеъдоди шоир ва баландии маънии шеъру таъсирпазирии вай дарак меод.

*Пардаҳои нағмаҳоямро бикан,
Бар барои беватанҳоям кафан.*

Дар яке аз музокироти дигари давлатӣ дар лаби ҳавзи яке аз биноҳои Техрон шеъри «Тоҷикистон»-и шоирро хондам, ки бори дигар дур аз ватанбудагон ёди ватан карданду ашк аз чашонашон ҷорӣ шуд.

Фарзандони ман баъди намоз хондан, ҳангоми ғолибона баъди намоз чун эътибор меодам, ин шеърро мехонданд:

*Эй Худоҷон, эй Худованди карим,
Эй Худо, парвардигори кирдугор.
Хурду реза, пиру барноро ҳаме,
Дар паноҳи исматат осуда дор.*

Пурсидам: – Шумо намоз мехонед ва ё дарси адабиётро тақрор доред? Гуфтанд: – Падар, ин муноҷот аст, аз китоби Назри Яздонӣ. Дар аввал бовар накардам. Баъдан китобро саҳифагардон кардаму дидам, ки дар ҳақиқат шеър аз китоби Назри Яздонӣ аст ва банди назмро аз ёд кардам. Ин, албатта, аз баландии шеър ва

мазмунӣ сухани шоир ҳамчунин аз ба дилу дидаи мардум роҳ ёфтани шеъри шоир дарак медихад.

Боре бо ҳунармандон ба Афғонистон сафари ҳунарий доштем. Он вақт дар мавриди гуреза чист ҳеҷ маълумоте надоштем.

Дар сахна пас аз баромади ҳунармадон ман сухан карда, шеър мехондам ва навбатро ба ҳунармандон меодам. Аз ҷумла ҳамин шеърро қироат кардам.

Эй Худочон, эй Худованди карим,

Эй Худо, парвардигори кирдгор.

Хонаи пиру ҷавон обод кун,

Синаи мардони Афғон шод кун.

Ҳар дили бишкаставу овораро,

Ҷамъ кун, аз дарду ғам озод кун.

Он меҳмонхона, ки ҷои иқомати гурезаҳо буд, тамоми гурезаҳо ҷамъ омада буданду кӯшиш мекарданд аз он сахна дидан намоянд ва шеърро такроран дархост намоянд. Мудири меҳмонхона марди қадпасте буд, ки ҳар рӯз зиёфате карда, тӯҳфаи пулӣ меод ва хоҳиш мекард, ки бори дигар бихонам, боз бихонам.

Хулоса, ин шеърро аз ҳамаи ӯза дархост кардану гӯш кардан аз ёд кард, ки дигар ҳамаи ӯза мисли гимн онро мо меҳмондему баъдан ба нӯшидан оғоз мекардем. Яъне метавон гуфт, ки шеър муъҷизаи бузургтаринест, ки дардро бо ҳамин шеър сабук мекунию ғамро аз дил берун. Ва ана ҳамин аст, шеъри шоир, маҳорати шоир, истеъдоди нотакрори шоир дар дили ман, дар дили фарзандони ман ва дар хонадони мо. Ана ҳамин ҳаст хотираҳои ман. Аз Худованди пок талаб мекунам, ки Назри Яздони ро бо аҳли оилааш дар паноҳу исматаш нигоҳ бидорад.

*Парда Ҳабиб,
сармуҳаррири «Адабиёт ва
санъат», Барандаи ҷоизаи
ба номи Мирзо Турсунзода*

□ОДАИ МО – РО□И □ОНУНПЕШАГОН

Тавсифи Ватан, ватанпарварӣ дар ҳама марҳилаҳои таърихи миллати тоҷик чун яке аз махсусиятҳои умдаи шеър зуҳур намудааст. Шоирони бузурги тоҷик пеш аз Рӯдакӣ ва хосса дар замони ин нобиғаи ин тамаддуни башарӣ садоқати барҷаста нисбат ба сарзамин ва муқаддасоти халқ нишон додаанд.

*Имрӯз бар ҳоле Бағдод
Бухорост,
Куҷо мири Хуросон аст,
пирӯзӣ он қост...*

Бухоро чун пойтахти қадимаи тоҷикон ва Хуросон ба унвони сарзамини аҷдоди мо вирди забон ва мояи ифтихору умедвории шоирон қарор гирифта буд. Ин байти Рӯдакӣ далолати рӯшану қотъест ба ватандорӣ ва асолату озодманишии ростин.

Эҷодиёти шоири шинохтаи тоҷик Назри Яздонӣ, ки аз солҳои 70-уми асри хх шурӯъ шудааст, аз аввал тамоюли рӯшане ба аслу мабдаи миллату Ватан, маърифат

ва фалсафаи зиндагию ишқ нишон дод. Тавре маълум аст, солҳои Шӯравӣ ҳам гоҳ ошкору гоҳ пардапӯшона шоирони тоҷик зимни тавсифи Ватани Шӯравӣ гузаштаи пурифтихори халқи худро месурудаанд. Пасон аз солҳои 70-ум дар ашъори шоирон мустақиман дар бораи Ватан мушаххаси аҷдодӣ вamuқддасоти он, аз ҷумла, забони модарӣ, ки помоли замонҳо шуда, аз дасисаҳои ғоявӣ ба фаромӯшӣ мерафт, рӯ оваранд. Ин бедорию шоирон ҳарчи бештар қувват бахшиданд. Сипас, мавҷи эҳсосоти бедорӣ, худшиносӣ адабиётро фаро гирифт.

Вале солҳои 90-ум, дар он рӯзҳои мушкил Назри Яздонӣ чун шоири дорои эътиқоди мустаҳкам ва нерӯи пуравҷи эҷодӣ дар ситоиши Ватан азми устувори худро нишон дод. Шеъраш, ки аз ибтидо ҷанбаи рӯшани ватанпарварӣ ва таърихӣ касб намуда буд, дар омезиши дардҳо ва сӯзишҳои мардум рӯҳи ҳанӯз пурҷидду ҷаҳди халқро дар роҳи раҳой аз бунбасти пешомада ба қалам меод. Ибтидои соҳибистиклолӣ мавзӯи сарҷамъ намудани халқ ва аз сангарҳо ба анҷуманҳо хондани ҷонибҳои даргир авҷ гирифт, ки дар ин самт Назри Яздонӣ иқдоми ҷашмгир нишон дод. Шеъри «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» як муддат, чун ҳанӯз гимни миллӣ эҷод нашуда буд, аз радиои давлатӣ садо меод.

*Заҳми ҷашм афтод дар рухсори ту,
Дар ҳавои софу дар ҷӯбори ту.
Оҳи сурху зард омад дар ҳаво,
Оҳи сурху зард андар ҷӯйҳо.
... Эй Худо, пайванд кун бишкастаро,
ҷамъ кун, ҷамъи парешон рафтаро.
Ҷамъи хурди Тоҷикистони маро,
Аз парешонӣ ниғаҳ дор, эй Худо...*

Шеъри Назри Яздонӣ ин вақт дар анҷуманҳо, маҳфилҳои андешаву суҳан, нишасту мулоқотҳо, дар ам-

воҷи радиову телевизион ва саҳифаҳои нашрияҳои муосир мунташир шуда, дар тарғиби ғояҳои созанда ва эҳёи муҳити отифаангез созгорӣ нишон дод.

Мунтахаби ашъори Назри Яздонӣ «Дилнигора» (2006, «Дуваштиҷ») дар муҳити адабӣ як рӯйдоди хеле гаронмоя гардид. Ҷанбаи вижае, ки аз ин ашъор боз ба чашм расид, сароиши Ватан аз дидгоҳи шоирии худӣ ва дар таниши тору пуди суҳан дуруст кардани дастгоҳи хоссаи шеър аст, ки адиб ба он комёб шудааст. Шоир паҳлӯхоеро аз ин мавзӯи ҷовидонӣ мавриди эҷод қарор медиҳад, ки худ кушода ва муҳим дониста:

Ман чӣ дорам?

Як бадан,

Яъне, ки дорам

Як кафи хоки Ватан.

Як кафе аз сангҳои Тоҷикистон,

Санги сахту хоки поки

Тоҷикистон

Он чи дорам аз ҳама

ганҷинаҳои шойгон,

Дорам суҳан.

Яъне, ки дорам

Қатраи оби Ватан,

Қатрае аз оби ноби Тоҷикистон,

(«Ганҷи шойгон»)

Мафҳуми Ватан дар ашъори Назри Яздонӣ бархоста аз нахустмеҳани ориёиён ва арзишҳои маънавию таърихӣ он ва фарогири марҳилаи ба ҳам пайвастанӣ қисмати том ва мукаммали миллат аст, ки онро ҳеҷ ҳа-водисе натавониста аз ҳам гусаста бошад. Гарчи аз ин пайкара пораҳо пош хӯрдаву дур афтода, аммо ин ҳама дар зоҳир ҷудост, дар асл пайванди маънавии он барҷо-ву абадист:

*Хушсухан,хушкору хушандешаем,
Шохаҳо пурбор, аз як решаем.
Ошиқему орифему омилем,
Пешдодонем, қонунпешаем.
Кардаам нуронӣ бунёди суҳан,
Куштаам бо нур зулми Аҳриман,
Рӯдҳои нурзоям мебаранд
Рӯшанӣ бар анҷуму бар Анҷуман...*

*Чодаи мо – роҳи қонунпешагон,
Мазҳаби мо – мазҳаби озодагон.
Тоҷи заррине, ки бар фарқи
ман аст,
ҳаст мероси каёни бостон.
... Тахти қамшиедӣ ниҳодам
дар ҷаҳон,
Тахти сангинро ато
кардам забон.
Бомиењеро, ки бино кардаам,
Кохи маъно кардаам то ҷовидон...*

(«Ҳамдилии ҳамзабонон»).

Тоҷикистони навин ҳамчун як ҳалқаи мустаҳкаму устувор моро бо замони бостон ва ояндаи пурнур ме-
пайвандад. Халки кишвари офтобии мо ҳамеша дӯст-
дори содиқи бани башар, ҳамсафу ҳамдилу ҳамқисма-
ти башарият дар пешбурди тамаддуни кулл аст – ин
буда ҳадафи шоир аз баёни мазомин ва тасвирҳои:

*Бо башоратҳои равшан бар башар,
Кардаам зулмотро зеру забар,
Чилчароғам гарму равшан мекунад
Олами тахти қамар, ғавқи қамар.*

(ҳамон шеър)

Мағзи ашъори Назри Яздонӣ аз андешаи неку со-

зандаи ватандорӣ об меҳӯрад ва шоир ҳамеша дар ин ҷо бо такопӯ ва ковишҳо ба сар бурдааст. Ў дар пайи эҷоди як сабки мукамал ва нав қаламфарсой намуда, ки чунин падида дар адабиёти муосири умумифорсӣ аз махсусиятҳои муҳим ба шумор меравад. Воқеан, аз нахустин гомҳои эҷодиаш дар ин азми хеш устуворӣ ва пайгирӣ зоҳир кард ва ҳеҷ гоҳ аз ин хатти эҷодии худ сарфи назар нанамудааст. Дар қисмате аз эҷодиёти шоир, ки дар мавзӯҳои худшиносӣ ва таърихи Аҷам, эҳёи хилқати азими тамаддунофари ориёӣ марбут аст, аз эҳсоси гуворои худсоз ва нерӯи азими халлоқияти андеша вучуди хонанда саршор мегардад.

Шеърӣ Назри Яздонӣ дар ин маврид хеле амику фарогир, ҳаяҷоновар ва таҳриқбахш аст. Арзишҳои ориёӣ дар назми муосир ҳоло ривоч пайдо кардааст, дар эҷодиёти бисёре аз адибон дучор меоем, ки воқеан ҷолибу муносиб баён шудаанд. Дар ин чараён Назри Яздонӣ аз дидгоҳи хосса ва нотақрор паҳнои Ориёноро тасвир мекунад.

Пас аз он ки соли 2003 соли тамаддуни ориёӣ элон шуд, шоир бо ҷӯшу хурӯш ва илҳомӣ саршор дар тарғиби асолат ва тамаддуни аҷдодӣ даст зад ва хеле хуб ҳам муваффақ шуд.

Қиҳате, ки дар эҷодиёти шоир таври барҷаста зоҳир мегардад, ҷанбаи ғоявии сурудҳояш мебошад. Шеърӣ ӯ ормонҳои волоӣ миллат, гузашта ва пешмоади дуррашонро дар худ таҷассум карда, аз тухмаи тафаккуру эҳсоси густурда ва фароҳи созандаи он рӯидааст. Ва ин рӯиш тамоҷоле ба ҷониби рӯшанӣ ва нур, тобиши Хуршед ва ситорагон дошта, ки тамсилест аз ҳикмат, отифа ва маниши ҷӯяндаи инсонӣ.

*Чунки асли тоҷикон
Одамгарой буду ҳаст.*

*Ихтисоси ориёнии таборам
Заргарӣ, оҳангарӣ, одамгарӣ ҳаст.
Аммо
Заргарой нест.
Асли миллатам
Одамгароист.
...Порае,
Як пораи рахшандае аз мағз-мағзи
Ориёно,
Балки мағзи маҳзи нағзи Ориёно,
Ояти инсофу имонам,
Ҷони ҷонам,
Қиблаи ман,
Зам-зами имону виҷдонам,
Тоҷикистон
Тоҷикистонам.*

Шеърӣ Назри Яздонӣ инсонро ба андешаварзӣ ва асолатписандӣ водор мекунад. Чунин иқдом махсусан дар замони пурпечутоби глобализатсия муҳим аст. Ҳар-сӯгарой ва тамоюл ба афкори бегона ва барои миллати мо носозгор иддаеро аз муқаддасоти миллий ва сарнавишти азали ҷудо мекунад. Вақте ки мо ба ҷаҳони ботинии худ ворид мешавем ва аслу насли худро мешиносем, он вақт дарк мекунем, ки мо, тоҷикон, бо таҷрибаи таърихии давлатдориву давронифарӣ, фарҳангу тафаккури созандаву дерина, ҳикмату мазҳаби худ, санъату адабиёти эътирофшуда ва маҳз дар таъя ба хиради аҷод ва шинохти нақшу мақоми худ ба ваҳдату ягонагӣ ва бунёди давлати озоди Тоҷикистон ноил шудем. Бо истифода аз неъматӣ соҳибистиқлолӣ аркони давлатдориву тамаддуни миллии худро устувор месозем.

*Қаҳрамонҳои қаламдори азизат,
эӣ Ватан,*

*Аз азал сардафтари майдони
маънову суҳан.
Аз қадамгоҳи қаламкашҳои қавми
сафшикан,
Мерасад сад Орашу сад Рустаму
Исфандиёр...*

Китоби «Дилнигора»-и Назри Яздонӣ собит мекунад, ки ӯ офаранда ва навапардозу маъниҷӯст. Ҳамеша шоир ба мавзӯи нав, маънии тоза ва ифодаи фасеҳу рӯшан ва ҷолиб рӯ меоварад. Бозёфтҳои шоиронааш аз заҳмати тоқатшикан ва ҷустуҷӯҳои бардавомаш ба даст омадаанд. Дар ҳоле ки дар адабиёти касбии муосири миллий дар идомаи анъанаҳои навҷӯёнаи нимаи дуюми садаи охир пешравию дастовардҳои арзанда рӯи қор омадаву меоянд, ин хеле муҳим аст. Балки ҳамин ҳуд он меёрхоеанд, ки бадеияти эҷодии ҳар суҳаннаваро таъйид мекунанд. Аз ин лиҳоз, метавон мисоли фаровоне аз ҷакидаҳои таъби Назри Яздонӣ овард.

Шоир лабораторияи эҷоднашро тавсиф намуда, ангезаҳо ва сӯзишу соҳтанҳои ҳудро баён меорад:

*Суҳанҳо парваридам хубу суфта,
Суҳанҳои суҳангӯе нагуфта.
Суҳанро ҳамчу ҳалвои сафедак,
Сафеду пухта кардам кӯфта-кӯфта.
Суҳанҳо дидаам тити парешон,
Қаламро кардаам паргори родар.
Дилеро дида будам пора-пора,
Қаламро кардаам кафшери лозар.*

Аз паргори родар – доираи мавҷири чатрии радиатсионӣ ва кафшери лозар – дастгоҳи кафшери лазерӣ, ки ҳам заҳми дилро бидуни амалиёти ҷарроҳӣ мепайвандад ва шаклан монанди қалам аст, воқеан, бори нахуст ҳамин ҳудӣ ӯст, ки дар шеър истифода бурда-

аст. Назри Яздонӣ дар эҷоди шеърҳои ватандӯстона ва таърихӣ хосса, ҳангоми ручӯъ ба мавзӯҳои Ориёнҳои бостон калимоту ибораҳои комилан нав ва зебо, ташбеҳҳои равшану пурангеза ба қор мебарад, ки виқору ҳашмати таърихӣ ва наҷибзодагии деринаро таҷаллӣ менамоянд. Ибораву калимаҳое ба мисли «заргарӣ», «одамгарӣ», «қӯбаи оҳангарӣ», «осмони зарнигор», «остони зарнисор», «табори нур», «решаам аз решаи одамгарон», «пешаи мо пешаи равшангарон» ва садҳои дигар дар тақвияти ифтихороти мо муҳиманд.

Назри Яздонӣ бо ашъору таронаҳои дилангезаш маҳбубияти тамоме дар байни мардум қасб карда, чун шоири комил ва дорои сабку дастгоҳи хоссаи шеър мавқеъ пайдо намудааст. Воқеан, дар девони шеъри шоир мавзӯҳои умдаи сарнавишти халқ фароҳам омадаанд, ки дар ин байни саодатмандии халқ ва нерӯи тозаи Тоҷикистони навин – идомабахши таърихи бостон барҷаста суруда шудаанд.

*«Садои мардум»,
8 декабри соли 2008*

*Мирзоҳусайни Бадалипур,
узви Иттифоқи
нависандагони Тоҷикистон*

ЧАНД СУХАНЕ ДАР □ОШИЯИ ШЕЪРИ НАЗРИ ЯЗДОН□

Ба табъ расидани китоби нави шеъри устод Назри Яздонӣ бо номи «Дилнигора» падидаи тозаи фарҳангист. Ахиран нисбати ҳусну қубҳи он навиштаҳои Парда Ҳабиб дар рӯзномаи «Садои мардум», аз 8 декабри соли 2007 ва дар маҷаллаи «Садои Шарқ», №11, соли 2007 назариёти ҷолиби доктори илмҳои фалсафа Саъдулло Раҳимов зери унвони «Дилам як рӯз метаркад» чоп гардиданд. Ҳарду мақола хонданист. Муаллифон бештар ба таҳлили мавзӯи ватанпарварӣ, ватандорӣ, ифтихор аз Ватану миллати шоир, ки маҳак ва ҷавҳари эҷодиёти ӯро ташкил медиҳад, рӯ овардаанд.

Мо сари ҷанбаи эҷоди Назри Яздонӣ суҳан карда, паҳлӯҳои дигари шеъри ӯро ба риштаи таҳқиқ кашидаем.

Дар радифи суҳанҳои муаллифони зикршуда инро гуфтаним, ки воқеан устод Назри Яздонӣ аз шоирони тавоноии муосири мост, ки дар қатори устод Мӯъмин

Қаноат, шодравон Лоиқ Шералӣ, Бозор Собир, Гулрухсор мавзӯи Ватан мавзуи марказӣ ва асосии эҷодиёти ӯст. Он қадар шеваву гуворо, соддаву самимӣ, рӯҳбахшу рӯҳнавоз тараннуми Ватан дар шеърҳои ӯ садо медиҳад, ки сина лабрез ва моломоли ишқу ҳавас аз меҳру муҳаббати он мегардад.

Ручуи аввал:

Тоҷикистон зиндаам бо бӯи ту

Тасвири бузургӣ ва шаҳомати Ватан дар шеъри ӯ беканора аст. Чунончи:

Ман, ки асли Қибларо

Донистаам,

Иқтидо кардам

Ба Қуръони маҷид.

Қибла кардам Тоҷикистонро,

Сарзамини ишқу имонро.

Шеърҳои «Тоҷикистон беҳтар аз чон», «Зодгоҳи ишқу имон», «Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам...», «Сарзамини камзамини беканор», «Ҳамдилии ҳамзабонон», «Ганҷи шойгон», «Номаи Зарафшон», «Санги Ватан», «Ёдгори қуллаҳо», «Истгоҳи Истаравшан» ва «Парешонӣ»-и шоирро метавон ин ҷо мисол овард.

Назри Яздонӣ дар шеърҳои меҳанпарастии худ бештар хонандаро ба фалсафаи таърих ва фарҳанги миллат ошно месозад. Ӯ аз зумраи шоирони муосири тоҷик аст, ки тамаддун ва фарҳанги ориёни бостонро дар шеъраш хеле барҷаста ҷиҳати худшиносӣ, худогоҳӣ ва ҳам хештаншиносии миллӣ таҷассум намудааст. Даъвати шоир дар ин шеърҳояш аз завқи баланд ва эҳсоси волои ватанпарварӣ ва ватандӯстдории ӯ дарак медиҳад. Ваҳдати яқпорчагӣ, дӯстию ҳамбастагии миллатро беҳтарин саодат ва фазилат мешуморад.

*Эй бародар – пораи қисми Ватан,
Пораи дигар манам аз ин бадан.
Мову ту чун якдилу яктан шавем,
Комилу якпора мегардат Ватан.*

Бузургии шоир дар он аст, ки бо воситаи шеър чашми миллатро ва гузашта аз он башариятро ба садсолаҳои дур бедор месозад. Ин рисолати азимро шоири асил ҳамеша шиори эҷодиёти худ қарор медиҳад. Ин асолатро мо дар эҷодиёти устод Назри Яздонӣ ба хубӣ эҳсос мекунем.

Ба ёд биеварем эҷоди шеъри «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон»-и ўро дар замони ҷанги шаҳрвандӣ. Иншои чунин шеърҳо дар он шабу рӯз чун обу ҳаво зарур буд ва чун нафаси рӯҳбахше, ки бо эҳсоси ватандорӣю ватандӯстӣ инсонро аз вартаи яъсу изтироб ва даҳшат берун меандохт. Дили ўро ба ояндаи нек гарм месохт. Риштаи дили шоирро дар қатори садҳо фарди ватанхоҳу ватанпарвар, миллатдӯсту миллатпарвар дар ранҷу азоб, уқубат, хориву зории миллати куҳанбунёди худ дар давраи ҷанги хонумонсӯз ба дард оварданд. Ва ў ба даргоҳи Худованди азза ва ҷалла бо чунин мисраҳо ниёиш мекунад:

*Эй Худо, пайванд кун бишкастаро,
Ҷамъ кун ҷамъи парешон рафтаро.
Ҷамъи хурди Тоҷикистони маро,
Аз парешонӣ нигаҳдор, ай Худо.*

Зам-замаи ин тарона бо оҳанги марғубу дилнишини ҳофизи хушсадо Саидкул Билол чун суруди рӯҳнавози милли хизмати шоистаеро дар таърихи миллат анҷом дод, яъне садҳо ва ҳазорҳо мардуми оворава бечора, саргардону сарсонӣ моро дар он замони пуршӯр ба ҳам овард, ба Ватан овард.

Ин аст нишонаи муҳаббати Ватан, ин аст хизмати

таърихӣ бо сухан, бо шеър, бо масъулияти баланди
имониву инсонӣ ва вичдонӣ барои миллату Ватан: дуои
ӯ мустачоб шуд. Вучуди шоир лабрези ишқу ҳаваси Ва-
тан аст, ки чунин мисраҳояш бозгӯӣ ин гуфтаҳоянд:

*Тоҷикистон, зиндаам бо бӯи ту,
Кӯр бодо чашми бад бар сӯи ту.
Дур бодо ранги зарду гарди дард,
Ҷовидон аз рӯи ту, аз ҷӯи ту.*

Чунин мисраҳои зебо ва воқеӣ дар шеърҳои ба Ва-
тан бахшидаи Назри Яздонӣ хеле зиёданд.

Ручӯи дуҷум:

Ёди модар бӯи дармон мекунад

*Эй модар, агар дастрасе доштаме,
Санги сияҳ аз гӯри ту бардоштаме.
Худро гилу хоки тира пиндоштаме
Танҳот ба зерӣ хок нагзоштаме.*

(Амир Хусрави Деҳлавӣ).

Ситоиш ва мадҳи қадр, манзалат ва бузургии модар
дар шеърӣ устод Назри Яздонӣ барҷаста аст. Ин мавзӯ
ҳам дар эҷодиёти ӯ нигориши тоза, диди тоза ва воқеӣ
дорад. Тасвири симо ва ҳастии зан – модари тоҷик, ху-
сусан модари деҳотӣ хеле самимӣ ва заминӣ дар шеъ-
раш аён аст:

*Аз раҳи себзори гулборон,
Аз раҳи сабзи кишт меомад,
Докаи барқадаш ҳаво хӯрда,
Ҳамчу ҳури бихишт меомад.
Ҳамчу модархудои афсона,
Аз раҳи сабзи меҳр меомад.
Меҳрборону нур поида,
Гӯйе аз сипеҳр меомад.*

Шоир бо шеърҳояш вучуди хонандаро ба шинохти

шахсияти модар – бузургтарин сарчашмаи зиндагӣ, волотарин неъматӣ илоҳӣ барои фарзандон, барои хонадон, барои ҷомеа, нурбахши зулмати рӯзгор, хуршеди рӯҳавзои зиндагӣ ошно месозад. Шеърӣ Назрӣ Яздонӣ даъват ва ҳушдорӣ ба эҳтиром ва садоқату хизмати самимона дар ҳаққи модар аст.

Як хусусияти эҷодиёти ӯ дар ин мавзӯ низ он, аст ки тақлид ва пайғирӣ ё пайравӣ аз гуфтаҳои умумӣ ё забоншуста, ки хонандаро дилгир созад, дида намешавад. Баръакс, шеърӣ ӯ моро ба дарки фаҳми дунёи ҳастии модар, ба қору бори рӯзгори ӯ ба қадрдонию меҳрубонӣ, лутфу навозишҳои гарму ҷовидонаи ӯ водор месозад. Маъноофаринии шоир дар шеър бояд, ки ба хонанда лаззати рӯҳӣ, равонӣ ва маънавӣ биёрад. Шакли шеър муҳим нест, муҳим сухани тоза, бозёфти шоирона, нотақрории ифода аст.

Беҳтарин нигориши шоиронаи ӯ дар шеърҳои ба модар бахшидааш муноҷоти бо номи «Дуои модарам» мебошад. Ин шеър ҳарчанд суннатгароист, вале услуб, тарзу баён, биниш, эҳсос ва фалсафаву мантиқи он комил ва аҷиб рӯҳбахшу дилнавоз, ҷолибу дилчасп мебошад:

*Эй Худочон, эй Худованди Карим,
Эй Худо, эй Парвардигори кирдугор,
Хурду реза, пиру барноро ҳаме
Дар паноҳи раҳматат осуда дор.
Хонаи кулли ҷаҳон обод кун,
Синаи ғамдидагонро шод кун,
Ҳар дили садпорову овораро
Ҷамъ кун, аз дарду ғам озод кун.*

Рисолати шоир ин нест, ки бо ба ҳам овардани мисраҳои вазну қофиядор фалсафа, мантиқ, бадеият, образнокӣ, маъноофаринӣ, ҳушоҳангӣ, дилчаспию ҷаззо-

бияти шеърро фаромӯш созад.

Ин ҳама навоварӣ дар шеъри Назри Яздонӣ бо ше-
ваи зебо ва тасвири наҷиб вучуд дорад:

*Бармоли Қизилқалъа ҳама зарду кабуд,
Зардаш ҳама зардобу кабудаи ҳама дуд.
Рӯзе, ки анори бозҳо пухта расид,
Зардоби дили модари ман рӯ зада буд.*

Дили шоир аз марги модар хуншор аст ва аксари на-
виштаҳояш марсияҳои ашқу андӯҳанд.

Чунончи:

*Бӯи модар бӯи райҳон мекунад,
Бӯи шеванҳои бирён мекунад.
Ғамгусори ман, шифоям рафт, рафт
Малҳами ман, мӯмиёям рафт, рафт
Ғамгусори ман, шифоям рафт, рафт.
Ёдаи акнун бӯи дармон мекунад.*

Речӯи сеюм:

*Оби армони дилам шуд, ашки маҳтобӣ...
Ман агар аз ишқ сӯхан сар кунам,
Чаши туро чашмаи ахтар кунам.
Пасту баланду тари хушки туро,
Дар ҳарамии ишқ баробар кунам.*

Шоирӣ хушбаёну фарохандешаи муосирӣ тоҷик
Муҳаммадлии Аҷамӣ дар хусуси фалсафаи шеър гуф-
тааст: «Дигар бояд донист, ки шеър каломии мактуби
манзум ба маъшук, ба дӯст, ба ҳамдил нест, агарчи вақ-
те буд, ки шеърро чунин медонистанд. Ҷавҳари шеър
на дар авзон, на дар қофия ва на дар шакл аст. Ҷавҳари
шеър дар асл чизи дигар аст ва ҳамони чизи дигарро
шоир дар кори шеър бойист, ки кашф кунад ва он чизи
дигар, ки аслияту айнияти шеър аз он аст, фарогири
фалсафа, илм ва дониш ва огоҳист, ки хувияти инсон

буданро дар инсон комил месозад. Шеър майдони рақс нест, ҳар ки дилаш бихоҳад ва дар ҳавои зеру бами арӯз дасту по бизанад, хамаи абрӯ бипаронад. Шеър сафарест аз худ то беҳудӣ, аз остони тан то осмони рӯҳ, аз кул то ба ҷузъ, аз ҷузъ ба кул, аз гумроҳӣ ба огоҳӣ. Шеър тасбеҳи калимот аст ба даргоҳи офариниш. Ин назар ҳам ба кулӣ ғалат аст, ки кофӣ аст ғуссадору парешонхотир бошӣ ва афсурдаву ҳаёлий шоир хоҳӣ шуд» (М. Аҷамӣ. Овози шеър аз он сӯи зиндагӣ. Маҷалаи «Сафинаи умед», №5 (36), майи соли 2004, с. 22).

Ҷоиз аст ёдрас созем, ки аслан устод Назри Яздонӣ хикматшинос, яъне файласуф аст. Ин аст, ки асари до-нишҳои фалсафӣ дар шеърҳои рӯшан ба чашм мерасад. Файласуф-шоир ё ки шоиру файласуф будан барои андешамандони илму фарҳанги форси тоҷик то ҷое меросӣ аст, ки метавон зиёд ин ҷо ҳарф гуфт.

Мавзӯи ишқ ва зебоипарастӣ дар шеър аз ибтидо то ба имруз ҷавҳари мавзӯоти ашъори шоирон аст.

Назари арзишмандтарини табақоти мухталифи шуъро нисбати дарёфти маъно ва мазмунӣ ин ду мафҳум, ё расидан ба фаҳми воқеии ин ду огоҳӣ ва худшиносии инсон аз гармонияи зиндагӣ, аз буди боши он, ибдоъ ва саранҷоми он барои зебои зистан, зебои дидан, зебои гуфтан, зебои будан аст.

Ин олами ҳастӣ, ки офаринишаш бо қудрати илоҳӣ аз нур аст. Нуронӣ зиндагӣ карданро тақозо дорад.

Худ ишқ шинохти зебоист ва баръакс зебошиносӣ ишқ аст.

Ояти Қуръони мачид «Аллоҳу нуру самовоти валарзи» беҳтарин ҳидоят барои шинохти моҳияти зебогии олами ҳастӣ аст ва ҷуноне ки Шабистарӣ фармуда:

*Диле к-аз маърифат нуру сафо дид,
Зи ҳар ҷизе, ки дид, аввал Худо дид.*

Саромади шеъри навини порсӣ Нимо Юшич менависад: «Дар адабиёт мардум шавқ доранд, аввал шеърҳои ошиқонаи шоирро бихонад, ё чизҳое, ки достони ранҷҳои ўро возеҳ кунад».

Назри Яздонӣ дар масоили зикршуда навиштаҳои зиёд дорад. Шеъри ӯ дар ин ҷода тасвири хаёли ӯ муболиғомез не, балки инъикоси воқеият ва ҳақиқат аст. Шоир тавон ва нерӯ, фаросату заковат, ҷаҳонбиниву дидгоҳи инсонро дар ташҳиси зебоӣ бо ҷасоҳату наҷосати тадриҷии зинавӣ камолоту маърифати ишқ арзёбӣ мекунад. Шеър ҳам тасвири воқеият аст. Яъне воқеияте, ки анҷом ёфтааст, ё анҷом ва расидан бар он орзу ва умеди шоир аст. Дар илми диалектика категорияҳои имконият ва воқеият вучуд доранд, ки зухуроти амал ва кӯшиши инсонро барои ба воқеият табдил додани имконият фаро меҳонанд.

Тафсил ин аст: зиндагии инсонҳо саршор ва моломулу лабрезии имкониятҳост, вале ба воқеият расонидани онҳо корест ҳимматталаб, ҳикматталаб, саривақтӣ, зинавӣ, доништалаб, маърифатпешагӣ ва ғайра.

Мусаллам аст, ки на ҳама имкониятҳо ба воқеият табдил меёбанд, агарчи кӯшиш ва заҳмати зиёд ба харҷ биравад.

Назри Яздонӣ дар муносибат бо ин равиши фалсафӣ диди тоза ва нигориши зебо дорад. Шоир инсонҳоро ба худшиносӣ ва худогоҳӣ бо василаи маърифати ҷаззобияти ишқ ва зебогӣ даъват дорад:

Ёди ту чун кафтарон дар ёнаҳо,

Канда андар синаи ман лонаҳо.

Ёди ту ояд, парад аз синаам,

Селаи кафтар зи кафтархонаҳо.

Дар китоби навини Назри Яздонӣ гарчи аз китобҳои пешин шеърҳо низ ҷой доранд, лек каманд. Чун баъ-

зе шоирони «соҳиби чанд китоби такрори шеърҳо» ин манзара ба мушоҳида намерасад.

Шоир дар «Дилнигора» фасли «Ошиқона» дорад, ки «Қалампошна», «Меҳмон», «Заркокул», «Духтари шоҳи саҳар», «Ташна», «Ёднома», «Мактуби саломатӣ», «Чу маро ёд кунӣ», «Меҳргон», «Кучой» ғазалҳои «Обе, ки бурд оби рухам», «Диламро гилнишин кардӣ, чи кардӣ», «Руди Сайхун даргирифт», «Оби чигар», «Орифона» ва ғайра ба масъалаи фавқ бахшида шудаанд.

Дар шеър ӯ такрори калимот, пургӯй, назарпардозиҳои риёкорона ба ҷашм намерасад. Шеърӣ Назри Яздонӣ дар ин маҷмӯъ камолот дорад, камолоти маънавӣ, фалсафӣ ва гузашта аз он тасвиrotу ташбеҳоти гуворову дилчасп.

Назири ин шеър дар адабиёти муосири мо кам аст:

*Ташинаам ман,
Ташина аз рӯзи азал,
Ташинаи шаҳдам,
Чу занбӯри асал.
Чида-чида
Шаҳди гулбарги лабонат,
Ғунҷаи саришори ширини даҳонат,
Оқубат,
Ё бармаҳал,
Ё бемаҳал,
Мешавам,
Ҳамчу, занбӯри асал,
Ғарқи асал.*

Ибороту таъбироти шоиронаи ӯ «қалампошна», «як олами афсона равона дар сари сӯзан», «тухми ишқи тиллоӣ», «заринқалами мӯқалам», «ширполои саҳар», «ахтари паррони ҷашмам», «луғати ишқ», «моҳтоби ба дудаи ғубор олуда», «ашки маҳтобӣ», «пардаи ҳарири

оҳарӣ», «хокборонҳо», «домани сабзи баландиҳо», «ширинадо», «сухани мухпари ахтарзада», «чехраи пургарди зарандуда», «даруни синаам бағдодгуна» ва ғайраро аз фасли ашъори ошиқонаи китоби «Дилнигора» метавон мисол овард, ки аз тозагӯӣ ва тозаҷӯи ӯ дарак медиҳад.

Дар шеъри муосир бо пайравӣ аз суннати ниёғони бузурги шеърмон талқину ташвиқи арзишҳои бунёдии фалсафӣ василаи беҳдошти маърифат ва ҷаҳонбинии алоқамандону ҳаводорони шеър аст, эҳёи фалсафai шеъри ноби форсӣ-тоҷикӣ дар пайвастагӣ бо шеъри муосири мо бо назардошти боло бурдани эҳтиёҷоти маънавию фарҳангии насли муосир ва баҳрабардории ояндагон вазифаи аввалиндараҷаи шоирони асил аст.

Ин рисолат ва асолат дар шеъри Назри Яздонӣ пайдову ҳувайдост.

Худи ӯ дар китобаш «Дилнигора» тавзеҳоти хондани бо номи «Дар ҳошияи шеър» дорад. Ва ин ҷо сазовор аст, ки он навиштаҳои ӯро дар хусуси ишқ ва зебӣ биёварем: «Ишқ озодист. Озодии шахбоз парвоз аст. Озодии моҳи об. Озодии миллат истиқлоли сиёсӣ. Озодии инсон ишқ аст. Ҳар нафаре, ки алоқаманди шеър аст, назар аз синну сол, касбу кор, тааллуқи ақидатиаш як саодати алоҳида дорад. Ҳар амале, ки мекунад, аз ҳамгинонаш зеботар мекунад. Аз ҳар зебои моддиву маънавӣ баҳраи комилтар мегирад. Дар шикасту басти зиндагӣ, дар афтидану бархостаниҳои рӯзгор бардошту таҳаммули бештар дорад. Завқи зиндагӣ, лаззати зиндагии ӯ пирӣ надорад, кӯҳна шудан надорад. Азбаски шеър эҷоз аст, арзиши ғавқулӯда аст, мухлисону ошиқони шеър ҳам аз ҷумлаи мардумони маъмулӣ нестанд. Нафароне ҳастанд саодатмандтар.

Хуш ба ҳоли онҳое, ки аз шеъри мардумӣ, аз шеъри

авастой, аз ҳикмати Қуръони маҷид баҳрае насибашон мешавад. Рӯҳшон доиман дар талаби шурби мудом дар ҷидду ҷаҳд мешавад.

Шояд ҳамин напъаи ҳамешагии шароби ноби ши-
фоҳио китобӣ буд, ки маро ба сӯи токистонҳои тоза ка-
шид. Ва ман дастгоҳе барои сурудани суҳанам дуруст
кардам. Ба ин манзил расидам, ки шеър бояд маъно,
зебо, фаҳмо, гӯё бошад.

Ҳарчи гуфтам, рост гуфтам. Аз он чи гуфтаам, ки аз
саргузаштам аз дилам, аз андешаам гузаштааст ва он
чи дар шеър арза доштам ба он умед будааст, ки барои
миллатам. Барои инсон коромад, коргар бошад. Дарде-
ро марҳам бошад, дилеро қувват диҳад, сарҳоро баланд
кунад чун сарбаландии миллатам ормони азаливу аба-
дии ман аст».

Донишманди маъруфи эронӣ Алии Шарифатӣ ме-
нависад: «Зиндагии инсон бар асолати се поя– «воқеи-
ят», «зебой» ва «хайр» қарор дорад».

Воқеият бо воситаи илм, хайр пойгоҳи ахлоқ ва зебой
зербинои ҳунар аст дар сурате ки илм ба шакли фаъ-
олият фақат воқеиятро нишон медиҳад. Рӯшанфикр
касе нест, ки туи ҷаият мунтазир бошад, ки чи барояш
тарҷума карданд, мунташир карданд ва дар витринҳо
гузоштанд. Ҳам онҳоро бидонад ва ҳам ақоидаш биша-
вад. Рӯшанфикр касест, ки давраҳои маҳдуд ва муай-
яншудаи муҳити фикрониро мешиканад ва аз ҳама ҷо
тӯъмаи ҳудашро озодона мечӯяд.

*«Нигоҳ»,
5 июни соли 2008*

*Алишери Муҳаммадӣ,
узви Иттифоқи
нависандагони Тоҷикистон,
номзади илмҳои фалсафа*

ДАРДИЁР

Назри Яздонӣ яке аз адибони маъруф, машҳур ва маҳбуби тоҷик аст, ки тӯли ду даҳсолаи охир шеъраш дилҳои зиёдҳо тасхир кардаву вирди забонҳо гардидааст. Агарчи маҷмӯаи ашъораш бо нусхаҳои зиёд ба табъ нарасидаанд, аммо мушоҳида мешавад, ки аксари ҳаводорони шеърӯ адаб аз онҳо ба ҳубӣ оғаҳанд ва дунёи маънавии ҳудро бо офаридаҳои ӯ зиннат медиҳанд. Маҳсули эҷоди ӯ пайваста аз тариқи барномаҳои садо-ву симои ҷумҳурӣ дар қироати ҳуди муаллиф, тавассути баромади овозхонон ва суҳанронии ҳаёати эҷодии радио-ву телевизиони тоҷик садо дода, аз тарафи бинандагону шунавандагон ҳуш истикбол меёбанд. Аз ин ҷост, ки зиёда аз 50 шеъри ӯ дар фонди тиллоии радио ва телевизиони тоҷик маҳфузанд.

Чандин насли ҷавони тоҷик бо суруди «Занги охир», ки матнаш ба Назри Яздонӣ тааллуқ дорад, бо мактабу устодони худ, бо «чору панҷи мактабӣ» хайрухуш намудаву ба ҳаёти мустақил ва «чору панҷи зиндагӣ» во-

рид шудаанд. Ва он ашки ғаму шодӣ, ки ҳангоми замза-
маи ин суруд бар чашмҳо ҳалқа задаву он ҳузну тарабе,
ки бар дилҳо чира шудаанд, аз маҳорати нотакрори ин
суханвар гувоҳӣ медиҳанд.

Ашъори ин адиби мумтоз, шоири навпардозу то-
заэҷод ва нафаре, ки ҳаёти худро ба шеърӯ шоирӣ бах-
шидааст, гумон дорем, зарурат ба таърифу тавсиф ва
таблиғу ташвиқи зиёд надорад, аммо таҳқиқу барра-
сии вижагиҳои эҷодии ин адиби муваффақро зарур
медонем.

Албатта, ҳар як суханвар дар оғози кори худ аз унсӯ-
ру усул ва роҳу равиши пешиниён пайғирӣ мекунад,
аммо баъдан иддае бо талошу кӯшиш ва заҳмату шаб-
бедориҳо ҷодаи худро пайдо карда, маъруфият ҳосил
меkunанд. Назри Яздонӣ низ аз зумраи он нафаро-
нест, ки аз нахустин қадамҳои худ дар ҷодаи эҷодӣ ба
раҳкушоию қуллапаймоӣ даст задааст. Шеърӣ ӯ бо он
ки бардошту таъсири зиёде аз эҷодиёти адибони гуно-
гунзабону мухталифбаён дорад, аммо боз ҳам шеърӣ
нав аст: шеърӣ муосир, шеърӣ тоҷикона, шеъре фаҳмо,
зебо ва гӯё, шеъре дархӯри ҳама қишрҳои аҳоли. Ва ин
муваффақияти адиб аз якчанд сарчашма об меҳӯрад:
огаҳӣ аз тамоми мактабҳои эҷодӣ, даст доштан дар
таҳқиқи ҳамаҷонибаи шеър, ҳунарсанҷӣ дар тарҷумаи
осори нобиғаҳои шеърӣ ҷаҳон ва ҳамчун муҳаққиқи
фалсафа ба зиндагӣ ва рӯйдоди олам нигоҳе махсус до-
штан. Эҳсоси баланду нуктасанҷӣ, тахайюли бою ғанӣ
ва андешарониҳои замонавиаш низ шеърӣ ӯро мумтоз
гардонидаст.

Яке аз вижагиҳои эҷодии Назри Яздонӣ сохтан ва
корбурди вожа, ибора ва мафҳумҳои тоза дар шеър ё
ба қавли дигар суханофарӣ аст. Барои муваффақ шу-
дан дар ин самт адиб бо маъниву мазмун ва калимоту

истилоҳот бархӯрд ва муносибати гуногунҷабҳа дорад. Пеш аз ҳама Назри Яздонӣ ба он диққат медиҳад, ки падидаҳои нави иҷтимоию иқтисодӣ, дастовардҳои илмию техникий муосирро, ки ханӯз ҳам дар шеърӣ мо тавсифи онҳо ба ҳадди зарурӣ ба роҳ монда нашудааст, тариқи ифодаю мафҳумҳои наф, вале дар айни замон соддаю равон, ба зехну идроки хонандаи тоҷик мувофиқ дар қолаби шеър ҷой диҳад. Дар ҷаҳорпорае бо унвони «Шеърӣ сафед» аз дастгоҳи тиббӣ – кардиограф, бо истилоҳи хеле зебо – дилнигора, ёд мекунад. Ин вожа, ки сохтаи худӣ шоир аст, илова ба он ки бехтарин тарҷумаи истилоҳи кардиограф ба шумор меравад, дар айни ҳол шоирона ва дилнишини хотирмон аст. Ҳамчунин, дар ин шеър ибораҳои дигар ба монанди паргори родар (мавҷири параболӣ) ва кафшери лозар, барқгардон низ хеле ба ҷо ва устодона сохта ва истифода шудаанд.

*...Суханҳо дидаам тити пареишон,
Қаламро кардаам паргори родар.
Дилеро дида будам пора-пора,
Қаламро кардаам кафшери лозар.
Машав ҳайрон, агар ҳусни хати ман
Ба роҳи дафтараи пастобаланд аст,
Ки чун хатти шикасти дилнигора
Гувоҳи зарби қалби дардманд аст...*

Ба ин монанд калимоту ибороти зиёдеро метавон зикр кард, ки бозёфтҳои шоир ба ҳисоб мераванд, масалан: қалампошна, лолафарангӣ, барқгир, заргаронӣ, хиразорон, ширини талхӣ, ҳалои захрборон...

Назри Яздонӣ тавонистааст, ки дар атрофи вожаву ифодаҳои сохтаи худ маъниву мазмунӣ зебо, тасвиrotи ҷолиб ва дилнишин офарад. Чунончи дар шеърӣ «Қалампошна» мебинем:

*Як олами афсона равон дар сари сӯзан,
Олуфтаву озода равон дар сари сӯзан.
Як қофила чун ришта равон аз паси сӯзан,
Як шаҳр дили дар ҳаяҷон дар сари сӯзан...*

Дар эҷодиёти шоир калимаву ибороти зиёде ба кор бурда шудаанд, ки ба обу дарё иртибот доранд. Обу дарёе, ки табиаташон поксозӣ, тароват ва ҷонбахшӣ аст. Гумони ғолиб он аст, ки майли адиб ба сафову покӣ (ки маҳзи мағзи шеъранд) ўро водор намуда, ки беихтиёр ба ин мавзӯ бештар рӯй орад. Тинати пок ва сафочӯи шоир сабаб гардида, ки хангоми васфи дилхоҳ гӯшаи кишвари зебоманзараш аз обу чашмасорони мусаффо ва ҷонбахши он ёд мекунад. Дарёи Сурхобро хандон мебинад, Хингобро тавлидкунандаи нури Норақ медонад, мавҷҳои Сайхунро аз шарори барқи нигоҳи маъшуқа месӯзонад, аз оби Новардони заррин таскини дард меҷӯяд, дар таъми Оби талхаки Ёвон талхии хичрон меёбад, Зарафшони зарфишонро дар ғурбат парешону пошон мебинад.

Гуфтору пиндор, хулқу хӯ, эътиқоду боварҳои мардуми одии деҳоти гуногуни кишварро бо калимаву ибороти соф тоҷикона, ки тобишҳои махсуси нотакрор доранд, бо лаҳни мардумӣ ба қаламрави шеър ворид мекунад. Масалан, ибора ва мафҳумҳои оши ҳалол, балогардон, захми чашм, чуку ҷонвар, қиёми ғам, ширинхота, обчинакро, ки танҳо дар забони мардуми одӣ дар истеъмоланд, шоир тавонистааст бамаврид ва хеле устодона ба кор бурда, ба онҳо ҷони тоза бахшад.

*Ҷисму ҷони фишурдаи модар
Пухта-пухта қиёми ғам мешуд.
Дар замини ӯ, ки ширинхота буд,
Талхаку шӯрак саросар сабз шуд.*

*Киштаҳои ширадори модарам
Талху шӯрии фаровон мекунад.*

Дигар хусусияти ашъори Назри Яздонӣ масоили илмиро бо перояи адабӣ ва ҷавоҳири таҳайюл ҷилва додан аст. Дар эҷодиёти шоир фалсафаи рангҳо бо тобишу ҷилваҳои тоза зухур мекунад. Рангҳо бо лаззату бӯ, гарму сардӣ, ғаму шодӣ, оху дард омезиш меёбанд ва тавассути онҳо шоир ҳолати рӯҳии қаҳрамони лирикии худро ба тасвир мекашад:

*...Дар диёрам буд камбудии газвори кабуд.
Куртавори ранги нилӣ, эй басо ноёб шуд,
Пора-пора мегирифтанд, аз матои осмонӣ,
Оҳҳои зарди хоҳарҳои ман,
Пораҳои осмонро карда зарди заъфарон.*

Аз мусибати одамӣ, аз ҷумла кулфати нафароне, ки бо ҳар баҳона азизони худро аз даст додаанд, чун инсонии асил муассиру дардзо ёд мекунад, гӯйӣ, ки дарду кулфати дигарон не, балки алами худро ба қалам медиҳад. Далели ин гуфтаҳо ашъоре ба шумор мераванд, ки дарду доғи дӯстону азизони суҳанварро изҳор мекунанд. Аз ҷумла дар шеърҳои «Ҷаҳри фалғарӣ», «Баҳмани кабуд», «Доғи хунчакон», «Баҳори ситам», «Ёди модар бӯйи дармон мекунад» дарди ҷонсӯзи шоир хеле муассир рӯйи қоғаз омада:

*Ёди модар бӯйи райҳон мекунад,
Бӯйи шеванҳои бирён мекунад,
Ғамгусори ман – шифоям, рафт, рафт,
Ёдаш акнун бӯйи дармон мекунад...*

Барои ифодаи ин ҳолати худ вожае ҳам сохта, ки хеле зебо ва таъсирбахш аст – дардиёр (дард + иёр), ба маънии ҳамдард ва дардошно.

Шоир, ки дар айни ҳол олим ва мутафаккири барҷаста аст, ба масоили муҳими глобалӣ низ аз дид-

гоҳи хосса назар меафканад. Дар ҳалли масоили мубра-
ми ҷаҳонӣ на чун як нафар мушоҳидакор ва масъули
беҳиссу бепарво, балки ҳамчун як соҳибдард ва адолат-
хоҳ ово баланд мекунад. Чунончи дар шеърӣ «Осмон,
эй осмон» масъалаи раҳна шудани қабати озонро, ки
барои башарият паёмади фоҷиабор дорад, дар меҳва-
ри бемехрию бераҳмии инсон хеле муассир ба тасвир
кашидааст. Барқарор кардани сӯрохиҳои бавучудома-
даи қабати озон – ҳалои заҳрборонро шоир барои ин-
сон ғайриимкон медонад ва аз ин рӯ дар ноумедӣ ба
Осмон рӯ меорад:

Осмон,

Эй бепаноҳи асри кайҳон!

Баҳя меҳоҳам бигирам

Рогҳои ҷомаи афсурдаатро.

Лек сӯзан нест!...

Дар тамоми растаи ғаззолии инсон

Як ваҷаб ҳам ресмони поку маҳкам нест.

Бо ҳама гуногунии мавзӯю мундариҷаи эҷодиёти
шоир метавон гуфт, ки меҳвари андешаву таҳайюли
ӯро ғояи ваҳдати миллӣ, якпорчагии кишвар, ифтихор
аз гузаштаи дуру наздики миллати тоҷик ташкил ме-
диҳад. Бесабаб нест, ки ҳар як дафтари нави ашъори ӯ
маҳз бо таронаҳои ватанхоҳона шуруъ мешавад. Ба даст
омадани истиқлоли миллии тоҷиконро баъд аз ҳазор-
солаҳо омили эҳёи фарҳангу таомули ориёӣ медонад.
Ориёни бостону Тоҷикистони ҷавонро маҳзи як ҷавҳар
медонад, ҷавҳари одамгарой, ҷавҳари адолатгустарӣ,
ҷавҳари саодати абадӣ, зодгоҳи ишқу вичдон. Ин ан-
дешаҳои шоир ифтихори пучу ҳолӣ ва беасос нестанд,
балки бар пояи далелҳои илмии муътамад така доранд.

Назри Яздонӣ танҳо аҳриманпешагонро қодир ба
тафриқаандозӣ медонад.

*Тахти мо ҳамбастагиву оҳанист,
Бахти мо дар якдиливу яктанист.
Дасти наҳсе қасди ваҳдат мекунад,
Дар яқин аҳриманӣ, бишкастанист.*

Бар ин бовар аст, ки аҷдоди қонунпеша, адолатгустар, фарҳангпарвар ва маънавиётпешаи ӯ дар ҳама гуна хунару донишҳо дасти тамои дошта, аммо хунари одамгароиро бар ҳама хунарҳо тарҷеҳ ва бартарият додааст:

*Ихтисоси ориёнии таборам,
Заргарӣ,
одамгарӣ,
одамгарӣ ҳам ҳаст,
Аммо заргароӣ нест.
Асли миллатам, одамгароист.*

Шоир аз он ифтихор дорад, ки аҷдоди дурандешаи ӯ дар ҳама ҳол душмани худхоҳиву танпарварӣ буда, маънии зиндагиро дар манфиат расонидан ба дигарон доништаанд. Ифтихори милли дар сар то сари эҷодиёти адиб ҳамчун хатти рӯшан ба назар мерасад. Аммо аз он ки дар доираи як мақола наметавон ин мавзуро дар ҳадди бояду шояд баррасӣ кард, мо тасмим гирифтем, ки баррасии ин масъаларо то мақолаи дигар мавқуф гузорем.

Ҳамин ҷо мақоларо ба анҷом расонида, гуфтаним, ки бехтарин муаррифгари ашъори Назри Яздонӣ мазмуну муҳтавои ашъори ӯ ба ҳисоб мераванд, аммо мақсад аз иншо ва нашри мақола танҳо ҳамин буда, ки сабаб ва омилҳои тавфиқ ёфтани як қаламкашро дар қаламрави шеър то ҳадди имкон рӯшан намоем ва ҳамзамон хизмате карда бошем дар тарғибу ташвиқи шеъри имрӯза.

*Бузургмеҳри Баҳодур,
узви Иттифоқи
нависандагон Тоҷикистон*

«□АЛАМИ НАЙШАКАР□» АЗ ШАКАРИСТОН Г□ЯД...

«Қалами найшакарӣ»,
нашриёти «Хуросон», 2016, 225 саҳ.

Ман ин мақоларо, ки ба китоби «Қалами найшакарӣ» оид аст, аз садоқат оғоз мекунам. Садоқати ошиқонае, ки Шоири халқии Тоҷикистон Назри Яздонӣ ба сухан ва суханварӣ меварзад.

Хушбахтона, як зумра шоирони бахуш бо сухан ҳамеша якрӯву якдил будаанд, ки Назри Яздонӣ дар шумори онҳост. Дар шеъри тозае ба ин ҷанбаъ ишораи нозуке мекунад:

*Дили ман оини оина дорад,
Ҳар он чи ҳаст, онро менигорад*

(«Дили ман оини оина дорад») саҳ. 81.

Ба кӯчактарин гуфтаву навиштаи хештан ҷавобгари-ву масъулият эҳсос мекунад ва инро аз дигарон низ талаб менамояд.

Ба шеър, ба адабиёт ва ба ҳикмату фалсафа мисли

инсон муносибат мекунад. Аз шеърӣ нави хуҷу дигарон меболад, ошиқона меҳонад ва ба шунавандагон кӯдакона чашм медӯзад, ки чӣ асаре ба дилу рӯҳи онҳо кардааст. Оё шеърӯ суҳан коми ҳамдиёронашро ҳанӯз ҳам ширин мекунад?

*Суҳанро парваридам хуҷу суфта,
Суҳанҳои суҳангӯе нагуфта,
Суҳанро ҳамчу ҳалвои сафедак,
Сафеду пухта кардам куфта-куфта*

(«Шеърӣ сафед») саҳ. 10.

Аз Ҳофизу Мавлоно суҳан рафт, ҳама корро як сӯ гузошта, гӯшу хуш мешавад, хурдтарин хабару навиди пажӯҳиши вожаи «ориёно», «тоҷик», «фар», «меҳр»-ро бишнавад, шодмон гардида, чехрааш мешукуфад.

Нахустин маҷмуаи ашъораш низ «Меҳрбон» унвон дошт, ки дар он солу замон шояд камтар кас мутаваҷҷеҳи чунин номгузорӣ шуда бошад. Аслан, меҳрбон гунаи дигари меҳрубон аст, вале маънии аслии он ба вожаҳои ориёии «меҳр» – офтоб ва «бон» – бонӣ, посдор ва нигаҳбон далолат мекунад. Ва ин офтоби маърифату фарҳангу тамаддуни бостонии мост, ки посдорони содиқе, ба монанди Назри Яздонӣ дорад:

*Ин диёри ғайзбору меҳрбонон аст,
Хиттаи ҷоҳу ҷалоли меҳрдорон аст.
Қиблаи Ҷамшедӯ шахри шахриёрон аст,
Зодгоҳи Рустами дастури дастон аст.*

(«Иқтидору ихтиёру ифтихори мо...») саҳ. 7.

Ба маҷмуаи «Қалами найшакарий» низ мурур мекунаму пай мебарем, ки шоир ҳанӯз меҳрбон, босадоқат ва якрӯст. Дар зиёрати хонаи Худо низ муноҷаташ беҳрӯзии ёру диёр аст:

*Ман, ки менӯшидам аз Зам-зам,
Дар муноҷотам ҳамегуфтам:*

Обшорони диёрам ранги обӣ бод!

(«Зодгоҳи ишқу виҷдон») саҳ. 4.

Дар ашъори шоир вожаву ибораву номвожаҳои тоҷикии қадиму имрӯзӣ, ба мисли «Ориёно», «зарнисор», «нуқрабор», «ширадор», «шаҳриёр», «чилчароғ», «сарбурида», «барқгардон», «кафшер», «сафшикан», «ростон», «позаҳр», «марғзор», «кӯбаи оҳангарӣ», «чашмаи гуфторҳо», «ҷӯяхои мағзҳо», «ҳалвои сафедак», «сурмабори наварӯсон», «тити парешон», «Зарафшон», «Самарқанд», «Ягноб», «Фон», «Такфон», «Анзоб», «Варзоб» мавҷ мезананд ва касро бовар мебахшанд, ки бузургони ин миллати куҳан бад-ин забон таърихномаи Аҷам, яъне «Шоҳнома» навиштаанд ва боз ҳам менависанд. Зеро:

*Киштаӣ дар ҷӯяхои мағзҳо пиндорҳо,
Карда ҷорӣ аз забонат чашмаи гуфторҳо.
Аз қадамҳоят бирӯяд хуштарин рафторҳо,
Хуштарин ангорҳо, атворҳо, адворҳо*

(«Ориёни бостонам...») саҳ. 8.

Шоир нек медонад, ки дили аҳли қалам аз қадим қалам-қалам аст. Оормонгароии Фирдавсии бузургворро ёд меоварад, ки ҳатто тани берӯҳашро чандин мутаассибу каммағз дар мазор раҳ надоданд. Ба андешаи ӯ, шоириву озодагӣ сарбаландӣ мебахшад ва аммо ҳамин сарбаландӣ дардмандиҳо ҳам меоварад. Баландиву саҳтҷонии аҳли фазлу ҳикматро бо чанор қиёс карда менависад:

*Гуноҳи сарбаландии чанор аст,
Ва ё айби хатти сими кашида?!
Ки ман дар кӯчае як рӯз дидам,
Сафи сабзи чанори сарбурида*

Ё худ:

*Ғами бисёр дорад сарбаландӣ,
Баландонанд ҷумла дармандон.*

(«Шеърӣ сафед») саҳ. 11.

Назри Яздонӣ аз шукуфаҳои боғи миллат ошиқона мешамад ва дар рӯзи мусибату талхкомиҳои ин халқ мегирад. Нуқсу камоли халқу миллаташро нуқсу камоли хеш медонад. Солҳои ҷанги шаҳрвандӣ бо забони мардумӣ нола карда буд:

*Як сели боло ба шаҳр хиргаҳ задагӣ,
Хиргоҳи алам ба чехраи маҳ задагӣ.*

*Чун чашмаи Оқулӣ, ки ӯ таҳ зада буд,
Дар ҷону дилам ғами Ватан таҳ задагӣ*

(«Сияҳнома») саҳ. 122.

Аз ҷурму хатоҳои дар сарнавишти тоҷикон рафта ҳикмату сабақ меҷӯяд, аз он парҳез намекунад, намегузарад, баръакс ба ислоҳи онҳо ҷону дил мекоҳонад:

*Заҳми бисёр хурад захмаву тору мутриб,
То ки зеру бами танбӯр ба ҳам ҷӯр кунад*

(Қасди паймоншиканӣ) саҳ. 82.

Дар солҳои бесарусомонӣ, ки садҳо оилаҳои тоҷик ба кишварҳои гунгун гуреда мешуданд, устод Лоиқ гуфта буд:

*Қаҳон як рӯз метаркад зи оҳи пуришарори мо,
Ки бар тарки Ватан моро паёнай*

мубтало кардаст.

Аммо Назри Яздонӣ аз таркидани дил маънии бикри дигар меёбад, ки аз тозакориҳои ўст. Ба андешаи ӯ, таркиши дили кас ҳам бояд чун таркидан ё худ кафидани дили донаи гандум ба манфиати ин сарзамини куҳан бошад. Хурдтарин гӯшаи онро сарсабз гардонад:

*Дилам як рӯз метаркад,
Чуноне донаи гандум*

*Пуронур аз муҳаббатони нуронӣ шуда
Наврӯз метаркад,
Заминро майсаборон мекунад рӯзе*

(Дилам як рӯз метаркад) сах. 93.

Дар ҷои дигар бо ҳасрат навҳа мекашад:

*Як замоне аз раҳе кардам гузар,
Ҷаҳро дидам дар он бологузар.*

*Фазро овори андар пушти дар,
Ҳусн болошин, валекин то сахар*

(«Дарег») сах. 78.

Болонишин будани ҳусн то сахар ишораи нозукест ба беқадрии зан – Модар, ки хонандаро ба андеша во-медорад. Дар шеърӣ дигар шоир мисли ҳазрати Ҷомӣ, ки «Чу нодонон на дар банди падар бош, Падар бигзору фарзанди ҳунар бош!», гуфта буд, оқибати дар банди падар буданро чунин нишон медиҳад:

*Бисёр писар дидем,
Дар пушти падар дидем.
Баъди падар эшонро
Дар хоки гузар дидем*

(«То даври камар буда») сах. 80.

Дидгоҳи гӯянда дар бештари шеърҳо бо назари ори-фонаи Мавлоноӣ Ҷалолуддини Балхӣ ҳамоҳангӣ пайдо мекунад. Мавлоно бо намояндагони ҳама дину оин ош-ноӣ дошт ва медонист, ки муроди эшон ҳам ҳамон Ҳу-дост, ки дар дили ӯст: «Боз о, боз о, ҳар он чи ҳастӣ, боз о, Гар кофару ринду бутпарастӣ, боз о». Назри Яздонӣ низ гуфта:

*Сирате чун сирати Хуришед хоҳам:
То надонам фарқи зангиву фарангӣ,
Фарқи Мӯсову Масеҳо,*

*Фарқи масҷид аз калисо,
Фарқи ринду порсоро*

(«Хусни ҳастӣ») сах. 76.

Шахсияту ҳайсияти гӯянда ба ҳадде ошиқу гирифтори ишқи Меҳан ва саршор аз ифтихори ниёгон аст, ки бо дилу забони олуи гирифтани номи ватанро маҳкум мекунад.

*«Аввал даҳанат пок бишӣ, пок бишӣ,
Он гаҳ ба даҳан биёр номи Ватанам».*

Муқаддасу муқаддам будани Ватан барои Назри Яздонӣ, ки аз таърихи ҷарроғу бераҳми халқи тоҷик огоҳ аст, табиӣ менамояд. Хайём ҳам гуфта:

*«Зинҳор, қадам ба хок оҳиста ниҳӣ,
К-он мардуми чаши нигоре будаст».*

Воқеан ҳам, дар ваҷаб-ваҷаби ин марзу бум таъриху тамаддун нуҳфтааст. Шаҳидони раҳи озодиву истиқлол, сарбадорон, сарлашқарон, шоирон, мусаввирон ва ромишгарони овозадори мо дар ҳамин хоканд ва арвоҳашон низ дар ҳамин фазо пар мезанад:

*З-ин хок насабзида ба ҷуз аз фарҳанг,
З-ин хок насабзида кару аҳвалу ланг.
Киштанду бисӯхт тухми шамишро туфанг,
Сабзида найистони қалам ранг ба ранг*

(«Ифтихор») сах. 15.

Ишқи ватандӯстонаи Назри Яздонӣ аз зодгоҳаш – Ваҳё шуруъ шуда, тадриҷан тамоми Тоҷикистонро фаро мегирад. Насими дӯстдорӣ ӯро ба Душанбеи нозанин, ба Ҳисори сабздоман, ки гӯри модараш онҷост, ба Бадахшони сарбаланд, ки аз косаи дутораш шароби маънавият мерезад, ба Исфараву Истаравшани файзбор ва Хуҷанди бостонӣ мерасонад.

Шоир бори аввал зимистонро аз шаҳри Душанбе қад-қадӣ дарёи Варзоб ба кӯҳсорони Анзоб гусел карда,

қадаммониҳои баҳорро чунин пайхас мекунад:

*Чиллаи хурдак талоше карду рафт,
Мисли кӯдак барфпошӣ карду рафт.
Пиракӣ шуд рӯзи ҳаждаҳрӯзагӣ,
Сулфакӯбон хош-хоше карду рафт.
Сулфакӯбон қад-қади Варзоб рафт,
Хаста-хаста ҷониби Анзоб рафт*

(«Атри наврӯзона») саҳ. 19.

Дар мисраъҳои баъдӣ назари воқеан шоиронаву ҷадиди муаллиф падидор мешавад:

*Оҳарӣ рахти сафедаш жанда шуд,
Тикка-тикка, сабзу норанҷу сиёҳ.
Рахту пахти хешро барчиду рафт,
То биёяд боз танги тирамоҳ*

(«Атри наврӯзона») саҳ. 19.

Ҷойивазкунии фаслҳоро бад-ин нигоҳ дидану ташхис доданро дар баҳорияи устод Рӯдакӣ мушоҳида кардаем:

*Кунҷе, ки барф пеш ҳамедошт, гул гирифт,
Ҳар ҷӯяке, ки хушк ҳамебуд, шуд ратиб.
...Лола миёни кишт бихандад ҳаме зи дур,
Чун панҷаи арӯси ба ҳино шуда хазиб.*

Ва аммо диду назари Назри Яздонӣ тозагиҳои вижаи худро дорад. Хонанда аз тикка-тикка шудани пираҳани оҳарии зимистон ва тағйири рангҳо худ аз худ баҳорро ҳис мекунад. Дар зехну шуур ва таҳтони дил нафосату назокати баҳор хуруҷ менамояд ва шавқу шӯратон ба ин арӯси сол боз ҳам меафзояд:

*Наъраи тундар зи ҳалқаи баркафид,
Бардарида ҷайби сабзи қорчҳо...
Ва минбаъд:
Медамад аз остини танги санг,
Чуқрии таҳсангии чарсу таранг.*

*Ҳамчу соқи шӯҳшангони Фаранг,
Сап-сафед аз остини сабзи танг.*

Ба андешаи ман, ниҳояти лутфу балоғати шеър ин ҷо ошкор аст. Аз остини санг рӯидани чукрии чарсу таранг батамом наву ғариб аст ва сафедии банди чукриро чун сафедии соқи шӯҳшангони Фаранг дидан ҳам, ҳолу ҳавои шеърро нодиру ачиб кардааст.

Дар байтҳои шеъри «Ин саҳар пайки саҳар дар зада буд» (сах. 43) ҳам, зуҳури Наврӯз ошиқона тасвир мешавад. Бавижа, бо вучуди сабз будан, боз ҳам сурмакашӣ кардани сарв ба абрӯ басо дилнишин уфтодааст:

*Файзи Наврӯз дар ин дайри куҳан,
Ҳама ҷо анбару оҳар зада буд.
Сарв дар мижжаи сабзаи ба ҳавас,
Сабзтар сурмаи дигар зада буд.
Сафи дурдона зи мижгони қатор
Бар сари сабзаҳаки тар зада буд.*

Ва чун баҳор расид, айёми ишқу ошиқӣ ҳам дар мекӯбад ва дилҳо дар синаҳо намегунҷанд. Дилбарони шириншамои кӯчаҳои шаҳрро атрогин мекунанду кас намедонад, гулҳои хиёбонро бубинад, ё гули рӯи гуль-узуронро?

*Бар кӯчаи мо анбари кокул зада мерафт,
Минқори қалам чаҳ-чаҳи булбул зада мерафт.
Бар дидани ман қатраи шабнам зада мерафт,
Болида, хиромида, ба сар гул зада мерафт*

(«Қалампошна») сах. 83.

Дили шоир сарочаи муҳаббати бефанду беғаш аст ва нозу ниёз, хусну ҷамол ва камоли маъшуқаро бо гуноҳу сиёҳӣ олудани нест:

*Аз он шеъре, ки мегӯям ба ёди ту, барои ту,
Набояд бӯи бистар, бӯи шои пургунӯҳ ояд.*

*Аз он бояд, ки бӯи меҳри бегаиш, меҳри чонафрӯз,
Ҳавои суҳбати гул аз ҳарамгоҳи сабоҳ ояд*

(«Шеър барои ту») сах. 91

Нома фиристондани ошиқ ҳам бо содагиву дилрасӣ адо шудааст:

*Ай оби равон, оби равон аз гузари ман,
Ай оби равон, номабари беҳабари ман.
Он нома, ки мебурдӣ куҷо кардӣ ҷавобаш?
Шаҳномаи бинвишта ба хуни ҷигари ман*

(«Номабари ман») сах. 107.

Дилдода мактубашро ба ҷӯйборе, ки ҳавлии нигорро убури мекунад, меандозад ва ҷавоби онро мунтазир мешавад. Беҳабар аз он ки об ба қафо ҳаргиз барнамегардад. Лутфи ба худ хоси ин шеър ҳамин аст, ки об аз бебозгаштии умр ҳадс мезанаду ҳуди ошиқ беҳабар аст. Яъне ҳадаф баръакс изҳор шуда, хонандаро завқи бадеӣ мебахшад. То даме, ки ошиқону шоироне чун Назри Яздонӣ зиндаанду машраби маҷнунӣ доранд, чароғи ишқ, эҳсос, отиға ва лаззати маънавии онҳо ба дилу дидаҳо рӯшанӣ мебахшанд. Ин гуфтаҳоро як ҷумлаи гуянда, ки ҳамчун файласуф дар яке аз мусоҳибаҳояш баён доштааст, тақвият медиҳад: «Муҳаббат метавонад дар вучуди як инсонӣ бемаърифат ҳам бошад, аммо муҳаббате, ки аҳли маърифат парвариш ва тақдим кардаанд, пурмағзтар, рӯшантар, гармтар ва ҷовидона аст». Ва:

*Чони ман месӯхт, бо арвоҳи Маҷнун дам задам,
Қиссаи ман чун шунид,*

арвоҳи Маҷнун даргирифт.

(«Рӯди Сайхун даргирифт») сах. 104.

Тасвири (образ) ошиқи шоир ба ишқ чун муқаддасот менигадад. Аз эъҷозу эҳсон ва сӯзу гудози ишқ огоҳ аст:

*Ишқ агар омад, ба ишқ оҳиста бош,
Сарбаландат мекунад, ё сарнагун.*

*Чанд-чанд олуфтаву озодаро
Кардааст олуфтаву хору забун*

(«Шӯриши ишқ») сах. 145.

Шоир басо огоҳона гӯшзад мекунад, ки ҳоло инсоният фатҳи Моҳ кардаасту ҳудуди онро чун замин мефурушад, пажӯҳандагон ба таҳқиқи зарраҳо ва наназарраҳо саргарманд, як зумра касони сияҳдил бо сиёҳ кардани мафкураҳо ва кинаварз кардани дилҳо машғуланд. Ва ин замона дурӯғи тозаи шоирона меҳаҳад. Дӯрӯғе, ки ба қавли мардум маслиҳатомез бошад, на фитнаангез:

*Аё мумтоз, устоди дурӯғин,
Дилам тира-ст аз гарди замона.
Дӯрӯғат хира шуд дар асри зарра,
Дурӯғи тозае гӯ шоирона*

(«Аё шоир») сах. 133.

Ва боиси хушҳолист, ки имрӯзҳо беш аз шаст суруде, ки матнашон аз Назри Яздонӣ аст, ҳамаи тавассути садои симо меҳмони дилу дидаҳо мешаванд. Сурудаҳои «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам», «Таронаи ҳамдилӣ», «Суруди Ваҳдат», «Ишқи нуронӣ», «Сарзамини камзамини беканор»-и ўро бештари мардум медонанду замзама мекунанд. Ва дурӯғҳои шоиронаи ў кайҳост ба ростӣ ва шиори ростон табдил ёфта. Дар поёни «Қалами найшакарӣ» менависад: «Ҳар чӣ гуфтам, рост гуфтам. Он чӣ ки гуфтаам, аз дилам, аз андешаам гузаштааст ва он чӣ дар шеър арза доштаам ба он умед будааст, ки барои миллатам, барои инсоният кормад, коргар бошад» (сах. 175-176).

Аз он ки Назри Яздон ханӯз ҳам дар масири беҳтар кардани қудратҳои маънавии хештан мекушад, барояш дуову таманно мекунем, ки кӯшишҳои худсозӣ, худшиносӣ ва камолотҷӯии шоир бардавом бод!

*Мирзои Кенча,
узви Иттифоқи
нависандагон Тоҷикистон*

ДАР ҚОНУ ДИЛАМ ҒАМИ ВАТАН...

*Бо ҳама нури парешон,
То шавад хуршед буррон,
Бигзарад бояд ба нармӣ,
Аз дили лаъли Бадахшон.
Сурмаи сангат кашида,
Нусхаи таъвизи қоду,
Қавси абрувони гиро,
Давраи чашмони оҳу.*

(«Санги Ватан»).

Ин гуна дар нигориш ба ҳам омадани ҷузъиёти но-зуки мушоҳидаҳо ва эҳсосот, дида тавониш ва муво-фиқи мақсад дуруст интихоб кардани онҳо шеърӣ Назри Яздони дар маҷмӯъ тоза, рангин ва ғаҳмо ба зеҳни хонанда мерасонад. Қаҳрамони лирикӣ дар ин шеърҳо ҳамеша тавоно, вале пурармон ба ҷилва меояд, Томо-ми воситаҳои тасвир барои ифодаи на як, балки якчанд ҳадаф хизмат мекунад. Зимни такроран хондани шеърҳо ҳар бор зеҳни хонанда ба чанд паҳлӯи сухани шоир ҳаракат макунад. Назри Яздон дар ифодаи идрокӯ эҳ-

сос ва дидаву шунидаҳояш равшанбаён аст. Қабл аз ба фаҳми хонанда расонидани маънии кашфкардааш, ўро рӯҳан ва аз нигоҳи равонӣ бо муқаддима ва рӯҳи кӯтоҳ муъҷаз омода месозад ва диққати ўро ба ҷараёни минбаъдаи тасвир ҷалб мекунад. Ба маънии ҳаёлан дарёфтааш аз тарафҳои мухталиф наздик мешавад, ба он аз дидгоҳҳои гуногунӣ назар меандозад, то байни нигориш ва воқеият тазоде ва бемувофиқатие зоҳир нагардад. Хунари шоирии ӯ дар он аст, ки тарзи масъалагузорӣ дар шеърҳояш дар назари аввал гӯё бозгӯ кардани зухуроти рӯзгор бошад, вале дар асл ин тавр нест: ӯ дар шеърш сабабҳо ва «чаро»-ҳои рӯзгорро тарзе ба миён мегузорад, ки хонандаро ба андеша водорад. Азбас медонад, ки на ҳама дарди ўро эҳсос мекунанд, на ба ҳама ба таври умумӣ, балки ба дилшиносонаш рӯ меоварад. Услуби тасвир худ баёнгари он аст, ки шоир фақат аз ҳамшарикону ҳамдари худ ба саволҳояш ҷавоб мегӯяд:

*Агар бо ту нагӯям, бо кӣ гӯям,
Ки мушти рузгорон гоҳу ногоҳ,
Фуруд ояд ба фарқи сарбаландон,
Надорад кор бо пастони дунё
Гуноҳи сарбаландони чанор аст
Ва ё айби хати сими кашида,
Ки ман дар кӯчае як рӯз дидам
Сафи сабзи чанори сарбурида.*

(«Шеъри сафед»).

Ашъори Назри Яздон гуногун буда, чизи умумие, ки ба ҳамаи онҳо хос аст, самимият мебошад. Агар дар аксари шеърҳо бадеият ва самимият тавъам бошанд, пас самимият хусусияти умумии маҷмуаи «Меҳрбон» аст.

Аммо таваҷҷуҳи инҷонибро беш аз ҳама шеърҳои «Сиёҳнома» ва «Чароғи сӯзон» ҷалб намуданд. Шеърҳои номбурда чи аз нигоҳи мазмуну муҳтаво ва чи ба

эътибори забон ва тарзи тасвир аз диди нави шоирона бархурдоранд. «Сиёҳнома» дар сӯтвории қурбониёни заминларзаи Ҳисор гуфта шуда аст. Ҳунари шоирии Назри Яздонӣ он аст, ки тамоми дарду алам ва манзараи мудҳиши ин фоҷиаро бо сеҳри сухан ва эҷози калам равшану мӯҷаз ва муассир ифода карда тавонидааст. Ба хотири он ки андешаҳои худро равшантар ибраз дорам, таври фишурда аз баъзе хусусиятҳои марсиясароии ба истилоҳ «адабиёти советӣ» ёдовар мешавам. Дар адабиёти тоҷик гӯё то дирӯзакак дар марсиясароӣ баъзе қонуну қоида, дурустараҷ, қолибҳои ҷой доштанд, ки хушбахтона, дар ин шеъри Назри Яздонӣ аз онҳо парҳез карда шудааст. Қариб дар тамоми марсияҳои шоирони мо иделогияи ҳукмрон нақши худро гузоштааст. Барои мисол шеъри зеринро гирем, ки дар он муаллиф аввал аз ғавти бармаҳали ҳамқалама худ афсӯс меҳӯрад, вале дар охир меафзояд ки:

Лекин насазад нола, ки дар гулшани Шӯро

Сад гул расад он рӯз, ки як гул ба хазон рафт.

Сад Пайрави комил ивази он бирасонем. –

Як пайрави навростаи коргар зи миён рафт».

Ин гуна «оптимистона» хотима бахшидани марсияҳо он чиз сарфи назар карда мешуд, ки дар фалсафаи Шарқ Инсон аз тамоми мавҷудоти рӯи олам қиматтар аст ва касе ҷои касеро пур карда наметавонад. Мақсуд аз марсия гуфтан дар сӯтвории касе – на он аст, ки дигар мисоли марҳум соҳибистеъдоде ё инсони хубе пайдо намешавад. На, ҳаргиз ин тавр нест. Балки ҳадаф он аст ки ҳуди он Инсон аз умр, баҳрае набурда, аз дунё гузашт. Дар мавриди ғавти касе бисёрҳо шунидаем ё худамон мегӯем, ки масалан, «фарзандҳо ба рӯзи худ, воӣи ҷони миранда» ва ғайра. Яъне масъалаи қадри инсон дар марсия бояд дар сатҳи олии қарор дошта бошад. Ин

гуна дар охири марсия изофа кардани чанд байти гӯё «тасаллобахш» дар замони Ҳукумати «падари халқҳо» ба ҳадди ифрот расид то дараҷае, ки баъзан шахсияти марсиявии худро гум карда, ба назми пучу бетаъсир мубаддал шуд.

Акнун меоем ба сари мақсад: бурди аввалини шеъри «Сияҳнома» он аст, ки чунин мафҳуми номатлуб ва ғояҳои бегонан сунъӣ ба он на танҳо роҳ наёфтааст, балки шифонопазирии дарду доғеро, ки дар асари зилзилаи Ҳисор ба сари мардуми мо омад, муаллиф таъкид мекунад.

*Ин сели бало ба бому дар монду нарафт,
Сад доғ ба ҳар пора ҷигар монду нарафт.
Сад доғ ба ҳар пора ҷигар реша ба реш,
Борони алам ба чашми тар монду нарафт.*

Дигар ин, ки чун мотам – мотами тамоми халқ буд, шоир аз услуби халқӣ – гуфтутӯй ва калимаву ибораҳои соддаву ҳамафаҳм ҳунармандона истифода кардааст. Аз ин рӯ, шеъри номбурда чунон сода ва самимист, ки сурудаҳои халқӣ, яъне фолклорро ба хотир меорад. Унсурҳои забони халқӣ – гуфтутӯй дар «Сияҳнома» моҳирона, дар ҷояш қор фармуда шудаанд. Аз он ҷумла чунонки, дар рубой ва дубайтиҳои халқӣ мехонем, пасояндиро ба шакли муҳаффафи – гуфтутӯй оварда шудааст.

*Тобути қатора бин таҳи хоки диёр,
Гаҳвораи ларзони нур аз нақшу нигор.
Оғуши арӯса бин, шуда тобути шах,
Оғуши шаҳа бубин ту – тобути нигор.*

Аз як чизи дигар дар ин ҷо наметавон қатъи назар кард: Назри Яздонӣ ба мавзӯи Ватан ва ватандорӣ бо чашми дигар назар кардааст. Ӯ дар сӯтвориҳои ҳамватанон бе ҳеҷ муболиға дар мавқеаш мафҳуми Ватанро бо

мафхуми халқ омезиш дод. Дар ҳоле ки ин калимаи муқаддас, худо медонад, ба чӣ маъноҳое ки кор фармуда намешуд. Чунки гузориши масъала падидаи хеле матлуб аст дар адабиёти муосир ва такмилу тавсияи он ба шеърӣ тоҷикӣ рангу ҷилои тоза мебахшад:

*Як сели бало башаҳр хиргаҳ задагӣ,
Хиргоҳи алам ба чехраи маҳ задагӣ.
Чун чашмаи Оқулӣ, ки ӯ таҳ зада буд,
Дар ҷону дилам зами Ватан таҳ задагӣ.*

Бояд гуфт ки байти болоӣ ишораи нозукест ба таҳ задани бисёре аз розҳои ҳанӯз ба мо номаълуми он офати табиӣ.

Марсияи «Сияҳнома» боз аз он ҷиҳат таъсирбахш аст, ки ба ҷуз сабку услуби ба худ хос, бар вазни жанри маъмултарини шеърӣ тоҷикӣ, яъне рубой иншо шудааст. Дар баъзе мавридҳо байтҳои дуҷуми бандҳо чун шеърҳои халқӣ беқофия низ омадаанд, вале ин кор ҷунон моҳирона ба ҷо оварда шудааст, ки зимни қироат ба равонию суфтагии байтҳо эроде гирифтани мушқил аст. Барой мисол тавачҷуҳ мекунем ба банди зер:

*Ҷовам таҳи хоку ормонам таҳи хок,
Яке деҳи ҷавони гулфишонам таҳи хок,
Сад ҷомасафед пирамардон таҳи хок,
Сад куртасафед наварӯсон таҳи хок.*

Ҷунонӣ мебинем дар байти сонӣ калимаҳои «пирамардон» ва «наварӯсон» ҳамқофия набошанд ҳам, зимни қироат ин ҳолат ҳис карда намешавад ва байтҳо равону шевоянд.

Дар баъзе мисраҳо пайи ҳам воқеъ афтодани садонокҳои «о» ва «а» бар хушоҳангии шеър афзудааст. Барои намуна ба мисраи дуҷуми байти зерин мутаваҷҷеҳ мешавем:

*Як халқ ба ғам афтода, ду деҳа ба хок,
Олам аламӣ шуд, одамӣ обу адо.*

Дар баъзе маҳаллаҳои Ватанамон одате ҳаст, ки рӯзи ҷаноза писарони баркамоли мардум камари худро меканданд ва ба даст асо мегиранд. Ин чунин маъно дорад, ки писар миёни худро маҳкам баста, баъди сари падар саробони оила мешавад. Асо бошад рамзи такягоҳ аст, яъне дар чунин рӯз бори ғаму андух гарон аст ва асо ҳамчун такягоҳ барои азодор хизмат мекунад. Ин анъана шояд маънидои дигаре ҳам дошта бошад. Шоир дар банди зер, қаламро маҷозан асо қарор дода, ҳамин мазмунро хуб ифода кардааст:

*Истамзада бар сияҳқалам такя задам,
Бо бори сиёҳу сад алам такя задам.
Ҷарфи қаламам сияҳ-сия меомад,
Ин нимасияҳ ба дарду ғам такя задам.*

Ба ҳамин минвол инъикоси баъзе урфу одат ва суннатҳои миллӣ низ ба пурқувват шудани ҷанбаи халқии шеърӣ «Сиёҳнома» мусоидат кардааст. Назри Яздонӣ дар банди охириини шеър фармудааст:

*Дар ҳасрати рафтагони ин зиндамазор,
Ашкам биравад таҳ-таҳи ҷонам ба қатор.
То ғул диҳам ҳаме бар ин хайли шаҳид,
Ду ҷӯя бубастаам таҳи холи диёр.*

Камина, то аздозае ки хабар дорам, шаҳидро ғул намедиханд чунки вақте «шаҳид» мегӯем ин чунин маънӣ дорад, ки майит ҳудаш пок аст ва ҳоҷат ба шустани нест. Аммо ин ҷо гап мушаххас дар бораи қурбонӣи зилзилаи Ҳисор меравад, ки низ ба шаҳидӣ ҳукмианд ва ғул додани шаҳиди ҳукмӣ ҷоиш аст. Аз ин рӯ (маҷозан) ғул додани «ин хайли шаҳид» дуруст аст ва ба байти мазкур эроде гирифтани нашоҷи. Ба сурати умум, ба назари банди шеърӣ «Сиёҳнома» пурсӯзтарин ва сами-

митарин марсия дар сӯтвори шаҳидони заминларзаи
Ҳисор мебошад.

Шеърӣ дигаре, ки дар бадеият ва соддагӣ ҳампои
«Сиёнома» аст, «Ҷароғи сӯзон» мебошад. Ин шеър низ
дар вазни рубоӣ бо ҳамон сабку услуб ва забони сода
иншо шудааст. Тарзи ифодаи эҳсосоти шоирона дар
ин шеър ниҳоят табиӣ ва ба дили хонанда наздик аст.
Шоирони мо ба мавзӯи модар шеърҳои зиёде бахши-
даанд, ки на ҳар як бӯю нақҳати ба худ хос дорад. Аз
ин рӯ, шеърӣ «Ҷароғи сӯзон» меҳру муҳаббати сода ва
беолоиши фарзандро нисбати модар бисёр табиӣ ва
бемуҳобот ифода мекунад. Барои ба ин гуфта итминон
ҳосил кардан ба байтҳои зер ғӯш меандозем:

*Найзори раҳи хонаи модар дам,
Фарёди найи хушки найистон ба алам.
Рафтем раҳи найзори бидидем модар,
Қадраш шуда афзуну мадораш ками-кам.*

Бесабаб нест ки ин шеър зуд дар хотир нақш баста,
осон аз бар мешавад.

Умуман як хусусияти ашъори Назри Яздон он аст,
ки ба шеърӣ дигарон монандие надорад ва аз маҷмӯаи
«Меҳрбон» пайдост, ки ӯ кӯшидааст сабку услуб ва тар-
зи ифодаи ба худ хос дошта бошад.

«Ҷавонони Тоҷикистон»,
№21 (8503), 20 феввали соли 1992

*Ғолиббек Ғафуров,
омӯзгори илми таърих ва
ҷомеашиносии дабистони
Искодар, ноҳияи Айнӣ*

СУХАН□ОЕ СУХАНГ□Е НАГУФТА

(назари хонанда)

Рости гап, ба эҷодиёти устод Назри Яздонӣ дилбастагии зиёде дорам. Чунки шеърӣ он кас пур аз фалсафа аст. Ҳанӯз дар ибтидои солҳои 80-ум порча-порча шеърҳои шоирро аз рӯзномаву маҷаллаҳо ҷамъ менамудам. Ҳоло бошад «Меҳрбон» маҷмӯаи Назри Яздониро варақ зада, ҳаловат мебарам:

*Модар, модар, ёди парешон модар,
Модар, модар, чароғи сӯзон модар.
Афсурдаву хушидаву дар чашми тарам,
Пайваста чу шохҳои шукуфон, модар. (саҳ. 47).*

Шеър бояд хонандаро ба сӯи худ кашад, ўро сӯзонаду созад. Ба шеърӣ «Дубахш» таваҷҷуҳ фармояд. Ин ҷо дард аст, таърих аст, ба ибораи дигар гӯем қиёми миллӣ ба назар мерасад:

*Дубахш аст қони шарифат, падар
Замоне бубин қони садбаҳши ман,
Равам кӯ ба кӯ, то ки пайдо кунам,*

*Пароканда ганци қадими Ватан...
Ба пиндори гуфтори рафтори нек,
Чу ганҷури яктой, эй беназир.
Салое бизан андар ин размгоҳ,
Чӣ хомӯиш паҳлӯи калтути пир.*

Шоир ба таърих муроҷиат намуда, ёде аз оини Зардуштӣ мекунад. Халқи тоҷикро ӯ ба калтути пир монанд менамояд. Ин аҷоиб тасвири бадеӣ аст. Худи халқи тоҷик шаҳди тутро намечашад. Навда ва барги тутро ба кирмҳо медиҳанд. Кирмҳо истилогарони арабу муғул ва ғайра мебошанд, ки моро аз таърихи ниёгонамон бе-насиб гардондаанд)

Боз дар шеъри «Дубахш» (сах. 14) устод Назри Яздонӣ саҳифаеро рӯшан карданист, ки «Искандаркӯл» ба номи Искандари Мақдунӣ нест. Ва сарчашмаҳои таърихӣ инро шаҳодат медиҳад. Ба қавли шоир номи аслии он «Искодаркӯл» аст:

*Равон аст дуди дили кӯҳи Фон,
Ки оби мусаффои Искодарӣ.
Чаро дар забонҳо муаммо шуда,
Ба унвони мағшуши Искандарӣ.*

Назри Яздонӣ гӯяндаи дарду армони халқ аст. За-минларзаи Ҳисор саҳифаи талхи зиндагӣ буд, ки дар шеъри «Сиёҳнома» чунин ба қалам дода шудааст:

*Ҷонам таҳи хоку армонам таҳи хок
Як деҳи ҷавони гулфнишонам таҳи хок.
Сад ҷомасафед пирамардон таҳи хок
Сад куртасафед наварӯсои таҳи хок.
Пирони ҷанозахон ҳама роҳи ба роҳ,
Сар то сари хоки тоҷикон шому пагоҳ,
Ё раб гӯяду во шигифт, аз ҳама сӯ
Оҳ ояду, оҳ ояду, оҳ ояду оҳ...*

Шоир ба маънои аслиаш суҳандону суҳаншинос аст.

Дар суҳан сӯхтан шиори ӯст. Вай аз онҳое дур аст, ки бо гург барра меҳӯранду бо чӯпон мегирянд. Дар шеъри ӯ даъвату шиор вучуд надорад. Боз ҳам барои Суҳан дард мекашад:

*Хону нон будай барои касе,
Ҷони ман ҳастиву ҳабиби ман
Эй суҳан, нони ҳалолаш бод
Сӯхтан баҳри ту – насиби ман.
Кафнам шӯълаҳои гулгунат
Турбатам шӯълаи кабуди ту бод,
Самараи пораи самои соф,
Ёдгорам яке суруди ту бод.*

Аз эҷодиёти устод Назри Яздонӣ бӯи шеъри халқӣ меояд, Назми халқӣ ба эҷодиёти шоир таъсир расондааст. Масалан, дар шеърҳои «Дутор», «Дареғ» инро ҳис менамоем:

*Озод меояд наво,
Озод монанди ҳаво.
Ё нозанини пардагӣ
Аз парда мегардад раҳо... (сах. 28).*

*Ҳайфи зар дар кисси марди хасис,
Ҳайфи ақли равшани ибни риё
Ток азар бемуттако шуд, бок не,
Ҳайфи фазли рафта дар роҳи хато.*

Шоир бештар тарғибкунандаи расму оини қавми худ аст. Ӯ бо миллати худ мефахрад ва ҳеҷ гоҳ Тоҷикистонро пароканда дидан намехоҳад. Ин мазмунро дар шеърҳои «Зарафшон», «Истаравшан» ва «Исфара» дарк мекунем:

*... Истаравшан!
Шаҳри меҳри модарӣ*

Истаравиан
Кураи одамгарӣ. (сах. 41).

Ҳусни одобе, ки дидам, дидаам дар Исфара
Хоки шодобе, ки додам, дидаам дар Исфара,
Ҳар «куҷое ташнариҷу ташнаҷонҳо дидаам,
Руҷи ноёбе, ки дидам, дидаам дар Исфара.

Бузургии шоир дар он аст, ки бисёр дардхоро пинҳон медорад. Танҳо месӯзаду дард мекашад. Аз дигарон илтиҷо менамояд, ки ин аёми вазнинро боз вазнинтар нишон надиханд. Дуруғу воҳима ба халқ намефорад:

... Аё мумтоз, устоди дурӯғӣ
Дилам тира-ст аз гарди замона,
Дурӯғат хира шуд дар асри зарра
Дурӯғи тозае гӯ, шоирона.

Дар шеъри «Мушкиле» боз ҳам дарди дил мекунад:

Агар сангаиш занам, гӯянд ҳай-ҳай,
Бубин ёро, ки бо саз сарбасар шуд.
Чу хомӯшам, зи завғои дуруштаиш,
Дареғо гӯши мискинам, ки кар шуд.

Дар охир афзуданиам, ки устод Назри Яздон кам меғӯяду хуб меғӯяд. Ҳар сухани худро борҳо дар тарозуи ақл бар мекашад. Сухану шеъри ӯ чун ҳавлои сафедак бо меҳнат ба даст оварда шудааст, ки меҳодад коми мухлисони худро ширин намояд:

Суханҳо парваридам хубу суфта,
Суханҳое сухангӯе нагуфта.
Суханро ҳамчу ҳавлои сафедак,
Сафеду пухта кардам кӯфта-кӯфта.

ДАР СУГВОРИИ ШАҶИДОНИ ЗАМИНЛАРЗАИ ҶИСОР

Он рӯз хамид қоматам, аз алам шикаст...

Он шаб чун ҳамаи шабҳои Зимистон сард буд. Касе намадонист, кн фардо ўро чӣ интизор аст. Ҳеҷ кас на-
медонист, ки саҳар шудани он шаб барои инсон басо
гарон меафтад. Касе намедонист, ки он шаб модарро
аз ҷигарбандону ҷавонеро аз маҳбубааш ҷудо меку-
над. Касе намедонист он шаб хонаеро, ки ҳамеша аз
хандаҳои бегами кӯдакон пур буд хонақабр мекунад
тифлаки парпечеро сағир. Касе намедонист, ки он шаб
ба сари мардум шаби сиёҳ меорад.

Аккоси беисти сагон гӯё аз омад-омади он субҳ хабар
медод, вале ин хабардиҳии субҳ набуд, балки огаҳӣ аз
офат, огаҳӣ из балои азиме буд ва ба ин касе сарфаҳм
нарафт.

*Як зарби қазо омаду як сели ҷафо,
Оҳам ба фазон омаду отаи ба ҳаво.
Як халқ ба ғам фигода, ду деҳа ба хок,
Олам алампӣ шуд, одамӣ обу адо.
Ин зарби ҷафо шаҳра хабар карду гузаишт,
Дар ними нафас зеру забар карду гузаишт.
Ин сели бало ба бому дар шишту нарафт,
Мардум ҳамаро хокбасар карду гузаишт.*

Такони сахте маро аз хоб бедор намуд, чизеро на-
фаҳмидам ва... боз такони сахте. Замин ҷунбид, замин
ларзид. Садои гирияи кӯдакон, нолаю лобаи занану мӯй-
сафедон дар он шаби сарди зимистон ба фалак печид.

Як дақиқа ҳам нагузашта, ҳама аз хонаҳо бадар шуда буданд. Чароғро гирондани шудам, қувваи барқ набуд. Чомаро сари китф намудаму берун баромадам. Садои чонҳавлонаи мардум баландтар ба гӯш мерасид. Яке фарзанди худро садо мекард, дигаре бародар, саввумӣ хоҳару модари худро. Бале, замин чунбид, вале ин дафъа хеле саҳт. Он лаҳза касе аз оқибати сангини ин фалокат хабар надошт. Ҳазорон бор шукр мекарданд, ки ҳама сиҳату саломат онро паси сар намуданд. Танҳо баъди як соат маълум гашт, ки ин фалокат фоҷиаи саҳте ба сари мардум овардаасту, даҳҳо касро зиндабагӯр кардааст, Он субҳ Шарораю Оққули маҳшарро мемонданд. Касе аз ин воқеа хабардор шуда буд, ба он ҷо шитофт. Ба умеде, ки ҷони касеро вораҳонад, ба умеде, ки ҷасади шахси наздиқашро пайдо кунад, ба умеде, ки нишоне аз манзили дӯсташ ёбад, Ҳама аз хурд то пир чизе, ки ба даст меомад заминро мекофтанд, вале табиати бераҳм кори худро карда буд. Аз ғиряи модари зор, аз нолаи мӯйсафеди ҳайратзада, аз навҳаи кӯдакони зору нолон ҷигар об мешуд. Медидам, ки чи сон одамӣ бо ҳамин қадар тавоноияш дар назди офаридагору табиат очиз аст, чи сон аз байн рабудани насли ӯ осон будааст ва дар дил аз Худованд илтиҷо мекардам, ки чунин фоҷиаро дигар ҳаргиз ба душмани инсон ҳам раво набинад.

Ёрон, ба чи қор оядам акнун қора?

Ҷон қору ҷигар қору дилам ғамбора.

Аз ҳасрати ин бекафшон аҳли мазор,

Ларзида ба тан кафан шуда садпора.

Мӯйсафеде ғирён-ғирён ҷоеро ки ҳавлии писараш буд бо асояш мекофт, то ақалан нишоне аз ҷигарбанди бенишонаш пайдо наояд. Кампире мӯканону рӯканон навҳа мекашиду бо дастони шахшӯлаш заминро панча мезад. Вале касе онҳоро тасалло дода наметавонист, қу-

драте набуд, ки онҳоро дармон шавад. Зане ду тифлак-
коро, ки ҳайрон-ҳайрон ба ин ҳама менигаристанд, бар
оғӯш гирифта менолид ва нолааш ҷигарҳоро пора-по-
ра мекард:

*Чонам таҳи хоку ормонам таҳи хок,
Як деҳи ҷавони гулфишонам таҳи хок
Сад ҷомасафед тирамардон таҳи хок
Сад куртасафед наварӯсон таҳи хок.*

Фаҳриддин ҳамагӣ чанд лаҳза пеш аз ин фалокат аз
навбатдорӣ баргашта буд. Ё ки дар Шӯъбаи корҳои
дохилии ноҳия кор мекард, баъди супоридани навба-
тдорӣ бо сечархааш рост роҳи Оққулиро пеш гирифт.
Ё ҳарборе ки навбатдориро месупорид то субҳ дар ҷо-
икор таваққуф карда, сахарӣ аз бозор барои набераҳо-
яш чизе харид мекард, баъд ба деҳа мерафт. Вале он
субҳвай ҳатто лаҳзае ҳам таваққуф накард, гӯё ба истиқ-
боли марги хеш мерафта бошад, сӯи деҳа шитофт. Он
шабу рӯз, ки вай дар тараддуи тӯи писараш буд, кӣ
медонад дар дилаш чӣ орзуву ҳавасҳое дошт. Шояд ме-
хост бо писари шаҳшавандааш ба бозор ояду ба ўсару
либоси домодӣ харад, шояд мехост ҳамсари азизашро
бо худ гираду барои келинашон либосҳои беҳтаринро
харад, шояд. Вале вай ҳама ин орзую ҳавасҳояшро ба
хок бурд. Ҳамсар, писари калониву келинаш, фарзан-
донаш ҳамаи 13 нафар аҳли оила дар дил ҳазоруяк орзу
зиндабагӯр шуданд ва хонаи ободашон ба хонақабр ба-
дал гашт:

*Тобути қатора бин таҳи хоки диёр:
Гаҳвораи ларзони пур аз нақшу нигор,
Оғӯши арӯса бин шуда тобути шах,
Оғӯши шаҳа бубин ту – тобути нигор.*

Ҳарчанд ҳама бо умед ҷои ҳавлии Фаҳриддинро ко-
фтанд ҷуз сечархааш, ки аз зарби хок пачақшуда буд,

чизе наёфтанд. «Модом ки оҳан бо ҳамин қадар сахтияш ба ин ҳол афтода бошад, дигар кофтан бефоида» гуфтанд онҳо.

Сечархааш ҳанӯз ҳам дар чое, ки ҳавлии Фаҳриддин буд, истодааст, чун нишоне аз бенишониҳо.

Он субҳ ба ҳукми тақдир тифлаке зинда монд. Ёро дар гаҳвора ёфтанд. Ҳанӯз ба оламу одам, ба дунёи ҳастӣ сарфаҳм намерафт ӯ. Шарора ном ниҳоданд вайро. Ҳабибуллои мотамзадари якбора дунё ба назараш рӯшан гашт, ки аз бародари бенишонаш нишонае ёфт. Бо ҳамин қадар ғаму кулфат касе аз ин воқеа хабардор шуд, ҳамроҳи Ҳабибулло шодӣ мекард.

Имрӯз ба ҷои Шарораю Оққулии валанг чанд шаҳраки наве бунёд ёфт. Ду тарафи роҳи марказии Шарора ро девор гирифтаанд. Он ҷо оромгоҳи онҳост, ки се сол пеш шаҳид гашта буданд. Ҳарҷо-ҳарҷо нишонае аз рафтагон ниҳолҳои ҳархела шинонданд. Чанд тан дар зерӣ парчаме, ки дар ҷӯб овехта шуда буд, менишастанд. Ман ҳам наздашон рафтам. Мӯйсафеде даст ба дуо бурда дар ҳаққи шаҳидон дуо кард. Чанд лаҳза ҳама хомӯш ба ёди он рафтагон нишастем. Ин лаҳза чашмам ба духтараке афтод, ки аз мо дуртар дар назди ниҳоли арчае рости хомӯш меистод. Ҳайрон ба ӯ нигаристам. Яке аз наздиконам гӯё аз ин вачоҳатам рамуз гирифт, ки зерӣ лаб пичирос зад: Вай Санавбар аст. – Чаро ӯ он ҷо истодааст? – бо ҳамон оҳанг суол кардам. Он ҷоилаи Сатторино хобидаанд. Якдигарро дӯст медоштанд онҳо. Саттор аз вақти муқаррарӣ дида дертар аз аскарӣ омад. Онҳо ҳанӯз баъди ду соли ҷудой ба дидори якдигар нарасида буданд. Имрӯз Санавбар ба ҷузҷанд мактуби ошиқонаи Саттору як расми сарбозияш аз ӯ дигар чизе ба ёдгор надорад. Қариб ҳар ҳафта ба ин ҷоба манзили абадии азизтарин шахсаш меояд. Вале

танҳо не, бо Саттор меояд, бо Саттори ҳанӯз аз оламу
одам беҳабар. Меғӯянд, ки ӯ ба Саттор бисёр монанд
аст, ба Саттори ҷавонмарг, ба Саттори ормонбадил, ба
Саттори ошиқ. Ва бигзор ин тифли кучак дар бораи ин
рӯзи сияҳ чизе надонад,

Оҳиста баробари онҳо аз манзили шаҳидон дур шу-
дам. Ҳанӯз ба гӯшам навоҳаи он модаре садо медод, ки се
сол пеш ҳафт ҷигарбанду ҳамсараш ва келину ду набе-
раашро аз даст дода буд:

*Дар хоки хунук алаи модар ба ҳазор,
Додар ба ҳазору оҳи хоҳар ба ҳазор.
Дар боғи Шарора гурамаргон ба ҳазор,
Дар хоки Ватан ҷавонамаргон ба ҳазор.*

«Паёми Душанбе», №16 (513),
23 январи соли 1992

*Баҳриннисои Бобомурод,
узви Иттифоқи нависандагон
Тоҷикистон*

НАЗРИ ЯЗДОНЌ:

ДЌСТИИ ТОЌИКУ ЌЗБЕК САРЌАД НАДОРАД

Аз боби дўсти навиштан ҳам осону ҳам мушки ласт. Зеро, агар дар тинати инсон, дар қалби ӯ гармие аз оташи муҳаббат набошад, агар варақи дили инсон аз ҳарфҳои гарму нарме, ки қудрати дигареро аз сардӣ паноҳ кардан надоста бошад, пас аз он варақаҳое, ки аз суханони маслиҳатомези ба ҳам дўст буданду ба як-дигар ғамхорӣ намудан пур мегарданд, чӣ суд? Бахусус, рӯзҳои охир дар саҳифаҳои матбуот, радио ва телевизион сӯҳбатҳои инсонҳои соҳиби пешаҳои гуногунро хандаву шунида, боз сари ин масоили нозук хоҳ – нохоҳ андеши мекунем. Сухбате, ки бо шоир, тарҷумон, мушовири бахши робитаҳои адабии Иттиҳоди нависандагони ҷумҳурӣ Назри Яздонӣ доштам, маҳз ба ҳамин мавзӯ бахшида шуда буд.

– Назри Яздонӣ, Шумо чанд сол мешавад, ки бо робитаҳои адабии байни ҷумҳуриҳо сарукор доред. Ва табиист,

ки бе муҳаббати тарафайн масъалаҳои адабӣ, фарҳангиро ҳаллу фасл намудан нашояд. Аз ин рӯ хоҳиш мекунам, андешаҳои хешро доир ба ин мавзӯ баён менамудед.

– Чун дар боло ёдовар шудед, ки гирди ин мавзӯ бештар гуфтугӯҳо шуда, меҳоҳам аз дӯстии қадимаи ду миллат, чанд пора хотираҳоямро, аниқтараш аз ҳаёти кӯдакиам нақл намоям. Волидаинам дар колхозии «Коммунизм»-и ноҳияи Ленин зиндагӣ мекунад. Ман дар мактаби миёнаи рақами 43 таълим гирифтаам. Дуруст аст, ки инсон аз овони хурдӣ дар қадом муҳите, ки зиндагӣ кунад, он муҳит бо воқеаву ҳодисоташ дар ҷараёни зиндагии минбаъдаи ӯ таъсири амиқе мегузорад. Он вақт дар маҳаллаи мо аз тамоми гӯшаю канори ҷумҳурӣ ва ҳатто берун аз он мардум иқомат доштанд. Ҳамсоҳоямон аз Қаротегину Фарғона, Чимкенту Файзобод, Самарқанду Обигарм буданд. Мо чун дар як оилаи бузург худро эҳсос мекардем. Дар муҳити мо қонунҳои нонавиштаи зиндагӣ бисёр буданд. Қонунҳое, ки имрӯз, мутаассифона, аз тарафи бештари одамон эътироф нашуд. Яъне дар мо ҳама баробару бародар буданд. Ман бачаҳои ҳамсоҳро аз додари хоҳарони худ кам фарқ мекардам. Зеро бо ду чашми бино меидидам, ки падарам бо Муртазои марғелонӣ, Мирзо Аҳмадови чимкентӣ, Файзибоеви хучандӣ бародарони ҳамтан буданд. Ҷаму шодии якдигарро бо ҳам меидиданд. Аз каму коти зиндагии ҳаррӯзаи хеш бохабар буданд. Ман он вақт дар байни ин одамон ягон тафавути миллиро намеидидам. Ва дар гумонам ҳам набуд, ки рӯзе мерасаду байни тоҷикону ўзбекон оиди ин ё он масъалаҳо нофаҳмиву кашокашҳо сурат мегиранд. Зеро аз хоҳири ман ҳамон муносибатҳои аёми тифлӣ то ба имруз сутурда нагаштаанд. Ҳамон андешаҳо маро водор мекунанд, ки имрӯз бештар дар хусуси ваҳдат андеша намоям. Чу-

доиро наменписандам. Вале баъдтар ҳангоми таҳсил дар аспирантура аз дунёи илми мутамаддин огоҳӣ ёфтам. Ва ҳангоми таълифи монография дар бораи Сино. За-моне ки гирди ин нобиғаи илму фарҳанг кашмакашҳо қувват гирифтаву талошҳое аз хусуси он, ки Сино тоҷик ё ўзбек аст, то ба имрӯз мавриди баҳси олимони қарор гирифта, ба дунёи андешаҳо фуру рафтам. Андешаҳо-ям маро осуда намегузоштанд. Дар ин муддат аз то-закориҳои олимони ҷаҳон, аз ҷумла, арабҳо, яҳудиён баҳраманд гашта, ба ҷунин ҳулоае омадам, ки ба ка-дом миллат мансуб доштани Сино таҳқиқоти махсуси илмиро тақозо намекунад. Оиди масъалаи миллий, ман-субияти миллии ин ё он нобиғаро Абӯрайҳони Берунӣ дар асарҳои «Ат-тафҳим», «Осор-ул-боқия», «Таҳқиқ-моли-л-Ҳинд» мавриди баррасӣ қарор додаст. Ва аз ғо-яхҳои ин шоҳасарҳо ҷунин нуқта бармеояд, ки эҳтироми миллий даҳҳо аср пеш аз ин суруда шудаанд. Ва ин ҷо танҳо афзуданиам, ки дар ҳар давраи замон, сарфи на-зар аз мансубияти миллий, саҳми намояндаи ҳар як халқ ба тамаддуни умумиинсонӣ муҳим аст. Вале раванди ҳаёти ҳаррӯзаи ҷомеа дигаргунӣҳо барои манфиати рӯзгори мардум хидмат намоянд. Ва имрӯз мо шоҳиди он ҳастем, ки зимни баҳси адабӣ, таърихӣ ва ҳудудӣ чӣ ҳангомаҳое бархоста. Ва дар замон ки мо зиндагӣ дорем, ҳама риштаҳои ҷомеа қариб, ки ба гусастагӣ расида. Ва маҳз дар ҳамин маврид ҷашми ақдро бояд боз кард ва бо фурутанаву хирадмандӣ кӯшиш ба ҳарч бояд дод, ки риштаҳои дӯстӣ қанда нашавад. Ҳамчу-нон ки меғӯянд:

Сухан дониста гӯ то дӯстро душман нагардонӣ...

Бояд ёдовар шуд, ки солҳои 30-50-ум байни ўзбекҳо-ву тоҷикҳо ва дигар миллатҳо марзбандиҳои ноодило-на сурат гирифтанд, ки падидаи сунӣ буданд, ҳамчун

иштибоҳи таърихӣ ва тақдирӣ дар ҳаёти ин халқҳо ба шумор мераванд. Ва банда бисёр орзу доштам, ки маҳз ҳамин иштибоҳро намояндагони илму фарҳангу адабиёт аз рӯи таҳаммул баррасӣ кунанд. Зеро тақсимои ҳудудие, ки байни ин ду халқ ҳаст, ба гумони ман, шартист. Ва дӯстии халқҳои тоҷику ўзбек сарҳад надорад. Чунин дӯстӣ бе канора аст. Мегӯянд, ки дӯстро ҳангоми тангдастӣ метавон шинохт. Аз ин лиҳоз, гуфтан раво аст, ки дӯстии тоҷикону ўзбекон дар кӯраи мушкилиҳо пухта шуда, аз имтиҳонҳои саҳти зиндагӣ гузаштаанд. Рӯзҳои заминларзаи Шарораро ба ёд орам, дилам то ҳол меларзад. Ва ин ларзаро, пеш аз ҳама дӯстони ўзбек эҳсос намуданд. Ҳамон субҳи шум, ҳамон субҳе, ки мардуми Шарора аз ларзаи замин бедор нашуда, ба ҳоби абадӣ рафтанд, болои мазори зиндаи инсонҳо омадам. Аз рафиқи меҳрубонам на ном буду на нишон. Хонаҳои вайронаи ўро дида чашмҳоям сиёҳӣ заданд, дилам таҳкашид. Дар он субҳ ҳама гумкардахоро мекофтанд, вале афсӯс... Ана, ҳамон субҳ дар паҳлуи худ чанд нафареро дидам, ки об аз чашмашон қанда намешуд. Ин чанд нафар аз Шаҳрисабз омаданд, ки мусибати дӯстони тоҷикро бо ҳам бинанд. Ва ман ҳамон субҳ ба ҷои рафиқи ҷавонмаргам рафиқони дигареро ёфтам ва ба чунин хулоса омадам, ки инсонҳоро бадбахтӣ ба ягонагӣ мерасонад. Ва дил мепоҳад, ки ваҳдати байни халқҳоро чунон бояд ба қалам дод, ки дар зиндагии воқеист. Яъне содаву пок, бегона аз ғашҳои зиндагӣ. Вале сад афсӯс, ки мардуми бофарҳанги мо на ҳама вақт сари ин масъалаи нозук таҳаммул мекунанд. Бисёр меҳостам, муҳаббати дӯстиву рафоқатро аз мардуми заминӣ биомӯзем, ваҳдатро аз осмонҳои баланди суҳан ба замин оҳишта-оҳишта наздик бикунем, то аз бӯи он заминӯ осмонӣ саршор гардад, то аз меваи ваҳдат ҳама бичашанд, то

киштаи ҳамагон аз ягонагӣ сабз шавад.

Чанде пеш барои омодагӣ ба ҷашни 550-солагии Навоӣ сафари шаҳри Тошканд кардам. Муддати як моҳи он ҷо буданам бо аҳли илму адаб, намоёндагони табақаҳои гуногун суҳбату вохӯриҳо намудем. Мавриди гуфтугӯю баҳсҳо ба бисёре аз саволҳоям ҷавобҳо ёфтаву аз суҳбати ҳамкасбон баҳрааманд гаштам.

Барои ба ҷоп омода сохтани эҷодиёти Навоӣ аз дигар ҷумҳуриятҳо низ намоёндаҳо омада буданд. Ва бо заҳмати ҳамагон ғазалҳои Навоӣ ба 18 забон тарҷума гашта. Аз ҷумла, банда 10 ғазали Навоиро ба тоҷикӣ тарҷума намудам. Дар раванди кори тарафайн мушкилиҳои забонӣ, мушкилоти арӯзиро эҳсос кардам. Хосса дар эҷодиёти Навоӣ ғояи ваҳдат, ғояи ягонагии инсон (дар замини тасаввуф) бениҳоят қавӣ аст. Ва дар ҳар суҳане, ки дар риштаи ваҳдати тасаввуфӣ гуфта, ягонагии мардумон садо медиҳад. Ва бешак, беш аз ҳама ваҳдати халқҳои тоҷику ўзбек дар ин сурудаҳо васф шудааст. Ҳамчуноне ки худи Навоӣ фармуда:

*Манзилат донад Навоӣ беҳтар аз Фирдавси зухд,
Фарқи бисёр аст байни оқилу ҷоҳилҳо.*

Худи ҳамин як мероси Навоӣ кофист, ки дӯстии ин ду халқ пойдор бимонад ва ин мероси бой намегузарад, ки чунин дӯстӣ ҳалалдор шавад. Эҷодиёти Навоӣ, навиштаҳои ӯ чун як ҳайкали бузургест, ки дар заминаи маданияти тоҷику турк пайдо шудааст. Ва агар мо дӯстии ин ду халқро ҳалалдор бикунем, чизеро аз он кам намоем, он ҳайкали бузург, он қасри дӯстӣ осеб мебинад. Зеро агар ўзбеконро як дарё, тоҷиконро дарёи дигар гўем, пас ин ду дарё аз як сарчашма – дӯстии Ҷомӣ ва Навоӣ оғоз мегиранд. Чун ин ду инсон аз дӯстии якдигар ба ҷое расида ва ба эҳтироми оламиён сазовор гаштаанд, пас мо ворисони онҳо бояд ба он бикўшем,

ки мушкилиҳо ва хурсандии якдигарро бо ҳам бинем ва бо мадади ҳамдигар ба баландихоё бирасем.

Вале... Бале, ҳамин гӯё дар ҳар лаҳзаву маврид пеши роҳи моро гирифтани мешавад. Моро намегузорад, ки ба он баландии дилхоҳ бирасем. Ёдовар шуданиям, ки дар шаҳрҳои зиёди Ўзбекистон барои тоҷикони дар он ҷо иқомат дошта аз тарафи ҳукумат мактабҳои тоҷикӣ таъсис шудааст. Вале... ин мактаби тоҷикӣ, бе муаллим, бе китоб, бе дастур аст. Бо гуноҳи як нафар масъул директори ҳамин мактаб, ё мудири маориф, хулоса аз коҳилии як нафар роҳбари беандеша ин мактаб умри дароз надида, дар нимароҳ мемонад. Боз як мисоли дигар. Дар як ғӯшаи Тоҷикистон колхозро тоҷику ўзбекҳо байни худ тақсим кардаанд. Сабабашро пурсидему ҳайратамон дучанд гашт. Як нафаре соҳиби мансаб шудани будааст. Вале ин нафари соҳиби мансабгашта аз он намеандешад, ки бо ин кор на танҳо як колхозро-тақсим, балки халқҳоро аз ҳам ҷудо кард. Аз ин рӯ, дар ин лаҳзаҳо бо як ҳар инсон ба умеди ҳукумат, ба умеди ин ё он роҳбар нашуда ба хотири тақдири ояндаи худ ва фарзандонаш саҳт андеша бикунад. Дар ҳаллу фасл намудани ин масъалаҳо бисёр эҳтиёткорона рафтор бояд кард, ки манфиати мардуми меҳнати поймол нагардад. Дар ин ҷо низ ҳуди мардум бояд фаъол бошанд.

Дар ин лаҳзаҳо ба мардум бо суҳан, бо далелу бурҳон муроҷиат кард, ки инсонҳо дар тӯли асрҳои дароз аз дӯстиву рафоқат ба ҷое расидаанд. Ва бисёр меҳостам, ки дар ин рӯзҳои ниҳоят барои ҳамаи мо нозук зиёиён – нависандагон, олимон, омӯзгорону донишҷӯён бо амали ҳаррӯзаи ҳеш барои рафти ночӯриҳои байни халқҳо саҳмгузор бошанд. Мо дар остонаи рӯзҳои адабиёт ва ҳунари Ўзбекистон дар Тоҷикистон қарор дорем. Ба ин муносибат бисёр корҳо ба нақша гирифта шудаанд.

Чанд муддат аст, ки хонандагон аз саҳифаҳои матбуот, радио ва телевизион аз намунаҳои беҳтарин эҷодиёти хунармандону қаламкашони ўзбек баҳрманд гаштаанд. Ба пиндори ман ҳарчанд ки гузаронидани чунин даҳахоро осори давраи руқуд мегўянд, хеле бамаврид аст, ки мо чанд рўз бо ҳам бошем, аз дарду шодии якдигар огоҳӣ ёбем, чанд гуфтаниҳое барои мардум бигўем. Вобаста ба ҳамин зикр карданиам, ки дар Тоҷикистон ҷашни Навоӣ аз соли гузашта оғоз ёфта, мусалсал, яъне ҳамарўза давом дорад. Хонандагони мактабҳо Навоӣхонӣ мекунанд. Оид ба эҷодиёту сурудаҳои Навоӣ. Дар хусуси ҳаёту фаъолияти ӯ мақолаҳо ба чоп расиданд. Ба ин муносибат девони форсии Фонӣ ба чоп мерасад ва алоқамандони назми Навоӣ аз он бархурдор хоҳанд шуд.

Барои мо дар ин рўзхое, ки дўстони ўзбекро интизорӣ дорем, хеле хуш аст, ки боз бо анъанаҳои қадимии худ, бо расму русуми худ, бо гузаштаи худ рӯ ба рӯ мешавем. Зеро таърих, маданият, адабиёт ва зиндагии мардуми ин ду ҷумҳурӣ то дараҷае ба ҳам наздику ҳамранги якдигаранд.

Мо соҳиби як дастархону як деғдонем, дар як гаҳвора калон шудаву дар як тобут меҳобем. Ва хеле хуш аст, ки сари ин як дастурхон ҳамагон гирд оему аз боби дўстию рафоқату ҳамдилий ҳарф занем. Ва ман ягонагии соҳибони ин дастархонро ҷавҳари нодир медонам, ки дилҳоямон шоду дастурхонамон обод бод!

*«Тоҷикистони Советӣ»,
28 июни соли 1991.*

*Комил Бекзода,
Корманди пешбари илм
дар пажӯҳишгоҳи Фалсафаи
Академияи илмҳои
Тоҷикистон, дотсент*

□ ИКМАТИ ОЗОДАГОН

Ҳар гоҳ, ки мехостам дар мушкилоти фалсафии ҷо-меаи худамон биандешам, ҳамон як саволи маъмулии «Чӣ бояд кард?» маро ранҷ меод. Ин мушкилии фикриро дар моҳи феврари 2009 паси сар намудам. Ва кушоиши қор ба шарофати мутолиаи китоби ҷолиб ва ҳондании устои фалсафаи Донишгоҳи миллий, шоир ва файласуф Назри Яздонӣ ба ман даст дод.

Китоби «Ҳикмати Озодагон» (Душанбе: «Санадвора», 2009. – 256 саҳифа) ба як гули аввали баҳор шабоҳат дорад. Бо ҳудии худ танҳост. Вале бояд чашми ҳама ба сӯи ӯ бошад.

1. Номаш ҳақимона ва шоирона аст: «Ҳикмат» ва «Озодагон». Муносиби ҳолу аҳвали фарҳанг ва суннатҳои ин минтақа аз дунё... Бо ороишҳои ҷолибе аз алифбоҳои авастой, араб, кириллӣ...

Адибе шинохта чун Ҷонибеки Ақобир бар он муқаддимае соҳибназарона навишта ...

2. Муаллиф дар муқаддимаи худ зарурати «бозгашт

ба асли хештан»-ро таъкид мекунад. Ва аз мушкilotи ин роҳ ба хонанда хушдор медиад... Муаллиф байни фарҳанги ориё ва исломӣ садди Искандарӣ намегузорад ва ин ду фарҳангро ду марҳилаи як тамаддуни муҳими башарӣ медонад...

3. Бо тақозои ҳунари шоирӣ баъди муқаддима як баҳси ширин ва ҷолибе дар мавриди суҳан ва мақоми он овардааст ... Авҷи таҳлил ба ҷое мерасад, ки дар саҳифаи 24 мегӯяд: «Сукут ҳам суҳан аст, бесадо аст, аммо ҳамоно суҳан аст». Мисли он ки суҳан ба як мабдаъ ва гавҳари ҷаҳоншиносӣ пайванд гардидааст.

4. Дар қисмати «Ҷароғи миллат» пайдост, ки муаллиф аз вучуди «ҳамраҳони сустаносир» ранҷ мебарад ва байти Мавлоноро ба шоҳидӣ меоварад:

*Ин, ки мегӯям варои ғами туст,
Мурдам андар ҳасрати ғамми дуруст.*

5. Дар он қисмат, ки аз фарҳанги ориёӣ ва авасто суҳбат мекунад, баҳс хеле амиқ, печида ва густурда мегардад. Ба ҳар хонандае чунин менамояд, ки ҷаро то имрӯз доир ба чунин неъматӣ бузурге огоҳиҳои сатҳӣ ва камранг доштааст...

6. Аз саҳифаи 131 то 152 ба ин нуқта таъкид карда мешавад, ки як ҳунарманд (дар мисоли устод Рӯдакӣ) чи гуна тавонистааст дар масири шинохти асолати миллии намунаи ибрат шавад...

Далело, мисолҳо, иқтибосо ва байту мисраҳои фаровоне барои исботи ин матлаб зикр гардидааст.

7. Қисмати «Ҷисму ҷони одамон дар «Маснавӣ»-ро 2-юми март соли 2009 хонда будам. Имрӯз (17. 03. 2009) вақте он қисматро кушодам (ба хоҳири навиштани ин тақриз), аввалин байте, ки дар он дучор шудам ин буд:

*Миллати ошиқ зи миллатҳо ҷудост,
Ишқ устурлоби асрори Худост.*

Баъди хондани ин байт ба як навъ шоки эҳсосоти хаёлбарангез дучор шудам. Чанд дақиқае таваккуф кардам... Андешидам... Ва ба ин натиҷа расидам, ки бояд ин қисматро тафсир накунам ва аз шаҳомат ва латофати он накунам ... Ва бигзор ҳуди хонанда онро мутолиа намояд... Қисматҳои охири китоб ҳам аз ин гуна фазилатҳо бархурдоранд...

8. Бо худ фикр кардам, ки ҳусни мақтаи ин тақризро бо зикри чанд пешниҳод ба охир расонам.

Якум: Китоб таҷдиди чоп шавад. Бо тиражи на камтар аз панҷҳазор.

Дуюм: Ба нусхаҳои нашри дуюм қисматҳои нав илова гардад. Албатта, бо салоҳиди ҳуди муаллиф.

Сеюм: Баъзе аз қисматҳои дар нашри ҳозир ба тақрор зикр шудаанд, дар нашри дуюм ислоҳ шаванд. Барои мисол ин тақрорҳо дар саҳифаҳои 242, 244 ва 245 омадаанд.

Чорум: Хеле муҳим ва зарурӣ аст, ки дар нашри нави китоб манбаъҳо ва сарчашмаҳо ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, арабӣ, форсӣ, англисӣ ва ғайра... оворда шаванд.

Панҷум: Дар робита ба мавзӯи ҳар бобе ё дар дохили боб ва ё дар охири китоб суратҳои таърихӣ, фарҳангӣ, суратҳои шахсиятҳои муҳими фарҳанги миллий ва ҷаҳонӣ, нақшаҳо, хариҷаҳо, осори археологӣ ва ғайра ҷой дода шаванд.

Хулоса, мо бар ин назарем, ки ин китоб метавонад чун дастури фанни фалсафа барои Донишгоҳҳои гуманитарии Тоҷикистон хизмат кунад. Барои ин ҳадаф ҳамаи фазилатҳои заруриро доро мебошад.

*17 март соли 2009,
ш. Душанбе*

*Шоҳбеғими Маликшоҳ,
номзади илмҳои филологӣ*

АСЛИ МИЛЛАТАМ ОДАМГАРОИСТ

Бо устои гиromӣ Назри Яздонӣ дар Маркази «Тоҷикишиносӣ»-и Китобхонаи миллии Тоҷикистон фаъолият менамоям. Бори нахуст вақте бо эшон шиносӣ пайдо намудам, ўро, пеш аз ҳама, ҳамчун инсонии комил дарёфтам. Ҳамеша мушоҳида кардаам, ки эҳтирому пуштибонии устод Назри Яздонӣ нисбат ба фарҳанги қадимаи тоҷикон дигаргуна аст, хос аст. Ин эҳтирому эҳтиёт ва пуштибонии ўро дар ашъораш, дар асарҳо, китобҳо, мақолаҳо ва барномаҳои радиои ва телевизионии ӯ низ бармало мушоҳида кардан мумкин аст.

Мисоли рӯшани ин гуна асарҳо китоби «Ҳикмати озодагон» аст. Китоби «Ҳикмати озодагон»-и Назри Яздонӣ хирвори ганҷи бойгонии миллати тоҷик ба ҳисоб меравад. Муаллиф дар ин китоб ба умқи чандҳазорсолаи таърих фуру меравад, ҳикмати гузаштагонанро аз нав бозӯ мекунад, фарҳангу тамаддуни миллати тоҷикро ҷӯё мешавад, онро меёбад ва аҷиб ин аст, ҳамаи инро дар мисоли як анбана ва як одату қоидаӣ

мардумӣ, ки дар минтақае аз Тоҷикистони азиз мавҷуд аст, бо факту далел исбот мекунад. Беҳуда нест, ки дар соли 1993, ки барои миллати тоҷик замони ҳалқунанда ба шумор мерафт, дар чунин лаҳзаи ҳассос яке аз беҳтарин шеърҳои Назри Яздонӣ шеъри «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» рӯйи коғаз омадааст:

*...Тоҷикистон, зиндаам бо бӯйи ту,
Кӯр бодо чашми бад бар сӯйи ту!
Дур бодо ранги зарду гарди дард,
Ҷовидон аз рӯйи ту, аз ҷӯйи ту!*

*Эй Худо, пайванд кун бишкастаро
Ҷамъ кун ҷамъи парешон рафтaro!
Ҷамъи хурди Тоҷикистони маро,
Аз парешонӣ ниғаҳ дор, эй Худо!*

*Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Тоҷикистон ҷону ҷонон,
Тоҷикистон беҳтар аз ҷон,
Беҳтар аз ҷонону ҷонон.*

Бояд қайд кард, ки саҳми Назри Яздонӣ дар таҳияи ҷилдҳои «Тоҷнома» хеле калон аст. Бо кӯшиш ва ҷаҳду талошҳои устод Назри Яздонӣ соли 2013 дар Маркази «Тоҷикшиносӣ»-и Китобхонаи миллии Тоҷикистон нақшаи таҳияи ҷилдҳои «Тоҷнома» ба роҳ монда шуд. Аз соли 2014 бо ҳидоят ва дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷилди нахустини «Тоҷнома» - китоби «Авасто» дар ҳаҷми 839 саҳифа ва теъдоди 500 нусха рӯйи чопро дид. Ба ҳамин минвол ҷилдҳои дигари «Тоҷнома» аз қабili «Мероси хаттии бостон» (китоби I), «Мероси хаттии бостон» (китоби II), «Ғураи-ус-сияр», «Худуд-ул-олам», «Таъри-

хи Систон», «Зайн-ул-ахбор», «Шоҳномаи Саолибӣ», «Таърихи Байҳақӣ», «Тоҷикон»-и А.П. Шишов, «Динкард» ва ғ. рӯйи чодро диданд, ки дар таҳия ва чопи онҳо саҳми устод Назри Яздонӣ бағоят калон аст.

Назри Яздонӣ мақолаҳои зиёдеро дар мавзӯҳои худшиносии миллӣ, ватандорӣ, ваҳдати миллӣ, инсондӯстӣ ва монанди инҳо иншо намудааст. Доир ба илмҳои фалсафа, адабиётшиносӣ, забоншиносӣ низ мақолаҳои арзишманде навиштааст.

Чун ба умқи асарҳои Назри Яздонӣ ворид мешавем, мебинем, ки мағзи осори ӯро инсонпарварӣ ва инсонгароӣ ташкил медиҳад. Дар китоби «Ҳикмати озодагон» ин мавзӯ ҳамаҷониба бо мисолҳо матраҳ ёфтааст. Муаллиф ба масъалаҳои глобализатсия, ифротгароӣ, терроризм, хатари садамаи экологӣ, нашъамандӣ, ки масъалаҳои доғи рӯз ба ҳисоб мераванд, рӯ оварда ин падидаҳои номатлубро маҳкум мекунад ва барои исботи ин матлабҳо суҳанони арзишманди Мавлоноро мисол меорад.

Аз Мавлоно пурсидаанд, ки:

- Маснавиро ба кадом мақсад навиштаед?

- На барои он навиштам, ки одамон бар гардан ҳамчун тумор ҳамоил кунанд ва як зарра паст шаванд, балки барои он навиштам, ки зерӣ по биниҳанд ва як зарра баланд шаванд.

Ин матлаб дар гуфтаҳои арзишманди Шамси Табрезӣ низ баён гардидааст, ки гуфтааст: «Қаъба дар миёни олам аст, аҳли олам ҷумла рӯ ба ӯ кунанд, чу ин Қаъбаро бардорӣ, сачдаи эшон ба сӯйи ҳамдигар бошад». Барои Назри Яздонӣ ҳам мақоми инсон, қадри одам ҷойгоҳи худро дорад, ки инро дар осори ӯ мушоҳида кардан метавон. Ин аст, ки китоби «Ҳикмати озодагон»-и Назри Яздонӣ се маротиба рӯйи чодро дида боз

ҳам талабгорони зиёдеро соҳиб аст. Мавзӯи инсонгарой дар шеърҳояш низ мавқеи хосса дорад:

Сайр кардам Тоҷикистонро аз ҳар чор сӯ,

Ман надидам шарқу мағрибу шимолаш.

Илми шайтонист тақсим карда

онро бар ҷанубу бар шимол,

Илми раҳмонист карда Тоҷикистони ягона.

Хонаи уммеди кулли тоҷикон,

Тоҷикони гишта пошону парешон дар ҷаҳон.

Ҳамчу тухми зарҳалии ишқу вичдон...

...Чунки асли миллатам одамгарой буду ҳаст.

Ихтисоси ориёни таборам,

Заргарӣ, оҳангарӣ, одамгарӣ ҳаст.

Аммо заргарой нест,

Асли миллатам одамгароист.

Яке аз хислатҳои наҷиби устод Назри Яздонӣ ин аст, ки ӯ дар тарбияи насли наврас лаҳзае ҳам бетараф набудааст. Устод ҷавононро ҳамеша ба роҳи рост ҳидоят менамояд, онҳоро дастгирӣ мекунад, ватандорӣ меомӯзад.

Аз устод Назри Яздонӣ метавон ҷавонмардӣ омӯхт, саховатпешагӣ омӯхт, зиндадилӣ, ва ватандорӣ омӯхт. Тӯли чанд сола, ки бо эшон фаъолият мекунем, тамоми ин хислатҳоро дар ӯ бо амал дидаем.

Дар қисмати «Дар ҳошияи шеър»-и китоби «Ҳикмати озодагон» қайди аҷибе аст:

«Хуш ба ҳоли соҳибзавқе, ки бори нахуст рубоиёти мардумиро меҳонаду маст мешавад, бо нашъаи шароби ноби Рӯдакӣ, Бобо Тоҳир, Шайх Саъдӣ, Ҳоҷа Ҳофиз аз шаҳди шеъри шифоҳӣ аз шуғлҳои заминӣ берун меорад, парвоз мекунад». Мо устод Назри Яздониرو қариб, ки ҳамеша дар парвоз дидаем. Ҳамеша бо шеър дидаем. Шеъри Назри Яздонӣ ба дил сурур меорад, ба

кас болу пар мебахшад, чон медиҳад, зиндагӣ медиҳад,
нур мебахшад. Он гуна парвозро ҳар хонандаи соҳиб-
завқе метавонад дар шеърӣ «Нурборон»-и устод дар
хеш эҳсос бикунад:

*Аз раҳи себзори гулборон,
Аз раҳи сабзи кишт меомад,
Докаи барқадаи ҳаво хӯрда,
Ҳамчу ҳури биҳишт меомад.*

*Ҳамчу модархудои афсона,
Аз раҳи сабзи меҳр меомад.
Меҳрборону нур пошида,
Гӯиё аз сипеҳр меомад.*

*Гармии қону нури чашмонро
Ҳамчу хуришед боз меафшонд.
Бар сари зиндагии пасту баланд
Бедареғу ниёз меафшонд.*

*Шамси ман, шамси навбаҳори ман,
Нур меафканду кам мешуд.
Қисму қони фишурдаи модар
Пухта-пухта, қиёми ғам мешуд.*

*Аз дари хираи хазон дидам,
Аз раҳи зарди боғ меомад.
Равшанӣ дода хиразоронро,
Модарам чун чароғ меомад.*

*Шамъи ман, шамъи хирасӯзи ман,
Офтоби заҳири мизон буд.
Шамси армони қони пирона
Офтоби ҷаҳони армон буд.*

Ними қони муборакаи дар тан
Қавҳари қони пурраи ман буд.
Меҳвари олами сағири ман,
Шаҳсутуни қаҳони аҳсан буд.

Аз раҳи зарди боғ меовард
Бугчае ҳамчу хӯшаи ангур.
Остини фарох пурсавзо,
Чеҳраи меҳрубони ӯ пурнур.

Аз дари хираи хазон дидам,
Модарам ҳамчу токи мизон буд.
Баргу бораи саросар афшонда,
Ранҷдори таби зимистон буд.

Токи ман, токи тирамоҳи ман
Ларзаи тирамоҳ дар тан дошт.
Аз зимистон паноҳҷӯён буд,
Азми дар хоки гарм хуфтан дошт.

Аз дари хираи хазон дидам,
Докаи барқадаш ба тан печид.
Хуштарин пораи сафедӣ буд,
Бар танаи ҳамчунон кафан печид.

Он матои сафеди озода
Қомаи вопасин бар он тан шуд.
Шишаи тозаи чароғе буд,
Бар тани он чароғи равшан шуд.

Аз раҳи шишаҳои чашмонам
Хираи наҳои боронӣ.

*Хира-хира мани ҳазин дидам,
Лавҳаи хираи зимистонӣ:*

*Сар-сари дасти шахписарҳояи
Модарам чун чароғи нурафшон.
Нарм-нарму ҳамӯи роҳӣ буд
Сӯйи манзилгаҳаи ба ҷовидон.*

*Ормонҳои номуриди ман
Ҳамчу парвонаҳои саргардон,
Дар шабистон чароғ гум карда,
Дар шабистони тирае сарсон.*

*Хайли парвонаҳои овора,
Рӯй бар водии ҳамӯшон аст,
Манзили хокии бихиштии ман
Нурборону нурборон аст...*

*Имомназари Каримиён,
должность????*

□АМДАМУ ХАМ□АДАМИ МАРДУМ

Шаҳси комил на танҳо сухани хуб мегӯяд, балки ба гуфтаҳояш амал мекунад. Устод Назри Яздониرو дар баробари ҷомеашиносону фарҳангшинос, сиёсатшинос ҳикматшинос буданаш ҳамчун мардумшиносу ҳештаншинос, соҳиби хираду ҷасорату ҷавонмардии бузург, ифтихору дарду ҳисс ва ҳуввияти милли доштанашон аз наздик шинохтам. Ин маънихоро дар ашъорашон аз қабилӣ «Ҳикмати озодагон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Нурполо», «Қалами найшакарӣ» ва ғайра дарёфт намудам. Назри Яздонӣ яке аз чехраҳои баланди фарҳангӣ, ҳамчун ташаббускор ва яке аз асосгузори барномаи телевизионии «Шоми ғазал» мебошанд, ки бо тамошои ин барнома мардум як ҷаҳон таассурот бардошта, бо худ ғизои маънавӣ мегиранд. Ин барнома дар баланд бардоштан ва ғанӣ гардонидани савияи фарҳангшиносӣ, ҳештаншиносӣ ва маданияти нутқу ба дарки сухан сарфаҳм рафтани тамошобин хизмати босазо дорад. Бубинед, ки устод Н.Яздонӣ дар ҳар як намоиш бо чи қадар тайёрии пухта ва мағз-мағз таҳлил

намудани шеъри бузурги классикони Ачам заҳмат мекашад ва онро барои бинанда ҳазм мекунонад. Ҳамчунин тавассути Радиои Тоҷикистон дар мавзӯи Ҷаҳони имрӯза ва сиёсатшиносӣ бисёр барномаҳои рангину пурмазмунро ба сами шунавандагон расониданд.

Мардумшиносӣ ва халқпарварию хоксории устод Н.Яздонӣ барои моён мояи ифтихор ҳисоб меёбад. Боре дар як сафарашон устодро ҳамроҳи ҳофизи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Баҳодур Неъматов ва аълоҷии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳотами Равшан ба Хонаи пиронсолон ва маъҷубони ноҳияи Ёвон ҳамроҳӣ доштам. Устод Н.Яздонӣ ба сардии фасли зимистон нигоҳ накарда, (аввалҳои моҳи январӣ соли 2017) мехостанд барои кормандону бошандагони хонаи пиронсолону маъҷубон як сӯҳбати орифонаю концерти дилхушкунанда барпо намоянд ва азбаски хоҳиши устод бамавриду мақсаднок буд, тирашон ба ҳадаф расид. Сӯҳбати устод бо кормандону бошандагони ин муассиса чунон қур гирифт, ки ҳамагон сардии зимистонро фаромуш карданд. Садои ширину марғуладори Баҳодури Неъмат ва Ҳотами Равшан маҳфилро боз гарму тафсонтар менамуд. Устод овозраборо ба даст гирифта, ба ҳозирон суханони Ҷаноби Олӣ, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат Раиси ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмонро ёдовар шуданд, ки «То оне ки ман зинда ҳастам, ятимону шахсони бесарпаноҳро яккаву танҳо намегузорам...». Сониян бо як тавачҷӯҳи баланд ин шоҳбайтро ба ҳозирон қироат намуданд, ки ба ин васила мардумро боз ҳам ба хайрхоҳию саховатмандии бузург ва ба пешвози якдигар омадан даъват намуданд:

*То тавонӣ ба ҷаҳон хизмати муҳтоҷон кун,
Бо даме, ё қадаме, ё қаламе, ё дираме.*

Устод Н.Яздонӣ ҳамчун шоири ваҳдатсаро дар барқарор гардонидани Ҳукумати конститутсионӣ хизмати бузургу арзанда доранд. Шеърҳои «Тоҷикистон беҳтар аз чон», «Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам», «Зодгоҳи ишқу вичдон» ва ғайраҳо исботи ин гуфтаҳои ӯнд. Дар бисёр гушаю канорҳои Тоҷикистони биҳиштосоямон тавассути сафарҳои хизматӣ ва баргузори тую маърақаҳо меҳмон будам. Хоҳ дар Хучанду Истаравшан, ё Кулобу Балчувон, Қурғонтеппаю Қубодиён, Ҳисору Ёвон, Рашту Тоҷикобод ва бисёр шаҳру ноҳияҳои дигар мақому манзалати устодро баланд гиромӣ медоранду дар ҳаққашон дуои нек мекунанд. Шумораи дустону ҳаводорони шеъри устод дар Тоҷикистони азиз ҳадду канор надорад. Ман чунин сифатҳои баланди инсониро саҳт эҳтиром дорам ва барои чунин садоқату одамгарӣ, хоксориву меҳанпарастӣ, ғамшарикӣ шодишарикӣ мардум будан ва ҳар мудом ба пешвозашон рафтани барои устод ташаккури офаринҳо меҳонам.

Дар китоби «Ҳикмати озодагон» васияти муйсафе-ди афғонро ба писараш қироат намудам. Айнан ишора шуданаширо барои хонанда манфиатбахш меҳисобам: «Мо ку меравем, Ҳарчи дидем, ҳарчи кардем, савобу хитобаш ба гардани мост, аммо шумо бисёр хушёр бошед. Ҳатто агар дар майдоне бубинед, ки ду хурус чашму гардани якдигарро мекананд, хуни якдигарро мерезанд, чурмро дар хурусҳо наҷӯед. Ҳатман дар ин майдон ҷустуҷӯ кунед. Пушти сангу кулуҳҳои ин майдонро кобед, ҳатман аҷнабиеро пайдо мекунад, ки маҳз ӯ ин хурусхоро ба ҷони якдигар андохтааст».

Меғӯянд, ки дар хонае ки ҷангу ҷидол бошад, ғайзу баракат аз он хона бардошта мешавад. Тақдир ин нооромихоро ба Тоҷикистони азизи мо низ ру ба ру кар-

да буд. Маҳз боло рафтани ақлу хирад, якдигарфаҳмӣ, хизматҳои босазои фарзандони фарзонаи миллат давлату миллати моро аз парокандагӣ наҷот дод, бақои иттиҳоди миллӣ ва якпорчагии давлат таъмин гашт.

Устод Н.Яздонӣ ба саннаи мубораки 70 расиданд. Дар ин синну соли ифтихорӣ, эҷодиёту заҳматҳои устод боз ҳам баландтар сайқал ёфта истодаанд. Дар як шеърӣ сафедашон устод мефармоянд, ки

...Ғами бисёр дорад сарбаландӣ,

Баландонанд, ҷумла дардмандон...

Ҳамаи ин заҳматҳо имрӯз натиҷаи мусбӣ ба бор оварданд, ки барои устод ба осонӣ муяссар нагаштаанд. Асарҳои офаридаи устод хонданибобанду мақбули ҳамагон. Вале бисёр ва бисёр афсус меҳурам, ки бо теъдоди хело ва хело кам нашр мешаванд. Як китоби «Ҳикмати озодагон», ки бо теъдоди 300 нусха аз чоп баромадааст, бисёр кам ва ночиз аст. Ман гумон мекунам, ки бояд ин китоб китоби руимизии ҳар як тоҷики ватандӯст бошад. Маърифати баланди устод Н.Яздонӣ барои мо як тӯҳфаи илоҳист. Бузургон фармудаанд, ки – Дар дунё ду ҷаннат аст, яке ҷаннати неъматҳо ва дигаре ҷаннати маърифатҳо. Ҷаннати неъматҳо мувваққатист ва ҷаннати маърифатҳо абадист, то абадият тул мекашад...

Беҳуда бузургон нафармудаанд:

Хонаи замбурро монад дили марди сухан,

Аз асал нур кардаанд, азбаски ин ғалберро.

Меҳоҳам суханамро бо фикрронии худӣ устод Н.Яздонӣ ҳусни хотима бахшам, ки нигоштаанд: «Он чи ки дар асарҳоям арза доштаам, бо он умед будааст, ки барои миллатам, барои инсон коромад, коргар бошад. ДардERO маҳрам шавад, дилERO қувват диҳад, сарҳоро баланд кунад, чун сарбаландии миллатам ормони

азаливу абадии ман аст. Назди вичдонам, миллатам
ва фарҳангам дар хиҷолат нестам. Масъулияти шоир,
эҷодкор, ходими ҷамъиятиро, масъулияти вичдониву
инсонӣ медонам...». Ҳақ бар ҷониби бузургон аст, ки
гуфтаанд: « Олим шав то намирӣ, зеро инсонҳо меми-
ранд, аммо олимон намемиранд ». Тамоми паҳлуҳои
ҳаёту эҷодиёти олим, муттафакир, файласуф, шоир,
нависанда устод Н.Яздонӣ барои ман идеали зиндагӣ
эътироф гаштаанд. Фаҳри моӣ ва хоҳӣ буд. Бузургӣҳо
ба Шумо!

*Саидаҳмади Қурбониён,
Шарқшинос, собиқадори
радиои Тоҷикистон*

Ба номи худованди ҷону хирад!

ШАҶСАВОРИ ҶАЛАМРАВИ МАЪН ҶА МУҶАББАТ

Устод Назри Яздониرو дар олами шеър адаб сабқу сиёқ, раҳу раҳча ва атре хос аст, ки гоҳ аз гулистони руҳпарвари фарҳангу адаби чандҳазорсолаи ниёкон ба машоми ҷон мерасад ва гоҳи дигар, алҳони софу беғубораи, ки аз даруни орзуҳои ширину тахайюлоту рангини миллати тоҷбасари тоҷик рӯйида аст, гӯши руҳу равонро менавозад.

Сурудаҳои ин шоири фарзона, ки аз мағзи ҷони ӯ маншаъ гирифтааст, хонандаро ба қаламрави хирад ва инсонгарой ҳидоят мекунад ва афроди бархурдор аз нерӯи болои хирад ва ҳикматро ба марзи фарзонагӣ роҳ менамояд. Онҳо, ки васфи Ватан мекунад, маънову мафҳуми «Ватандӯстӣ гӯшаи имон аст» дар зеҳни хонанда медурахшад ва дар руҳу равонаш маъво мегирад. Гоҳе саропои Тоҷикистонро ба масобаи сарзамини

ишқу армон меситояд ва гоҳи дигар, ба зиёрати ҳар порайи хоки Ватан ба Зарафшону Истаравшан, ба Ҳисору Хатлон, ба Раштону Бадахшон меравад.

Барои ҳар кафи хоки Ватан ва ҳар қатраи оби Ватан дасти дуо мегушояд, таҳорат бо оби поки Зарафшону Фону Сайхун Ҷайхуну Сурхоб мекунад, ғусли тамом бо оби Хингов ба ҷой меоварад ва ба ниёишу розу ниёз аз барои хушбахтии тоҷик ва шону шукуҳи Тоҷикистон мепардозад.

Шоири фарзонаи мо сармаст аз сарсабзӣю шукуфӣ ва мулҳим аз сарафрозӣҳои марзубуми аҷдодӣ нағмаи мастонаи ишқу сурур сар медиҳад ва аз костиҳояш дастхуши нохушӣ мешавад.

Ёдам ҳаст, ки аз балои Шарора чи гуна тору пуди ҷонаш месухт, ба ёди пирони монда ба зерӣ хок хун мегирист, дар суги духтарони дами бахту наварусони ҳасрати ин мотамкада муяқунон фарёд мекашид. Инак поре аз он дарднома:

*Як зарби қазо омаду ду сели ҷафо,
Оҳан ба ғизон омаду отаиш ба ҳаво
Як халқ ба ғам ғитода, ду деҳ ба хок,
Олам алаमी шуд, одамі обу адо.*

*Ин зарби ҷафо шаҳра хабар карду гузаиш,
Дар ними нафас зеру забар карду гузаиш.
Ин сели боло ба бому дар шишти нарафт,
Мардум ҳамаро хокбасар карду гузаиш.*

*Ҷонам таҳи хоку ормонам таҳи хок,
Як деҳи ҷавони гулғишонам таҳи хок.
Сад ҷомасафед пирамардон таҳи хок,
Сад куртасафед наварусон таҳи хок.*

*Тобути қатора бин таҳи хоки диёр,
Гаҳвораи ларзони пур аз нақшу нигор.
Оғӯши аруса бин шуда тобути шах,
Оғӯши шаҳа бубин ту – тобути нигор.*

*Мотамзада бар сияҳқалам тақя задам,
Бо бори сияҳ ба сад алам тақя задам,
Ҳарфи қаламам сияҳ – сияҳ меомад,
Ин номасияҳ ба дарду ғам тақя задам.*

Ва он гаҳ, ки суҳан аз ишқ меғӯяд, шӯру валвалаи «ошиқи овораи бечора» фазои дилро ба тамои тасхир мекунад ва ишқ – чи ба кому чи ноком - ҷовидонагӣ меёбад. Чунин аст кори шеър ва корномаи як шоири воқеан Халқӣ!

Дар он рӯзгор, ки буми шумнаво бар нахли Миҳани азизи мо лона карда буд, ватаниййоте бисёр ҳазин аз дили пурдардудоғ суруд, ки бо лаҳни шевои хунёгари пурхунар устод Саидқул билолов дар ганҷинаи тиллоии радио маҳфуз аст.

Ҷусторҳои шоёни таҳсини устод Назри Яздонӣ дар қолаби маҷмуаи бисёр пурмағзу хонданӣ бо номи «Ҳикмати озодагон» намоёнгари жарфои нигоҳи ӯ ба оғозгоҳҳои фарҳанги миллати тоҷик аст, ки дона – дона аз ганҷинаи деринасоли ин мардуми хушному нишон бароварда, дар санҷаи сиришти азалии худ онро иёр карда, пас аз баста пажухидану озмудан дар табақи ихлос ба миллати куҳансолу ҷавонбахти худ тақдим намудааст.

Ба гумонам, ин дабири ботадбир хостааст, донишу фарҳанги пешинро бо ёфтаҳои илмию адабии рӯзгорони пасин дарҳам омезад, то шояд маъҷуне шавад писандидаву гуворо ва дармонгари дардҳои музмин ва бароварандаи орзуҳои дерин. Ҳаққо, ки чунин ҳам шудааст!

Ин гуҳарҳои баргузида нишонгари барҷастаи андешаҳои беҳин, гуфторҳои дилнишин ва кирдорҳои бузургворона аст, ки устод Назри Яздонӣ онро бо муҳаббат ва садоқати хоссе, ки ба фарҳанг дорад, ба сурати ҳарчи пазируфтани тар ва намунавортар тақдими аҳли дил мекунад, то шояд дар парвариши манишу равиши тоҷиконаи насли имрӯзу фардо ба кор ояд.

Ахлоқиёту пандвораҳои ин шоири фарзона ва донишманди нуктасанҷ чи дар сурудаҳояш ва чи дар мақолоташ босе ҷаззобу омӯзанда ва дилписанд афтадааст, ки нақше носутурданӣ дар ин замина дорад.

Ёдномаи ӯ дар бораи алломаи зиндаёд Бобоҷон Ғафуров, ки муаллиф дар маҷлиси васияти он бузургвор бо дили бедор ҳозир будааст, намунаи дурахшони қадриносии ва сипосгузории як фарзанди шоиста дар ҳаққи падари номовари худ аст.

То ёдам нарафтааст, як ду калима дар бораи Модарномаи ин шоири арҷманд гуфта бошам. Модар дар баёни мусаввиронаи устод Назри Яздонӣ чашмаи ҷӯшони меҳру муҳаббат, кони сахову одамият ва бузургомӯзгори бемузду беминнат аст. Дарду сӯзи ҷудой аз ин зоти шариф ҷойгоҳи хос дар сурудаҳои дӯсти азизи мо дорад. Марсияҳои ӯ дар сӯги модар, ба гумонам, дар радифи сӯзноктарин марсияҳо дар адабиёти муосир ва дар хури ҳама гуна ситоиш аст.

Ҳанӯз атрии давраи авали ҷавонӣ (ба қавли баъзе бузургон, ин давра то 33 солагӣ аст) ўро тарк накарда буд, ки ба тарҷумаи шеърӣ Ҷорҷ Байрон классики адабиёти англис ҳиммат гуморд ва маҷмуаи нафисе аз сурудаҳои варо бо номи «Зиндони Шилон» барои аҳли адаби тоҷик ба армуғон овард. Бар касе аз раҳравони ин сую ин кӯй пӯшида нест, ки сахттарин кор дар боби тарҷума, ҳамоно тарҷумаи шеър аст, бавежа агар

гӯяндаи он паҳлавони номовари ин майдон бошад. Ба гумонам устод Назри Яздонӣ танҳо касе дар адабиёти мост, ки чакидаҳои таъби як шоири англисизабонро аз гулшани адаби Британия баргирифт ва бо ҳамон атру таровату шодобӣ ба гулзори Тоҷик ба саломат расонд ва бад –ин восита нақше аз худ дар Доиратулмаорифи адаби Британия барҷой гузошт, -коре, ки ҳам дил мехосту ҳам гурда.

Зиҳӣ ҳиммат! Зиҳӣ давлат!

Оре, марде, ки дар фазлу адаб соҳиби қудрат аст ва дар арсаи одамгарӣ намунаи ибрат, шоистаи ситоиши ҳамагон аст.

Арзад, ки соҳибдилон ин масдари лутфу меҳрубонию нақӯиро, чунонки дар хури ҷойгоҳи волои ўст, дўст доранду арҷ ниҳанд!

Сазад, ки ихлосмандони ин шоири азиз в – ин инсони шариф, ки аз ҳар каломаш шаҳди барин ба коми дил мерезад ва дар ҳар қадамаш сад лутф ниҳон аст, ба ному кораш ифтихор кунанд!

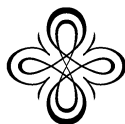
Ва шояд, ки ин намудгори илму ҳикматро, ки аз каломи нўшин ва таъбироти дилнишинаш атри наҷобат мерасад ва нури ишқу ирфон медурахшад, офарин хонем!

Акнун, ки ин суҳанвари маънисоз ва файласуфи ҳувиййатофарин ва инсони фарзона ба ҳафтумин даҳаи умри шариф қадам ниҳодааст, ҷо дорад, барояш аз таҳи дил умри дарози пурбаракат, пур аз нишоту шодмонӣ орзу намоям!

Аз Худованди Ҷону Хирад меҳоҳам, ки вучуди маънавӣ ва таровишҳои таъби латифи эшонро ба бахти дўстону иродатмандонаш барои чандин даҳаи дигар дар камоли офият ниғаҳ дорад!

МУСОҲИБАҲО

*Барнои Қодирдухт,
рӯзноманигор*

НАЗРИ ЯЗДОНЌ:
ЌАЌОН БА АДАБИЁТИ ИНСОНДЌСТОНАИ
ТОЌИК РУЌЌЪ МЕКУНАД...

Назри Яздонӣ шоир ва файласуфи соҳибназарест, ки бо нигоштаҳои хеш дер боз мақоми шоистаро миёни андешаварзон пайдо кардааст. Ӯ хатмкардаи факултаи забонҳои хориҷии Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон аст. Ҳанӯз дар даврони донишҷӯӣ аввалин шеърро мақолаҳои илмиаш мунташир шудаанд. Мавсуф баъдан тақдири худро ба фалсафа пайваста, рисолаи номзадиашро дар мавзӯи «Фалсафаи Ибни Сино: Ишорот ва танбеҳот» Ҳимоя намудааст. Ашъораш дар китобҳои «Меҳрбон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» ва маҷмуаҳои дастҷамъӣ ба нашр расидаанд. Осори зиёди публичистӣ низ дорад. Китоби эссеҳои фалсафӣю адабиаш «Ҳикмати озодагон» ба тадбири тақдири ҳувиати миллӣ ва фарҳангии имрӯзаи тоҷикон баҳшида шудааст.

Оиладор, соҳиби ду духтар: Рухшона ва Фарзона.

Бо нияти ошноии бештар бо дунёи маънавии Назри

Яздонӣ суҳбате оростем.

– Устод, хонаводае, ки дар он ба дунё омадед, зодгоҳ ва муҳит ва муҳити кӯдакиатон то кадом андоза ба шеър иртибот дошт?

– Ман дар ноҳияи Тавилдара ба дунё омадам, вале шояд чор-панҷсола будам, ки падарам моро ба Душанбе овард. Аз он кӯчиданамон ба пойтахт роҳи тӯлонӣ, мошини кӯҳнае, ки савори он будем, ҳавои сарди охирҳои фасли тирамоҳ ва симои падарам дар ёдам нақш бастааст. Падарам бисёр марди олуфта буд. Мӯзаҳои хиром ва бурутҳои тобдодаи баҳодурина дошт. Аввал моро ба ноҳияи Ҳисор бурданд ва дар як анбор ҷой карданд. 15 нафар дар як хона як сол зиндагӣ кардем. Баъдтар дар колхозии «Коммунизм»-и ноҳияи Рӯдакӣ падарамро ба ҳайси омӯзгор ба кор гирифтанду ба ӯ хона доданд. Шаш-ҳафт сол он ҷо истиқомат намудем, баъд хона сохтем. Тирамоҳ буду ҳаво сард ва ман дар ҷунин ҳаво лойкуниро дӯст намедоштам. Вале айёми баҳор он ҳавлӣ бароям хуш меомад. Дар вақти борон болои бом хоб рафтан басо фораи буд, садои борон мисли аллаи хобовар гӯшҳоро навозиш мекард. Ҳамаи ин хотираҳо худ шеъре буд ва то имрӯз дар ашъори ман мунъакис мешавад.

– Оё аз гузаштагонатон нафаре ба шеърро шоирӣ алоқа дошт?

– Қариб ҳамаашон бо ин кор алоқамандӣ доштанд. Вақте касбу ҳунар сулолавӣ мешавад, баракаташ барои ҷомеа бештар аст. Ниёгони мо ҳама мударрису китобхон будаанд. Бобоям хатмкардаи мадрасаи Мири Араб буд, китобхонаи бузург ва муридони зиёде дошт. Ӯ марди сарватманд ва соҳиби заминҳои бисёр будааст. Вале

замони таъқибҳо, дақиқтараш соли 1929, гурехта ба Афғонистон рафтааст ва ҳоло авлоди бобоям дар он ҷо ба 34 хоҷагӣ расидааст. Баъди шасту ҳафт соли муҳоҷирати бобоям рафта хешу пайвандонро пайдо кардем.

Баъди фирори бобоям ба Афғонистон, бибиям ба як кӯдаки ширхора дар бағал ва як кӯдаки дигар дар даст ба дари муридони бобоям мерафтааст, ки ба онҳо ҷой диҳанд. Онҳо мегуфтаанд, ки ҳамин як шабро дар қаҳдон, шаби дигарро дар қаҳдони дигар рӯз менамудаанд. Мутаассифона, таҳқиқоти бадеии ҳодисаҳои он замон анҷом дода нашудааст. Саргузашти хонаводаи моро метавон таҷассуми сарнавишти миллат дар он солҳо номид. Бобоям овора мешавад, китобхояшро месӯзонанд, як қисмашонро Кислаков ном олиме ба хар бор карда ба Душанбе меорад ва баъдан ба Санкт-Петербург равон мекунад. Китобҳои боқимондари шогирди бобоям дар ғори сангӣ, чарми гӯсфандро дар болояш пӯшонда, гӯр кардааст. Баъди он ки таъқиб сар шуд, бибиям ўро маҷбур месозад, ки онҳоро ба халтаҳо бор карда, бурда ба дарёи Хингоб андозад.

Генкод, яъне тухмаи маърифат, дар миллати мо заволнопазир будааст ва муҳаббат ба шеър фарҳанг аз насл ба насл мегузаштааст. Падарам Раҳматулло Муҳтоҷов низ шахсияти обрӯманд буд. Пас аз хатми синфи ҳафт дар мактаб ба шогирдон сабақ меомӯхт ва баъд барои таҳсил дар курси муаллимӣ ўро ба шаҳри Самарқанд равон карданд. Дертар Донишгоҳи омӯзгориро низ ғоибона хатм намуд. Азбаски марди фарҳангӣ буд, олимони маъруф Абдуғанӣ Эшонҷонов, Носирҷон Маъсумӣ ва Холиқ Мирзозодаро зуд-зуд ба хона даъват мекард. Ба мо, фарзандон, аз ҷиҳати маънавӣ ғамхориҳои зиёд зоҳир менамуд. Мо – чор фарзанди калониро қариб ҳар моҳ ба шаҳр, ба тамошои театру кино меовар-

дем, ҳар иншооти наве сохта шавад, ба мо нишон ме-
дод. Дар ёд дорам, ки аз бунёди чойхонаи «Роҳат» басо
шод шуда буд, тавре ки ман имрӯз аз сохтмони бинои
нави Китобхонаи миллии хушнудӣ дорам.

Худ шеър низ мегуфт ва ман китобашро омодаи чоп
намудаам, ки ба наздикӣ нашр хоҳад шуд.

Мардони рӯзгордида мегуфтанд, ки писари аз па-
дар беҳ надидаем. Дар мисоли зиндагии худ меӯям,
ки ин андеша дуруст аст. Падарам ба одамони бегона
ҳам ғамхории зиёд мекард. Ҳатто дар рӯзи хатнасура-
мон ҷомаи ману бародарамро кашида, ба ду меҳмони
нодор дод. Ҳиммати мардонагӣ ва инсондӯстии ӯ дар
пояи баланд буд ва ҳаловате, ки ӯ аз ин амал медид, мо
намедонем. Яке аз шеърҳои ӯ чунин оғоз мешавад:

Бар ман зи падар на боғ монда,

На саҳни чаман, на роғ монда.

На молу на хонаи зиёде,

Алқисса, аз ӯ чизе намонда.

Бар ман зи падар ба ёдгорӣ,

Мондаст ягона росткорӣ.

Ман низ ба тифли хеш ҳаргиз

Ҷуз ин наниҳам дигар ягон чиз.

Шеъри нахустинаро, ба гуфтаи бузургсолони хона-
водаамон, ҳангоми дар синфи ду ё се хонданам, гуфта-
ам. Рӯзе падарам, ки мо «аво» меӯем, аспсавор барои
овардани орд меравад ва ман аз қафои ӯ меӯям:

Авом мерава молзавод,

Меора як халта орд.

Замони дар мактаб таҳсил намуданам газетаи деворӣ
мебаровардем. Муаллимон супориш медоданд, ки дар
ягон мавзӯъ шеър ва онро дар рӯзномаи деворӣ дарҷ
мекарданд. Вақте ки хонандаи синфи шашум будам,
дар рӯзномаи ноҳиявӣ шеърам чоп шуд. Он солҳо ан-

дешаи он ки шоир мешавам, дар сарам набуд, аммо чун эҷоди шеър дили касро ба чуш меорад ва шеъри писандида боли парвоз мебахшад, наштаи он лаҳзаҳо маънии ба фазои шеър дохил шуданро доштааст. Бо вучуди модарзод ба шеър тамоюл доштан, барои рушду равнақи истеъдоди шоирӣ шароит лозим аст. Барои ман ҳамин гуна шароит муҳайё буд, ҳам китобҳои зарурӣ ва ҳам мусоидати падар. Аз бобоям 50-60 китоб монда буд. То замони донишҷӯ шудан ҳам адабиёти бадеӣ ва ҳам китобҳои соҳаҳои дигарро, ки дар хона буд, мутолиа намудам.

Хушбахтона, он давраҳо аҳди тиллоии шеъри тоҷик буд. На аз он нуқтаи назар, ки бо офаридаҳои Ғаффор Мирзо, Мӯъмин Қаноат, Аминҷон Шукӯҳӣ ва Ҳабиб Юсуфӣ шеър нав шуд ва баъдан аз ҷониби устод Бозор, устод Лоиқ барин шоирон шеърҳои хуб гуфта шуд. Балки муҳити мусоиди шеърпарвар фароҳам омад. Бозори шеър гарм буд, мардум ба шеър дилбастагии зиёд дошт. Мардуми Эрон, Афғонистон ва Русия он замон ба тоҷикон баробар шуда наметавонистанд. Ин хел ҳавасу ҳавсалае, ки оҳангару духтур ҳам шеър менависаду сиёсатмадор ҳам, ҷуз тоҷикон фақат дар русҳост. Шеър ҳамчун арзиши густурдаву милли дар тоҷикону русҳо вучуд дорад. Ин мавзӯро ман таҳқиқ кардам. Имрӯз бозори шеър касод нест, вале серхаридор ҳам нест. Ҳоло дар ҳар ҷо инсонҳои шеърдону шеърхонро дучор меоем ва онҳо, ки аз шеър дур аст, ё тарбияташ хуб нест, ё саломатиаш.

– Ҳамаи шоирону носирон интишори нахустин шеър, ё дидору мулоқот бо симоҳои барҷастаи адабиёт ва ба муҳити адабӣ роҳ ёфтанишонро бо камоли майл ба хотир меоранд. Шумо аз ин гуна рӯзҳо чӣ хотироте доред?

– Ман таҳсилдидаи факултаи забони англисии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ҳастам. Замони донишҷӯиям дар донишгоҳ маҳфили адабӣ амал мекард ва Тилло Пӯлодӣ роҳбари он буд. Дар маҳфил бештар донишҷӯёни факултаи забон ва адабиёти тоҷик ширкат меварзиданд. Маро низ ба он даъват карданд. Он солҳо устод Боқӣ Раҳимзода низ дар телевизион маҳфили шеър созмон дод, ки «Мушоира» ном дошт ва бо ҳузури шоирони ҷавон баргузор мешуд. Баъд фаҳмидам, ки ин барнома бо ташаббуси устод Меҳмон Баҳтӣ, ки мудирӣ Шӯъбаи фарҳанги телевизион буд, таҳия мешудааст. Барнома дар як моҳ як бор мустақим пешниҳод мешуд. Ман, ки ҳанӯз дар курси якум мехондам, дар ин маҳфил ҳамроҳи Камол Насрулло, Раҳмат Назрӣ, Ширин Бунёд, Абдурашид Хӯҷамқулов ва Мӯсо Мавлавӣ ширкат мекардам. Тавассути ин намоиш мо бисёр машҳур шудем.

Аммо ман то ҳол намедонам, ки ба муҳити адабӣ роҳ кофтани роҳ ёфтан чист ва шоирӣ ба кас чӣ медиҳад? Бачаҳои медонистагӣ зуд-зуд ба Иттифоқи нависандагон мерафтанд, устод Боқӣ ба онҳо пул ҳам медодааст. Фонди махсуси Иттифоқи нависандагон барои ин кор ҷудо шуда буд ва ҳар моҳ ба ҷавонони эҷодкор дар баробари идрорпулӣ, ки тақрибан 35 рубл буд, боз 30, 50, ё 100 рубл мепардохт. Хушбахтона, ман ба он ниёз надоштам. Раҳмати падарам моро нозпарвард калон карда буд.

Аз он солҳо иртиботи ман бо шеър қавию ҷиддӣ гардид. Як шеъри он давраҳо гуфтаам «Вулкан» ном дорад, ки дар он набзи шеъри Ҳабиб Юсуфӣ эҳсос мешавад. Вақте ки дар маҳфили адабӣ ин шеърро хондам, Тилло Пӯлодӣ аввал каме хомӯш истод, баъд омада маро бўсиду гуфт: «Ман бисёр афсӯс меҳӯрдам, ки Ҳабиб Юсуфӣ

чавонмарг шуд. Вале имрӯз ўро дар симои ту дидам». Устод Боқӣ Раҳимзода низ ин шеърро ситоиш кард. Он солҳо нахустин шеърҳоям дар рӯзнамаҳо ба табъ расиданд ва ҳам аз устод Боқӣ Раҳимзода муҳаббату меҳрубонии зиёд дидам, вале афсус ба хидматаш нарасидам.

Бояд гӯям, ки дар таърихи навини миллати мо устодон Бобочон Ғафуров, Муҳаммад Осимӣ, Мирзо Турсунзода, Боқӣ Раҳимзода ва шахсиятҳое буданд, ки мутаассифона, дигар такрор нашуданд. Суханашон дар олами сиёсат нуфуз дошт. Устод Турсунзода бо як калима тақдири инсонҳоро рӯшан менамуд, соҳиби хонаву ҷоиза мекард. Дар замоне, ки миллатдӯстӣ масъалае набуд, ки обрӯ мебахшид ва миллатдӯст будан барои карьера мусоидат намекарду баръакс зарар мерасонд, онҳо барои ояндаи миллат чунин корҳоро анҷом медоданд...

– *Бо вуҷуди ноил шудан ба шуҳрати бармаҳал дар ҷодаи шеър, Шумо рӯ ба илм овардед...*

– Бале. Баъди хатми донишгоҳ барои кор ба Шӯъбаи фалсафаи Академияи илмҳо ба кор рафтам, рисолаи номзадӣ низ дифоъ намудам. Илмро дӯст медорам, вале шеър намегузорад чизи дигар ҷои онро гирад. Аз ин рӯ, дар Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба ҳайси мушовири Шӯъбаи робитаҳои адабӣ кор кардам. Аз он давраи фаъолият қаноатмандам, зеро адабиёти тоҷикро ба қадри тавон ба ҷаҳонӣ шинос кардам. Зиёда аз 30 китобу баёзро ба забонҳои гуногун тарҷума намудам. Ҷавононро барои таҳсил ба донишгоҳҳои ҷумҳуриҳои дигар фиристодам, то ки асарҳои адибонро аз забони асл тарҷума кунанд. Баъзе аз онҳо узви Иттифоқи нависандагон шуданд, бархе номзаду доктори илм. Адибони хориҷие, ки робита доштам, то имрӯз бо адабиёти мо ҳамкорӣ мекунанд. Сухбатҳое, ки бо

онҳо намудаам, дар хазинаи радиои Тоҷикистон маҳфуз аст. Ба ноҳияҳо зиёд сафар мекардем ва бо мардум мулоқот баргузор менамудем. Соли 1991 дар Кумитаи оид ба корҳои дин ба ҳайси мудири шӯъба ғайрифаъолият намудам. Баъдан панҷ сол мудири Факултаи ғайрифалсафаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон будам.

– *Чи чиз метавонад моёи хушбахтии шоир бошад?*

– Шахсе, ки ба шеър сару кор дорад, ҳамеша орзу мекунад як маблағи зарурӣ барои таъмини рӯзгор дошта бошад ва пайваста машғули эҷод шавад. Соли оянда ба нафақа мебароям ва Худо хоҳад, орзуям амалӣ мешавад. Шеър чизест, ки бахту бебарорӣ, сохтану сӯхтани шоир дар он ифода меёбад. Эҷоди шеъри хуб мисли дарёфти хазинаи тиллоест. Ба вижа чун шеърро ба забони мардум меравад, шоир худро хушбахт меҳисобад.

Вақте, ки духтари калониам мактабро хатм кард, барои ӯ шеъре навишта будам, ки чунин мисраъҳо дорад:

Алвидоъ, эй панҷу чори кӯдакӣ,

Хайрамақдам, панҷу чори зиндагӣ.

Чун ин шеър дар рӯнома ба таърифи расид, зуд ба дили хонандагон роҳ ёфт. Баъди он ки Саидкул Билалов ба он оҳанг баст ва сарояндагони хушлаҳи Қурбоналӣ Абдуллоев ва Лола Азизова онро сароиданд, ин шеър вирди забонҳо гардид. Чунин лаҳзот лаҳзаҳои хушбахтии шоир аст. Вақте як кас меояду мегуяд барои санги мазори падар ё модари ман абёте нависед, эҳсоси қаноатмандӣ мекунам. Таронаи «Модар, модар, чароғи сӯзон модар», ки устоди шодравон Зафар Нозим мехонд, бо хоҳиши як нафар чун ҳадя барои модараш навишта шудааст ва тавассути садои устоди ҳунаро ба тамоми модарон эҳдо гардид. Барои чунин лаҳзаҳо месазад, шоир зиндагӣ кунад, ранҷ кашад.

– *Аз нигоҳи Шумо, ки бештар ба мавзӯҳои миллӣ ва шинохти арзишҳои суннатӣ даст мезанед, шеърӣ имрӯз бояд чӣ гуна бошад?*

– Солҳои охири асри нуздаҳ ва ибтидои асри бист барои адабиёти рус асри тиллоӣ ва асри ҷустуҷӯҳои шадиди бадеӣ буд. Дар ин давра адабиёти рус, санъати рус равияҳои зиёдеро аз қабилӣ кубизм, формализм, символизм, реализм, авангардизм аз сар гузаронидааст. Вале шеърӣ тоҷик ин таҷрибаҳоро на дар муддати ҳафтод сол, балки тӯли тақрибан якуним ҳазор сол ҳазм намудааст. Мо бояд шеърӣ миллиро дар пояи ин бардоштҳо ва шинохти арзишҳои суннатӣ такомил бахшем ва бо он зебоие, ки ниёкон барои мо ба амонат мондаанд, хиёнат накунем. Барои ояндагон онро бо ин тароват ва камолоташ бурда расонида тавонем. Эҷодкорон бояд бо шеър ва ҳунараҳои бадеӣ асли ҳамакдам бошанд, то ҳарфҳои шоистаи имрӯзу фардо гуфта тавонанд. Ман вақте шеър мегӯям, эҳсос мекунам, ки дар пушти сарам бузургворе истодааст ва мепурсад, ки ман чӣ меҳоям бигӯям.

– *Оё рушди рӯзафзуни техникаи иттилоотӣ ва равандҳои мухталифи ҷомеа тадриҷан шеър аз байн меравад?*

– Шеърӣ тоҷикиву рӯси умри ҷовидона дорад, вале дар Амрикову Аврупо шоир ҷойгоҳашро бохтааст. Айёме, ки мо зиндагӣ мекунем, ҷомеашиносон онро замони ҳавою ҳавас мегӯянд. Лӯъбатҳое, ки дили моро гарму ҷазб мекунанд, имрӯз хеле зиёданд. Фурӯшандагони ин лӯъбатакон арӯсаку бозичаҳои зиёдеро ҷилва медиханд. Бозори онҳо гарм аст.

Ҷаҳони имрӯз ҷаҳони як гурӯҳи сармоядорон аст, ки расман фаъолияти сиёсӣ намекунанд, ҳадафи асосиашон зиёд кардани сармоя аст. Бо ин мақсад онҳо дар

кино, санъати тасвирӣ, музикӣ ва рақс нуфузи худро мегузоранд. Дар Аврупо жанри музикӣи метал ва ҳе-виметал (метали вазнин) вучуд дорад, ки зарби онро аз Африка овардаанд. Ин зарбест, ки соҳирону ҷодугарони Африка барои хуши беморро рабудан аз он истифода мебаранд. Нағораҳои калон-калон менавозанд. Ҳадафи аслии савдогарони Ғарб хуши ҷомеаро аз маъсалаҳои аслие, ки шоистаи инсон ва арзишҳои аслии гуманитарии инсонист, дур кардан ва ба фиску фучур ва зӯроварӣ ҷалб кардан аст. Чаро дар дафтари бачаҳо сурати Пушкин нест, сурати Мавлавӣ нест, вале расми Шакира ё Швартсенеггер аст? Ман ин андешаро дар шеърҳоям гуфтам. Инсон наметавонад комилан ғуломи арзишҳои тақаллубӣ бошад. Хушбахтона, имрӯз дар ҷаҳон қувваҳои ҳастанд, ки ҷиҳати коҳиши ин раванд заҳмат мекашанд, барои беҳдошт ва нигаҳдошти арзишҳои аслии кор мекунанд. Дар байни онҳо барандагони Ҷоизаи Нобел ва собиқ президентҳои чанд давлат ҳастанд ва онҳо эълон медоранд, ки Ғарб ва бухрони маънавӣ мубтало шудааст.

Чун имрӯз арзишҳои тақаллубӣ ҷои арзишҳои аслиро гирифтаанд, аз ин гирдоб раҳонидани миллат зарур аст. Аслан, ин масъалаи глобалист, он ба Тоҷикистон ва Осиёи Миёна дахл надорад. Ҷаҳон дар ҳамин сабқ, дар ҳамин равиш ба сар мебарад. Таъсири он дар Тоҷикистон камтар эҳсос мешавад. Азбаски решаҳои мо нерумандтар аст, мо ба он ҳанӯз муқовимат карда метавонем.

Аз ин хотир, шубҳае нест, ки шеърӣ тоҷик дар симои Фирдавсӣ, Саъдӣ, Мавлавӣ, Хоча Ҳофиз кайҳост маснади ҷаҳонии худро пайдо намудааст. Аз ин маснад онҳоро касе на танҳо қудрати ҷунбонидан, балки ҷонибашон нигоҳ кардан надорад, ба ҷуз ба азамати онҳо қоиш шу-

дан. Сарфи назар аз он ки чӣ гуна ҷаҳон аст – буржуазӣ, капиталистӣ – шеъри тоҷик ҷовидон мемонад. Зеро он арзиши мутлақи инсонӣ мебошад. Ҷаҳони оянда ҳатман ба адабиёти инсондӯстонаи тоҷик ручӯъ мекунад...

«Ҷумҳурият»,
1 январи соли 2012.

*Хайринисои Расулӣ,
рӯзноманигор*

ГУЗАРГОЌЕ БАРОИ ОЯНДА

Муҳовара бо раиси шӯрои равобити адабӣ бо халқҳои бародар ва хориҷи кишвари Иттифоқи нави-сандагони ҷумҳурӣ Назри Яздонӣ

– Инак, нахустин Ҷашнвораи адибони ҷавони ҷамоҳи-ри Осиёи Миёна, Қазоқистон ва Озарбойҷон оғоз гардид. Аз ибтидои вохӯрӣ адибони ҷавон имкон пайдо карданд, баҳри рушду камоли маҳорати эҷодии ҳеш бо ҳамдигар мубодилаи афкор бикунанд. Ҳамчун масъули баҳши эҷодии ҷашнвора назари шумо нисбати ҷавонони эҷодкори имрузи ҷумҳури-ят чӣ гуна аст?

– Ҷавононе, ки аз миёнаҳои солҳои 80-ӯм ба арсаи эҷод қадам ниҳодаанд, аз назари ман насли аз ҳайси эҷодӣ дар як муҳити нисбатан озод шурӯъ намудааст ва имкони мукаммалеро дорост, ки аз хазинаи бузурги осори ниёгон бархурдор бошад. Ҳол он ки чанд муд-дат қабл эҷодкорони мо аз ин имкон бенасиб буданд. Зиеии 50-60-солаи мо акнун нав «Маснавӣ»-и Мавлавӣ

мехонад. Вале насли ҷавон бархурдор аст бо осори Мавдавию Бедил имрӯз шиносо гардад. Асарҳои Саъдию Низомӣ ва дигар осори таърихино, ки ба пуррагӣ чоп шудаанд, мутолиа кунад. Тасаввур кунед, «Алмӯъҷам»-и Шамси Қайси Розӣ, ки алифбои суханварию таносуби сухан аст ва ҳар як адиб дар ибтидои суханварию таносуби сухан аст ва ҳар як адиб дар ибтидои фаъолияти эҷодӣ бояд онро аз бар кунад, танҳо акнун бо хати кириллӣ дастраси муштариён гардид. Омӯзиши ҳуруфоти форсӣ ва баргардониши осори ниёгон ба хати кириллӣ, зиёд шудани адади нашрияҳо шароити бисёр хубест барои насли ҷавони эҷодкори имрӯз, зеро ӯ фақат имкони омӯзиш, ҳамчунин имкони васеи чопи навиштаҷоти хешро дорад. Вале фароҳам омадани ҷунин шароити мусоид барои насли ҷавон аз хатар ҳам орӣ нест. Дар ҷунин як шароити хеле мувофиқ ҷавоне, ки дар роҳи эҷод қадам мениҳад, дар дарёфти роҳи аслии шахсии хеш мумкин аст раҳгум занад. Сабаб, дар тиб истилоҳе ҳаст «мастӣ аз ҳаво», яъне имкони сармасти озодае, ки ногаҳон фаро расидааст, ҳаст.

– *Мо дар замоне зиндагӣ дорем, ки фаъолияти сиёсии мардум нумӯ меёбад. Оё эҷодкори ҷавон метавонад аз он дар канор бошад?*

– Вале, имрӯзҳо фаъолияти сиёсӣ дар фаъолият нисбатан бонуфуз аст. Сарфи назар аз шаклҳои эҷодӣ бигузор эҷодкор бо фаъолияти сиёсӣ машғул бошад, вале ба шарте ки дар ин ҷода саривақт мавқеи хешро муайян карда тавонаду раҳгум назанад. Ҳар як ҷавон бояд саривақт дарк карда тавонад, ки қудрати шахсиаш ба кадом ҷабҳа ба ҷомеа манфиати бештаре меорад. Сиёсат монанди шеър, суратгарӣ ва ромишгарӣ як хунари бадеъ аст, на ин ки вазифа ё касб. Барои сиёсатма-

дор будан ҳам, истеъдоди модарзодӣ зарур аст. Ва бояд ин истеъдод кашф шавад. Барои ин дар мактабҳои миёна ҷорӣ кардани омӯзиши фанне чун «илми сиёсати амалӣ» зарур аст. То хонанда аз хурдӣ ба моҳияти сиёсатмадорӣ сарфаҳм рафта масъулияти онро дарк кунад. Бояд ҳар як кас мувофиқи қудрати худодод шуғли хешро саривақт пайдо кунад ва кардааш бо масъулияти мукаммал фаъолият кунад.

– *Дар ин замони бӯҳрони иқтисодӣ ба инкишофи лаёқати ҷавонони боистеъдод нодорӣ ҳалал намерасонад?*

– Қатъи назар аз вазъи ҷомеа бояд ҳукумат ҷавонони эҷодкорро мутакко бошад. Вазоратҳои маориф, Маданият, Кумитаи Марказии комсомол ва ҳуллаи ҳамаи он муассисаву ташкилотҳои, ки бо ҷавонон шуғл доранд, шароите фароҳам оваранд, ки ҷавонони эҷодкор аз донишҳои олами тамаддуни инсоният бархурдор бошанд. Маърифати китобӣ ҳанӯз хеле кам аст. Шароите фароҳам бояд овард, ки ҷавонон оламо бо ҷашми хеш бинанду дарк кунанд. Вале чунин шароит имрӯз барои ҷавонони мо мавҷуд нест ва сабаби раҳгумзаниҳои зиёди ҷавононро низ ман аз ин медонам.

Ба фикрам бидуни ҳама душвории бояд ба эҷодкорию бояд ба эҷодкорони ҷавон шароити мусоиди кору зиндагӣ фароҳам овард.

Шояд бо ташаббуси Кумитаи Марказии комсомол барои ҷавонон иттиҳодияи хонасозӣ таъсис карда мешавад, чунки то имрӯз ҷавонони эҷодкори 30-40 солаи мо аксар хонаи истиқоматӣ надоранд. Осори дастнависашон аз кӯчбандиҳо дар иҷораҳо набуд мешавад. Охир ҳосили кишти маданият танҳо як тирамоҳ намерӯяд. Вай барои қарнҳои зиёд ва наслҳои бешумор кишта мешавад. Аз ин лиҳоз, бояд маданият ва эҷодкори ҷавон

мавриди парвариш ва ғамхории ҳукумат қарор бигирад. Қатъи назар аз он ки ҳукумат дар кадом пояи вазъи иқтисодӣ қарор дорад, вагарна «харчи мумсик дучандон мешавад». Хушбахтона маданияти тоҷик дар сатҳи маданияти умумиҷаҳонӣ беназир аст.

Аз дардҳои зиёде, ки ҷамъияти имрӯзаи ҷаҳониرو сироят кардаанд, монанди нашъамандӣ, фӯҳишагӣ, танҳои дар пиронсолӣ. Беқадрии куҳансолон танҳо таваассути решаҳои саҳту суннати маданияти миллиа-мон эмин мондаем. Вале имрӯз, ки дар як ҳолати бухрони сиёсӣ иқтисодӣ қарор дорем, хатари сирояти ин дардҳо ба ҷомеаи мо ҳам, таҳдид мекунад. Аз ин сабаб бояд расму оини суннати хеш ва асолати хешро, ки то имрӯз маҳфуз доштаем, ҳам аз ҷониби мардум ва ҳам ҳукумат бештар аз мардумакӣ ҷашм эҳтиёт кунем. Вале мо на ҳама вақт ба қадри маданияти миллий мерасему онро ривож медиҳем. Чунончи, беҳтарин ромишгарони ҷавонамон, ки дар эҷоди оҳангҳояшон асолати миллий ҳифз карда шудааст, муттақое надоранд ва расман чун оҳангсоз шинохта нашудаанд.

Дар Иттиҳоди оҳангсозони ҷумҳурӣ бошад, ба сабаби маълумоти тахассуси сурудҳои оҳангсозонамон ба рӯҳияи мардум созиш намекунад. Вале оҳангҳои офаридаи Саидкул Билолов, Муродбек Насриддинов, Дона Баҳром, Афзалшо Шодиевро онҳо ба назар намегиранд, зеро онҳо узви Иттифоқи оҳангсозон нестанд сурудҳояшон ҳалқӣ ҳисобида мешаванд. Ва аз ин лиҳоз, ҳаққи эҷод ҳам дода намешавад. Ҳол он ки ҳар яке аз онҳо низ оҳангсозанду бояд узви иттифоқ бошанд.

Ин ҳолатро мо як беэътиной нисбати эҷодкорони ҷавон мебинем. Ва чунин беэътиной нисбати эҷодкорони ҷавони дигар илмҳо ҳам дида мешавад, вале ба ин масъала касе эътибор намедихад.

Чанд сол қабл бо ташаббуси комсомоли умумии Иттифоқ шуъбае мавҷуд буд, ки фаъолияти созмонҳои мух-талифи ҷавонони эҷодкорро ҳамоҳанг мекард. Ва муд-дате чанд дар ҷумҳурии мо низ бо ташаббуси Кумитаи Марказии комсомол маркази эҷодии ҷавонон амал кард. Вале ин марказ муваффақият пайдо накард, зеро барномаи сабки кори он ба талаботи воқеии маънавӣ созгор набуд. Аз ин сабаб ҳар як чорабиние, ки имрӯз ташкилоти ҷавонони ҷумҳурӣ дар робита бо эҷодкоро-ни ҷавон мегузаронад, бояд ба раванди имрӯзаи маъна-вӣи ҷавонон, ҳолати воқеии маданияти Тоҷикистон, талаботи маънавии ҷамъият мувофиқ бошад. Он ба сабке амал кунад, ки раванди инкишофи он рӯ ба оян-да бошад ва маданияти кунунии ҷавонони тоҷикро ба равандҳои инкишофи инсоният ҷӯр кунад. Аксарияти корҳои имрӯза нисбати андозагирии корҳо дар Авру-по иҷро карда мешавад, ки он дар Тоҷикистон пайванд намегираад. Гуфтани нестам, ки маданияти аврупоӣ ба мо лозим нест. Мақсад он аст, ки маданияти халқе қабл аз ворида маданияти халқи дигар шудан бояд ҳазм карда шавад, яъне ба талаботи милли мувофиқ шавад. Мо аз маданияти Юнон бисёр унсурҳоро қабул кардем. Албатта, дар ҳалли ин масъала ҳам Иттифоки-нависандагон, ҳам Иттифоки рассомон, ҳам Иттифоқи оҳангсозон ва Кумитаи Марказии комсомол саҳм биги-ранд. Вале Кумитаи Марказии комсомол бояд масъу-лияти хосе дошта бошад. Ин иттифоқи ҷавонон бояд гузаргоҳе бошад, ки эҷодкоронро аз ибтидои эҷодӣ ба дараҷаи касбӣ раҳнамо созад ва бо ҷавонони эҷодкор вобаста ба талаботи воқеии ҷомеа амал кунад.

Дар ин ҷашнвораи мо ҳамчун вакил аз байни ҷа-вонон Раҳмон Остон, Марям Эшонзода, Саидахмади Зардон, Соҳида Мирзо, Насриддин Шохинбод, Сиёв-

уш, Маҳтоб, Фарзона, Салими Хатлонӣ, Садри Умар, Шаҳрия, Парда Ҳабиб, Зафар Сӯфи, Сайёд Ғаффор интиҳоб шуданд. Адибони ҷавони тоҷик бешубҳа имконият доранд ин номгӯйро бештар кунанд, ки он ҳам нишонаи истеъдоди билқувваи миллат мебошад. Ҳам вакилони ҷавони мо ва ҳам ҳамқаламони дигари онҳо, ки дар ин ҷашнвора ба ҳайси иштирокчӣ ширкат хоҳанд кард, умеди ояндаи маънавиёти халқи мо ҳастанд.

*«Ҷавонони Тоҷикистон»,
29 июни соли 1991*

*Хайринисои Расулӣ,
рӯзноманигор*

РАХНАҲО ДАР ТАМАДДУН ё худ АНДЕШАҲО ОИДИ МУШКИЛОТИ РӯЗ

Ин мусоҳиба тобистони соли 1991 бо мутарчим, олим ва шоири тоҷик, намзади илми фалсафа Назри Яздонӣ ба вуқӯъ пайваста буд, вале бо баъзе сабабҳо ба чоп омода нашуд. Ин ҷо мусоҳиб андешаҳои хешро оид ба вазъе, ки ду сол қабл Тоҷикистон дар он қарор дошт, баён намудааст. Ва гумон мекунем, андешаҳои ӯ поре аз дардҳои рӯзгори мо аст.

– Дар таърихи тамаддуни мо мафҳумҳое арзи вуҷуд карда, ки инсониятро ҷовидона роҳбаладанд. Дар айни замон ин гуна мафҳумҳо чӣ арзише доранд?

– Агар ба таърихи тамаддуни миллати хеш назар афканем, дар ҳама давраи замон мафҳумҳои «баду нек», «ҳарому ҳалол», «уболу савоб», «қарзу фарз» ва амсоли онҳо дучор хоҷем омад, ки доим ҳамроҳи ҷомеа буданд ва ба андозае ба дилу ҷон вапӯсту устухони мар-

дум чой гирифтаанд. Ин мафҳумҳо дар ҷомеа қонунҳои наонавиштаеро монанд, ки инсониятро барои ҳифзи табиату ҷамъият ҳушдор диҳанд ва маҷрои зиндагии башарро қабл аз ҳама ба хотири ҳифзи инсон ва бахшидани зиндагии ҷовид ба ӯ сӯи муайяне раван созанд. Ин мафҳумҳо боис шуда, ки мавқеи хешро инсон дар ин олами зулмонӣ танҳо тавассути рӯҳи нуронии хеш дарёбад ва аз иштибоҳоте, ки иллати фоҷиаи ҳуди ӯ метавон шавад, худдорӣ кунад.

Ба ҳайси вазифа бо хориҷиёни зиёде вохӯрдаам, ки чехраҳои мӯсафедони мо онҳоро ба ҳайрат оварда. Дар ҳақиқат, агар тавачҷуҳ кунем, чехраҳои аксари хирамардонии тоҷик нуронӣ аст, ба қавле аз чехраи онҳо «нурри илоҳӣ» меборад, ки ин нур дар чехраи мӯсафедони 5 мамолики мутамаддини Аврупо хеле аҳён ба назар мерасад. Шояд суоле ба миён ояд, ки чехраи нуронӣ ба мӯсафедони мо, ки он қадар зиндагии бофароғату бакарру фарре надоранд, аз қучо боис шуда? Посух он аст, ки онҳо рӯҳу ҷисми хешро аз ҳар гуна олудагиҳо маҳфуз доштаанд. Аз кашидани тарёку нӯшидани шароб парҳезгоранд ва дар ҳама гуна ҳолати зиндагӣ танҳо ба хотири хайру хайрият умр ба сар мебаранд. Танҳо солҳои охир мавқеи чунин мафҳумҳо дар ҷамеаи мо суст шуд. Ҳол он ки мафҳумҳо дар гузашта ҷузъе аз тамаддуни мо буда, ҷомеаро ҳамвора ҳамрадифи қонунҳо идора кардаанд. Онҳо дар мавқеи хеш барои идораи башар ҳанӯз беназираанд ва фардо ҳам чунин хоҳанд монд. Нияғони мо соҳиби ҷомеаи мутамаддине буданд, вагарна ба майдон омадани нобиғаҳои илму фарҳанги миллати мо, ки дар тамаддуни олами башар мавқеи бебаҳоро ноил шудаанд, ба монанди Абуалӣ ибни Синову Абулқосими Фирдавӣ, Мавлавӣю Ҳофиз ва бисёр дигарон, имконнопазир буд. Решаҳои тамад-

дуни мо ба гузаштаҳои хеле дур марбут аст.

– Дин дар тамаддуни мо чӣ нақше дорад?

– Бояд иқрор шуд, ки нақши дин, аз ҷумла дини зардуштӣ ва китоби муқаддаси он «Авесто», на танҳо дар тамаддуни миллати мо, балки дар таърихи тамаддуни бани башар хеле бузург аст. Ин китоб дар тарбияи инсон чи марду чи зан, он қадар аҳамият дорад, ки барномаи тарбияи рӯз ба он қодир нест. Ин ҷо барномаи тарбияи маънавию ҷисмонии инсон ба тариқе сабт гашта, ки ба ниези ҷомеа ҷовидон марбут аст. Агар мухтасар зикр бикунем, ҳар як баҳше аз тамаддуни башар аст, билҷумла дини ислом ҳам.

Ин дин ҳам, дар заминаи воқеӣ падидаи омад ва дар тамаддуни олами Шарқ саҳми хеле арзандае дорад. Дини ислом ҳанӯз дар оғози пайдоиши худ бо бартариаш дар мамолики Араб таваҷҷуҳи қавмҳои мухталифҳо ҷалб намуд ва халқҳоро ба ваҳдат оварда, ҷомеаро дар як ҷараёни поки ахлоқию маънавӣ раҳбалад шуд. Вале баъди гузаштани се-чор аср, дар натиҷаи муборизаҳои шадид ин дини муқаддас бо дарбор ҷӯр шуд. Хилофати араб ҳукумати воқеӣ гардид. Дарбориён бар он кӯшишданд, ки баҳри амалӣ гардонидани мақсадҳои хеш аз дини ислом истифода кунанд.

Ин боис шуда, ки ба ҳаёту ғайбати уламову удабо зарбаҳо зада шавад. Чунончи, ба ҷаҳонбинин пири хирад Абуалӣ Сино зарбаҳои пайдарпай ва хеле шадид зада шуд. Ин дар китоби «Таҳфут-ул-фалосифа»-и Имом Ғазалӣ асри XI ва баъдтар дар асари «Эҳё-улумид-дин» ба назар мерасад.

Дартар Мангитиён динро дар дарбор бо зулму истибод, ришвагириву фисқу фасод омезиш доданд. Ва исломро ба хурофот олуда сохтанд. Вагарна дар ибтидо

ислом оро аз ҳар гуна хурофот буд ва дар тарбияи инсоният ҳанӯз маҳияти бузурге дорад. Мавқеи дин дар ҷомеаи имрӯза хеле тағйир ёфтааст ва бештар дохили динҳои ҷаҳонӣ ва динҳои ҷадид фаъолияти хешро ба рои беҳбудии ахлоқи инсон ва покиза иигоҳ доштани пиндору гуфтори ӯ равон кардаанд. Ба гумонам дар ҷомеаи имрӯзаи тоҷикон ҳам мавқеи дин тақрибан ҳамин гуна бошад ва зиёда аз ин дар шароите ки ҳоло Тоҷикистон қарор дорад, бояд кансепсияи муносибати мақомоти давлатӣ бо дин таҳия гардад. Зеро дини ислом имкониятҳои дорад, ки дар зиндагии маънавии ҷомеа бояд мавқеи фаъол дошта бошад.

– Нақши зиёиён дар тамаддуни ҷомеа муҳим аст. Ҳоло оид ба нақши зиёиёни мо дар тамаддуни ҷумҳурии ақидаҳо хеле мухталифанд.

– Зиё баяд ҷароғ бошад, вале зиёиёни мо ҳанӯз ҷароғи мукамал нестанд, ки тавонанд ҷомеаро партавафшонӣ кунанд.

Ба он ифтихоре, ки равшанфикрони мо доранд, билқул муқобилам. Мо дар сурате ҳақ дорем аз тамаддуни ниёгон афтихор бикунем, ки он тамаддуно ворис бошем. Мо он писари шамшерзанеро шабеҳем, ки шамшери падарро соҳиб асту нозукиҳои шамшерзаниро наомӯхтааст. Мо ки фахр аз Синои бузург дорем, ҳанӯз аз заковату фазилатҳои Абуалӣ баҳра набардоштаем. Камоли Хучандӣ фармудаанд:

*Зи ҳар сатраш равон мағзар чу хома,
Ба ҳар ҳарфаиш фуру рав чун сиёҳӣ.*

Нуқси мо дар он аст, ки аз сари ҳар осори фарҳангамон чун қалам мегузарем, вале чун сиёҳӣ ба он фуру намеравем. Ман на бар он ақидаам, ки модоме Абдулраҳмони Ҷомӣ ба ҷаҳонбинин синой зарба зад, пас осори ӯ

чоп нашавад ва ё омӯхта нашавад, баръакс бояд ҳатман нашр гардад. Бахусус асори сарфу нахви ӯ бояд хеле барвақт чоп мешуд. Ба фаъолияти Ҷомӣ баҳои холисона дода шавад. Аз ин лиҳоз, дар тамаддуни рӯз нисбат ба фазилат бештар нуқсон ба чашм мерасад. Дурушттарин айби мардуми мо он аст, ки дар ҳар амал, дар ҳама ҳолат ба таассуб роҳ медиҳанд.

Агар нафаре шакли зиндагии муосирро пеша кунад, онро ба супермуосир мерасонад.

Мардуми мо, ки ҳамеша дахли 19 дорад, харҷро аз ҳадди 20 ҳам мегузаронад. Айби дигар, заҳмати беҳуда мекунад мардум. Аз мушоҳидаҳо ба хулосае омадам, ки марди тоҷик ними умри хеш сарфи гилкорӣ ва ними умри дигар сарфи табобати беморӣ мекунад.

*Андоза нигаҳ дор, ки андоза нақҷуст,
Ҳам лоиқӣ душман асту ҳам лоиқӣ дӯст.*

– Ба назарам нуқсе, ки дар рафтору амали мардум, катъи назар аз табақот ба назар мерасад, ин маҳсули ҳамон тарбияест, ки моро аз оилаву ҷомеа насиб гаштааст.

– Бале, бале. Яке аз айбҳои дурушти мо дар он аст, ки ҳангоми баррасии масоили муҳими сиёсӣ иқтисодӣ-ву фарҳангӣ, ҳатто дар сурати баррасӣ шудан тавассути матбуоти даврӣ, одоби баҳс риоя намешавад. Масъалаи дар миён гузошта, бидуни ҳал, муаллақ мемонад. Мисол, мубоҳисае, ки оид ба мавзӯи баплангирии оила чанд сол қабл тавассути матбуот ба миён гузошта шуд. Баплангирии оила ҳоло ҳам яке аз проблемаҳои муҳими рӯз аст. Вале он вақт ин баҳс нотамои монд. Ҳол он ки ба дӯши волидайн бидуни таъмини моддии фарзандон ҳӯронидану пӯшонидан, боз вазифаи бағоят муҳим тарбия ҳам воғузур аст. Масъалаи он ки ҳар як марди тоҷик ба тарбияи маънавии чанд нафар қодир аст ва

хар як фард ба чӣ андоза ҳуқуқӣ ба номи падар ва ё модар мушарраф шуданро дорад, мавриди баҳс қарор нагирифт, ҳол он ки ин хеле муҳим аст. Ошкоро меғӯям, занони тоҷик билкулл ба тарбияи кӯдак омода нестанд, аз андӯзиши донишҳои ибтидоии тарбия бебаҳраанд, «Алифбо»-и тарбияро наметонанд. Муҳаббати ирсии модарона коста шудааст, баҳусус дар шаҳри Душанбе модарон ҷавҳарн истиқлоли кӯдакро хароб мекунанд. Онҳо ба ҷои тарбия ба сари кӯдак химча мебардоранду ба ҷои посухи суолаш ўро зерӣ борони дашному маломат мегузоранд. Пас суоле ба миён меояд, ки занони мо ба кадом мақсад кӯдак тавлид мекунанд, вақте ки сабру тавони тарбияи ўро надоранд. Дар гузашта модарони тоҷик агарчи маълумоти миёнаи ҳатмӣ надошта бошанд ҳам, тарбияи фарзандро аз насл ба насл дар оила меомӯхтанд.

Тамаддуни ҷомеа ба он марбут аст, ки зан дар он чӣ мавқеа дорад ва чун ватандор чӣ масъулияти бар дӯш аст дар ин асри пуртуғён. Фикри бештари ин олимони ҷаҳон он аст, ки қарни XX қарни эгоизм, қарни хештанпарастӣ, қарни бегонагист.

*Модар ту бегуноҳиву ман низ бегуноҳ,
Лекин сазои ҷастии мо дар қанори мост.
Аз якдигар рамидаву бегона мондаем,
Ин дард дарди зиндагиву рӯзгори мост.*

– Барои он ки аз сирояти ин дард занони мо раҳой ёбанд, чӣ бояд?

– Ба назарам мавқеи зан дар ҷомеа дар шакле бояд бошад, ки табиат ўро офаридааст. Худованд ва табиат занро барои он офариданд, ки ў инсон созад, инсонии комил, инсоне ки дар талотумҳои шару шӯри қарни XX роҳи хешро ёфта тавонад. Барон ҷомеа сарборӣ на-

бошад. Вале муаммоест, ки ин ҳама мушкилотро зани тоҷик чи гуна метавонад ҳал кунад, замоне ки ба забони модарии мо дар ин боб на китоби мукаммале нашр шудаду на дастури муфасссале ба таъб расида. Бо вучуди ин ҳама норасой ба тарбияи маънавии зан дар оила диққат додан имконпазир аст. Зан бояд доимо мавриди парастииш қарор бигирад, зеро агар мард чунин як меҳроби воқеъи надоста бошад, марди комил нахоҳад шуд.

Бар дуруштхӯии мардони тоҷик занон гунаҳкоранд, зеро онҳо қудрати дар замири мард ангехтани эҳсоси парастииро надоранд.

Аз ҷониби дигар барои тарбияи кӯдак маблағи муайяне зарур аст. Азбас оилаҳои тоҷик маблағи зиёдеро сарфи тӯи хатна ва арӯсӣ мекунанд, имкон пайдо намешавад, ки маблағи зарурро сарфи тарбия кунанд. Мактабҳои мо нерӯи мувофиқи талаби рӯз ба роҳ мондани таълиму тарбияи наврасонро надоранд.

Замоне ки дар як синф 30-40 нафар таълим мегирад ва базаи моддии заруриро надорем, чунин ҳолат табиист. Ба ин сабаб кӯдакони мо ба парастору омӯзгори хонагӣ хеле ниёзманданд.

Гаронтарин ва судмандтарин хароҷот он аст, ки баҳри тарбияи кӯдак сарф карда шавад. Аз ин лиҳоз, хароҷотро ки ба тӯи хатнаву арӯсӣ сарф мешавад, бехтар аст барои тарбияи кӯдак сарф кунем. Бояд дар синни 18-солагӣ фарзандони мо ба зиндагии мустақил комилан омода бошанд, вагарна волидайн сазовори ҳамон ҷазоянд, ки имрӯз аз ноқисҳои тарбияи фарзандон ба онҳо мерасад.

— *Аз ин илҳоқ дар девори тамаддуни мо рахнаҳое падид омада. Оё умеди ҳаст? Оё тавони таъмири ин рахнаҳоро дорем?*

– Тамаддуни моро рахнаҳое ворид шуда, вале аз ин ҳол набояд навмед шуд, зеро вакте ки инсон аз умед чудо мемонад, ин бар он маъност, ки аз заминаи инсонӣ чудо шудааст. Дар оянда барои беҳбудии халқи мо умедде арзи ҳастӣ дорад, агарчи иҷроиши он хеле мушкил аст. Ва сарриштаи ин умед озодии ҳақиқӣ, озодии андешаҳост. То замоне ки мутаассибем, моро аз мушкилиҳо раҳой нест ва эҳтимол ба мушкилоти бештар рӯ ба рӯ шавем. Аз ин лиҳоз, ҳар як шахс бидуни озодии фаъолият ва худшиносии фардӣ наметавонад дар ҷомеа ҷои хешро ёбад. Имрӯз дар ҷомеа ҷои хешро ёфта тавони-стани ҳар як узви ҷамъият хеле муҳим аст.

Бояд ҳар як фард хоҳ коргар, хоҳ кишоварз, хоҳ зиёӣ ба дараҷае дар ҷои хеш бошад, ки аз фаъолияти худ ташнагӣ бишканад. Вале маҳалгароии имрӯз нумӯёфта боиси дар байни маҳалҳо тақсим шудани соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ шудааст. Дар натиҷаи маҳалгароӣ ба ҷое расидаем, ки на танҳо дар тақсими вазифаҳо, балки дар тақсимои курсиҳо ва дар тақсимои маводи моддиву манзилгоҳи шаҳрвандон ҳам инсоф аз байн рафтааст. Мисол, водии Вахш сарзаминест, ки он ҷо ними пахтаи ҷумҳурӣ рӯёнида мевшавад ва аҳоли хеле зич ҷойгир аст. Вале мардум дар ин ҷо ба одитарин шароити беҳдошти зиндагӣ ниёзманданд, оби нӯшокӣ надоранд, ба ҳифзи сихатӣ диққат дода намешавад. Барои рушди маънавии мардум муассисаҳои фарҳангӣ саҳме надоранд. Ба оянда умед бастан мумкин аст, танҳо дар сура-те ки ҳисси маҳалгароии мо агар аз байн наравад ҳам, бояд дар эътидоли инсоф қарор бигирад. Ҷонибдорам, ки дар тӯю мотам ва фаъолияти иҷтимоӣ ҳар маҳал да-сти ҳам бигирад. Ҳар як роҳбар вазифадор аст, ки ҳам-маҳалли хешро ёвар бошад, вале на ба дараҷае, ки беҳу-нари як маҳал бар зарари ҳунарманди маҳалли дигар

ва умуман бар зарари ҷомеа қарор бигирад.

Умеди дигар дарки амиқи нуқсони хеш ба норасоиву камбудихои худ аст. Донистани нуқсону камбудӣ нишонаи нотаवонии шахс ва ё миллат нест. Ётирофи дарки камбудӣ нишонаи заковат ва тавоноии шахс ва ё миллат аст. Ба хусус агар афроди роҳбар ва ё сарвар ба ин қодир бошанд.

Дар мақомоти роҳбарӣ афродеро низ дучор меоем, ки ними умри хешро ба хотири то ба курсие расидан сарфи ҷоплусиву хушомад карданд ва аз паст шудани шарафи худ заррае ҳам наандешидаанд. Ин ҳанӯз дардест бахайр. Дарди дигар он ки нисфи умри дигар на барои иҷрои вазифа, балки баҳри ҳифзи курсии ба даст оварда сарф карда.

Қонунҳои иқтисодии мо низ ба воқеият мувофиқ не-станд. Ана ҳамин сабаб шуда, ки дар ду соли охир

*Сад санг шуд оинаву сад қатра гуҳар баст,
Афсӯс ҳамон хонахароб аст дили мо.*

Дар панҷ шаш соли охир дар мамолики дигари муштаракулманофеъ тағйироти сиёсиву иқтисодӣ саривақт ба амал омаданду дар мо хеле ба таъхир

«Ҷавонони Тоҷикистон»,
30 июни соли 1993

Шаҳлои Начмиддин,
рӯзноманигор

САТРОҶОИ ХУДШИНОС.

«ТОҶИКИСТОН БЕҶТАР АЗ ҶОН»

Дар ҳар даври қарн ҳастанд равшанфикроне, ки қору зиндагии ибрати дигрон мебошанд. Назри Яздонӣ шоир ва файласуфи шинохтаи тоҷик ҳоҷат ба муаррифӣ надорад. Бо мисраъҳои баландмаънову навиштаҳои ватандӯстонааш кайҳо боз байни аҳли суҳану ҳаводорон маълуму машҳур мебошад. Назри Яздонӣ хатмкардаи факултаи забонҳои хориҷии Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон буда, рисолаи номзadiaшро дар мавзӯи «Фалсафаи Ибни Сино дар «Ишорат ва танбеҳот» ҳимоя кардааст. Китобҳои нигоштаи ӯ бо номи «Меҳрбон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» муҳлисони хеле зиёд дорад. Бахусус китоби фалсафияш «Ҳикмати озодагон» фарҳанги тоҷикон ва ҳувияти миллиро фаро мегирад.

*Назри Яздонӣ айни замон дар кафедраи фалсафаи ДМТ фаъолият дорад. Суҳбати мо аз хотироти даврҳои навра-
сии устод оғоз ёфт.*

Зодгоҳи ман аслан ноҳияи Тавилдара мебошад. Баъди панҷсола шуданам падарам маро ба пойтахт, шаҳри Душанбе овард. Дар колхозии «Коммунизм»-и ноҳияи Рудаки падарам омӯзгор шуду хушбахтона ба ӯ хона доданд. Ман аз даврҳои наврасӣ бо эҷод машғул будам. Дар даврони донишҷӯӣ аввалин шеърро мақолаҳои илмиам ба нашр расиданд. Дар озмунҳо ширкат меварзидам. Ҳамеша баҳои баланд насибам мегафтан.

Илҳами шеърнависи ман бештар аз садои борон ва

айёми баҳор сарчашма мегирифт. Шеъри аввалинамо
хангоми дар синфи дувум хонданам эҷод кардам. Мо
падарро аслан «аво» мегуфтем, аспсавор барои харида-
ни орд мерафт, Ман гуфта будам:

Авом мерава молзавод,

Меора як халта орд.

Бобоям китобҳои зиёде дошт. Онҳо ҳамеша ҳамроҳам
буданд. Агар гӯям, ки тамоми авлодамон шеърдӯсту
шергӯянд, хато намекунам. Бобоям хатмкардаи мадра-
саи мири Араб буд. Муридони хеле босавод дошт. Ки-
тобхонаи шахсияш байни омма машҳур буд. Инчунин
сарвату заминҳои корам низ дошт. Аммо соли 1929, бо
сабаби таъқибҳо ба Афғонистон меравад. Ман ба он ҷо
рафта, хешу наздиконамро дида будам. Падарам Раҳ-
матулло Муҳтоҷов донишгоҳи омӯзгории шаҳри Са-
марқандро ғоибона хатм кардааст. Худ низ шеър ме-
гуфт. Яке аз шеърҳои ҷунин буд:

Бар ман зи падар на боз монда,

На саҳни чаман, на роз монда.

На молу на хонаи зиёде,

Алқисса, аз ӯ чизе намонда.

Бар ман зи падар ба ёдгорӣ,

Мондаст ягона росткорӣ.

Ман низ ба тифли хеш ҳаргиз,

Ҷуз ин наниҳам дигар ягон чиз.

Шеършиносони тоҷик ақида доранд, ки Назри Яз-
донӣ сухани тоза мегӯяд. Бунёди шеъраш маъно, фаҳ-
мо, зебо, гӯё аст. Аз забонҳои русӣ, англисӣ, арабӣ, уз-
бекӣ, урду, украинӣ тарҷума мекунад.

Дар тарҷума аввалин шоирест, ки аз забони англисӣ
ба тоҷикӣ тарҷумонӣ кардааст. Тарҷумаи «Ишорот»
ҳам дар тарҷумаи илмӣ тоҷик аввалин намунаи бар-
гардонии бевоситаи арабӣ-русӣ аст. Ашъори зиёдашро

устодони суруди тоҷикӣ оҳанг бастанд ва месароянд, аз ҷумла дар хазинаи тиллоии радио зиёда аз 30 сурудаш мавҷуд аст. Шоирони ин сӯи марзро он замон аз гуруснагиву аз марг навиштани мадҳияҳо дар васфи кумандонҳо наҷот меод. Назрӣ Яздонӣ бояд чизе менавишт, ки онҳоро бо ҳам наздик мекард. Фирорӣ ба Ватан бармегашту нафари дар ватанбуда кинаҳоро аз дил дур карда, ӯро хуш пазири мекард.

Ӯ тавонист, ки нидои пурсӯзи тамоми мардуми тоҷикро рӯйи сафҳа биёрад. Ин «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» буд. Назри Яздонӣ баъди нигоштани он ба андеша фитод, ки онро бояд кӣ бихонад, то ба гӯшу қалби мардум бирасад. Устод он лаҳзаҳои хотирмонро ҷунини ба хотир оварданд.

– Он вақтҳо шароит хеле душвор буд. Касе рӯзнама намехонд. Ба хулосае омадам, ки ин шеърӣ худро дар шакли суруде тартиб дода аз овозхони машхуру шинохтае хоҳиш кунам, ки онро ба оҳанг дароварда аз тариқи радио бисарояд. Худованд магар ба дилам номи Саидқули Билолро андохт, ки ӯ ба хотирам расид. Эҳсос кардам, ки танҳо ӯ ба маънии мисраҳои навиштаи ман расида метавонад. Маҳз дар иҷрои ӯ ин суруд тобишу вазн ва қурби худро пайдо хоҳад кард. Шеърро дар варақе навишта ба дасташ додам. Гуфтам, ки агар имкон дорад ба ин мисраҳо оҳанге биёфарад. Саидқул онро як бор нигоҳ карду чизе нагуфта ба кисааш андохт.

Таърихчаи эҷод шудани ин сурудро дар сӯҳбат бо муаллифи ин сатрҳо овозхони шинохтаи тоҷик Саидқули Билол ин тавр шарҳ дод: Баробари шеърро хондан аз ҷӣ бошад, бароям дар аввал хеле содда намуд. Вале шаб дар хона вақте онро аз сари нав бори дигар хондам, сӯзу дарди шоири тавонои тоҷикро дар мағзу устухонам дарк кардам.

Сари ҳар мисраъ ашк беихтиёр аз дидагонам раво-
на гардид. Садоям болои дастнависи Назри Яздонӣ ба-
ланд шуд:

Тоҷикистон, Тоҷикистон,

Тоҷикистон, ҷону ҷонон.

Тоҷикистон беҳтар аз ҷон.

Беҳтар аз ҷону ҷонон.

Баробари шунидани садои худ қалби маро як эҳсосо-
ти аҷибе фаро гирифт. Хаёл кардам ин садо аз гулӯ не,
аз ҷони ман берун мешавад.

Во аҷаб! «Тоҷикистон, Тоҷикистон, Тоҷикистон ҷону
ҷонон» меғӯяму ашкам шашқатор аст. Султон Ҳамад,
рӯзноманигори маъруф андешаашро нисбати тавлиди
ин суруд чунин баён дошт:

– оре, ин сурудест, ки ҳанӯз дар оғози ҷанги шаҳрван-
дӣ эҷод шудааст ва як тарафи муҳолифатро агар аз
ғурбат ба Ватан бозгардонда бошад, тарафи дигарро
ба қатъи қатлу ғорат ва пос доштани ҳисси ватандорӣ
даъват кардааст ва таъсири амалии худро дар ин росто
гузоштааст.

Ба ибораи дигар гӯем тарафҳои даргирро ин таро-
на бо як назокати ба муаллифонаш хос ба мусолиҳаву
ҳамдигарфаҳмӣ даъват кардааст. Баъди шунидани су-
руд дар ҳар як шунавандаи баору номуси тоҷик ҳисси
ватандӯстӣ боло мегирад. Воқеан, суруди «Тоҷикистон
беҳтар аз ҷон» имрӯзҳо ҳам рисолати худро ба ҷо овар-
да истодааст. Имрӯзҳо ҳам ҳазорҳо ҳамватанони мо, ки
пайи ризку рӯзӣ ба кишварҳои дуру наздик рафтаанд,
бо шунидани ин суруд дар сар хумори Ватан, кӯшиши
ҳарчи тезтар баргаштанро бо обрӯӣ баланд ва дасти
пур ба Тоҷикистони азиз, ба назди зану пайвандон ме-
кунанд.

Дар тӯю ҷашнҳову маърақаҳо низ ин сурудро ҳама ҳо-

зирин имрӯзҳо ҳам бо як ҳиссиёти баланд дастчамъона мехонанд. Бешубҳа, он ба ҳайси як суруди ғайрирасмии умумимиллӣ миёни мардум эътироф шудааст. Чунин сурудҳо хусусияти зиёди созандагӣ доранд, онҳоро мебояд аз ҳамин роҳ, яъне аз роҳи таблиғ истифода кард. Ҳазору сад сол пеш дар ҳамовозӣ бо навои дилнавози борбаташ Рӯдакӣ шеърӣ «Бӯйи ҷӯйи Мулиён ояд ҳаме»-ро чунон муассир суруд, ки амири сомонӣ дигар аз пӯшидани мӯзаӣ пояш фаромӯш карду саросемавор роҳ сӯйи Бухоро пеш гирифт. Шеърӣ «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» на камтар аз «Бӯйи ҷӯйи Мӯлиён» аст. Бешак Назри Яздонӣ муаллифи «Бӯйи ҷӯйи Мулиён»-и даврони мост.

Ё худ он шоире, ки фақат як шеъраш ғарибонро соҳибватан кард.

Аз Назри Яздонӣ дар анҷоми сӯҳбат пурсон шудам, ки чаро рӯ ба илм овардаст?

– Баъди хатми Донишгоҳ ба шӯъбаи фалсафаи академияи илмҳо ба кор рафтам. Рисолаи номзадиамро дифоъ намудам. Илм ба ҷойи худаш, шеър ҳам дар ҳаёти ман ҷойи худашро дорад.

– Саломат бошед!

Оре, муҳаббати ватандорон ба ватан дар шеърӣ устоди сухан Назри Яздонӣ хеле самимона садо додааст:

*Тоҷикистон зиндаам бо бӯйи ту,
Кӯр бодо чашми бад бар сӯи ту.
Дур бодо ранги зарду гарди дард,
Ҷовидон аз рӯйи ту, аз ҷӯйи ту.*

*«Мароми пойтахт»,
17 октябри соли 2012*

Ҷамила Ҷамол,
рӯзноманигор

МЕШАВАМ МАН

□АМЧУ ЗАНБ□РИ АСАЛ...

Пурсиш: Акаи Назруллоҳ, соли 1990 нашриёти «Адиб» маҷмӯаи шеърҳои Шуморо бо номи «Меҳрбон» аз ҷон баровард ва он аз тарафи хонандагон истиқболи гарм гирифт. Бигӯед, ки ҳадафи Шумо аз шеъру шоирӣ чист?

Посух: Барои ман он баҳое, ки Мавлавии бузургвор барои сухан додааст, бисёр писанд аст ва онро асоси зҷодиёти худ қарор додаам. Шумо хуб хабар доред, ки ҳамаи нашрҳои «Маснавии маънавӣ» чи нашрҳои дастнависи он, чи нашрҳои сангӣ ва нашрҳои замонавии он ҳамагӣ бо чор мисраъ оғоз мешаванд. Ў дар бузургдошти Маснавӣ мегӯяд, ки:

*Ман чӣ гӯям васфи он олиҷаноб,
Нест пайгамбар, вале дорад китоб.
«Маснавии маънавии Мавлавӣ,
Ҳаст «Қуръон» дар забони паҳлавӣ.*

Ба ақидаи ман, сухан, каломӣ бадеъ бояд барои беҳтар кардани сиришти инсон, барои ба камолот расо-

нидани иёри инсонии одам, барои пурқувват шудани дили одам, афзудани зебоии ӯ хидмат кунад. Аслан шoirро худо, табиат ва ҷамъият барои он месозанд, ки ӯ дар бадани ҷомеа ба ҳайси як дастгоҳи дардбин бошад, ба ҳайси як дастгоҳе бошад, ки дарди ҷомеаро бозгӯ кунад ва онро барои роҳбароне, ки масъулияти ҳидояти ҷомеаро доранд, равшан кунад, то онҳо барои мудоеи он кӯшиш кунанд ва шаборӯзӣ дар андешаи беҳ шудани вазъии инсон, вазъии ҷомеа бошанд. Аз дардҳое, ки дар чанд соли охир ҷомеаи моро фаро гирифтааст ва ором намегузорад, яке ҳамеша дар назари ман аст. Ёдам ҳаст якчанд сол пештар яке аз рафиқони бузургсолтари мо, зинаи камолоти худро таҷлил мекард. Дар ин ҷашн ман ӯро табрик гуфтам, аз ҷумла гуфтам, ки «Шумо мояи ифтихори мо ҳастед». Ин сухани ман, бахусус ибораи «мояи ифтихор» ба ин рафиқи арҷманди мо бисёр дурушт омад. Ман фарҳангро гирифтам ва ин истилоҳро ёфтам ва шарҳ додам, ки ин истилоҳ сабаби ранҷиш буда наметавонад.

Яъне дарде, ки ҷомеаи моро дар қатори дигар дардҳои сиёсиву иҷтимоиву фарҳангӣ ва ҳатто ҷисмонӣ озор медиҳад, ин коста шудан, хароб шудан ва ҳатто ба дараҷаи футур расидани забони дариӣ мост. Вақте ман андеша мекунам, ки бояд шеърӣ беҳтарин дар васфи деҳқони тоҷик гуфта шавад, чунки ҳамаи сарватмандӣ ва беҳбудии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба обилаи кафи деҳқон аст, барои ман мушкилиҳои бисёр саҳт пеш меоянд, аз ҷумла он ки ҳуди деҳқон, ки бояд яке аз офаринандагони забони модарӣ бошад, истилоҳҳои забони модариӣ худро гум кардааст, забони деҳқонии худро надорад. Масалан, ман наметавонам ба ҷои калимаҳои «чеканка», «култивация» ва ғайра калимаҳое, ки имрӯз барои деҳқон роиҷ ва фаҳмо бошанд, пайдо ку-

нам. Аз ин нуқтаи назар дар назди суханвар заҳматҳои зиёд истодаанд ва шоир, нависанда бояд онҳоро мардона истиқбол ва ҳал кунад. Вақте ки ман мехостам аз забони духтари тоҷик, ки аз кӯча мегузарад ва кафши пошнабаланд дорад, (дар байни мардум ба истилоҳи «шпилки» машҳур аст) гуфтутӯ кунам, маҷбур будам калимаи нав созам ба шакли «қалампосна». Инчунин вақте ман мехостам бигӯям, ки «Хатти ман шикаста аст, ба монанди хатти бобой, яъне хатти бедилӣ ва шикастагии ин хат шикастагии хатти кардиографро ба хотир меорад, ман истилоҳи тоҷикие дар ихтиёр надоштам, ки инро бозгӯ кунам ва сохтам калимае ба шакли «дилнигора» ва хушбахтона, забоншиносони мо ин калимаро пазируфтанд. Яъне мавқеи шоир, ҳадафи шоир ҳам дар вобастагӣ ба беҳрӯзиву беҳбудии сиҳати бадани ҷомеа ва сиҳати маънавияти ҷомеа ҳамеша бояд ба монанди як дастгоҳи муҳаррикий таҳлили дард бошад, вагарна шоир шоир нест ва нависанда нависанда нест. Алифи шоириву нависандагӣ аз он ҷое, ки ман фаҳмидаам ҳамеша бояд дар мавриди бетараф набудан, дар мавриди ҷӯр бо дардҳо, ҳамсадо бо дарду омолу орзуҳои ҷомеа бошад.

Пурсиш: – Чунон ки зимни мутолиаи шеърҳои Ҷис мекунем, Шумо дар ҷодаи шоирӣ талош доред, ки сабаку услуби хосси худро дошта бошед. Қисме аз шеърҳои Шумо бештар ба сурудҳои мардумӣ, яъне фолклор шабоҳат доранд, ба инҳо мисол шуда метавонанд шеърҳои «Чароғи сӯзон», «Сияҳнома» ва ғайра. Оё табиатан ҳамин тавр аст ё Шумо барои ин кӯшишу заҳмате ба харҷ медиҳед?

Посух: – Пеш аз ҳама бояд гӯям, ки табиатан ҳамин тавр бошад, чунки ҳамаи суханварони мо, бахусус, суханварҳое, ки дар назди мардум маҳбубияти воқеӣ,

асли доранд, онҳое ҳастанд, ки дар доман, дар оғӯши сухани шифоҳӣ, дар оғӯши шеъри шифоҳии мардум ба воя расидаанд, ба дараҷаи камолоти сухан расидаанд. Воқеан як қисми офаридаҳои ман, қисмате аз сурудҳои ман дар сабки шеъри халқӣ гуфта шудаанд. Ман ин шеvaro бисёр дӯст дорам, маҳбубияти саҳт, дилбастагии саҳт ба шеваи сухани мардумӣ дорам. Дар мавриди шеърҳое, ки Шумо ном бурдед ва баъзе шеърҳои дигар, ҳамин чизро бояд гӯям, ки мардуме, ки ман ба онҳо шеърҳои худро бахшидаам, бо ҳамин забон гуфтугӯ мекунанд ва ин роҳи наздиктарин буд барои ба онҳо арз кардани дарди дили худам. Ва умуман, шеъри мардумӣ барои ман гӯшае аз бихишт аст. Гӯшае аст, ки дар он тани ман, ҷони ман фароғат мекунад ва дар ҳолатҳое, ки ман бисёр дардманд ва ночор мешавам, вақтҳое, ки дар ҳолати сангин мемонам, ман ба сухани мардумӣ, ба пораҳое, ки мардум дар шакли рубой, яъне тарона гуфтаанд, рӯ меоварам. Ба назари ман, ин таронаҳо аз бузургии қудрати суханофаринии халқи тоҷик шаҳодат медиҳанд. Дар ҳамаи мавридҳо, чи дар мавриди шодӣ ва чи дар мавриди андӯху дармондагӣ агар ин рубоиҳо гуфта шуда бошанд, дар ҳама мавридҳо як чиз ҳамеша ба ҷашм меҳӯрад: эҳсоси зебоидӯстӣ ва зебоипарастии халқи тоҷик. Барои ороиши суҳбат ман як мисол меорам аз мардум: масалан, дар мавриди ишқ, ки яке аз лаҳзаҳои зеботарин, лаҳзаи ҷовидонии умри инсон аст, лаҳзаест, ки тамоми умри инсонро равшан медорад, халқ мегӯяд:

*Эй беди баланд, ишқа барҳам назанӣ,
Ай бобати ошиқӣ ба кас дам назанӣ,
Ай бобати ошиқӣ шудай хунрезӣ,
Хуноба бо об шӯӣ, ба кас дам назанӣ.*

– Агар таваҷҷуҳ кунед, дар ин чор мисрае, ки як

чаҳон, бемуҳобот, маънӣ ва эҳсос ҷой гирифтааст, ҳамаи он қудратҳо, ҳамаи он арзишҳое, ки инсон бояд дар роҳи ишқ дошта бошад, ба забони ҳол омадаанд, яъне қурбон шудан барои ишқи бузург ва муборак, қурбон кардани фароғатҳое, ки инсон дорад, ба хотири ба висол, ба дараҷаи суҳбати мавриди муҳаббат расидан ва ҳамаи он зебоидӯстӣ ва зебоипарастӣ дар ин ҷо бозгӯ шудаанд. Ё бигирем як ҳолате, ки талх, вале нугузир аст, ҳолати марги инсонро. Агар мутақаддимин дар боби марг ва дар боби бебақо будани ҳаёти инсон, дар боби даргузар будани инсон гуфтугӯ карда бошанд, чизҳои бисёр баландарзиш офарида бошанд, инҳо аз «пессимизм» (ки баъзан ба ин баҳо дучор мешавем) набуда, балки барои хотири инсони зинда, барои хотири қайд кардан ва нишон додани ширинии рӯзгор гуфта шудаанд.

Ман мемураме, фасли баҳорон боша.

Дар мурдаи ман хешу таборон боша.

Эй хешу табор гӯрум куне, зуди ба зуд.

Тобути мара қалам зане сурху кабуд.

Биёед, бубинем, ки дар ин ҷо, дар ҳолате ки инсон ин зиндагии зебо, ин ҷаҳони зебо, олами рустаниву чашмаву рӯду офтобу ситораву дигар зебоиҳои зиндагиро падруд мегӯяд, дар ҳамин лаҳзаи охирин ҳам, дар ҳамин сонияи охирин ҳам зиндагӣ бояд зебо бошад, бояд рангоранг бошад, бояд ҳатман дар ихотаи наздикон, онҳое, ки инсонро дар зиндагӣ бо талхиву ширинҳояш ҳамнафас, ҳамдард, ҳамроз ва маҳрам буданд, бошад. Хулоса, шеъри халқӣ, сухани шифоҳии мардум ҳамеша як ганҷи бетаҳ, як ганҷи бекарона, як ганҷи сармад аст, ки костагӣ пайдо намекунад ва ҳамеша дар он чизе пайдо кардан мумкин аст, ки барои беҳтар кардани ҳунари суҳангӯӣ мадад кунад.

Пурсиш: – Дар баъзе тақриз ва гузоришхое, ки дар атрофи шеъри Шумо тавассути матбуот ба амал омад, оид ба масъалаи мазкур ва ҳамчунин мувофиқат ба шеъри имрӯзаи гарбиву шарқӣ ва равишҳои имрӯзаи шеър сухан рафтааст. Бигӯед, ки пиромуни шеъри муосир чӣ андеша доред ва таъсири шеъри Ғарб дар шеъри Шумо ба чӣ қарор аст?

Посух: – Вақте ман дар бораи вазъи имрӯзаи шеъри форсӣ андеша мекунам, дар ҳама ҳолат як изҳори ташаккур, изҳори бузургдошт ба шахсияти ҷовидонӣ, шахсияти муборази Нимо Юшич қоиладарам. Воқеан, ҷои таассуф аст, ки Нимо Юшич ҳанӯз барои аҳли сухан ва барои зиёиёни мо то дараҷаи лозима нашру таъриф нашудааст. Бахусус, он кӯшишхое, ки ин марди наҷиб, барои ба як роҳи навин даровардани шеъри форсӣ кардааст, бахусус кӯшишҳо, кӯшишҳо, пажӯҳишҳои ӯ дар вазни шеър, дар тасвир, дар шакли шеър ва ҳатто дар шакли ибраз, дар шакли арзи эҳсоси инсонӣ дар шеър, ки воқеан асоси ҳамаи комёбиҳои шеъри имрӯзаи форсӣву тоҷикӣ. Ман аз «Об дар хонаи мӯрчагон» ёдовар мешавам, ки як китобест бисёр хонданӣ ва китобест, ки дариҷаи фаҳмиши шеъри нави форсиро барои аҳли сухан мекушояд. Ба шеъри Урупои Ғарбӣ, шеъри Испонӣ, шеъри Амрикоӣ Лотин, бахусус шеъри Пол Элюар, шеъри Аполинер, шеърҳои Амрикоӣ Лотин дар симои Пабло Неруда, ки тавассути тарҷумаҳои русӣ ба мо расидаанд, ман дилбастагии хоса дорам. Аз ин ҷараён ба ман як диди тоза, як нигориши тозаӣ шоирона мақбул аст, ки ман кӯшиш кардаам онро дар шеъри худам истифода кунам. Жанри тарона, ки бештар бо номи Бобо Тоҳири Урён вобаста аст, рубой, ки бештар бо номи Ҳаким Умари Хайём машҳур аст, бо вучуди ҳаҷман хурд будан иқтидоре доранд, ки фикрҳои бисёр бузург ва тасвирҳои бисёр кӯчак, вале пурғунҷоӣро

фарогиранд. Ман кӯшиш кардам, ки чизе дар миёни рубой ва тарона ва жанри хакии жопунӣ бисозам ва ин шояд як жанри нав бошад. Жанри хакии жопунӣ дар 5 ё дар 3 сатр сохта мешавад, ва мисраъҳояш бисёр кӯтоҳанд. Чӣ тавре ки жопуниҳо дар матои ҳарир гулдӯзиҳои бисер латифу нозук мекунанд, ҳамин тавр дар ин жанр ҳам эҳсосҳои нафис ифода мешаванд ва ман меҳоҳам. барои номуна яке аз ин пораҳоро бихонам, ки «Ташнагӣ» унвон дорад:

*Ташинаам ман, ташина аз рӯзи азал,
Ташинаи шаҳдам, чу занбӯри асал,
Чида-чида шаҳди гулбарги лабонат,
Оқибат ё бармаҳал ё бемаҳал.
Мешавам ман ҳамчу занбӯри асал гарқи асал.*

Пурсиш: – Чӣ хеле ки Шумо тазаккур додед, рӯзгори мо нур аз ташвишу мушкилиҳост ва Шумо мавқеи шеърро дар зиндагии имрӯзи мо чӣ гуна арзёбӣ мекунад?

Посух: – Ман фаҳмиши ҳудамро аз вазъияти имрӯзаӣ ҷомеа дар як рубой гуфтаам, ки:

*Раҳ баставу поёни раҳам дарбаста,
Овора манам дар ин раҳи сарбаста,
Овораи ин замон саргашта манам,
Дар баставу дастӣ даркушо бишкаста.*

Ҳозир мо дар як вазъ қарор дорем, ки касе як роҳи мушаххас, як роҳи равшане нишон дода наметавонад. Он чӣ, ки дар ҷомеа равишҳои гуногуни сиёсӣ пайдо шудаанд, «чандгуна» гуфтаи, яъне плюрализм ба ҳукми қонун даромадааст, боиси хурсандист. Ман ҷонибдори онам, ки бояд дар ҷомеа як садо набошад, чунки инсон тавре офарида шудааст, ки ҳатто дар танҳои гуфтугӯи ботиниаш бо як қудрати дигаре воқеъ мешавад. Ҳоло ки замонаи иқтисоди бозорист, ҳар кас чӣ қудрате до-

рад, чӣ ҳунаре дорад, чӣ колое дорад, ба баҳри ҳар чӣ
баландтар табдил мекунад. Ва шояд ин чиз дуруст бо-
шад. Гарчанде ки зехни ман ва завқи ман ин чизро на-
мепазирад:

Дарси маъниро гузаштам сарсарӣ,

Сар-сарӣ кай бигзарад савдогарӣ.

Дар сари ҳар кӯча як пайғамбаре,

Чун равам то кӯчаи одамгарӣ?

Оҳ қонам, қони ҳайронӣ мушавваш,

Вой, қонам дар миёни обу оташ.

Дар чунин вазъе ки чома қарор дорад, дар чунин
вазъе ки миллати шариф, миллати бузург, миллати
мубораки тоҷик қарор дорад, ман ҳамчун як шоир ва-
зифаи суҳан, масъулияти суҳанвар, масъулияти ҳар як
нафарро дар он мебинам, ки бояд ҳар яке дар мавқеи
худаш фаъол бошад ва дар мавқеи худаш кори ҳалол
кунад ва ҳамин истилоҳи «ҳалолу ҳаром», ки «уболу
савоб» бояд ҳамеша маҳаки рафтору кирдорамон бо-
шад, ҳамин мафҳумҳо бояд ба ҷамъияти мо, ба рӯзгори
мо баргарданд. Он вайронагиеро, ки дар маънавиёт ва
фарҳанги мо рӯй додааст, фақат ба ҳамин восита мета-
вон ислоҳ кард. Зебоипарастие, ки хосси миллати мо
буд, бояд ба ӯ баргардонда шавад.

«Абадиёт ва санъат»,

№12 (796), 18 марти соли 1993

*Мукаммал Рацабӣ,
рӯзноманигор*

ЗОЛОТАЯ ЛИ ТАДЖИКСКАЯ МОЛОДЕЖЬ?

**Эксклюзивное интервью
таджикского поэта и философа
Назри Яздони**

Молодёжь – самая динамичная и критически мыслящая часть общества. Она обладает огромным интеллектуальным потенциалом, но, к сожалению, не всегда бывает востребована. Отсутствие условий для разрешения многих проблем приводит к росту социальной напряженности, порождает гражданскую безответственность или же уход части молодежи в религиозные секты, криминальные группировки и другие маргинальные объединения. От степени восприятия молодым поколением исторических ценностей, от творческого её развития зависит устойчивое развитие страны в 3-ем тысячелетии. Однако, сегодня мы продолжаем наблюдать все ту же картину: положение большей части молодежи остается неудовлетворительным, государство не в состоянии обеспечить достаточные гарантии для осуществления

молодым гражданами своих законных интересов. Об этом наглядно свидетельствуют неблагоприятные характеристики состояния здоровья, проблемы в получении образования, отсутствие у значительной части молодых семей нормальных условий для жизни, рост числа молодежи, живущей за чертой бедности. За последние 15 лет доля молодежи среди безработных, с учетом реальной безработицы, составила почти 80%, т. е. практически каждый третий безработный – молодой человек. Что приводит к пополнению рядов армии наркоманов и преступников. Страна столкнулась с распространением детской и юношеской наркомании. Доля осужденных в возрасте 18-24 лет за преступления, связанные с распространением наркотиков. Эти проблемы уже создали реальную угрозу национальной безопасности. Какие тенденции будут развиваться в молодежной среде во многом зависит от нашего общества и государства. Об этом и о многом другом...

– *Уважаемый Назри Яздони! Есть ли у нас золотая молодежь?*

– Анализ проблем государственной молодежной политики чрезвычайно актуален. Эти вопросы касаются не только молодёжи, но и всех без исключения слоев таджикского общества. Мы много делаем в направлении развития молодого поколения в области информационной науки, высоких технологий, её приобщению к Интернету. Но оказывается, вся эта высокая информационная технология, Интернет и прочее, согласно исследованиям учёных, даёт всего 5% для развития интеллектуальных способностей, мировоззрения, формирования научного мышления молодого поколения. Всего 5%... Оставаться вдали от книги, не иметь воз-

возможности приобрести новейшую литературу и быть в курсе научной и художественной мысли сегодняшнего времени – большой минус для молодежи, и особенно, для таджикской интеллигенции. Это порождает определенную пустоту, провалы в развитии духовности, формировании человеческих ценностей. Никто ничего не навязывает. Но время диктует... именно диктует. Это – закономерность общественного бытия, влияние жизни, духовности, в конце концов закономерность сжимающейся земной жизни на планете. В этой части главным, я считаю, конечно же, вопрос интеллектуального состояния нашей молодежи и общество в целом. Несмотря на то, что мы привыкли к такому термину как, например, малообеспеченность, с уверенностью можно сказать – «Есть нация и, конечно, золотая таджикская молодежь». Наши ребята, участвовавшие в мировом чемпионате по футболу, играли достойно. Со всего постсоветского пространство впереди были только наши футболисты. Вспомните, в 2006 г. Наши выиграли соревнования в мировом чемпионате по радиоспорту, разве это не золотые парни! А наши борцы, успешно выступающие на международных чемпионатах! Что касается интеллектуальной, технической части, есть очень много одарённых и талантливых молодых людей. Я смотрю на нашу нынешнюю молодежь и меня бесконечно радует её целеустремленность, неутомимость, настойчивость, хотя это лишь небольшая её часть.

– Но её моральный, нравственный, интеллектуальный потенциал уничтожается бесконечной демонстрацией «мыльных опер», боевиков, зачастую откровенной порнографии и восхваления западного образа жизни. И как следствие, оскудение духовного мира, криминализация сознания, рост агрессивности в молодежной

среде. В то время как патриотизм, нравственные ценности не воспринимаются большинством молодых людей как основа мирозрения. Прокатный хаос, безудержная экспансия зарубежной культуры неблагоприятно влияют на рост масштаба наркомании, правонарушений, искаженного представления о культурных ценностях, порождают иллюзию вседозволенности и «легкой жизни».

– Озабоченность вызывает то, что много наших талантливых ребят не охвачены ни общим образованием, ни образованием в высших школах. То, что многие из них вынуждены сегодня выезжать на заработки за границу, не надо так бурно воспринимать. Это закономерный, естественный процесс, к нему давным – давно привыкли все. Россияне выезжают на трудовую миграцию в Европу, США, и это нормально. Каждый человек пытается работать по стандартам рыночной экономики, продавать свой физический труд там, где он больше всего ценится, где он больше всего получит за свой труд. А что касается молодежи, на которую возложено будущее нашего государства, я за них не беспокоюсь. Эти молодые люди в течение 16 лет выезжали на учебу в США, Швецию, Британию, практически во все страны мира, которые мы считаем развитыми и передовыми. В этом процессе для меня лично интересно то, что это выгодно таджикской молодежи: это – развитие мировоззрения, живое соприкосновение с другими культурами, нациями, цивилизациями. Я абсолютно оптимистичен, и рад за них. Есть нация, есть и золотая молодёжь. Этой золотой части в нашем обществе пока недостаточно. Но на то она и золотая, что её так мало. Золота не бывает много – потому оно ценно и никогда не теряет своей значимости. Я рад и горжусь золо-

той молодёжью. Вы спросите, почему? Это гордость за те качество, которыми она обладает, и которые, к сожалению, молодое поколение 50-60 годов (моё поколение), потратив много усилий и времени, так и не достигло. Нынешняя золотая часть молодежи не будет страдать местничеством, комплексом общения, потратив полжизни на обустройство быта (либо это дети из обеспеченных семей). Она довольно успешно осваивает современные ценности. Конечно, очень неприятно, когда встречаешь невоспитанных или криминальных элементов в молодёжной среде. Это беспокоит всё общество. Видимо, мы еще мало делаем, чтобы объяснить нужные учения нашего прошлого, помочь приобрести мировоззрение. Что касается суицида среди молодежи, то хотелось бы отметить, что в исламской и христианской культуре, особенно в Библии, простыми словами говорится о том, что душа человека, наложившего на себя руки, не будет иметь покоя. Известны факты, говорящие о том, что и души близких этих людей всегда будут находиться в состоянии беспокойство.

– *Может ли достойно жить и развивать науку педагог, ученый, академик, получающий по нынешним меркам самую нищенскую зарплату в СНГ?*

– Положение людей науки вызывает определенную тревогу. Но за последние годы наблюдаются некоторые сдвиги, в том смысле, что сегодня в Таджикском Государственном Национальном Университете ставка доцента составляет 540 сомони. Тем не менее, этого недостаточно. Насколько я знаю, очень трудно приходится людям науки, преподавателям, вынужденным трудиться на нескольких работах, чтобы выжить. Это, конечно, оставляет заметный след на качестве их труда. Но есть и

другая часть людей науки, сотрудничающих с совместными предприятиями и международными организациями. Да, разумеется, положение науки, положение людей этой отрасли требует большего внимания. Отлично, что в 2008 году значительная часть бюджета РТ направлена на развитие просвещения и науки.

– *Какую проблему Вы считаете наиболее злободневной и почему?*

– Для меня, человека, занимающегося историей мысли нашей науки в процессе художественного творчества, крайне важен вопрос просвещения моей нации. Часто вспоминаю встречу с академиком Бободжаном Гафуровым. Знаете, это один из самых счастливых дней в моей жизни. В бытность моей учебы в аспирантуре, он попросил собрать подающих надежду молодых ученых, чтобы встретиться с ними. Обращаясь к присутствующему на встерече тогдашнему первому секретарю, Устод сказал: «Да, Джаббар Расулович, богатство нашей страны – это наши громадные, неисчерпаемые полезные ископаемые, но главное богатство нашей нации – это интеллектуальный потенциал таджикского народа».

Тогда Б. Гафуров сказал (этих терминов еще в речи не было): «Надо постараться вывести интеллектуальный потенциал таджиков на мировой рынок!» Да, так и сказал, «на мировой рынок». Это было в 1977 г, тогда разговоров о рыночной экономике вообще не было. Вызывает тревогу и обеспокоенность современное состояние экономической и духовной жизни, речь идет не столько об экономическом, сколько о духовном направлении движения интеллектуальных способностей нашей души в том направлении, в котором диктует

время. Именно диктует! Никто ничего не навязывает, но это – закономерность общественного развития, влияния жизни, духовности, в конце концов, нашей жизни. В этой части, основной проблемой я считаю вопрос интеллектуального состояния таджикской молодежи и общество в целом.

– Почему нет в продаже таджикских народных сказок, мультфильмов. В то время как прилавки завалены низкопробной бульварной, порнографической литературой и видеопродукцией. Что это? Кризис духовности?

– Разумеется, сказка – это то, что формирует наше эстетическое воспитание, духовность – наше будущее. Сейчас не только у нас в Таджикистане, но и во всем мире наблюдается тенденция наибольшего развития подросткового сознания в направлении фантастических реалий. Если сравнить те мультфильмы, которые мы смотрели в советский период с теми, которые смотрят наши дети сегодня, они направлены на развитие технического мышления. Это, конечно, хорошо, но в этих мультиках я вижу мало духовности, того материала, который способствовал бы развитию добра, доблести, человеколюбия, любви к Родине – всего того, что испокон веков мы считали для себя ориентирами жизни. Рынок шоу-продукции находится в состоянии хаоса. Во-первых, основная часть видеоматериала производство США. В этом нет ничего плохого. Плохо то, что эта продукция однообразная и низкого художественного качества. Сюжет таков: преступление, процесс его раскрытия, обязательно автогонки за преступником или наоборот, жестокая драка, заложники и отрицательный герой. Любовные сцены нельзя назвать любовными просто потому, что в этом процессе не чувству-

ется ни малейшей детали благородных чувств. Грубо говоря, всем разрешено заниматься любовью со всеми. Вообще, в таких случаях, я думаю, что по отношению к любви проявляется циничность, порой переходящая в издевательство. О какой морали, нравственности можно говорить в таких случаях?

– Значит ли это, что такая мощная киноиндустрия как Голливуд выпускает одни безнравственные фильмы?

– Конечно, нет! Возьмите, к примеру, «Неспящие в Сиэти», «Создатель звёзд», «Пианино», «Спартак». Они несут высокотуманные ценности, но попробуйте найти их в магазинах нашего города. Самый простой пример: фильмы, которым на Каннском и Венецианском фестивалях присуждают «Оскара» или последняя сенсация Никиты Михалкова – фильм «Двенадцать», получивший в этом году главный приз в Каннах, победоносно Михалкова в один ряд с Фредерике Феллини. Вот уже третий год подряд мир говорит о шедевре киноискусства – «Americanbonty». Не думаю, что найдете его в магазинах. Хотим мы того или нет, кино остается важнейшим видом искусства по той простой причине, что в наше скоротечное время помимо других качеств, которые подразумевал Ленин, стало привычным и доступным для каждого, наиболее легко творчества. Оставлять эту индустрию в состоянии хаоса и неуправляемости неразумно.

– Высокий интеллект и духовность арийцев позволили евразийскому континенту создать первую древнейшую цивилизацию общеиндоевропейской значимости, принадлежавшей иранским, индийским, славянским, германским, романским, французским и англосакским народам. Вправе

ли мы отказаться от этого этнокультурного наследия? Европа античной классической поры оставила нам значительное число древнегреческих и римских свидетельств о периоде арийской цивилизации. Почему мы и поныне лишаем себя возможности уточнения своего объективно – исторического происхождения? Были ли виновны наши древнейшие предки – арии в исчезновении духовности, с их добрым происхождением и интеллектуальным наследием и великой цивилизацией?!

– Светлый период нашей истории – арийский. Это уникальная эпоха Ахеминидов, Сасанидов, Кайанидов, которую мы привыкли сопоставлять с термином «арийская культура», когда женщины и мужчины имели равные права. И главное (что сегодня нам так не хватает) – высокие требования и чувство ответственности были одинаковы как к женщинам, так и к мужчинам. Причём обязательные и жесткие и к взрослым, и к детям. Молодые девушки и парни обязаны были в совершенстве владеть военным искусством. А в духовной части, прежде всего, вменялось быть чистыми, трудолюбивыми, беречь свою честь и честь всей семьи. 2006 год был Годом Арийской цивилизации. Понимайте, в этом смысле я хотел бы сказать о культурной политике нашего государства по отношению к Арийской цивилизации. Это способствовало пробуждению интереса к своим историческим корням. Простыми словами – познать самого себя. Мы прекрасно понимаем, что означает этот простой термин. В XX веке главное в советской идеологии было стремление привести многочисленную, многонациональную, с различными народами и культурами страну в единое целое – «советский народ» с «советской культурой». К чему это привело? Из-за этого постарала самобытность, оригинальность

не только русской нации. А что касается таджиков, то мы вообще оказались отделенными от своих исторических корней. А арабские, монгольские, тюрские завоевания – сколько они расщепляли наше историческое сознание, и это механическим образом продолжалось в советский период. Это одна сторона вопроса. Нам сильно не повезло с нашей историей. Мы пытаемся создать свою судьбу, историю таджикской нации, в то время, когда в мировой литературе и политике сформировался, причём жестко, тип такого мышления и представления о том, что однослово – «арийцы» – вызывает беспокойство во всем мире. Представляете, получилось так, что Фридрих Ницше, который абсолютно никакого отношения не имел к арийской культуре, «влюбился» в образ Заратуштры. Он «воспользовался» этой выдающейся исторической личностью и на его образе построил теорию «супермена», «суперличности» и всякие прочие «суперы». И эту концепцию воспринял Адольф Гитлер. Никакого отношения к политике то, что представлял собой Гитлер и то, что говорит Ницше, сообщено в книге «Так говорил Заратуштра», и в ряде других его произведений, не имеют ничего общего. Из всего того, что взято фашизмом на вооружение из древнейшей арийской концепции – очень жесткое отношение к воспитанию молодежи. Наши предки чрезмерной любви в процессе воспитания детей не проявляли. Они формировали и воспитывали настоящих воинов. Это именно те воины, которые в течении шести веков держали в состоянии страха греческую и персидскую империи. И как следствие, выходили победителями из бесконечных кровавых персидских и греческих войн. За последний период об арийской цивилизации, её мировоззрении написано именно в этом ключе. Приведу простейший

пример: в книге Крючковой «Зороастрийцы» представления об огне она «случайным» образом делит на 15 видов, которые абсолютно ничего общего с 16 видами огней арийской культуры не имеют. В этом отношении нашим учёным предстоит еще потрудиться. Мы, таджики, пытаемся познать самих себя. И, на мой взгляд, мировое представление об арийской культуре в корне неверно! Мы хотим восстановить своё национальное «Я». Разумеется, в живой актуальной связи с критериями современного мира. То, что таджики наряду с античными египтянами, китайцами, индусами и греками оказались у истоков культуры, создателями первых цивилизаций – исторический факт. Как говорил Б. Гафуров: «Так распорядилась история». Мы не хотим никому доказать, что мы лучше кого-то. Мы просто должны убедительно показать мировому сообществу, что мы не хуже какой-либо другой нации. У нас своя история, свой менталитет, свой образ жизни, и, самое главное, система ценностей, признанная сегодняшним цивилизованным миром. Подтверждением тому: международная конференция, посвященная 800-летию Джалалуддина Руми, где приняли участие учёные из разных стран. Главное, что все они говорили об актуальности учения Мавлави. Задумайтесь над фактом: сегодня в мире активно функционирует сотня интеллектуальных организаций, фондов, обществ, клубов, изучающих и пропагандирующих учения Руми. Я общался со многими членами этих обществ и пришёл к выводу, что главным образом их объединяет девальвация человеческих ценностей в нашем мире и стремление сохранить дух гуманизма в современном обществе. Изучение и пропаганда этих ценностей в рамках учебных программ, я считаю, необходима. Тем более, что история таджикского народа

показывает, что эта нация никогда не была динамичной, открытой для взаимообогащения с другими культурами. Легко ли представить, что слово «пиала» – греческое, или слово «Бог» – таджикское слово, которому более 5000 лет. Это актуально и во взаимоотношениях с русским народом. Поэт и ученый Мухтарам Хотам составил словарь слов, общих для таджикского и русского языков. Я читал его рукопись и оцениваю этот труд как реальный вклад в процесс взаимопонимания народов. Мы с русскими в довольно значительные периоды истории имели самые близкие отношения. Даже в глубокой древности имели одни и те же верования. Последние открытия русских ученых по древней истории Руси и сведения о таких книгах, как «Велесова книга», «Калядова книга» дают богатую информацию к размышлению над тем, что на самом деле духовные ценности всегда сближали народы, а политические казусы – отдаляли их друг от друга.

– *Уважаемый Назри Яздони! Почему бы нашим именитым ученым не взять шефство над молодёжью с целью рождения нового поколения таджикских академиков?*

– Идею эту надо только приветствовать! Известно, что наш Президент распорядился об учреждении Школы для одаренных детей в Мехрободе со всеми учебными и бытовыми условиями. И наверное, к следующему 2008 учебному году она начнет работать. Таджикская Академия Наук продолжает прекрасную традицию – обучает молодёжь грызть гранит науки в Малой Академии.

– *Ваши пожелания молодёжи Таджикистана.*

– Найти своё место в жизни, не терять себя в нашем бурлящем времени и не поддаваться дешёвым соблаз-

нам. Откройте для себя мир прекрасного, доброго, путь в который лежит только через познание прекрасных ценностей, созданных человечеством независимо от цвета кожи, партийности, религии и расы. Мир этот – прекрасный, светлый и тёплый со своими человеческими ценностями. Одним словом, достичь того высокого звания, к которому стремились все цивилизации: высокое, гордое, почетное – Человек.

*«Бизнес и Политика»,
6 декабря 2007 года*

*Валиҷон Баёнӣ,
рӯзноманигор*

«□АЛАМЕ ЧУН АНГУШТ □АРОРАТСАН□У НАБЗШИНОС»

**«Зиёиён посдорони нангу номуси милли
ва равшангарони роҳи фардои миллатанд»**

*(Аз Паёми Президент ба Маҷлиси
Олии кишвар, 23 март соли 2014)*

Зиёиён бо донишу маърифат ва афқору андешаҳои сабзу созанда зиёбахши замону зиндагӣ ва ҳидоятгари мардум ба роҳи рости растанӣ буда, бо назардошти ин мақоми баланду масъулияти бузургашон онҳоро Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон «чароғи мардуми Тоҷикистон»-у «гули сари сабади ҷомеа», «дидаи бедори миллат»-у «парчамбардори маънавиёт дар байни халқ» ва «ҳазинаи тиллоии миллат» номидаанд. Дар боби мақому масъулияти зиёиён дар ҷомеа бо сардори Маркази тоҷикшиносии Китобхонаи миллии Тоҷикистон, шоир ва файласуф Назри Яздон суҳбате ороистем, ки пешкаши хонандагон мегардад.

– Устод, ҳамасола бо фарорасии фасли шукуфаҳо ва Наврӯзи оламафрӯз мулоқоти Сарвари давлат бо зиёиёни мамлакат баргузор мегардад. Таваҷҷуҳу эҳтироми Сарвари давлатро чӣ гуна меназиред?

– Нишастии Сарвари давлат бо зиёиёни мамлакат рукни муҳим, бунёди расидан ба асолати миллӣ ва эҳёи воқеии фарҳангпарварии ўст. Аз он нуқтаи назар ки асолати миллӣ, асолати сиёсии давлатдорӣ тоҷиконро таҷдиду барқарор кард. Ман, тақрибан дар ҳама нишастҳои наврӯзие, ки ба ҳукми анъана даромадаву ҳамасола дар арафаи Наврӯз баргузор мешаванд, иштирок кардам. Беҳтарин чизе, ки ҳамеша зимни ин дидору суҳбатҳо мушоҳида мекунаму хушҳол мегардам, ин аст, ки ҷараёни фикри Президенти кишварҳамеша дар самти ҷустуҷӯ ва обод кардан аст. Табиист, ки дар ин нишастҳо бештар ба ҷабҳаи фарҳангии миллат диққат дода мешавад ва дар баробари ин, масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳатто масъалаҳои байналмилалӣ на ба шакли ҳукм, балки ба шакли муҳокима матраҳ мешаванд. Аз ҷумла, барои мушаххас кардани андешаам, метавонам мисол орам, ки тақдири «Энциклопедияи тоҷик», ҷудо кардани маблағ барои нашри адабиёт ва тарғиби китобу ғанӣ гардонидани китобхонаҳои ҷумҳурӣ аз ҳамин дидору нишастҳо шуруъ шуданд. Дар ин дидору суҳбатҳо фикру андешаҳои иштирокдорон шунида шуда, симоҳои пешқадами зиёӣ қадр мешаванд. Вале, бар асари нишастии наврӯзии соли гузашта дар расонаҳои матбуотию электронӣ аз заъфи зиёиён, аз чӣ гуна будани зиёӣ ва чӣ гуна бояд бошад, дар ин рӯзгор гуфтугӯву суҳбатҳои зиёе шуд. Шояд ҳар кас ҳар хел андеша кунаду баҳо диҳад, вале ба назари ман, ин ҳақиқате дорад ва ман ин гуфтугӯву суҳбатҳоро созанда меҳисобам, аммо бепироягӣ ба ҳеҷ вачҳ бахшидани нест.

– Солҳои 1991-1992 давраи тӯфонии нофаҳмиҳо ва даргириҳо дар кишвари мо буд. Дар як мусоҳибаатон, ки соли 1991 тавассути рӯзномаи «Ҷавонони Тоҷикистон» арз шудааст, гуфтаед, ки: «...зиёӣ бояд чарог бошад, вале зиёиёни мо ҳанӯз чароги мукаммал нестанд, то тавонанд ҷомеаро партавафшонӣ кунанд. Донистани нуқсону камбудӣ ва эътирофу дарки он нишонаи нотаваӣ не, балки нишонаи тавоноиву заковат аст». Он солҳо диду дарки кадом нуқсону камбудии зиёиён ва нотаваии онҳо Шуморо водор ба зикру баёни ин андешаҳо кард?

– Аз ин суоли шумо, ки аз суҳбатам ёдовар шудед, хеле хушам омад. Воқеан, он гуфта, ҳанӯз побарҷост. Побарҷо на аз он нуқтаи назар аст, ки зиёиён пештар нарафтадӯ ҳамқадами замон нестанд, балки аз он нуқтаи назар аст, ки зиёӣ ҳамчун қишри созандаи андешаҳо ва пешрафтҳо ҳаргиз ҳуқуқи қаноат нашудан надорад. Яъне ҳар як чизе ки ӯ қадам ба қадам ба дараҷаи ба назари ҳудаш ё ҷомеа мукаммал ба анҷом мерасонад, бояд барои пешрафти оянда заминаи навбатӣ бошад. Соли 2014 барои ҷаҳон воқеан, соли тақдирсоз аст. Аз ин нуқтаи назар, ки муқовимати ду давлати абарқудрат: Русия ва Амрико ба дараҷаи бисёр шадид расид. Инро аз нуқтаи назари омма метавонем ҳар гуна баррасӣ кунем, вале аз нуқтаи назари илми ҷомеашиносӣ як чизи қонунӣ аст, ки муборизаҳо бояд ба як навъе ба дараҷаи маслиҳату муросо бирасанд. То 22 март байни қудратҳои ҳарбии Русия ва Амрико як созишнома, ба истилоҳ як чизи ба монанди оташбас эълон шуд, аммо ин, аслан, масъалаи бархурди манфиатҳои ин ду давлати абарқудрат аст, ки имрӯз вобаста ба рӯзгори тамоми ҷаҳон шудааст. Он чи ки мо мегӯем «ҷаҳон глобалӣ шуд» ва монанди инҳо ба тақдири ҳар як шахрванди ҷаҳон, аз ҷумла, Тоҷикистон дахл дорад.

Имрӯз масъулияти зиёиёни тоҷик дучанд зиёд мешавад. Аз он нуқтаи назар, ки вазъияти аввал сиёсӣ ва баъд молиявии ҷаҳон дар ҳолати бисёр муташанниҷ қарор дорад ва мо аз ин вазъият барканор нестем. Бево-сита ба рӯзгори хонавода ва ҷумҳуриамон дахл дорад. Ин вазъи сиёсӣ молиявии таърихӣ ба мо имкони ан-дешаи муфассал карданро намередиҳад. Имрӯз барои мо танҳо доштани саводи таърихӣ ва фарҳангию адабӣ ки-фоя нест. Зиёиҳои имрӯзи тоҷик ва умуман, миллат бояд фаъолияти сареҳ ва дониши хуби молиявӣ ҳам дошта бошад. Як фард чорафзори сиёсӣ, фарҳангӣ ва молиявӣ бошад. Дасту қаламаш ҳар сония дар назди ҷомеа ҳара-кат карда, набзи ҷомеаи ҷаҳонро ба мушоҳида гирад ва аз ҳақиқату ҳарорати он миллати худро бохабар карда тавонад. Дар ин миён, гумон мекунам, масъулияти бар-вақтӣ ё саривақтии, хусусан, журналистон бояд зиёд бошад. Дар ин зовия ман як шиква аз журналистон ме-кунам, ки бисёри онҳо то ҳанӯз журналисти ихтисосӣ нашудаанд. Зарур аст, ки журналистони тоҷик ҳамчун як қишри бисёр муҳиму пешқадами зиёиёни миллат ихтисосӣ, ҳирфай шаванд. Бисёр таассуф меҳӯрам, вақ-те мебинам, ки як нафар дар нашрияҳо мавод нашр кар-да, зери номаш имрӯз ҷомеашинос, фардо фарҳангши-нос ё коршинос ва фардои дигар файласуф менависад. Ин барои як миллате, ки воқеан ҳамқадами замон аст, бисёр хандаовар мебошад.

Вақте дар мактаби оӣ дар бораи нақши шахс дар таърих меҳондем, чунин андешаҳо буд, ки нақши шахс кам аст. Таърихи навин нишон медиҳад, ки шахсият дар тақдири миллат чӣ нақш дошта метавонад. Жур-налистони мо бояд, пеш аз ҳама, ҷуноне, ки ҳазрати Имоми Аъзам мегӯяд, афсонапардозӣ накунад. Бисёр афсӯс меҳӯрам, вақте мебинам рӯзномаҳое, ки серха-

ридоранд, харидоронашон аслан афсоначӯҳову шикоятчӯҳо ва монанди инҳо ҳастанд. Гумон мекунам, аз ин ҳисоб ҳазинаи рӯзномаро ғанӣ гардонидан ба вичдон мувофиқат намекунад. Ҳар як калимае, ки соҳибқалам, аз ҷумла, журналист мегӯяду менависад, бояд барои андеша ва тафаккури миллий як зарра хидмат кунад. Тафаккури матбуотро ба тафаккури ҷаҳон мувофиқ ва ҳатто аз он пешқадамтар кунад. Имрӯз вазифаи мубрами мо зиёиёни тоҷик ин аст, ки миллатро ҳамқадами замон кунем ва ҷуноне ки Президенти кишвар гаштаю баргашта мегӯяд, асолати миллиро аз даст надихем. Мо бояд симои миллии худро солим нигоҳ дошта, як ҷомеа, як миллати ҳамқадам ва ҳатто пешқадами замон шуда тавонем. Пешқадами замон гуфта нам ҷумлаи мубораки устои арҷманд Бобочон Ғафуров аст, ки гуфта буд: «Мо миллати тамаддунсоз ҳастем, на аз он нуқтаи назар, ки мо инро меҳоста бошем, балки аз он нуқтаи назар, ки ҳукми таърих ҷунин будааст. Ҳукми таърих ин гуна будааст, ки миллати тоҷик дар сафи пеши тамаддуни ҷаҳонӣ бошад ва аввалин ёдгориҳои хаттию меъморӣ ва сиёсиро барои тамоми башарият дуруст кунад». Дар тамоми тамаддуни ориёӣ, тамаддуни кишоварзӣ, тамаддуни ҳонагӣ қардани ҳайвонҳои ваҳшӣ саҳми миллати тоҷик ҳаст. Мо бояд инро донем ва ҳаргиз фаромӯш накунем, ки саҳми бузургтарини миллати тоҷик инсондустӣ, гуманизмest, ки бузургони мо сохтаанд. Имрӯз дар ҷаҳон ҷараёну тамоили дегуманизатсия меравад, ки ҳадафи ҷаҳонро аз арзишҳои, ки гуманизм, инсонгароиро ташвиқ мекарданд, ҳолӣ қардан аст. Ин мавзӯи бисёр васеъ ва мубрами ҷомеа мебошад, ки дар доираи суҳбати мо намегунҷад.

– Боз дар ҳамин мусоҳиба ба суоли рӯзноманигор: «Дар девори тамаддуни мо рахнаҳо падида омада, оё умеди таъмире ҳаст?», – посух додаед, ки: «...ба тамаддуни мо рахнаҳо ворид шуда, вале аз ин ҳол набояд ноумед шуд. Зеро вақте ки инсон аз умед ҷудо мегардад, ин ба он маъност, ки аз заминаи инсонӣ ҷудо ғайтааст. Дар оянда барои беҳбудии халқи мо умеди арзи ҳастӣ дорад, агарчи иҷроиши он хеле мушкул аст. Сарриштаи ин умед озодии ҳақиқӣ, озодии андешаҳост». Имрӯз он умеду эътимоди сабзеро, ки солҳои мушкул бо зикраш дар саҳифаи рӯзнома хонандаро рӯҳбаланд мекардед, то кадом ҳад шукуфабор мебинеду мардумро аз торикиҳо ба сӯи рӯшаниҳо раҳсипор. Оё мо имрӯз, воқеан ба озодии ҳақиқӣ ва озодии андешаҳо расидаем?

– Вақте дар мулоқоту маҷлисҳо дар бораи вазъи забони тоҷикӣ, забони миллию давлатии мо суҳбатҳо мешавад, вақте сухан дар бораи тамаддуни милли ва маънавиёти миллии мо меравад, мебинем, ки воқеан он гуфтаи мо дар соли 1991, ки бо мазмуни «...дар тамаддуни мо рахнаҳо ворид шудааст» ҳанӯз дар ҳамон вазъият аст. Яъне, ҳанӯз рахнаҳо ҳаст, ҷисми мубораки маданияти тоҷик ҷароҳатҳои зиёд дорад. Ҷароҳатҳои носуре, ки бар асари чандин истило, чандин кӯшишҳои истилогарон барои дур сохтани миллат аз маънавиёти аслии худ қарданд ва ин решҳои равшанро имрӯз танҳо Истиқлолияти сиёсӣ метавонад, ки сикҳату солим гардонад. Дар ин миён, мо хушбахтона, тавонистем баъзе аз ин ҷароҳатҳоро шифо диҳем. Аз ҷумла, забони миллию давлатӣ, забони тоҷикиро, ки як ҷисми мубораки бисёр зебо аст. Агар онро ба дарахти сабзу зебое ташбеҳ диҳем, мебинем, ки чандин шоҳаҳояш шикастаанд. Дар решаи появу наждаш захмҳои ворид шудаанд, ки онҳоро мо акнун имконияти табобату сикҳат қардан дорем. Хеле хушам меояд, вақте мебинам ҷавононро, ки

дар мавзӯҳои ақлонӣ суҳбат мекунад, забони тоҷикиашон беҳтар шудааст. Вақте ки дар мавзӯҳои сиёсӣ суҳбат мекунад, мушоҳида мешавад, ки луғати сиёсии онҳо аз хазинаи қадима, аз калимаву таъбирҳое, ки аз ёди мо рафтаанд, ба гардиш меоянд, ки ин муваффақияти калон аст.

Тавассути телевизион суҳбати як ҷавонмардеро дар боби стандарти молҳои бозорҳо шунидам. Он кас зимни суханронияш гаштаю баргашта таъкид мекард, ки фарҳанги харидории мо бояд баланд шавад. Ҳар нафаре, ки ба бозор рафта, барои фарзандаш ғизо хариданӣ мешавад, бояд донад, ки он ғизо кай истеҳсол шудааст ва муҳлати истифодааш то кадом рӯз аст. Бояд донад, ки бо он пуле, ки бо заҳмати зиёд ба даст овардааст, барои фарзандаш ғизои нӯши чон харидорӣ мекунад ё ғизои заҳрноке, ки фарзандашро бемору дардманд менамояд. Ин масъала бисёр муҳим аст. Бинобар ин, бояд ҳашт миллион шаҳрванди Тоҷикистон Истиқлолияти тафаккури сиёсӣ, фарҳангӣ ва молиявӣ дошта бошем. Бинед, ки як моҳ қабл аз ин рубли русӣ дар баробари доллар аз 31 ба 36 рубл боло баромад. Оё мо дар ин бозии асёр тадбири шахсие барои хонаводаи худ андешида метавонем ё не? Воқеан, ҳақ ба ҷониби Президенти кишвар аст, ки ҳамеша ҳушёру зирак буданро таъкиду талқин мекунад. Инҳо заруратҳои ҳарнафасаи рӯзгори ҷомеа ҳастанд. Ободии ватани мо аз сиҳати фарзандон ва ободии хонаводаамон вобаста аст. Фарзанди мо аввал боодоб ва баъд солиму бомаърифат бояд бошад. Президенти кишвар дар як Паёмашон ба Маҷлиси Олӣ «хиради азалӣ» гуфта буданд. Ман баъди ба тасвиб расидану мавриди амал қарор гирифтани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд», дар байни

мардум фаҳмидам, ки хиради азали ҷист? Онҳое, ки ба банда мурочиат мекунанд, суҳбат карда, маслиҳат ме-пурсанд, тақрибан як сол баъд аз ба тасвиб расидани ин қонун гуфтанд, ки: «...устод, барои тарбияи фарзандон бояд волидон батарбия бошанд. Тарбияро аз волидон оғоз кунем». Ин ҳақиқатро ман барои мардум фаҳмо-нида наметавонам. Аммо бар асари ин қонун, ин анге-за, такон ва ҳидояти Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон мардум, волидон фаҳмиданд, ки бояд ҳудашон тарби-ятдида бошанд, то масъулияти тарбияи фарзандонро дуруст адо карда тавонанд. Воқеан, ҳар як ҳидоите, ки Сарвари давлат мекунанд, созанда аст. Ҳамин ҳақиқа-тро меҳоҳам дар бораи ҳамқаламону бародарони арҷ-манди зиёи худ бигӯям, ки он шоистагӣро ҳамқадамии замонро дар аксари маврид намебинем. Бисёр афсӯс меҳӯрам, вақте мебинам як шоир ё нависанда, як олим ё академики мухтарамро, ки ба минбар баромада, дар ҳузури, фарз кардем, сад-дусад нафаре, ки бо умеди суҳбати ӯро гӯш кардану аз ин пешвою пешрафтаи фарҳанг чизи тозае омӯхтану гирифтани омадаанд, боз ҳамон фикру андешаҳоеро, ки бист-сӣ сол пеш мегуфт, такроран мегӯяд. Ин албатта, барои як кишре, ки ҳаме-ша дар сари минбарҳо ҳастанду дар ҳама маҷлису муҳо-кимаҳо сухан мегӯянд, хуб нест. Вале, ман аз онҳо ма-лолу озурда нестам. Малолу озурдагии ман аз андешаи омма аст. Тақдир, ободию пешравию кишвар, пеш аз ҳама, ба он ҳуҷҷатҳои сиёсӣ, ки аз ҷониби роҳбарияти кишвар пешниҳод мешаванд, вобаста аст, аммо дар ба-робари он ҳамин қадар масъулиятро бояд омма дошта бошад. Ҳар як шахс бояд масъулият ҳис карда, андешаи худро дуруст кунад, хубро аз бад фарқ карда тавонад. Наход фаҳмидани он чизҳое, ки бо рангҳои сунъӣ ва номҳои «юпӣ»-ю «пепсӣ» ва «колла»-ю «фанта» омода

шудаанду онҳоро тобистони дароз ба фарзандонамон медиҳем, мушкил бошад? Роҳи инро гирифта бисёр мушкил аст, аммо ҳуқуқ надорем бигӯем, ки: «мо роҳи инро гирифта наметавонем». Чунки дар миён сихати фарзандони мо, сихати миллати мо меистад. Сихате, ки имрӯз миллат дорад, амонат аст. Ин сихат, ин тан-дурустӣ, яъне, тани дуруст, ранги пуст ва хуни дурусте, ки имрӯз миллат дорад, худ аз худ ба вучуд наомадааст. Ин натиҷаи заҳматҳои ҳазорсолаи аҷдодонамон аст, ки ба мо хӯроки хуб хӯронданд, речаи хуб тавсия карда, қоидаву низоми хобу хӯрро нишон доданд. Мо ҳуқуқ надорем, ки ин ғизоҳои сунъиро ба фарзандони худ бидиҳем. Зеро ин ғизоҳо хуни мо, ҳатто чанин (генафонд)-и моро дигар мекунад.

– *Баъди ба истиқлолияти озодӣ расидан зиёиёни мо рисолати худро дар боби асолати худшиносию тарғиби арзишҳои умумиинсонӣ ва таҳкими давлатдории миллӣ то кадом андоза адо карданд?*

– Зиёиён дар ҳама давраи замон ба ҳукми истеъдод, табиати фитрӣ ва тақозое, ки фитрати табиашон мекунад, ҳамеша дар сафи пеши ҷомеа ҳастанд. Аммо, имрӯз ба он қудратҳои табию фитрие, ки зиёӣ дорад, қаноат карда наметавонад. Қалами зиёӣ бояд мисли ангушташ зинда бошад, набзу ҳаракат дошта бошад ва набзу ҳаракати он ҳамеша ба набзу ҳаракати аввал рӯзгори ҷомеаи Тоҷикистон ва баъдан рӯзгори ҷомеаи ҷаҳон мувофиқ бошад. Ин заҳмат, огоҳию хушёрӣ ва чорафзории ҳаррӯзаи шахсиятест, ки пайваста дар лаҳзаҳои илҳому ҷодаи эҷод аст.

– *Шеър чи асрору ҳикмате дорад, ки ин қадар дармондаҳоро тадбири раҳнаҳоро таъмир ва хушкӣҳоро обию зин-*

дагиро хуришедӣ мекунад? Агар шеър намебуд, ҳолу ҳавои зиндагӣ чӣ мешуд?

– Шеърро таърифи бисёр медиҳанд. Аммо ман ба ин натиҷа расидам, ки таърифи шеърро то ҳол касе зебову муносиб намодааст ва минбаъд ҳам дода наметавонад. Аз ин нуқтаи назар, ки шеър воқеан, яке аз асрорҳои хирад ва эҳсос аст. Он зебоиҳое, ки фарз кардем, шоири асри даҳ гуфта буд, дар асри сенздаҳ дигар хел дидаву гуфта шуда, дар замони мо дигаргуна арзёбӣ мешавад. Яъне ҳақиқати шеър ин гуна аст, ки шояд ба монанди дигар зебоиҳову хунаро ба ҳайси хунари истисноӣ во-баста ба даври замонҳо табиати худро ҳам тағйир ме-диҳад. Хусусияти шеъри имрӯзаи ҷаҳонӣ ин аст, ки роиҷ нест. Фарз кардем, яке аз шеърҳои пешқадаму зе-бои ҷаҳон шеъри Испания ва Франция буд. Акнун дигар дар ин ҷойҳо аз шеър дигар чизе нест, ки фарз кардем, ба монанди қиссаву детектив ва хунари журналистӣ роиҷ бошаду мардум аз думболу дар атрофи он. Ҳат-то як шоири испанӣ зимни як суҳбаташ бо ман гуфт, ки: «Дар ватани мо шеър тақрибан мурдааст ва дар Тоҷикистон бозори шеър хеле гарму серхаридор аст». Гуфтамаш, ки дар Тоҷикистон бозори шеър, ҳатто дар муқоиса ба солҳои 80-ум гарм нест. Шояд солҳои 80-ум давраи авҷи аълои гармии шеъри на фақат шӯравии тоҷик, балки тоҷик дар тамоми таърихаш буд. Дар ин давра воқеан, бозори шеър бисёр гарм буд. Аз қишри зиёиёни тоҷик тақрибан кам нафаре ёфт мешуд, ки дар бораи шеъри устод Қаноат ва Лоиқу Бозор андешае на-гӯяду пореа нахонад. Афсӯс меҳӯрам, ки солҳои муар-рифӣ шудану хонанда пайдо кардани шеъри ман ҷомеа ба самти дигар, ба самти шикасту тағйирот равона ме-шуд. Сохтори сиёсӣ, ки мо ба сар мебарем, як сохтори озод аст ва бисёр давлатҳои дунё ҳам дар ин сохтор ба

сар мебаранд. Ин сохтор ба андешаи бунёдгузоронаш на революционӣ асту на эволюционӣ, сунъӣ аст. Як сохторест, ки мутаассифона, барои шахс имконияти танҳо ба танҳо мондан ба зебоиро намедихад. Мушах-хасан бигӯем, рӯзгори ин сохтор имконияти танҳо ба танҳо мондан бо шеърро намедихад. Миллати тоҷик дар баробари инсонгароиву инсондӯстиаш боз бештар зебопараст аст. Як рӯбоии мардумиро мисол меорам:

*Ман мемираме фасли баҳорон бошад,
Дар мурдаи ман хешу таборон бошад.
Эй хешу табор, гӯрам кунед зуди ба зуд,
Тобути маро қалам занед сурху кабуд.*

Бубинед, ки инсон дар ҳолати аз ҷаҳон рафтаниаш ҳам меҳоҳад тобутаи нақшин, рангорангу зебо бошад. Бисёр хушам меояд, вақте ба деҳаҳо меравamu мебинам, ки дар як гӯшаи танӯрҳои нонпазӣ як пораи оина насб шудааст. Яъне, ки бонувони тоҷики мо вақти нонпазӣ, дар сари танур, дар миёни дуду гарду гармии он ҳам меҳоҳанд зебоиашон риоя шавад. Рӯзгоре, ки табиӣ не, сунъӣ сохта шудааст, ин гуна имкониятро намедихад. Яке аз асосгузори ҷомеаи бозаргонии ҷаҳон Эрих Фром мегӯяд, ки инсон бояд ҳамеша дар андешаи таъмин намудану беҳтар кардани рӯзгору рӯзи ояндааш бошад. Бо вучуди ин, шеъри мо дар ин даврон муваффақиятҳои зиёде дорад. Бисёр хурсанд мешавам, вақте дар саҳифаҳои нашрияҳо ҷакидаҳои хонандаи мактаби миёна ё олиро хонда, эҳсос мекунам, ки қаламаш худододу умедбахш аст. Барои миллати тоҷик маҳв кардани истеъдоди фитрӣ имкон надорад, чунки ин дар хуни вай аст. Он чи ки ман мегӯям, аз ҳайси миллатдӯстиам нест, аз нуқтаи назари генетика аст. Имрӯз яке аз шубҳаҳои пешрафтаи генетика генетикаи муҳандисӣ (инженерная генетика) аст, ки инҳоро қадам ба қадам

кашф мекунад. Дар ҳар сурат, андешаи ман ин аст, ки мо бояд аз тариқи қонун ё дигар тадбирҳо нисбат ба шеър як сиёсати фарҳангии махсус эҷод кунем, то шеър роиҷ бошаду ҳамеша сари забонҳо ва завқи истиқболи шеър тарбият шавад. Хусусан, шеър, ки худ ба сари худ ҳунари истисноӣ, нодир аст. Боз ҳам бояд бигӯям, хусусан, шеъри тоҷик, беҳтарин шеъри тамаддунҳо, замонҳост.

*«Ҷавонони Тоҷикистон», №20 (9342),
15 майи соли 2014*

*Валиҷон Баёнӣ,
рӯзноманигор*

ХУДШИНОСИИ ҶАВОНОН МАСЪАЛАИ МУҲИМИ РӯЗ АСТ

**Сухбати дувум ба ифтихори 25-солагии
Истиқлолияти Тоҷикистон**

Истиқлолият, ба андешаи Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон, рукни меҳварии фарҳанги давлатдориву давлатсозии мо аст. Ин неъматӣ бебаҳо ва дигар арзишҳои волоро дар ҳар давлате пеш аз ҳама ҷавонони бедору бофарҳанг, ҳештаншинос ва баномусу ватандӯст ҳифзу қадрдонӣ мекунанду пойдору устувор медоранд. Дар робита ба ин мавзӯъ суҳбати рӯзноманигор Валиҷон Баёнӣро бо шоир ва файласуфи шинохта Назри Яздонӣ пешкаш мекунем.

– Устод, имсол Истиқлолияти кишвари мо 25-сола мешавад. Ин неъматӣ бебаҳо дар зарфи 25 сол ба насли ҷавони мо чӣ дод?

– Аз назари ман, аввалин дастоварде, ки 25 соли мубораки Истиқлолияти сиёсӣ ба ҷавонон додааст, эҳсо-

си дилпур будан, хештанро дар арсаи сиёсат, иқтидо-
ру фарҳанги ҷаҳонӣ шинохтан ва дар пойи худ устувор
истодан аст. Дигар ин ки бо шарофати сиёсати бисёр
ғамхоронаи Ҳукумати ҷумҳури нисбат ба ҷавонон,
сатҳи салоҳиятмандӣ (профессионализм)-и ҷавонон ба
ҷараёни рушду баркамолӣ қавитар шуд. Саҳми шахсии
Пешвои муҳтарами миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ҳаёти
ҷавонон хеле калон аст. Президенти арҷманди кишвар
сарфи назар аз мушкilotи молиявии ҷумҳури лоиҳаи
«Дурахшандагон»-ро таъсис додаанд, ки тибқи он шу-
мораи зиёди ҷавонон дар бехтарин донишқадаҳои
олии ҷаҳон таҳсил мекунанд. Соли 2015 3000 донишҷӯву
аспиранту докторант таҳсили худро дар хориҷи кишвар
анҷом доданд. Нуктае ки бисёр муҳим буду дар замони
истиқлолият бештар муваффақият пайдо кард, тибқи
квотаи Президент ба таҳсили олии касбӣ фаро гирифт-
тани духтарони маҳаллаҳои рустову кӯҳистон буд. Ба ин
масъала дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ ҳам зиёд диққат
дода мешуд, вале муваффақият пайдо накард. Имрӯз
ин иқдом дар минтақаҳо самараи нек ба бор овардааст.
Аз байни ин духтарон аллакай номзадҳои илм барома-
даанд. Бештараф дар мақомоти маҳаллӣ, муассисаҳои
тиббиву таълимӣ қору фаъолият мекунанд.

Дар соҳаи варзиш дастовардҳо нисбатан хеле васеъ
ҳастанд. Истиқлолият барои варзишгарон шароити
бисёр хуб фароҳам овард. Имрӯз баргузор гардидани
мусобиқаҳои махсуси Ҷоми Президент дар риштаҳои
гуногуни варзиш, ба мисли теннис, дзюдо, футбол ва
таъсис додани академияҳои варзишӣ аз қабili тадби-
ру ғамхориҳо дар ин самт мебошанд. Дар ин давра, боз
омӯхтани забонҳои хориҷӣ маъмулӣ шуд. Имрӯз ҷаво-
ноне ҳастанд, ки забонҳои хориҷиро хуб медонанд.

Дигар чизе ки дар назари ман бисёр муҳим менамо-

яд, соҳибкориҳои хурду миёна аст, ки барои ҳар давлату кишвар аҳамияти муҳим дорад. Имрӯз дар ин соҳа ҳам ҷавонон бештар фаъолу муваффақ ҳастанд. Сарфи назар аз он ки мушкилиҳои зиёд дар кредит, муносибатҳои таъсироти назоратӣ ва ғайра доранд. Чор соли охир ҳукумат ва Маҷлиси Олии кишвар барои ба тартибу танзим даровардани ин муносибатҳо чораҳои тадбирҳои зиёд анҷом доданд. Чандин қонунҳо ба тасвиб расонида, меъёрҳои ҳуқуқи дуруст карданд. Аслан, ҳар коре ки дар зарфи 25 сол дар ҳама самтҳо анҷом додем ва ҳар дастоварде, ки ба бор овардем, барои ҷавонон аст. Акнун, эҳсоси шинохтану эҳтиром кардан ва тақвият додану ғамхориву муҳофизат намудани ин дастовардҳо ба зиммаи онҳост. Ин насл нисбат ба насли мо толеи баландтар доштааст, ки насибу муборакашон бод!

– *Мутаассифона, имрӯз бархе аз ҷавонон ба қадри Истиқлолият ва кишвари ободу ҳаёти озоду осуда намерасанд. Фирефтаи суҳанҳои сиёҳу даъватҳои сӯзандаи ҳар гуна ҳизбу ҳаракатҳои ифротгаро мешаванд. Ба фикри Шумо, барои ҷилавгирӣ аз гаравидани ҷавонон ба ин ҳизбу ҳаракатҳо ва роҳҳои хато бояд чӣ гуна чораҳои тадбирҳои ниёда кунем?*

– Агар дар қиёси дигар давлатҳо, масалан Афғонистону Русия ин таъсир дар Тоҷикистон хеле кам бошад ҳам, барои мо бонги хатар аст. Мо, албатта якҷанд сабаби объективӣ дорем, ки аввали он бекорӣ аст. Ҳарчанд, ки соли гузашта дар самти корофаринӣ, яъне ташкил кардани ҷойҳои нави корӣ муваффақиятҳо зиёд буданд. Масалан, чандин фабрикаву комбинат ва корхонаҳои хурд таъсис ёфтанд ва дар онҳо бештар ҷавонон ба кор фаро гирифта шуданд. Бархе аз ҷавонон бо сабаби бекорӣ ва беҳ карда натавонистани шароити

иқтисодиашон, имконияти пеш бурдани ҷаҳонбинии хешро надоранд. Яъне сабабҳои объективии бекориву камбизоатӣ як ҳалои бисёр хатарнокро ба вуҷуд меоранд, ки ин ҳолигии иттилоотӣ, ҳолигии ақидатӣ ва дар маҷмӯъ ҳалои идеологӣ аст. Бо ин сабабҳо, тадбирҳои тарбияи идеологӣ таъсири кам расонида, суди дилхоҳ намедихад. Аз ин лиҳоз, ҳар тадбире, ки мо дар боби масъулияти падару модар, мактабу муаллим ва Ҷумҳурии Ҷавонону дигар ниҳодҳо аз тариқи қонунҳо ҷорӣ мекунем, бояд бисёр пайгирона ва суботкорона анҷом дода шаванд. Имрӯз, дар шароити зиёд будани бекорӣ ва паст будани савияи ҷаҳонбинӣ таъсири манфии қудратҳои ташвиқотӣ аз тариқи интернету телефонҳои мобилӣ авҷ гирифтааст ва бархе аз ҷавонон ба онҳо дилбастагии зиёд доранд, ки ин дилбастагии ноогоҳона буда, дар он шинохти ҳақ аз ботил, манфиат аз зарар вуҷуд надорад. Чунин ҷавонон намедонанд, ки кадоме аз ин иттилоот ба манфиат аст, кадомаш бар зарар. Дар самти пешгирӣ ва тарбияи ҷаҳонбинии ҷавонон мо бояд корҳои зиёдеро анҷом диҳем. Аз ҷумла, дар тамоми маҳаллаҳо ва минтақаҳои кишвар бо ҷавонон, падару модар ва дигар сокинон суҳбату вохӯриҳо гузаронем. Аз ҳодисаҳои руҳдода мисолҳо оварда, оқибатҳои пайвастании ҷавонон ба ҳаракатҳои экстремистиро барои онҳо рӯшан кунем. Масалан, як ҷавони фиребхӯрда дар ҷанги Сурия вафот мекунад ва фардо зани ӯро маҷбур мекунанд, ки бо никоҳ аст ё беникоҳ ҳамсари марди дигар шавад... Ё ҷавони дигаре модари худро ваҳшиёна ба қатл расонд... Ин ҳодисаҳову оқибатҳои саҳту сангину нангинро мардум бояд донанд.

Ташкилотҳое, ки ба дин сару кор доранд, бояд ба мардум рӯшану саҳеҳ фаҳмонанд, ки он мусулмонии сиҳат, он ислومه, ки дар Қуръону ҳадису суннат зикр

шудааст, танҳо дар Тоҷикистон аст. Дар дигар ҷо ҷу-
стани он камоли беандешагист. Ворисони ҳақиқии со-
диқонаву ҳалоле, ки Ислом дорад, дар Тоҷикистонанд.
Албатта, ин кору маъсулияти танҳо як шахс ё як ниҳод
нест. Кори пурмашаққат аст. Бояд якҷоя ҳамасоата ва
босаброна анҷом шавад, ки гумон мекунам як рукни
сахми Ваҳдати миллии мост.

– Албатта, дар шароите, ки баъзе қудратҳо ва ҳизбу ҳа-
ракатҳо таҳҷуму таъсир ба мафкураи ҷавонро василаи
муҳими расидан ба нақшаву ниятҳои худ қарор медиҳанд,
матбуот метавонад муҳофизӣ тавона ва аслиҳаи асосӣ
алайҳи онҳо бошад. Ба фикри Шумо, рӯзномаи «Ҷавонони
Тоҷикистон» имрӯз барои ҳифзу ҳидояти ҷавонони кишвар
чӣ гуна тадбири чораҳои муҳимро метавонад ба роҳ монад?

– Рӯзномаи «Ҷавонони Тоҷикистон» дар ин самт хеле
пайгирона ва босубот кор мекунад. Шояд зарур бошад,
ки барои ҳаёати эҷодии ин рӯзномаи умумичумхури-
явӣ бештар имконият фароҳам оранд, то ин фаъолият
ё маъсулиятро рӯ ба рӯ анҷом диҳад. Зеро ин рӯзнома
медонад, ки дар ин боб аз кадом сайту самтҳо ва қу-
дратҳо истифода бурдан даркор аст. Имрӯз ҳилофати
бардурӯи исломӣ дар шабакаҳои ҷаҳонии интернет ва
телефонҳои дастӣ 35 000 сайтро вобаста ба ҳар як қишри
ҷомеа роҳандозӣ кардааст, ки мутахассисонашон тавас-
сути онҳо корҳои тарғиботию ташвиқоти бурда, ҷаво-
нонро гӯлу гумроҳ мекунанд. Дили ман бештар барои
он ҷавононе месӯзад, ки «ҷиҳод барои Худо ва Ислом»
гуфта мераванду намедонанд, ки бадтарин фиребро
меҳӯранд.

Хештаншиносии ҷавонон масъалаи муҳими рӯз аст.
Фарз кардем, агар як ҷавон шинохта бошад, ки имрӯз
дар тамоми кураи Замин, аз он ҷумла дар давлатҳои ис-

ломӣ он исломи нобе, ки тибқи Қуръону ҳадису суннат амал мекунад, танҳо дар Тоҷикистон аст, мумкин андешаи хом накунад ба чунин роҳи хато наравад. Имрӯз дар муқобили ин ҳама зарбаву саҳтиҳо бедору устувор бояд буд, зеро ин хатари даҳшатнок аст. Ин масъулияти ҳар як шаҳрванд бояд бошад. «Қавонони Тоҷикистон», ки бештари хонандаҳояш қавононанд, бояд дар ин самт фаъолтар бошад. Зеро ин масъалаи амнияти давлат, беҳдошти асолат ва нангу ори милли аст.

*«Қавонони Тоҷикистон»,
29 декабри соли 2016*

*Умеди Пудина,
адабиётшинос*

МУСОЌИБАИ ИХТИСОСЌ БО ШОИРИ ХАЛЌИИ ТОЌИКИСТОН НАЗРИ ЯЗДОНЌ

– Устод Шумо аз ҷумлаи он шахсиятҳои баруманди миллат ҳастед, ки тӯли фаъолияти беш аз 40 солаи худ мудом аз арзишҳои милливу асолати милли ҳарф мезанед, дар ин замина таҳқиқоти комиле низ анҷом додаед. Баромадҳои Шумо дар телевизион ва радиои ҷумҳурӣ мунтазам дар самти Ваҳдати милли, асолати милли ва худшиносии милли садо медиҳад. Лутфан бигӯед, ки тӯли фаъолияти худ аз даврони Шуравӣ то замони истиқлол ба кадом муваффақияту дастовардҳо ноил гардидед?

– Бисёр ташаккур мекунам, ки ба корҳои ночизи ман таваҷҷуҳ доред. Аслан арзишҳои милли бунёди аслии ҳар як миллат аст. Дар ин ҷаҳони густурдаву фишурда ҳар миллат зебоии худро дорад, рангу бўи хосси худу фарҳанги худро дорад. Ҳар кадоме ба қадри захираву заминаи фарҳанги илмии худ дар тамаддуни ҷаҳон нақше дорад. Яке камтар ва яке бештар ва ҳар кадом аз инҳо дар тамаддуни ҷаҳонӣ аҳамияти худро дорад. Та-

маддунҳое, ки кӯчӣ номида мешаванд, тамаддунҳое, ки ханӯз ҳам дар вазъияти хеле бозмондагии маданӣ қарор доранд. Маданияту фарҳанги ин қавмҳои гуногун, аз ҷумла қавмҳое, ки бо сабабҳои таърихӣ ва бо сабабҳои иҷтимоиву иқтисодӣ, бо сабабҳои сиёсӣ қафо мондаанд, имрӯз ба ҳайси ҷаҳони сеюм шинохта шудаанд.

Шумо дар бораи то кучо муваффақ гардиданам пурсидед. Боиси хушҳоливу сарфарозӣ тинҷиву оромии кишвар аст, ки то имрӯз ба ҳадди имкон ҳаракат дорам ва бояд шукр ҳам гӯям. Чаро ки тӯли фаъолиятм аз даврони кӯдакӣ, аз замоне ки марҳум падарам дар қайди ҳаёт буданд ва маро дар ҷодаи фарҳангу маданият тарбият намуданд, мудом дунболи илму машғулияти илмӣ гардидам.

Гуфтан мумкин аст, ки аз замони наврасӣ ба муваффақият ноил гардида будам. Ба хусус аснои таҳсил дар Донишқадаи омӯзгории ба номи Қандил Ҷӯраев аввалин шеърро мақолаҳои илмиам ба нашр расида буданд. Дар озмунҳои шеърӣ ва илмии донишҷӯён ширкат варзида, аз муваффақиятҳо ақиб набудам.

Баъди хатми Донишгоҳ дар бахши таърихи фалсафаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кор омадам. Соли 1981 дар Алма-Ато дар мавзуи «Фалсафаи Ибни Сино дар «Ишорот ва танбеҳот» рисолаи номзадии худро ҳимоя намудам.

Тӯли чанд сол дар Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба ҳайси мудири Шуъбаи равобити адабӣ кор кардам. Аз соли 1991 ба Кумитаи оид ба корҳои дини назди Ҳукумат ба сифати мудири шуъбаи назорат ва ҳамоҳангӣ ба кор даромада, то соли 1999 кору фаъолият намудам ва баъдан ба Академияи Илмҳои Тоҷикистон, Институти фалсафа ва ҳуқуқ ба кор омадам. Бояд гӯям, ки тӯли фаъолият дар ин даврон ва то имрӯз комилан

ба кори илмиву эҷодӣ машғул ҳастам.

Агар сафар намудан ҳам яке аз муваффақиятҳои инсонӣ шумурда шавад, банда ба мамолики Ҳиндустон, Венгрия, Русия ва аксари ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ, Ирон, Ироқ, Туркия, Сурия, Урдун, Арабистони Саудӣ, Қатар сафарҳои хидматӣ анҷом додаам.

Як муддати дигар дар вазифаи сардори Шуъбаи байналмилалӣ ва ҷамъиятии Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоӣ, шуғли аҳоли ва муҳоҷират низ фаъолият намудам ва бо хоҳиши иддае аз дӯстон масъулияти Маркази «Тоҷикшиносӣ»-и Китобхонаи миллиро солҳои баъдӣ бар дӯш гирифтам. Дар ин Маркази илму ҳунар ҳам муваффақ бар он гардидам, ки таҳияву коркарди силсилакитоби «Тоҷнома»-ро ба роҳ монем. Феълан ба тариқи шартномавӣ дар ин Марказ фаъолият дорам.

Ашъори навиштаи камина дар китобҳои «Меҳрбон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Нурборон», «Дилнигора», «Нурполо», ва «Фалсафаи Ибни Сино дар китоби «Ишорот ва танбеҳот», «Маданиятшиносӣ», «Ҳикмати озодагон» мақолаҳои илмӣ ва публисистӣ ҳам, ки зиёда аз 130 номгӯй мебошанд ва маҷмуаҳои дастҷамъӣ чоп шудаанд. Шеърҳоям ба забонҳои русӣ, ўзбекӣ, украинӣ, эстонӣ, олмонӣ тарҷума ва нашр шудаанд. Дар шеъри худ то андозае кӯшидам, то дар заминаи анъанаҳои шеъри классикӣ, шеъри ҷаҳонӣ, шеъри мардуми тоҷик, шеъри нимой, шеъри тоза гӯям. Талош намудам, то ки дар шеър сухани тоза, пурмаънӯву, фаҳмо, зебо ва гӯё бошад.

– Хеле хуб. Воеҳан маълум аст, ки умри худ сарфаи шеърӯ дониш намудаед, ин аз ҷумлаи муваффақияти худи Шумо аст. Ҳамзамон аз як чанд забонҳои хориҷӣ китобу дostonҳо тарҷумаву баргардон кардаед.

– Бале, то қадри имкон аз забонҳои русӣ, англисӣ, арабӣ, ўзбекӣ, урду, украинӣ мавод тарҷума намудам. Шеърҳо дostonҳо ва қиссаҳои А. Пушкин, М. Лермонтов, В. Шекспир, Ч. Байрон, Алӣ Сардор Ҷафрӣ, роману повестҳои Л. Каррол, З. Бистшитская ва дигар адибони ҷаҳониро тарҷума кардам. «Ишорот ва танбеҳот»-и Ибни Синоро бошад, бо ҳамқаламии Мусо Диноршоев ва Тоҷиддин Мардонӣ аз забони арабӣ ба русӣ гардонидем. Аз ҷумла, чанде баёзҳои (антология) манзум, мансур, фолклорӣ таҳия ва тавзеҳ намуда будем, ки ба забонҳои гуногун дар Киев, Минск, Таллин, Тошканд, Тифлис, Ханой, Прага, София ва дигар шаҳрҳои ҷаҳон нашр шудаанд. Бояд қайд намоям, ки нашри савуми китоби «Ҳикмати озодагон» дар тараддуи нашр шудан аст...

– *Устод муҳтавои «Ҳикмати озодагон» аз чӣ иборат аст, оё наشري бағдӣи ин китоб шарҳу иловаҳо дорад ва кай тасмим аст аз чоп барояд?*

– Ин китоб аслан дар жанри эссе навишта шудааст. Муҳтавои он фалсафиву адаб ба тадбиру тақдири хувви-яти миллӣ ва фарҳанги имрӯзаи тоҷикон бахшида шудааст. Дар ин асар моҳияти маданияти тоҷик, мавқеи он дар тамаддуни ҷаҳонӣ, хусусиятҳои асолати миллӣ, моҳияти иҷтимоӣ, сиёсати ваҳдати миллӣ дар гирдобу тундбоди беамон, бебозгашт будани ҷаҳонишавӣ мавриди таҳлили ҷиддии усулӣ ва илмӣ қарор гирифтааст. Нашри савум тақрибан 70 дарсад маводи нав буда, тасмим аст, ки рӯзҳои наздик аз чоп барояд.

– *Дар радиову телевизии аз шеърҳо таронаҳои Шумо зиёд месароянд ва аксари онҳо таронаҳои ваҳдатгарой мебошанд...*

– Дар радиои ҷумҳурӣ беш аз 50 суруди ман сабт

шудаанд, ки аксари онҳо тантанаи ватандӯстиву ваҳдатгарой мебошанд. Дар телевизии кишвар ҳам сурудҳое ба монанди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам», «Таронаи ҳамдилӣ», «Суруди Ваҳдат», «Ишқи нуронӣ», «Сарзамини камзамини беканор» дар ҳамаи шабакаҳои телевизиону радио мунтазам садо медиҳанд ва дар аксари чорабиниҳои бузурги давлатӣ низ иҷро мешаванд. Таронаи «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» барои ман чанд лаҳзаҳои хотирмон дорад. Қисса кӯтоҳ, яке аз онҳо ин аст, ки як марди солдида дар роҳ арзи эҳтиром кард ва гуфт, ки маро аз муҳочират аз як гӯшам хоки ватан мекашид ва аз гӯши дигарам суруди «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон» ва дигар сурудҳоям, ки дар васфи ватан равона шудааст, дар торнамоҳои иҷтимоӣ хонандагону шунавандагони худро доранд. Барои мисол суруди «Сафири ватан»-ро, ки аз ҷониби ҳунармандони тоҷики ҳудумон омодаву сароида шудааст фақат дар сайти «Ютуб» мухлисонаш ба чандин ҳазор расидааст ва ман аз ҳунармандони ватаниам низ ташаккур мекунам.

– *Пештар зикр кардед, ки аснои масъулияти Маркази «Тоҷикишиносӣ»-и Китобхонаи миллиро бар дӯш доштатон муваффақ бар он гардидед, ки таҳияву коркарди силсила «Тоҷнома»-ро дар ин Марказ ба роҳ монед, лутфан гӯед, ки ин фикр ё идеяи кӣ буд ва ин силсила аз чанд китоб бояд иборат бошад ва то кадом давра бояд равад, ҳадаф чист?*

– Бале, андешаи чунин як маҷмуаи базурге, ки саҳми тоҷиконро дар тамаддуни ҷаҳонӣ бо санаду ҳуҷҷатҳои дақиқ нишон диҳад, мавқеи миллати манро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ равшан кунад, ҳамеша як орзуи ман буд. Хушбахтона, соате шуд, ки ин ақида бо академик Носирҷон Салимӣ ба ман гузошта шуд ва соати саодат будааст, ки

маслиҳати ба амал овардани ин орзу дастгирии воқеӣ ёфт. Ба назари ман ин лоиҳа бисёр муҳим аст дар самти ҳам шинохтани миллат хештанро, ҳам истиқлоливу сарбаландона хостани ҷои миллатро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ.

Агар мо тавонем дар солҳои наздик ин силсиларо ба пуррагӣ ба нашр супорем, ин муваффақиятии кишвар аст. Албатта, ин кор кори сахлу содда нест ва заҳмати зиёд талаб мекунад. Ва тибқи лоиҳа ин силсила феълан аз 50 китоб иборат аст ва баъдан мувофиқи барнома ҳамаи ин китобҳои силсилаи «Тоҷнома» ҳам ба забони русӣ ва ҳам ба забони англисӣ тарҷума ва нашр шавад, инчунин ба хатти форсӣ низ баргардонидан аз манфиат ҳолӣ нест ва шояд ба забони арабӣ ҳам нашр гардад.

Бояд қайд намоем, ки ин ҳама корҳо дар ҳоле амалӣ мешаванд, ки кишвари азизи моро сулҳу салоҳ ва оромиву амният фаро гирифта бошад.

– *Имрӯз мушоҳида мекунем, ки иддае аз ҷавонон аз фарҳангу арзишҳои миллии худ боҳабар нестанд ба фарҳанги бегона рӯ меоранд. Меҳостам назаратонро дар ин бора бифаҳмам: чигуна ҷавононро дар рӯҳияи милли метавон тарбия кард, ба назари шумо фикри солим чист ва андешаи милли чист?*

– Агар диққат карда бошед, ман дар навиштаҳову баромадҳоям дар ашъорам, хусусан дар се-чор соли охир як ҳукмро ҳамеша таъкид мекунам: Имрӯз хатти сангари набардҳои минтақаву ҷаҳонӣ аз майдонҳои оташу дуду хуни минтақаҳои даргир намегузаранд, балки аз мағзҳову андешаҳо мегузаранд.

Бародари гиромӣ, интилигент ҳастӣ, масъул ҳастӣ, ки ин алифбо (хатти форсӣ)-ро бояд донӣ. Адабиёти худро, таърихи худро, бояд донӣ. Омӯхтани ин алифбо ҳам он қадар мушқил нест. Ман шахсан як дарси фор-

сиву дарси алифбои арабӣ нахондаам, вале аз синфи ҳаштум ин алифборо меҳонам. Дар ин таҷрибае, ки дорам ҳатто нафаронеро дарс додам, ки дар ҳафт дарс китобхон шуданд.

Андешаи тамоми миллат хусусан ҷавонон аз ҳайси шинохти манфиатҳои миллӣ бояд ба монанди як қалъаи на инки сангӣ, балки пӯлодин бошад. Ин қалъа дар айни замон хусусиятҳои технологияи навинро бояд дар вучуди ҳештан парвариш карда бошад. Яъне тафаккури чун қалъаи пӯлодин бошад, ки дар айни замон филфавр ба падидаҳои барои манфиати миллӣ судманд кушодаву истиқбол кунад ва ҳамчунин филфавру онан аз камтарин хатаре, ки барои манфиатҳои миллиаш пайдо шавад, пешгирӣ, мубориза, ҷавоби салоҳиятмандона дода тавонад...

– *Вазъи забони адабӣ дар замони истиқлолият ба таъбири Шумо...*

– Забон яке аз неъматҳои дараҷаи аввали ҷаҳони инсонӣ аст, ҳатто андешаҳои зебо, орзуҳои ширин дар зеҳни инсон ба воситаи забон сурат мегирад. Забони тоҷикӣ хушранг аст, хушбӯй аст, хушоҳанг аст, мавзун аст, ба вазъи камолоти гармония расидааст.

Забони тоҷикӣ забони меҳрубонист. Як мастҷоҳӣ шояд «Марҳабо» ҳам меғӯяду «Хуш омадед» ҳам. Аммо маъмулан ва ғолибан меғӯяд: «Дар қадамотон мурам», як панҷакентӣ дар тамоми умраш ҳаргиз «додарам» ё «хоҳарам» намеғуфт, балки меғӯяд: «додаракам», «хоҳаракам». Як ҷавони ошиқ, аз ҳар минтақае бошад калимаҳое, таъбирҳое, ба монанди инҳо саршор аз меҳрубониро арз мекунад. Имрӯз аст, ки барои мо тақрибан одат шудааст бишнавем: «Қошота бухуруме». Албатта, гӯянда қасди хӯрдани абрувони мавриди муҳабба-

тро надорад. Меҳоҳад бигӯяд: «Абрувони шумо зебо ҳастанд, гӯё рассоми чирадасте онҳоро кашадааст». Ў аз мероси бобоиаш бебаҳра мондааст, ки дар чунин маврид гуфта буд: «Қошони сиёҳи қаламита садқа», зеро агар аз як ҷониб таъсири айёми зудсайр бошад, ки ба ҷавон имконият надиҳад, аз хушиҳо ва лаззатҳои маънавии аҷдодаш баҳравар шавад, аз ҷониби дигар на дар хона, на дар муассисаҳои таълимиву тарбияти дарси шинохти хушиҳо ва лаззатҳои маънавиро нагирифтааст. Дур аз асолати маънавии аҷдодаш мондааст.

Мо одат кардаем, ки мегӯем ва мешунавем: «духтари хушрӯ», «суруди хушрӯ», «туфлии хушрӯ» ва ҳама чизи дигар, ки гӯё ба ғайр аз «хушрӯӣ» ҳаргиз намегӯем, ки ин хонум латофат дорад, малоҳат дорад ё ширинсухан аст, меҳрубон аст, покиза аст, дасту даҳони пок дорад.

Бузургдошти забони тоҷикӣ дар замони истиқлол ба андешаи ман гиромӣ доштани ин забон, қадри онро шинохтан асту шаҳомат, солорӣ, тобишҳои эҳсоси инсонии онро риоят кардан. Ноғузир ва филфавр тағйироти ҷиддӣ дар таълифи фонетика, морфология, грамматикаи забони тоҷикӣ тадбирҳои судманд анҷом додан зарур аст. Мушқил бошад ҳам, аз қайди тақлиди забоншиносии ғайр берун омада, тибқи талабот ва қоидаҳои асолати забоншиносии классикӣ амал карда, ҳатман дар барномаи мактабҳои ҳамагонӣ дарси луғат ворид намуда, тадбире андешидан даркор аст, ки забони матбуоти даврӣ беҳтар шавад. Забонро аз олоишот нигоҳ дорем...

– Устод, Шумо дар васфи забони тоҷикӣ зиёд ҳарф мезанед ва биед дар бораи хатти ниёгон ҳарф занед дар бораи хатте, ки гузаштагонӣ мо мардуми форсу тоҷик аз он ба хубӣ истифода мекарданду ҳоло онро то андозаи мавриди

истифода қарор дорем ва албатта кам аст, чӣ бояд кард ки ин хат, яъне шояд «хатти милли»-и худ гӯем, мавриди истифодаи ҳамагон қарор гирад?

– Алифбои арабиасоси форсии тоҷикӣ бо зарурати таърихӣ бар асари қабул кардани мардуми форсигӯву тоҷикзабон аз сарҳади Сурия то Ҳинд роиҷ шуд. Ин алифбо барои тасвир, бозгӯӣ кардани назокат, латофат ва балоғати фонетикаи забони тоҷикӣ хурӯчи хуруфи тоҷикӣ аз қадамҳои аввалин мушкилоте дошт ва ин мушкилот дар осори классикони мо ҳарчо-ҳарчо ёдовар шудаанд аз ин мушкилот ва ин ҳикмате, ки мегӯянд оқилон пайрави нуқат набуданд. Ин ҳам як ишораву як кинояи мавзӯ, ки ба нуқсони алифбои арабӣ дорад, ки садои фонетикаи забони тоҷикиву дариву форсиро комилан бозгӯӣ кардану тасвир кардан навиштан наметавонад. Дар айни замон фазилатҳое дорад. Қисми аз бузургони мо ин алифборо алифбои фаросат гуфтаанд. Яъне чи? Фарз кардем ки «шир» ва «шер» дар ин алифбо як хел навишта мешавад, мо метавонем инро «шир» бихонем ё метавонем «шер». Дар ин ҷо кадом роҳу усул аст, ки дар матн он калимаи дурустро бихонем. Дар матн бояд «шир» бошад ё «шер» бошад. Ин фаросат аст. Ин гуна фаросат барои алифбои арабиасоси мо додаанд, ки ин алифбо дар зехни як нафар, дар зехни як кӯдак аз қадамҳои аввалин қудрати фаросатро тарбият мекунад. Яъне як нафар дар айни замон, ки алифбо меомӯзад, малакаҳои фитриву ҳадсиву фаросатии худро тарбият мекунад. Дар ҳар сурат атрофи ин мавзӯ гуфтугӯи зиёд аст. Дар атрофи ҳам алифбои арабиасоси тоҷикӣ ва ҳам алифбоҳои собиқаи ҳар кадоми онҳо як зебоии худро доранд, ҳатто дар навиштор ва ҳатто дар шакл. Китоби аҷдодони мо ба забони арабӣ баргардонида шудааст. Дар ин маврид суҳбатҳо зиёда аз чил сол

давом мекунад, ки ин алифбо бошад ё набошад, алифбои кириллӣ бошад ё арабӣ бошад? Ақидаи ман ин аст, ки масъала он масъалаи вазнине нест, ки ин қадар қудрати зеҳнӣ ва ин қадар вақти аҳли қалам аз савод ба ин сарф карда шавад. Мо корҳои зиёде дорем, ки ин қувваи зеҳниву сиёсӣ ба он ҷо равона карда шавад. Аз он ҷумла, шинохти асолати эҳёи асолати сиёсӣ. Пойбарҷой доштани симои шахсии миллат. Ин яке аз ин масъалаҳое дар баробари дигар масъалаҳо аст. Аммо зарурат чист фарз, қарз чист? Ин аст, ки ин алифбо ба он ҳадде алифбои дастнорас, алифбои мушкиломӯз нест, ки он дар атрофи он мубоҳот кунем. Ақидаи ман ин аст, ҳар зиёе, ки муҳаббат ба ватан дорад, муҳаббат ба гузаштаи худ дорад, бидуни ин муҳаббат ӯ зиёӣ буда наметавонад, бояд ин алифборо бидонад. Муҳандис аст, табиб аст, муаллим аст, ҳар касе набошад, бояд ин алифборо омӯзад. То имрӯз мутаассифона як қишри тоҷикон вазифаи таърихии масъулияти иҷимоиву фарзандии худро дар назди миллат эҳсос намекунад. Бубинед мо ба чи муносибатҳо рӯбарӯ мешавем. Фарз кардем як нафаре муҳандиси об аст, муҳандиси мошин аст адабиёту таърихро хуб медонад, ҳатман ифтихор мекунад. Ман филолог нестам, муаррих нестам, аммо алифбои арабиро медонам, шеърӯ суруд медонам. Дар ҳар сурат интеллигент дар баробари ихтисоси ҳудаш ҳатман алифбои форсиро бояд донад. Бубинед, як нафаре, ки маълумоти олии дорад, адабиёти худро надонад, чигуна соҳибмаълумот аст ӯ?! Як нафаре, ки маълумоти олии тиббӣ дорад, ӯ чигуна маълумот аст, чигуна метавонад масъулияти худро дар ҷомеа иҷро кунад, яъне масъулияти пуштибони маданияти худ будан. Вориси маданияти худ будан. Ин масъала бисёр масъалаи саҳл аст. Ин масъала он масъалае нест, ки то ин ҳад печида карда

шавад. Ин масъалаи бисёр сохтааст. Яъне диққат даркор, меҳнат даркор. Омӯзиши ин алифбо то он ҳадде воҳима нест, ки кадом кӯҳ ё кӯҳи Қоф ё кадом масоили математикиро ҳаллу фасл карда бошӣ, яъне ягон мушкилоти ҷиддие надорад. Он алифбои расмие, ки алифбои кириллӣ аст ин ҳам як фазилатҳои худро дорад ва фазилаташ ҳам ин аст, ки бисёр дастрас аст. Миллат бояд саросарӣ босавод бошад. Маърифат чароғи саодат аст. Як нафар бесавод дар миллат набояд вучуд дошта бошад. Аз ин рӯ алифбои кириллӣ бисёр осономӯзу содда аст. Алифбо яке аз арзишҳои ҳар як миллат аст.

– Пас он чи ки дар мактабҳои умумӣ омӯхта мешавад, оё кифоя намекунад?

– Он чизе ки дар мактабҳо аз фанни алифбои ниёгон тадрис мешавад дуруст аст, ки кифоя намекунад, вале агар шавқ дошта бошад, муносибати ҷиддӣ дошта бошад, хонданро ёд мегирад. Гузашта аз ин ки мутахассиси кадом соҳа аст бояд дар баробари ин алифборо донад. Танҳо шиштан даркор, омӯхтан даркор, яъне ҳеч мушкилие надорад.

Алифбо яке аз арзишҳои ҳар як миллат аст. Ва як хусусияти дигар дорад, ки ҳам арзиши моддӣ аст ва ҳам арзиши маънавӣ. Дар марҳилае, ки мо имрӯз умр ба сар мебарем, масъалаи арзишҳо аслан масъалаи тақдирсоз аст. На танҳо барои миллати тоҷик, балки хусусан барои ҳамаи он миллатҳое, ки аз зери назорати Иттиҳоди Шӯравӣ берун бурномадаанду мустақил шуданд ва барои тамоми ҷаҳон. Хусусан баъд аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ. Ҳақиқати илми ҷомеашиносӣ ин аст, ки яке аз ҳақиқатҳо яке аз ҳукмҳои мусаллам аст. Баъд аз даврони гулгулшукуфтани эҳсосҳои миллӣ сурат гирифт. Дар даврони Шӯравӣ ҳарчанд дар

ягон қонун сабт нашудааст, ки кадом миллате кадом бартарие дорад, миллатҳо баробар доништа мешуданд. Ҳамаи миллатҳо озод доништа мешуданд. Аммо нонавишта, ин гуна қоида расм шудаву маъмул набуд, ки намояндаи як миллат дар бораи ифтихороти миллии худаш суҳбат кунад. Танҳо гурчиҳо чун дар бораи кадом арзишҳои миллати худ суҳбат мекарданд, ки ҳатман сарқӯб мешуданд. Бубинед, вақто ки китоби аллома Бобоҷон Ғафуров «Тоҷикон» нашр шуд, муддати 3-4 сол зери шиканҷаи ҳарифонаш, дастгоҳи ҳукуматӣ қарор гирифта буд, ки «дигарон аз тоҷикон чӣ камӣ доранд, гурчиҳо аз тоҷикон чӣ камӣ доранд, ки тоҷикон китоби махсусе ба номи «Тоҷикон» доранд, шиносномашон шудааст, дигарон надоранд. Ин миллатчигист, худҳоии милли аст».

Имрӯз на танҳо дар миллати мо, давлати мо, балки аксари кишварҳо кӯшиш доранд, то миллати худро шинохта бошанд. Дар паҳлуи мо миллатҳое ҳаст, ки бо шиору маводи худ сабақат кардани мешаванд, ки бо миллати қадимаи тоҷик баробар гарданд. Талош мебарзанд, ки худро ба маданияти авастой пайванд кунанд. Ҳар миллат дар он шакле ҳаст, ки ҳаст он гуна ки ҳар як инсоне, ки ба рӯи замин меояд ба он шакле зебо аст, ки ба бунёд омадааст, ҳабаши бо шакли ҳабашии худ зебо аст, бародари чиниҳову чопониҳо бо шакли худ, ҳиндуҳо бо шакли кабудиву сиёҳии худ зебоанд. Дар ҳар сурат шинохти арзишҳо дар миллат зарур аст. Ба хотири зинда нигоҳ доштани миллат. Ҳар як миллат тараққиву рушду нумӯ додагони худро дорад. Аз ин нуқтаи назар дониستاني арзишҳои миллии мо ба по доштани онҳо ин, яъне зинда нигоҳ доштани онҳо аст. Мо имрӯз дар баробари тамаддуни пешрафтаи техникӣ аз воситаҳои техникӣ истифода мебарем. Инсоне, ки гуза-

штаи худро намедонад, ҳафт пушти худро намедонад, дар як ҷомеае хурд ҳам, мавқеи хурд пайдо карда наметавонад. Ҳол он ки имрӯз мо зарурат дорем, ки дар ҷомеаи ҷаҳонӣ мавқеи шоистаи миллати худро пайдо кунем, дар ин ҷо донишҷӯи арзишҳои миллии моро қувват медиҳад, садои моро баланд мекунад. На ин ки моро ба ақиб барад.

Раҳна дар ваҳдати миллии, раҳна дар тақдири ҳар як шаҳрванд аст.

– Устод, ҷаҳониён ба ҳубӣ медонанд, ки аз ҷанг танҳо харобӣ ҳосил мешавад. Ин кишварҳое, ки аз ин ғиру дорҳо ба гуфтаи ҳудайшон «манфиат» мебаранд, ҷаҳонро аз ҷумлаи кишвари азиби моро ҳам нооромии онҳо таъсир гузоштааст чӣ бояд кард?

– Ибтидои асри XXI даврони барқандани қулфҳои асрори сиёсӣ шуд. Падидаи Чуллан Оссанж, Эдвард Сноуден ва таҷассуми шикастани асрорхонаҳои сиёсати ҷаҳонӣ шуд. Аксарияти ҷомеаи инсонӣ аз тариқи технологияи нави иттилоотӣ аз найрангу тавтиаҳо, дугона будани дилу забони сиёсатмадорони ҷаҳон огоҳ шуданд. Огоҳи истидлолӣ, ҳуҷҷатӣ, гуфторӣ, дидорӣ.

Огоҳии муҳимтарин он аст, ки глобализатсия раванди рушду тараққи эволюсионӣ, қонуни ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳаст, бебозгашт, беамон аст, аммо дар айни замон идорашаванда ҳаст. Идора кардани глобализатсия дар қабзаи як давлати муайян нест. Ҳатто дар қабзаи давлати абарқудрат ҳам нест. Ин қудратҳо табақае дорад, ки соҳиби мутлақи қулли ҷаҳон, моликияти ҷаҳонӣ аст.

Имрӯз ҳам натиҷа гирифтани мушкил аст, ки ин қудрат дар як шакли муназзаму мукаммали як ташкилоти сиёсӣ вучуд дорад ё не? Имрӯз ҳам бештари воридони

матлаби мавриди назар бадгумонӣ ба сахёнизму массонҳо доранд, ба яҳудиён доранд. Аммо таърих исбот мекунад, ки яҳудиён ҳам монанди миллати дигаре бадкорон ҳам доранд, нақӯкорон ҳам. Ба қавли маъруф инсоният ба миллатҳои дигар, ба мазҳабҳо тақсим шудааст. Ба ҳизбҳову фирқаҳо тақсим ҳаст, аммо нишони асосии фарқу тақсими инсоният ин аст, ки ё хуб ҳаст, ё бад. Ин тақсимоти соддаи мардумӣ дар айёми глобализатсия сареҳу равшантар шудааст. Агар пулдорони бузург ҷаҳон доранд, пас Марк Сукерберг кист? Ё ҳанӯз сисола нест. Ба шукронаи таваллуди духтараш 90 дарсади дороияшро ҷаро барои хайрия медиҳад? Ҷаро 3 миллиард доллари ҳуду ҳамсарашро барои ҷорасозии бемориҳои сироятӣ хайр кард?

Дар ҳар сурат имрӯз шикоят аз пулдорони бузург вучуд дорад, ки бадбахтии ҷаҳон аз барномаҳои онҳо сарчашма мегиранд. Маъмултарини онҳо «Кумитаи сесадагона», «Маҳфили Римӣ», лоиҳаи «Миллиарди тиллоӣ» ҳастанд. Лоиҳаи «Миллиарди тиллоӣ» пайрави назарияи Малтус аст. Назарияаш ин аст! Наздик ба ҳашт миллиарду зиёда аз он будани инсон зарур нест. Дар қурраи замин як миллиард инсон бояд зиндагонӣ кунад. Несту нобуд кардани «Инсонияти барзиёд» ҳам дар нақшаашон ҳаст. Ба монанди ин аст, ки қавмҳои славянӣ ба воситаи шаробзадагӣ, нашъамандӣ, фаҳшу фучур бояд кушта шаванд. Сиёҳпӯстони африқоӣ ба воситаи вирусҳои сунӣ, – «эбола», «зика», «спид». Миллатҳои мусулмонро, ки бо шаробу нашъа, фаҳшу фучур нест карда намешавад аз тариқи низоу ҷангҳои қавмӣ, мазҳабӣ бояд кушт. Ба назар мерасад, ки ғочиҳои Сурия татбиқи ҳамин гуна лоиҳа аст. Яъне «Диктатураи Башар Асад» матраҳ нест. Асли мақсад ба ҷони ҳам андохтани сунниёну шиъён аст, ки дар партави ин

лоиҳа таърихи шиаи сафавӣ ҳамчун таърихи омодагии куштани шиаву суннӣ ба дасти якдигар аст. Яъне, ин омодагӣ зиёда аз шашсад сол дорад.

Ҷои тааҷҷуб аст, ки оё дар миёни зиёда аз якуним миллиард мусалмони сунниву шиъӣ чаро нафаре пайдо намешавад, ки ҳадди ақалл бигӯяд: «Эй мусалмонон шиа ҳастед ё суннӣ аз куштани якдигар барои мо манфиате нест. Худкуширо бас кунед!».

Воқеаҳои ҳалокатбору ҷаҳонсӯзи чанд соли ахир дар Югославия, Ироқ, Либия, Афғонистон, Сурия ба гунаи пӯшидаву печидатар вайронкориҳои низоми давлатии Колумбия, Венесуела, Бразилия, Украина ошкоро намоиш доданд, ки амири худкомаи имрӯзи ҷаҳон Штатҳои Муттаҳидаи Амрико аст.

Мо метавонем ба сиёсати ҷаҳонӣ кор надошта бошем. Аммо сиёсати ҷаҳонӣ ба мо кор дорад. Яъне, шинохтани сиёсати ҷаҳон, шинохтани фаъолу хушмандона барои мо фарз аст. Ҳар як шаҳрванд бояд дар зехнаш диroyати омодаи сиёсатшиносиро тарбият кунад. Аввалин, заруртарин, муассиртарин қадами ин фарз андешаи ваҳдати миллат аст. Ваҳдати пулодин, рахнанопазир. Дар назар ҳам дошта бошем, ки имрӯз хатти набардҳои беамон на дар фронти Сурияву ғайраҳо мегузарад, балки хати набард дар зехнҳо мегузарад. Набарди ҷаҳонӣ барои тасарруфи андешаҳо ҷараён дорад.

Табиати инсон низоъ дорад, ихтилоф дорад. Аммо инсон бояд қудрате дошта бошад, ки ин ихтилофу низоъи ногузирро лаҷом зада тавонад. Ин гуфтутӯҳо малолиҳову малолатҳо метавонад дар хонавода бошад. Миёни дӯстон бошад, дохили ҳизбҳо бошад, аммо ба манфиати миллат роҳ наёбад. Рахна дар ваҳдати миллӣ, рахна дар тақдири ҳар як шаҳрванд аст, тири ҳалокати ҳар як нафар аст...

– *Устод инсони комил ба назари Шумо кӣ буда метавонад?*

– Назарияи инсони комил яке аз дастовардҳои мутафаккирони ориёни тоҷикӣ, хусусан аҳли машшоъ ва тасаввуф дар тамаддуни умумибашарист. Ин назария дар саросари ҷаҳон хусусан аз назари мутафаккирони англис, франсуз, олмонӣ ва рус мавриди диққат ва эҳтироми алоҳидааст.

Ин назария дар ҳар ҷараён хусусиятҳои хос дорад. Дар байни мардум назарияи аҳли тасаввуф бештар роиҷ аст, машҳур аст. Ба сабаби ин ки тобиши худшиносӣ дорад. Ба назари мо дар айни замон татбиқи дунявӣ ҳам дорад. Тафсири дунявии назарияи инсони комил аз он нуқтаи назар муҳим аст, ки бениҳоят аст. Инсони комил як нуқта ё як мақома надорад, ки гуфта шавад инсон дар ин мақом ба камолот мерасад. Яъне аз он ҷо ки қудратҳои фитрии инсон ниҳоят надоранд барои мисол аз самак то само аз кайҳон то хурдтарин зарраи атому нейрон дастрасӣ дорад, қудрати ишқу нафрати инсони оқил хотима надорад инсон бояд ҳамеша дар масири беҳтар қардани қудратҳои маънавии хештан бошад.

Имрӯз ҳам ин таълимот барои мо қоромад аст, зеро ҷаҳони имрӯза дар ихтиёри нафаре буда метавонад, ки маърифати ҳамаҷонибаи инсоншиносӣ ва ҷаҳоншиносӣ дошта бошад, қудрати шинохт ва истифодаи дастовардҳои навтарини илму фарҳангро дошта бошад. Илму фарҳанг ҳам ниҳоят надорад, ҷараёни камолоти инсонӣ ҳам дар ҳамин масир бояд ҳамеша дар ҳаракат бошад. Лаҳзае ҳам аз тапидан осоиш накунад.

– *Пас вазифаи инсоният аз чӣ иборат аст?*

– Вазифаи инсоният ҳамеша обод қардану беҳтар

кардани ҷаҳони атроф, дар гармония будани шахсияти
ӯ бо ҷаҳони атрофаш ҳаст. Беҳтарину олитарин ҳунари
инсон қудрати ӯ парвариш кардани эҳсоси муҳаббат
ва ишқ дар вучуди хештан аст. Ба камолоти самаро-
вар расонидани ин муҳаббат ва ишқ аст. Тақдим кар-
дани дурдонаи ишқу муҳаббат ба олами атрофаш аст.
Ба маҳбубааш, ҳамсарааш, фарзандонаш, волидонаш,
дӯстонаш, ватанаш, табиати ватанаш, инсонияти кур-
раи фирӯзагии замин, ин курраи сабзе, ки дар коино-
ти бекарон аст, як нуқтаи бисёр кӯчак аст. Умри инсон
бошад дар нисбати ин нуқтаи сабзи кӯчак, ин ҷаҳони
бениҳоят як лаҳзаи бисёр кӯтоҳ, як мижа задан аст. Ин
лаҳза бояд зебо манфиатрасон, самардор, гарму рӯшан
бошад. Дар партави ишқу муҳаббат, илму маърифат
бошад. Муҳаббат метавонад дар вучуди як инсони бе-
маърифат ҳам бошад, аммо муҳаббате, ки аҳли маъри-
фат парвариш кардаанд ва тақдим кардаанд маълум
аст, ки пурмағзтар, рӯшантар, гармтар ва ҷовидонӣ аст.

Чаро қонун барои яке ҷорӣ мешавад барои дигаре не?

– Як нуқтаи дигар дар сеҳнам хутур мекунад фикр ме-
кунам агар тақдиматон кунам зид нестед ва ин назари
Шумо дар робита ба тафаккури давлатдорию давлатӣ аст.

– Чанд сол пештар дар шаҳри Душанбе овозае шуд:
дар маҳаллае як мошин се нафар наврасро мезанад.
Онҳоро ба беморхона мебаранд. Ҳар се ҳам беҳуш. Дух-
турон ду навҷавонро, ки соҳибонашон ҳамроҳ омада
буданд, таъҷилан кӯмак мерасонанд. Ҷавонаки сеюм
болопӯши сафед пӯшонида мемонад. Ҳарчанд илтиҷо
мекунанд, ки ӯро бинед, духтур розӣ намешавад. Ме-
гӯяд, ки то пули корамро надихед, нигоҳ намекунам.
Баъди чанде модари он ҷавон фарёду фиғон карда ме-
дарояд. Духтур мебинад, ки зани ӯст. Ба ҳавлу ваҳшат

афтида болои навчавонро мекушояд, ки водарго дер шудааст. Тамаъчуии духтур сабаби марги писараш шуд...

Ин овоза ҳақиқат ҳаст ё не, аммо ҳамоно дар рӯзгори мо имконият дорад. Ман худам шоҳид будам, ки дар маҷмааи «Қаряи боло» модаре даступо сӯхта ба маҳаллаи Заҳматообод медавид, ки пули ҷарроҳиро биёрад. Ин қисса такрор мешавад...

Дар рӯзгори мо падидаҳои аҷиб мушоҳида мешаванд. Судяе дузана ё сезана як мардикореро, ки ба кадом сабаб бо зани дигаре ҳамхона шудааст дузана гуфта суд мекунад. Қонун ҳамон аст. Ҷаро барои яке ҷорӣ мешавад, барои дигаре не. Сухан аз боби дугунагии зиндагӣ аст. Ба истилоҳи байналмилалӣ зиндагии дустандартӣ. Рӯзгору зиндагии дугуна чандин давлатҳоро аз байн бурдааст, аз он ҷумла соҳибназарон яке аз сабабҳои шикасти Шӯравиро ҳамин медонанд. Мо шоҳидем, ки як зиеӣ ҳаррӯз тарғиби атеизм мекард ва ҳаргиз ягон намозашро қазо накардааст. Сталин дуғу димоғ, сиёсати атеистӣ мебурд, аммо ҳамеша «Инчил» мехонд. Сартарош дуредгарро фиреб медиҳад, дуредгар аграномро, аграном сиёсат мекунад, ки себу ангураш бо харҷи зиёд то бозор мерасанд, ҷаллобон (акнун «соҳибкор» унвондоранд) соати се-ҷори саҳар меваи ўро се сӯм мехаранд. Баъд аз соати ҳашт даҳсумӣ мефурушанд. Яъне як сарчашмаи манфиати бисёр шубҳанок ранг ба ранг фиреб додани якдигар аст.

Гуфтем, ки яке аз этнонимҳои миллати тоҷик «Пешдодиён» аст. Номи «Пешдодиён»-и миллат маънои бошаҳомат ва бошарофат дорад: миллате, ки қонунро (дод)-ро пеш мегузорад, баъдан тибқи ҳамин қонун зиндагӣ мекунад. Аз ин қонун, ки берун рафт, ба истилоҳи бостониён «бадахкор» мешавад, яъне ҷинояткор,

бироҳа мешавад. Аслан ҷаҳду талоши башарият барои қонунманд кардани рӯзгор, башариятро дар низоми инсонӣ нигоҳ доштан аст. Агар қонун барои ҳама ҳатмӣ нест, ҳаргиз саодати умумихалқӣ имконпазир ҳам нест.

Эҳтироми қонун васф кардани қонун нест. Ситоишҳои баҷову ноҷо кардани он нест. Эҳтироми қонун ҳатман, бечуну чаро, нуқта ба нуқта риоят кардани он аст. Албатта, барои ба ин таври зист расидан тафаккури фаъоли ҳуқуқӣ доштан зарур аст. Тафаккури умумимиллии ҳуқуқӣ. Ин тафаккур танҳо дар як самт бояд ҳаракат кунад: дар самти риояти бечуну чаро нуқта ба нуқтаи қонун.

Дар фалсафаи диалектикӣ ва фалсафаи ҷомеашиносӣ гунаҳои тафаккур маълум ҳастанд: тафаккури илмӣ, фалсафӣ, динӣ, асотирӣ, бадеӣ...

Тафаккуре ба унвони «тафаккури давлатӣ» нест. Аммо он чи ки барои имрӯзи шаҳрвандони Тоҷикистон зарур менамояд, тарзи тафаккуре ҳаст, ки мо онро «тафаккури давлатӣ» гуфтем. Ин тарзи тафаккур бояд дар қадами аввал дар назар дошта бошад, ки кулли барору нобарори мо ба он вобаста аст, ки мо дар тамоми фаъолияти хурду бузурги худ манфиати давлатиро дар назар дошта бошем. Гузашта аз фаҳмиши маъмули манфиати давлатӣ аз назари сиёсатшиносӣ шаҳрванд бояд равшану сарех, қотеъ дониста бошад, ки ҳеҷ як қадами истехсолӣ, фарҳангӣ, моддӣ, маънавии ӯ амали шахсӣ нест, амале нест, ки сабабу натиҷаи он тааллуқ танҳо ба шахси ӯ дошта бошад. Ҳама гуна фаъолияти ӯ бо рағу риштаҳои ба ҷашм ноаён, аммо рағу риштаҳои бисёр зинда ва саҳт мустаҳкам бо тамоми ҷомеа пайванд дорад. Хуне ки аз амали ӯ ба воситаи ин рағу решаҳо ба рағу риштаҳои тамоми ҷомеа ҷараён дорад, (ки он бета-наффус ҷараён доранд) бояд покизаву беолоиш бошад.

Зеро ин хун, ки ҳамеша дар гардиш аст боз ба вучуди шахси худаш бармегардад ва агар кароҳату олоише дошта бошад вучуди ўро маъюб мегардонад.

Ин матлаб дар масири тамоми саргузашти маънавию маданияи миллати мо ҳамеша зинда будааст ва таъкид мешудааст. Оғоз аз «Човидонхирад» то рисолаи «Тамаддуну таъовун»-и Аҳмади Дониш, ки намунаи комилу барҷастаи ин андеша аст ва минбаъд ҳам.

Дар доду гирифти ҷамъиятӣ чи савдо бошад, чи хидматгузорӣ ҳар фаъолияте, ки ҳаст агар манфиати ҷониби дигар ба назар гирифта нашавад, на кори як ҷониб баракат меёбад, на кори ҷониби дигар.

Ҳар нафаре, ки пардохти дақиқи бочу хирочро намекунад, пардохти барқро намекунад ва монанди инҳо, бояд бидонад ба хазинаи давлат зарар овардааст. Ҳамон хазинае, ки ҳар қадар ғанитар бошад, табобати хонаводааш беҳтар мешавад, роҳҳояш ҳамвортар мешавад, маошаш, идрорпулияш, нафақааш беҳтар мешавад, агар пардохт накард камтар мешавад.

Бубинед як ҳақиқати бисёр сода, аммо ношинохта. Онро бояд шинохт ва риоят кард ба хотири осудагиву қудратмандии давлаташ, яъне осудгиву қудратмандии хонаводаи худаш.

– Устод аз суҳбат бо Шумо хеле хушҳол гардидам ва ба рои ин як суҳбати пурмуҳтавоу судманд бисёр миннатдорам. Зиндаву саломат бошед.

OCOPHOMA

1982

1. Воситаҳои нави ҳамкорӣ [Матн]: Дар бораи равобити адабӣ // Маданияти Тоҷикистон. – 1982. – 9 июл.

2. Хингов; Эҳсоси ҷовидон [Матн]: Шеърҳо // Комсомоли Тоҷикистон. – 1982. – 1 январ.

1985

3. Ёдгори қуллаҳо; Уфари Ваҳё [Матн]: Шеър // Комсомоли Тоҷикистон. – 1985. – 17 ноябр.

4. Таронаҳои ҳамдиӣ [Матн]: Робитаҳои адабӣ // Адабиёт ва санъат. – 1985. – 27 июн.

1986

5. Сухан; Санги Ватан [Матн]: Шеър // Адабиёт ва санъат. – 1986. – 12 июл.

1987

6. Меҳмон; Қалампошна [Матн]: Шеър // Адабиёт ва санъат. – 1987. – 11 июн.

7. Номаи зарафшон [Матн]: Шеър // Комсомоли Тоҷикистон. – 1987. – 1 феврал.

1988

8. Дутор; Дилам як рӯз метаркад...; Афсонаи як шаб; Ёднома [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1988. – 28 июл.

9. Гули бобунаи гулгунаи ман; Дубахш; Ҳарчӣ бодо, бодо; Озарахши Вахш [Матн]: Шеърҳо // Комсомоли Тоҷикистон. – 1988. – 7 август.

10. Сарбози рӯзгор [Матн]: Ба зодрузи Ҷорҷ Байрон 200 сол пур шуд // Адабиёт ва санъат. – 1988. – 22 январ.

11. Ҷароғи сӯзон; Дареғ [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1988. – 17 ноябр.

1989

12. Сияҳнома [Матн]: Шеър // Ҷавонони Тоҷикистон. – 1989. – 3 феврал.

13. Хӯшаи ангур [Матн]: Шеърҳо // Садои Шарқ. – 1989. – №12. – С. 83-84.

14. Ширинсухан, ширинбадан [Матн]: Шеър // Адабиёт ва санъат. – 1989. – 23 март.

1990

15. Зиндачудо; Забони модарӣ [Матн]: Шеърҳо // Чашмасор. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 66-67.

16. Истгоҳи Истаравшан [Матн]: Шеърҳо // Тоҷикистони советӣ. – 1990. – 4 январ.

17. Қатрае аз оби ноби Тоҷикистон; Фарқи ҳавас; Ганҷи шойгон; Овора; Зарфи шишагӣ [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1990. – 11 октябр.

1991

18. Мурад Рустам... [Матн]: Таҳлили танқидии филми Борис Кимёгаров «Рустам ва Сухроб» // Адабиёт ва санъат. – 1991. – 1. август.

19. Осмон эй осмон; Вой ҷонам [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1991. – 15 август.

20. Хайр мактаб, хайра мақдам зиндагӣ [Матн]: Шеър // Ҷавонони Тоҷикистон. – 1991. – 20 июн.

1997

21. Тоҷикистон, беҳтар аз ҷон; Оши ҳалол; Парешонӣ [Матн]: Шеърҳо // Диёри мардумони сарбаланд. – Душанбе: Вазорати фарҳанг, 1997. – С. 196-200.

2001

22. Орёни бостонам Тоҷикистони ҷавонам...[Матн]:

Шеърҳо // Садои мардум. – 2001. – 16 июн.

2002

23. Бузургон бузургонро мешиносанд. [Матн]: Са-
трҳои ихлос ба ёди қаҳрамонони Тоҷикистон, Акаде-
мик Бобочон Ғафуров // Садои мардум. – 2002. – 16 фев-
рал.

24. Масъуди бе чуну чаро; Ёвон ҷонай, ки пистаи хан-
донай; [Матн]: Шеърҳо // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2002.
– 22 феврал.

2004

25. Ориёни бостонам, Тоҷикистони ҷавонам [Матн]:
Шеър // Садои мардум. – 2004. – 16 июн.

2005

26. Авесто, Занд Авесто. Зинда Авесто [Матн]: Эссеи
фалсафӣ // Садои Шарқ. – 2005. – № 10-12. – С. 73-92.

27. Масъалаи нур дар осори Ибни Сино [Матн] //
Тезисҳои маърузаҳои конференсияи байналмилалӣ
илмӣ (Абуалӣ Ибни Сино ва тамаддуни ҷаҳон). – Ду-
шанбе: Дониш, 2005. – С. 39-42.

28. Сайёраи овора; Гаравғони нигаҳбон; Мактуби са-
ломатӣ; Аз доғи хунчакон; Дуо [Матн]: Шеърҳо // Ада-
биёт ва санъат. – 2005. – 27 октябр.

2006

29. Дар масири қонунпешагон ва маърифатгароён
[Матн]: Андешаҳо дар ҳошияи дигар гуфторҳо роҷеъ ба
фидокориҳои номзад ба мансаби Президенти Ҷумҳу-
рии Тоҷикистон аз Ҳизби халқии Демократии Тоҷи-
кистон Эмомалӣ Раҳмон // Садои мардум. – 2006. – 21
октябр.

30. Сухан. Нерӯи зиндагӣ. Фарри ҷамолу камол [Матн]: Эссеи фалсафӣ // Садои Шарқ. – 2006. – № 2. – С. 115-132.

31. Саъдии вақту Ҷомии даврон [Матн]: Дар бораи ашъори Ҳаким Абулҳайи Муҷахарфӣ // Садои Шарқ. – 2006. – №12. – С. 133-140.

32. Суруд ва беҳдошти асолати миллӣ [Матн] // Адабиёт ва санъат. – 2006. – 26 июн.

2007

33. Мавқеи ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон дар рушди давлатдорӣ навини тоҷикон [Матн] // Назария ва методологияи Ваҳдати миллӣ / Китоби 3. – Душанбе: Дониш, 2007. – С. 279-300.

34. Фарҳанг ва ваҳдати миллӣ дар фаъолияти сиёсӣ ва маданияи Президенти Тоҷикистон [Матн] // Назария ва методологияи Ваҳдати миллӣ. – Душанбе: Дониш, 2007. – С. 300-309.

35. Ҷисму ҷони одамӣ дар «Маснавӣ» [Матн]: Ҷашновараи Мавлоно // Садои Шарқ. – 2007. – №9. – С. 85-100.

36. Шинохт ва беҳдошти асолати миллӣ [Матн]: Маърифати анъанаҳо // Садои Шарқ. – 2007. – №5. – С. 3-14.

37. Шамъе дар муҳити маърифат [Матн]: Сарсухан ба китоби Ё. Имом // Хуршеди Ховар. – Душанбе. – 2007. – С. 3-5.

2008

38. Беҳдошти забон ва худшиносии миллӣ [Матн]: Хусни баён оиди забоншиносӣ ва забони имрӯзаи адабии тоҷик // Адабиёт ва санъат. – 2008. – 29 май.

39. Кучой; Остони падар; Пушаймонӣ; Шоҳдухтари сомонӣ; Ифтихор [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2008. – 8 май.

40. Муҳаббат ва рӯҳулқудс дар ахлоқи хотҳо ва Инҷил; таҳлили муқоисавӣ [Матн]: Аҳамияти Дин дар Мубоҳисаи Умумичаҳонӣ оид ба ахлоқ // Тамаддуни ориёӣ ва худшиносии миллӣ. – Душанбе: Деваштич, 2008. – С. 111- 125.

41. Сайре дар шеъри аҳди Рӯдакӣ [Матн]: Чашновара бахшида ба 1150-солагии устод Рӯдакӣ // Садои Шарқ. – 2008 – №2. – С. 97-108.

42. Сайре дар шеъри аҳди Рӯдакӣ [Матн]: Дар масири шинохти асолати миллӣ // Тоҷикистон. – 2008. – 17, 24 август.

43. Чароғи миллат [Матн]: Эссеи фалсафӣ // Садои Шарқ. – 2008 – №8. – С. 92-107.

44. Шеър, имрӯз ва асолати миллӣ [Матн]: Равзанаи андеша оиди шеъри тоҷикиву форсӣ // Адабиёт ва санъат. – 2008. – 4 август.

45. Шинохти инсон дар партави фалсафаи нур [Матн]: Баррасии ғарбиён ва шарқиён дар масъалаи нур // Тамаддуни ориёӣ ва худшиносии миллӣ. – Душанбе: Деваштич, 2008. – С. 91-110.

2009

46. Таҷаллии чароғи уммат [Матн]: Бахшида ба бузургдошти соли Имоми Аъзам // Садои Шарқ. – 2009 – №10. – С. 79-85.

2010

47. Офарин ба ҷонат... [Матн]: Шоир Ғоиб Сафарзода // Адабиёт ва санъат. – 2010. – 18 феврал.

48. Пешвои комили касбӣ аз нигоҳи Назри Яздонӣ [Матн]//Менечмент.–Душанбе:Ирфон,2010.–С.479-483.

49. Санавбарзори чорафзори миллат; Вахшури ман; Атри Наврӯзона; Духтари ватан; Қалами сарнавишт

ханчар шуд [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2010. – 15 апрел.

2011

50. Дар обу ҳавои чор дарё; Шаҳди халқи зарини зафар; Ишқи нуронӣ [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2011. – 28 июл.

51. Рӯди сайхун; Орифнома; Гуламро гилнишин кардӣ, чӣ кардӣ [Матн]: Шеърҳо // Фирӯза. – 2011. – №5. – С. 14.

2013

52. Суратгари чамоли маъно [Матн]: Пажӯҳиш // Садои Шарқ. – 2009 – №10. – С. 79-85.

2014

53. Ифтихор; Ганҷи азиз; Сайри гули бодом; Хусравонии Ҳисор; Наврӯзи чаҳонӣ; Чилваи баҳор... [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2014. – 13 феврал.

54. Сайри гули бодом [Матн]: Шеър // Рӯзгор. – 2014. – 30 апрел.

55. Иқтидору ихтиёру ифтихори мо...; Ҳамдилии ҳамзабон; Рангрезӣ; Кучой [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2014. – 9 октябр.

56. Қудрати паём [Матн]: Андешаҳо перомунӣ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Садои Шарқ. – 2014. – №6. – С. 151-154.

57. Қалами найшакарӣ; Иқтидору ихтиёру ифтихори мо; Ҳамдилии ҳамзабон; Кучой [Матн]: Шеър // Адабиёт ва санъат. – 2014. – 9 октябр.

58. Сайри гули бодом [Матн]: Шеър // Рӯзгор. – 2014. – 30 апрел.

2015

59. Анҷумани XIV нависандагони Тоҷикистон [Матн]: Фикру андешаҳои муаллиф аз анҷумани XIV нависандагони Тоҷикистон // Адабиёт ва санъат. – 2015. – 26 июн.

60. Найнавози сарбурида [Матн]: Шеър бахшида ба устои зиндаёд Одина Ҳошим // Адабиёт ва санъат. – 2015. – 21 май.

61. Садои Ваҳдат [Матн]: Шеър // Садои Шарқ. – 2015. – №6. – С. 3-13.

62. Садои Ваҳдат [Матн]: Порча аз асар // Адабиёт ва санъат. – 2015. – 2 апрел.

2016

63. Иқболу истиқлол [Матн]: Шеър // Истиқбол. – 2016. – №7-9. – С. 51

64. Иқболу истиқлол; Шикастабандӣ; Қафаси саодат; Сарбаланд; Эй дили шаҳбози ман; Қибланамо [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 2016. – 29 сентябр.

65. Пешвои маърифату ваҳдати миллӣ [Матн] // Эмомалӣ Раҳмон Пешвои миллат. – Душанбе: Маориф. – С. 301-314.

66. Пешвои маърифату ваҳдати миллӣ [Матн]: Ҳамовӣ бо Паём // Садои Шарқ. – 2016. – №3. – С. 3-15.

67. Таъя бар хирад [Матн]: Андешаҳо перомуни Паёми имсолаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон // Адабиёт ва санъат. – 2016. – 18 феврал.

68. Шеъри ватаншиносӣ [Матн]: Маълумоти мухтасар аз ашъори шоири шинохта Муҳтарам Ҳотам // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2016. – 7 апрел.

2017

69. Қоидаи рӯзгори инсоният ин аст, ки қисмате аз

анъанаҳо бо гузашти айём аҳамият ва зарураташонро аз даст медиҳанд [Матн]: Фикру андешаҳои шоир «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Шуғл ва муҳочират. – 2017. – 5 сентябр.

70. Наврӯз қудрати рафъ кардани бухрони экологииро ҳам дорад [Матн] // Садои мардум. – 2017. – 18 март.

71. Алифбои ватансозӣ [Матн]: Доир ба ҳисси ватандӯстӣ ва ҳисси ҳудогоҳии мардум // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2017. – 25 май.

ТАҚРИЗ

1980

72. Мураввич. П. Илоҳиёти Ибни Сино. Тарҷима, шарҳи интиқодӣ ва таҳлилий, илоҳиёти «Донишномаи Алоӣ». – Лондон, 1977 [Матн]: Тақриз ва китобиёт // Садои Шарқ. – 1980. – С. 151-154.

1981

73. Рахматуллаев Н. Философские взгляды Ибни Сино в книге «Указания и наставления». – Душанбе: Дониш, 1980.

Ренцензия: Хозраткулов, М. Вокруг наследия Авициены // Памир. – 1981. – №1. – С. 84-86.

1982

74. Абдулло, З. Кафи хок. – Душанбе, Ирфон, 1982. Барги нав аз боғи нав [Матн]: Тақриз ва китобиёт // Садои Шарқ. – 1982. – С. 126-129.

1984

75. Фролова Е. А. Масъалаҳои имону дониш дар фалсафаи араб. – Москва. – Наук, 1983. Шаҳди хиради машриқ [Матн]: Тақриз ва китобиёт // Садои Шарқ. – 1984. – С. 132-134.

Бо забони русӣ

76. «Философские взгляды Ибн Сино в книге «Указания и наставления». – Душанбе: Дониш, 1980. – 92 с.

Рецензия: Ҳазраткулов, М. Вокруг наследия Авиценны // Памир. – 1980. – №1. – С. 84.

МУСОИБАО

1991

77. Дӯстии тоҷику ўзбек сарҳад надорад [Матн]: Сўҳбати Баҳринисои Бобомурод бо шоир, тарҷумон Назрӣ Яздонӣ // Тоҷикистони Шӯравӣ. – 1991. – 28 июн.

78. Гузаргоҳе барои оянда [Матн]: Муҳовара бо Раиси шӯрои равобити адабӣ бо халқҳои бародар ва хориҷи кишвар Назри Яздонӣ // Ҷавонони Тоҷикистон. – 1991. – 29 июн.

1993

79. Мешавам ман ҳамчу занбӯри асал... [Матн]: Мусоҳибаи хабарнигор бо Шоири халқӣ Н. Яздонӣ нисбати шеърӯи шоирӣ ва вазъи имрӯзаи шеърӣ форсӣ // Адабиёт ва санъат. – 1993. – 18 март.

2000

80. Суханҳо парваридам хубу суфта... [Матн]: Мусоҳибаи М. Ҷаббор бо номзади илми фалсафа, шоир ва тарҷумони пухтакор дар назму наср Назрӣ Яздонӣ // Чархи гардун. – 2000. – №16. – 21 апрел.

2012

81. Ҷаҳон ба адабиёти инсондӯстонаи тоҷик ручуъ мекунад [Матн]: Сўҳбати хабарнигор Барноӣ Қодирдухт бо шоир Назри Яздон // Ҷумҳурият. – 2012. – 24 январ.

2014

82. Қалами зиёи бояд мисли ангушташ зинда бошад ... [Матн]: Сўҳбати рӯзноманигор Валиҷони Баёнӣ бо

Сардори Маркази тоҷикшиносии Китобхонаи миллии Тоҷикистон, шоир Назрӣ Яздонӣ // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2014. – 15 май.

2016

83. Худшиносии ҷавонон масъалаи муҳими рӯз аст [Матн]: Сӯҳбати рӯзноманигор Валиҷони Баёнӣ бо шоир ва файласуфи шинохта Назрӣ Яздонӣ // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2016. – 24 март.

2017

84. Раҳна дар Ваҳдати миллӣ [Матн]: Мусоҳибаи рӯзноманигор Пудинаев У. бо Шоири халқии Тоҷикистон Назрӣ Яздонӣ // Ваҳдат. – 2017. – №2. – январ.

Бо забони русӣ

85. Что вы ожидаете от Душанбинского Саммита? [Матн]: Беседа журналистов с таджикским поэтом, ученым и философом Назри Яздони.

ТАРҶУМА

1976

86. Байрон, Ч. Ҳамеҳоҳам, ки аз нав кӯдаки бедарду ғам бошам; Имрӯз сиюшашсолагии худро қайд кардам...; Гиря; Вақте чудо гаштем мо [Матн]: Шеърҳо / Тарҷума аз англисӣ // Садои Шарқ. – 1976. – №5. – С. 102-105.

1977

87. Байрон, Ч. Зулмот [Матн]: Шеър / Тарҷума аз англисӣ // Маориф ва маданият. – 1977. – 6 сентябр.

1983

88. Аъзамов Э. Одами бароят аз ҳама зӯр [Матн]: Ҳикоя // Садои Шарқ. – 1983. – №12. – С. 59-65.

89. Байрон, Ч. Маҳбуси Шилон [Матн]: Достон / Тарҷума аз англисӣ // Садои Шарқ. – 1983. – №1. – С. 100-108.

90. Байрон, Ч. Қадаҳро боз пур кун; Ба хонуме, ки кокулбанди махмалинашро ба муаллиф тӯҳфа кард [Матн]: Шеърҳо // Маданияти Тоҷикистон. – 1983. – 27 май.

91. Кузовлева, Т. Дар марғзорони саҳар [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 33-35.

92. Кузовлева, Т. Бояд бичӯям умрҳо [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 35-36.

93. Кузовлева, Т. Мерасад хотироти тобистон [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 36-37.

94. Кузовлева, Т. Вақт аст к-аз ин диёри зебо [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 37-38.

95. Кузовлева, Т. Духтарак шайдои ишқи навҷавон

[Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 38-39.

96. Кузовлева, Т. Ҷони бегона [Матн]: Шеър / Аз русӣ тарҷумаи Н. Раҳматуллоев // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 38-39.

97. Кузовлева, Т. Турнаҳо [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 39-41.

98. Кузовлева, Т. Дарёи «О» [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 41-42.

99. Кузовлева, Т. Ба ҷои шаҷарнома [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 43-46.

100. Кузовлева, Т. Тирезаат бикшо [Матн]: Шеър // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 46-48.

101. Кузовлева, Т. Рӯзи Даря [Матн]: Достон // Сояи себ. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 49-60.

102. Муратбеков, С. Ҳусейн-ака [Матн]: Ҳикоя // Садои Шарқ. – 1983. – №10. – С. 5-15.

1984

103. Алӣ Сардор Ҷафрӣ. Карл Маркс; Ғазали баҳор; Фақири бараҳна [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1984. – 2 феврал.

104. Бсису М. Замини ман; Худои дасткутоҳ; Ману ту ва ӯ; Барф, барф [Матн]: Шеърҳо // Адабиёт ва санъат. – 1984. – 23 август.

105. Пушкин, А. С. Каломии ҷовид [Матн] // Шеърҳо, номаҳо ва достон. – Душанбе: Ирфон, 1984. – 256 с.

1985

106. Бытшнитская С. Садама [Матн]: Роман. – Душанбе: Ирфон, 1985. – 299 с.

107. Боцу, П. Бодбанд [Матн]: Шеър // Адабиёт ва санъат. – 1985. – 30 май.

108. Боцу, П. Навҳаи модар [Матн]: Шеър // Тоҷикистони советӣ. – 1985. – 25 май.

109. Боцу, П. Хонае дар бучак: Порчаҳо аз достон / Тарҷума аз забони русӣ // Мурғи бахт. – Душабе: Ирфон, 1985. – С. 41-44.

110. Деляну Л. Нӯшоб; Сабзаи оҳанин; нафаси замин; На осон аст; Суруди соддатарин; Набудам дар канора; Рашк; Беша ба мо садо кард; Аз ду ҷаҳон; Изҳори муҳаббат; Нома; Меҳмони нохонда; Дард; Оё хабаре дорӣ; Васфи ту; Ту механдӣ [Матн]: Шеърҳо // Мурғи бахт. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 28-36.

111. Каррал, Л. Алиса дар олами аҷоибот; Алиса дар оиназамин [Матн]: Ҳикояҳо /Тарҷума аз англисӣ // Афсонаҳо барои бачаҳои синни хурди мактабӣ. – Душанбе: Маориф, 1985. – 148 с.

112. Маяковский В. Инқилоб [Матн]: Шеър // Маяковский В. Асарҳои мунтахаб. – Душанбе, 1985. – Ҷ. 1. – С. 26.

113. Ҷафрӣ, А. С. Карл Маркс; Ғазали баҳор; Фақирӣ бараҳна [Матн]: Шеърҳо / Тарҷума аз Ҳиндӣ // Адабиёт ва санъат. – 1984. – 2 феврал.

1987

114. Бсису, М. Забини ман, ҳудои дасткӯтоҳ [Матн]: / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 86.

115. Бсису, М. Ману ту ва ӯ [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 86-87.

116. Бсису, М. Шеърӣ деворӣ [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 87-89.

117. Бсису, М. Барф, барф [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. –С. 89-90.

118. Бсису, М. Замини ман [Матн]: Шеър/ Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 91-93.

119. Бсису, М. Шоҳ мурд [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 93-94.

120. Бсису, М. Охирин шоми шанбе [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 95-96.

121. Притам, А. Дар назди портрети Ленин [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 9-10.

122. Притам, А. Менависам шеъру меҳонам суруд [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 11-12.

123. Притам, А. Суруди арӯс [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 12-13.

124. Рампури, Г. Мо ҷавонии ҷаҳонем [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 4-6.

125. Рампури, Г. Бародарӣ [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 6.

126. Рампури, Г. Нест бод ҷанг [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 6-7.

127. Рампури, Г. Савганд [Матн]: Шеър/ Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 7-8.

128. Рампури, Г. Нур дар зулмот [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 8-9.

129. Ҷафрӣ, А. С. Ҷазали баҳор [Матн]: Шеър // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 3.

130. Ҷафрӣ, А. С. Фақирӣ бараҳна [Матн]: Шеър / Тарҷума аз русӣ // Муждаи субҳ. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 3-4.

1988

131. Байрон, Ҷ. Ошиқи зиндагӣ ва сарбози рӯзгор [Матн] // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 3-9.

132. Байрон, Ҷ. Қиссаи ишқ [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 3-10-13.

133. Байрон, Ҷ. Имрӯз сиюшашсолагии худро ҷашн гирифтаам [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 13-14.

134. Байрон, Ҷ. Гиря [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 15.

135. Байрон, Ҷ. Вақте ҷудо гаштем мо [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 15-16.

136. Байрон, Ҷ. Барои хонуме, ки кокулбанди махмалинашро тухфа кард [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 17.

137. Байрон, Ҷ. Ҳамехоҳам, ки аз нав кӯдаки бедардуғам бошам [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 18-19.

138. Байрон, Ҷ. Дар ҷавоби пурсиши «Оғози ишқ чист»? [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 20.

139. Байрон, Ҷ. Зулмот [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 20-23.

140. Байрон, Ҷ. Қадаҳро боз пур бинмо [Матн]: Шеър // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 23-24.

141. Байрон, Ҷ. Маҳбуси шилон [Матн]: Достон // Рӯҳи озода / Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 24-40.

142. Байрон, Ҷ. Кофар [Матн]: Достон // Рӯҳи озода /

Тарҷума аз англисӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 40-79.

1989

143. Муратбеков, С. Ҳусейнака [Матн]: Ҳикоя / Тарҷума аз Қазоқӣ // Тазкираи адабиёти советӣ барои кӯдакон. – Душанбе, 1989. – Ҷ. 2. – С. 125-143.

1990

144. Павел, Б. Хонае дар бучак [Матн]: Достон // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 25-26.

145. Павел, Б. Усто Митя [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 27.

146. Павел, Б. Аллае барои хона [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 27-28.

147. Павел, Б. Ҳоким [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 27-28-29.

148. Павел, Б. Хонаи сухангӯӣ [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 29-30.

149. Павел, Б. Бодбанд [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 30-33.

150. Павел, Б. Митрии сонӣ [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 33-36.

151. Павел, Б. Кӯл аз чо рафт, рафт... [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 36-37.

152. Павел, Б. Ёди хонаи падар [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 38.

153. Павел, Б. Шаб. Тайёраҳои бомбазан [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 39-40.

154. Павел, Б. Тохту тозаҳо [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 40-41.

155. Павел, Б. Навҳаи тифле, ки таваллуд нашуда [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 41-42.

156. Павел, Б. Навҳаи модар баъди маргаш [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 42-44.

157. Павел, Б. Суруди нохудо [Матн]: Шеър // Турнаҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – С. 44-45.

1996

158. Байрон, Ч. Кофар [Матн]: / Тарчума аз англисӣ // Садои Шарқ. – 1996. – №9. – С. 111-115.

2003

159. Грембергер, М. Шаҳрвандон ҳамчун ҳамкорон [Матн] // Дастури ТҲТ оид ба иттиолоот, машварат ва иштироки фаъолонаи шаҳрвандон дар таҳрезии равии сиёсӣ / Тарчума аз англисӣ. – Душанбе. – 2003. – 120 с.

Манобеи электронӣ

160. Назри Яздонӣ: Ҷаҳон ба адабиёти инсондӯстонаи тоҷик ручӯъ мекунад...[Манобеи электронӣ]. – 2012. – 24 январ. – Низоми дастрасӣ: http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=8577

161. Маросими супоридани мукофотҳои давлатӣ: Оид ба сазовор донишмандони унвони фахрии Шоири халқии Тоҷикистон Назрулло Раҳматуллоев маъруф бо тахаллуси Назри Яздонӣ[Манобеи электронӣ]. – 2014. –29 август. – Низоми дастрасӣ: <http://president.tj/node/7339>.

162. Муҳаббат метавонад дар вучуди як инсон бе маърифат ҳам бошад: Мусоҳибаи ихтисосии Умед Пудинаев бо Шоири халқии Тоҷикистон Назри Яздонӣ [Манобеи электронӣ]. – 2016. –29 декабр. – Низоми дастрасӣ: <http://www.kmt.tj>.

163. Пешвои маърифату ваҳдати миллӣ: Андешаҳо

дар патави Пайёми Президенти кишвар Эмомал Раҳмон [Манобеи электронӣ]. – 2016. – 6 октябр. – Ниоми дастрасӣ: <http://sadaishargh.tj>.

164. Мероси хаттии бостон [Манобеи электронӣ]: Ҷилди якум. Китоби 2-юм аз силсилаи «Тоҷнома». / Муҳаррирони масъул Назри Яздонӣ, Хуринисо Ализода; Таҳияи Муҳтарам Ҳотам, Муаззами Диловар. – 2016. – 24 декабр Низоми дастрасӣ: <https://www.twirpx.com/file/2115338/>

165. «Қалами найшакарӣ»-и Назри Яздон дар Хуҷанд чоп шуд [Манобеи электронӣ]. – 2017. – 7 апрел. – Низоми дастрасӣ: <http://www.kmt.tj>.

166. Тоҷикистон, зиндаам бо бӯи ту... [Манобеи электронӣ]. – 2017. – 17 август. – Низоми дастрасӣ: <http://www.kmt.tj>

Бо забони русӣ

167. Церемония вручения государственных наград: Почетного звания Народного поэта Таджикистана были удостоены известные поэты республики Низом Косим пури Джахонгир, Ахмаджон Рахматзод и Назрулло Рахматуллоев - известный под псевдонимом Назри Яздони [Манобеи электронӣ]. – 2014. – 29 август. – Низоми дастрасӣ: <http://www.president.tj>

АДАБИЁТ ДОИР БА НАЗРИ ЯЗДОН □

1986

168. Мухтор, Ш. Суханҷӯ [Матн]: Аз эҷодиёти Шоири халқии Тоҷикистон Назрулло Раҳматуллоев // Комсомоли Тоҷикистон. – 1986. – 3 август.

1999

169. Табрикоти Раёсати Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон [Матн]: Ба муносибати 50-солагии Шоири шинохта Назрӣ Яздонӣ // Адабиёт ва санъат. – 1999. – 19 август.

2007

170. Ҷодаи мо-роҳи қонунпешагон [Матн]: Оиди эҷодиёти шоири шинохтаи тоҷик Назри Яздонӣ // Садои мардум. – 2007. – 8 декабр.

2008

171. Раҳматуллоев, Н. [Матн]: Оиди ҳаёт ва фаъолияти Шоири халқии Тоҷикистон // Энциклопедияи олимони Донишгоҳи давлатии миллии Тоҷикистон. – Душанбе: ЭОДДМТ. – 2008. – С. 254-255.

2009

172. Акобир, Ҷ. Табрикоти Раёсати Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон [Матн]: Ба муносибати 60-солагии Шоири шинохта Назрӣ Яздон // Адабиёт ва санъат. – 2009. – 20 август.

173. Табрикоти муаллифони доимии маҷаллаи «Садои Шарқ» [Матн]: Ба муносибати 60-солагии шоир ва файласуфи шинохтаи тоҷик устод Назри Яздонӣ // Са-

дои Шарқ. – 2009. – №8. – С. 132-140.

2014

174. Унвон ва ҷоизаҳои давлатӣ муборак! [Матн]: Бо унвони Фаҳрии Шоири халқии Тоҷикистон, шоири маъруфи Ҷумҳурии Назрулло Раҳматуллоев, маъруф бо таҳаллуси Назрӣ Яздонӣ сазовор доништа шуд // Адабиёт ва санъат. – 2014. – 1 сентябр.

175. Ҳотам, М. Дардиёр [Матн]: Роҷеъ ба баъзе паҳлуҳои эҷодиёти Шоир Назри Яздонӣ // Садои мардум. – 2014. – 18 август.

2017

176. Баҳодур, Б. «Ҳикмати озодагон»: Ба муносибати 20-умин солгарди Рӯзи Ваҳдати миллий китоби Шоири халқи тоҷик Назрӣ Яздонӣ «Ҳикмати озодагон» бори савум бо такмилу иловаҳо ба нашр расид // Ҷумҳурият. – 2017. – 25 апрел.

Бо забони русӣ

177. Шарипов Х. И мастерство, и вдохновенные... [Матн]: Анализ поэзии Фарзона, Доро Начот, Назри Яздонӣ // Таджикистан. – 1991. – №3. – С. 22-23.

*Пажӯҳиши библиографӣ
ва ҷамъоварии мавод
Д. Сайдамирова*

ШИНОСНОМА

Назри Яздонӣ (Раҳматуллоев Назрулло) 18 августи соли 1949 дар ноҳияи Сангвори Ваҳё (ҳозира Тавилдара) таваллуд шудааст. Миллаташ тоҷик. Соли 1953 ба ноҳияи Сталинобод (Ленини ҳозира) кӯчида омада, дар деҳаи Маҳмадшоҳ маскун шудааст. Таҳсили ибтидоӣ ва миёнаро дар ҳамин ҷо (деҳаи Маҳмадшоҳ, колхозии «Коммунизм», ноҳияи Ленин) ба анҷом расонидааст. Баъди хатми мактаби миёна, як сол, дар заводи пахтаи Айнӣ бо ҳайси коргари одӣ кор кардааст.

Соли 1967 ба Донишқадаи давлатии омӯзгорӣи шаҳри Душанбе, ба номи Қандил Ҷӯраев факултети забонҳои хориҷӣ, (шӯъбаи англисӣ) дохил шуда, соли 1971 онро хатм намудааст. Дар даврони донишҷӯӣ аввалин шеърро мақолаҳои илмиаш ба ҷоп расидаанд. Дар озмунҳои шеърӣ ва илмӣ донишҷӯён ширкат варзида, муваффақият ёфтааст.

Баъди хатми Донишгоҳ ба Шӯъбаи фалсафа, бахши таърихи фалсафа, Академияи илмҳои Тоҷикистон ба кор омад. Соли 1981 дар Алма-Ато дар мавзӯи Фалсафаи Ибни Сино дар «Ишорот ва танбеҳот» рисолаи номзоди ҳимоя намуд.

Соли 1981 ба Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба ҳайси мудири шӯъбаи равобити адабӣ даъват шуда дар ин вазифа то соли 1991 фаъолият кард. Аз соли 1991 ба Кумитаи оид ба корҳои дин дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба сифати мудири шӯъбаи назорат ва ҳамоҳангӣ то соли 1999 кор кард. Баъдан ба Академияи Илмҳои Тоҷикистон, институти Фалсафа ва Ҳуқуқ ба кор омад. То имрӯз комилан ба кори илмиву эҷодӣ машғул аст.

Назри Яздонӣ ба мамолики Ҳиндустон, Венгрия, Руссия (ва аксари ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ), Ирон, Ироқ, Туркия, Сурия, Урдун, Арабистони Саудӣ, Қатар сафарҳои хидматӣ

кардааст.

Ашъораш дар китобҳои «Меҳрбон», «Тоҷикистон беҳтар аз ҷон», «Нурборон», «Дилнигора», «Нурполо», «Қалами найшакарӣ» ва маҷмӯаҳои дастҷамъӣ чоп шудаанд. Шеърҳои ба забонҳои русӣ, ўзбекӣ, украинӣ, эстонӣ, немисӣ, тарҷума ва нашр шудаанд. Қўшидааст дар заминаи анъанаҳои шеъри классикӣ, шеъри ҷаҳонӣ, шеъри мардуми тоҷик, шеъри нимоӣ, шеъри тоза гўяд. Ба ақидаи шеършиносони тоҷик сухани тоза мегўяд. Бунёди шеърш маъно, фаҳмо, зебо ва гўё аст.

Аз забонҳои русӣ, англисӣ, арабӣ, ўзбекӣ, урду, украинӣ тарҷума мекунад. Шеърҳо, дostonҳо, қиссаҳои А. Пушкин, М. Лермонтов, В. Шекспир, Ч. Байрон, Алӣ Сардор Ҷафрӣ, роману повестҳои Л. Каррол, З. Бистшитская ва дигар адибони ҷаҳониро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст. «Ишорот ва танбеҳот»-и Ибни Синоро бо ҳамқаламии М. Диноршоев ва Т. Мардонов аз забони арабӣ ба русӣ гардондааст.

Дар тарҷума аввалин шоирест, ки аз забони англисӣ ба тоҷикӣ тарҷумонӣ кардааст. Тарҷумаи «Ишорот» ҳам дар тарҷумаи илмӣ тоҷик аввалин намунаи баргардони бевоСИТАИ арабӣ-русӣ аст.

Шумораи зиёди баёзҳои (антология) манзум, мансур, фолклорӣ таҳия ва тавзеҳ намудааст, ки ба забонҳои гуногун дар Киев, Минск, Таллин, Тошканд, Тбилисӣ, Ханой, Прага, София ва дигар шаҳрҳои ҷаҳон нашр шудаанд.

Осори зиёди публисистӣ дорад. Китоби эссеҳои фалсафиву адабиаш «Ҳикмати озодагон» ба тадбири тақдири хувияти миллӣ ва фарҳангии имрӯзаи тоҷикон бахшида шудааст. Дар ин асар моҳияти маданияти тоҷик, маъқеи он дар тамаддуни ҷаҳонӣ, хусусиятҳои асолати миллӣ, моҳияти иҷтимоӣ, сиёсати ваҳдати миллӣ дар гирдоби тундбодӣ беамон, бебозгашти глобализатсия мавриди таҳлили ҷиддии усулӣ ва илмӣ қарор гирифтааст.

Дар сабти комили аудиویی «Шоҳнома» ширкат кардааст.

Муддати панҷ сол барномаи мустақили «Асолати миллӣ», «Худшиносии миллӣ»-ро дар Шаббакаи аввали радиои

давлатии Тоҷикистон бурдааст.

Муассис ва сардабири рӯзномаи «Алиф», ки соли 1998-1999 нашр мешуд.

Ашъори зиёдашро устодони суруди тоҷикӣ оҳанг бастанд ва месароянд, аз ҷумла дар хазинаи тиллоии радио зиёда аз 50 сурудаш мавҷуд аст.

Тадқиқоти илмиашро дар китоби Фалсафаи Ибни Сино дар «Ишорот ва танбеҳот», инчунин мақолоти зиёд ба забонҳои русӣ ва тоҷикӣ дар нашриёти Душанбе, Маскав, Тошканд, Алма-Ато нашр шудааст.

Феълан дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба ҳайси сардори «Маркази тоҷикшиносӣ» фаъолият дошта, дар самти хештаншиносии миллий ва асолати миллий дар баробари хизматҳое, ки зикр шуданд, дар барномарезӣ, таҳия ва нашри силсилаи бисёрчилдаи «Тоҷнома», ки саҳми миллати тоҷикро дар масири тамаддуни ҷаҳонӣ бо нашри манбаъҳои бостонӣ ва осори фарҳангии дараҷаи аввал, ки аз ҷониби донишмандони бузурги ҷаҳон эътироф шудаанд, бо шарҳу тафсири илмӣ, харитаҳо, тасвирҳо, тасвири артефактҳои нодиру ҷаҳоншумул ширкат мекунад. Ин силсилаи бузургҳаҷме, ки дар таърихи тамаддуни чандҳазорсолаи тоҷикон назир надорад, се ҷилд ба нашр расид ва имсол чанд ҷилди дигар дар остони нашр ҳастанд.

Ҳоло дар баробари эҷоди шеър тадқиқоти фалсафиву фарҳангӣ дар самтҳои «Ташаккул ва тақомули маънавияти тоҷик дар масири адолатгароён (Пешдодиён), маърифатпешагон (маздоясноӣ), исломӣ, шӯравӣ ва истиқлоли сиёсӣ», «Таъсир ва тақомули тарафайни тамаддунҳо, (исломӣ, иудаистӣ, насронӣ, ҳиндӣ)» сурат мегирад.

Дар ин самт шогирдони баркамол тарбият кардааст, ки чор нафари онҳо дар ихтисоси таърихи фалсафа, дар масъалаҳои шинохти арзишҳои классикии ориёнӣ – тоҷикӣ, маърифати асолати миллий, беҳдошти асолати миллий, ҷаҳони маънавии ориёнӣ – тоҷикӣ дар шароити бархурди тамаддунҳо, тақдири маданияти миллий дар шароити ҷаҳонишавӣ, рисолаҳои номзадӣ ҳимоя кардаанд.

Хулосаи тадқиқоташ ин аст, ки умумият, такомули тарафайни тамаддунҳо дар тӯли таърихи панҷ ҳазор сол равшану сарех ва муфиду ҳамаҷониба будааст. Ихтилофи тамаддунҳо хосияти фрагментарӣ, гузаранда ва сиёсӣ доштааст. Тарғиби ин нуқтаҳои бунёдӣ ба ақидаи Назри Яздонӣ аҳамияти воқеии пурқувват ва судманд шудани ҳусни тафохум ва ҳамзистии миллалу ақоиди мухталифро дорад.

Назри Яздонӣ оиладор соҳиби ду фарзанд аст.

Ҳадафи ӯ дар зиндагӣ хушбахтиву фараҳмандии инсон аст. Чунин хушбахтӣ дар сурати ҳусни тафохуми огоҳона, маърифати тамаддуни ҷаҳонӣ имкон дорад.

Соли 2011 бо ордени «Шараф» дараҷаи I сарфароз гардонида шуд.

Соли 2014 ба унвони «Шоири халқии Тоҷикистон» мушарраф гардиданд.

САХИФАХО АЗ НАВ!!!

МУНДАРИҶА

<i>Назри Яздонӣ. Саргузаштам</i>	3
<i>Назри Яздонӣ. Дар ҳошияи шеър</i>	40

Пажӯҳиш ва тақризҳо

<i>Ҷонибеки Ақобир. Шасти шеърӯ шасти шоир</i>	65
<i>Ҷонибеки Ақобир. Матлабҳои ормонҷӯ</i>	70
<i>Темур Пулодов. Ориёни Бостонам –</i> <i>Тоҷикистони ҷавонам</i>	74
<i>Ҷумъахони Темурзода. Қадамҷои шеър</i>	78
<i>Ҳомидҷон Муҳаммадзода. Устоди илму хирад</i>	93
<i>Султони Ҳамад. Назри Яздонӣ муаллифи</i> <i>«Бӯйи ҷӯйи Мӯлиён»-и даврони мост</i>	97
<i>Шокир Мухтор. Суханҷӯ</i>	106
<i>Нурмуҳаммад Амиришохӣ. Хештаншиносӣ,</i> <i>миллатшиносӣ</i>	113
<i>Давлаталӣ Убайдуллоев. Ранги беранги ободӣ</i>	118
<i>Исматуллоҳ Саидиён. Дӯсте, ки ба</i> <i>мақоми бародар аст</i>	122
<i>Исматуллоҳ Саидиён. «Ҳикмати озодагон»</i> <i>китобест, ки бояд омӯхт ва омӯзонид</i>	130
<i>Холиқов А.Г. Чароғбадасте дар фазои</i> <i>андешаи илмӣ</i>	136
<i>Ғаниев Таваралӣ Бобоевич. Ҷаҳоннамои</i> <i>инсонии комил</i>	140
<i>Саъдулло Раҳимов. Дилам як рӯз метаркад</i>	147

<i>Саъдулло Раҳимов. Дуруд бар Шумо бод,</i> устоди арҷманд!	159
<i>Фирӯзаи Саид. Дарси худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ</i>	164
<i>Шаҳобиддин Ҳақназаров. Ватан ва фарзандон</i>	167
<i>Муҳаммад Абдураҳмон. Андешапарвар</i>	171
<i>Сайфулло Сафаров. Ватансаро</i>	174
<i>Абдуллоҳ Раҳнамо. Таблиғгари хираду</i> рӯшанӣ ва оғаҳӣ	177
<i>Саидқул Билолов. Шеъраш савту оҳанги</i> худашро дорад	180
<i>Лолахон Сатторӣ Нигорандаи</i> зеботарин ангезаҳо	183
<i>Парда Ҳабиб. Чодаи мо –</i> роҳи қонунпешагон	187
<i>Мирзоҳусайни Бадалитур. Чанд сухане</i> дар ҳошияи шеъри Назри Яздонӣ	195
<i>Алишери Муҳаммадӣ. Дардиёр</i>	206
<i>Бузургмеҳри Баҳодур. «Қалами найшакарӣ»</i> аз шакаристон гӯяд	213
<i>Мирзои Кенча. Дар ҷону дилам ғами Ватан</i>	213
<i>Ғолиббек Ғафуров. Суханҳое сухангӯе нагуфта</i>	230
<i>Асҳобиддин Суннатӣ. Дар сугвори</i> шаҳидони заминларзаи Ҳисор	234
<i>Баҳриннисои Бобомурод. Назри Яздонӣ:</i> Дӯстии тоҷику ўзбек сарҳад надорад	239
<i>Комил Бекзода. Ҳикмати озодагон</i>	246

Мусоҳибаҳо

<i>Барнои Қодирдухт. Назри Яздонӣ:</i> Чаҳон ба адабиёти инсондӯстонаи тоҷик ручӯ мекунад	250
<i>Хайринисои Расулӣ. Гузаргоҳе барои оянда</i>	261

Хайринисои Расулӣ. Рахнаҳо дар тамаддун ё худ андешаҳо оиди мушкилоти рӯз	267
Шаҳлои Наҷмиддин. Сатрҳои худшиносӣ. «Тоҷикистон беҳтар аз чон»	276
Ҷамила Ҷамол. Мешавам ман ҳамчу занбӯри асал	281
Мукаммал Раҷабӣ. Золотая ли Таджикская молодежь?	289
Валиҷон Баёнӣ. «Қаламе чун ангушт хароратсанҷу набзшинос»	302
Валиҷон Баёнӣ. Худшиносии ҷавонон масъалаи муҳими рӯз аст	314
Умеда Пудина. Мусоҳибаи ихтисосӣ бо Шоири халқии Тоҷикистон Назри Яздонӣ	320

Осорнома

Осорнома	340
Тақризҳо	349
Мусоҳибаҳо	350
Тарҷумаҳо	352
Адабиёт доир ба Назри Яздонӣ	360
Шиноснома	362

ISBN 978-99947-50-59-7

ОЙИНИ ОЙИНА

(Назри Яздонӣ.
Аҳвол ва осор)

*Муҳаррири техникӣ Н. Юлдошев
Хуруфчинон: Гуландом Зӯҳурзода,
Саидакбари Абдулазиз, Манижа Давлат
Веростор ва ороиш Ю. Юлдошев*

Ба чопаш 24.07.2018 имзо шуд.
Андозааш 60x84/16. Ҷузъи чопӣ 26,25.
Теъдод _____. Супориши № _____.

*Дар ҶММ «Хуросон» чоп шудааст.
Шаҳри Хуҷанд, хиёбони Рифъат Ҳоҷиев, 18
телефон: +992(92) 775-00-76
www.huroson.tj*

Барои қайд

Барои қайд

Барои қайд